

การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษา
ชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
Management of Fishery Resources in Small-scale Fishing
Community : A Case Study in Laem Pho Community,
Amphoe Hat Yai, Changwat Songkhla

สุณีย์ บุญกำหนด
Sune Boonkumnurd

วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Master of Science Thesis in Environmental Management
Prince of Songkla University

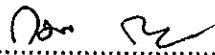
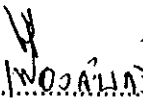

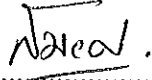
2541

เลขที่	SH 329.054 093 85.1
Bib Key	14090A

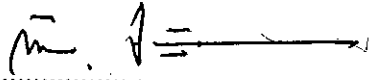
ชื่อวิทยานิพนธ์ การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษา
 ชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผู้เขียน นางสุณีย์ บุญกำเนิด

สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

คณะกรรมการที่ปรึกษา	คณะกรรมการสอบ
 ประธานกรรมการ	 ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กมล สังข์วัฒนา)	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กมล สังข์วัฒนา)
 กรรมการ	 กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมพร เพ็ญจันทร์)	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมพร เพ็ญจันทร์)
 กรรมการ	 กรรมการ
(อาจารย์ ดร. อาแว มะแส)	(อาจารย์ ดร. อาแว มะแส)
	 กรรมการ
	(รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวภา ชั่งสุภาณิช)
	 กรรมการ
	(รองศาสตราจารย์ ดร. สมยศ ทุ่งหว้า)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ก้าน จันทร์พรหมมา)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก : กรณีศึกษา ชุมชนแหลมโพธิ์ อ. หาดใหญ่ จ. สงขลา
ผู้เขียน	สุณีย์ บุญกำเนิด
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2541

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก โดยมีชุมชนประมงแหลมโพธิ์ซึ่งประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ บ้านแหลมโพธิ์ บ้านเกาะนก และบ้านบางโหนด จังหวัดสงขลาเป็นกรณีศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ (1) ศึกษารูปแบบกิจกรรมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมง และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการจัดการ (2) ศึกษาถึงปัจจัยทางกายภาพ และสังคมของชุมชน และปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงและ (3) ศึกษาปัจจัยแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมง วิธีการศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยพบว่า การก่อตัวเพื่อจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน เกิดจากความเดือดร้อนในการทำการประมงชายฝั่งขนาดเล็ก ซึ่งเป็นผลจากการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ น้ำเสียจากนาุ้งและโรงงานอุตสาหกรรม และการใช้เครื่องมืออวนรุนซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย จุดเริ่มของกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมง เกิดขึ้นที่บ้านแหลมโพธิ์ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน โดยชาวประมงที่ใส่ใจในปัญหาของชุมชนได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มแกนนำสร้างแผนแม่บท เพื่อให้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนทำให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างเป็นรูปธรรม ต่อมามีการประสานกิจกรรมไปยังบ้านเกาะนก และบ้านบางโหนดตามลำดับ ในด้านการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการทำกิจกรรมนั้น พบว่าชาวประมงมีส่วนร่วมในการใช้แรงงานมากกว่าการมีส่วนร่วมด้านอื่นๆ ข้อมูลข่าวสารการจัดการทรัพยากรประมงที่ชุมชนได้รับ ส่วนใหญ่มาจากนักพัฒนาองค์กรเอกชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะผู้นำทางด้านศาสนา มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมง ชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติในระดับปัจเจกบุคคลอย่างเหนียวแน่น อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในระดับชุมชนเริ่มลดลง เนื่องจาก

มีการประกอบอาชีพหลากหลายอันเป็นผลจากการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและธุรกิจนากุ้ง อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้ที่ประกอบอาชีพประมงต่างได้ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ปัญหาการจัดการทรัพยากรส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก เช่น การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีการทำงานซ้ำซ้อนที่และขาดความต่อเนื่อง รัฐไม่ได้มอบอำนาจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงอย่างจริงจัง

สรุปได้ว่าสัมฤทธิ์ผลของการจัดการทรัพยากรประมงเกิดจากการประสานสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร ปัจจัยภายในได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และการพึ่งพาทรัพยากรประมงของชุมชน ปัจจัยภายนอกได้แก่ นโยบาย และการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับนโยบายหน่วยงานภาครัฐบาล บทบาทที่เกื้อหนุนขององค์กรเอกชน ความเอาใจใส่ของสื่อมวลชน และบทบาทของนักวิชาการด้านการศึกษาวิจัย

Thesis Title Management of Fishery Resources in Small-scale Fishing
 Community : A Case Study in Laem Pho Community
 Amphoe Hat Yai, Changwat Songkhla

Author Mrs. Sunee Boonkumnurd

Major Program Environmental Management

Academic year 1998

Abstract

This study is concerned with the management of fishery resources in a small-scale fishing community. Which was Selected as a case study. The community is located in Songkhla Province and composed of three villages : Ban Laem Pho, Ban Koh Nok, and Ban Bang Node were selected as study cases. The objectives of the study were (1) to determine the pattern of activities regarding fishery resources management of the community and the villagers' participation in the management, (2) to investigate the effects of physical, economical and social factors of the community and personal factors on fishery resources management, and (3) to determine other environmental factors which affect the fishery resources management. The combination of qualitative and quantitative research method were used in the study

The findings indicated that the problems facing on coastal fisheries brought about the rise of fishery resource management program in the communities. Major factors threatened the villagers were : the decrease of marine creatures, polluted waste water discarded from shrimp farms and factories and misuse of illegal fishing tools. The program was started at the center of community, Ban Laem Pho. A spearhead composing concerned fishermen was formed to make a master plan as a problem solving guideline. Activities were introduced to Ban Koh Nok and Ban Bang Node respectively. With respect to the participatory action of the fishermen, the participation in terms of labor was most distinguished. Information regarding fishery resource management were mostly shared by extension workers from private sectors. Informal

leaders especially religious leaders showed eminent roles in the implementation of the plan. It was also found a tight relationship among kin at individual level. However, the integrity of the community was loosing due to the diversity of livelihood emerged from tourism development and the blooming of shrimp farming. All of fishermen showed an awareness of utmost utilization of fishery resources. Problems on fishery resources management were also caused by external factors such as the lack of cooperation and communication among related governmental sectors, the ignorance of government in providing authority on local resource conservation to the community.

In summary, the achievement of fishery resources management depended on the incorporation of internal and external factors at the community level. The internal factors included participatory action among the villagers, information accessibility, leadership, kinship, and the dependence on fishery resources of the community. The external factors were government policies and their correspondent implementation, supporting role of non-governmental organizations, awareness of mass media, and professional research activity.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยการให้คำแนะนำในทุกขั้นตอนของการวิจัย ความเอาใจใส่ การตรวจแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนให้กำลังใจและความปรารถนาดีจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กมล ส่งวัฒนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมพร เพ็ญจันทร์ และ อาจารย์ ดร.อาแว มะแส ผู้วิจัย รู้สึกเป็นพระคุณอย่างยิ่งจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. เสาวภา อังสุภาภิษ และรองศาสตราจารย์ ดร. สมยศ พุ่งหว่า กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ขอเสนอแนะเพิ่มเติมทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ เขาวนิต กิตติธรรกุล อาจารย์คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม และ คุณสนั่น ลิมวิวัฒน์กุล เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอเมืองสงขลา ที่ได้ตรวจสอบและปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความถูกต้องมากขึ้น และรองศาสตราจารย์ สุรเชษฐ์ ชีระมณี อาจารย์ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์คณะวิทยาการจัดการที่ได้ให้ความรู้และเทคนิคการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.อุไร ตันสกุล อาจารย์ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการเขียนวิทยานิพนธ์

การทำงานวิจัยในภาคสนามตลอดเวลา 3 เดือนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายไม่อาจสำเร็จลงได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย ชาวประมงบ้านแหลมโพธิ์ บ้านเกาะนก บ้านบางโหนด และชาวบ้านคนอื่นๆที่ได้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่อผู้วิจัย และกราบนมัสการพระคุณเจ้าพระมหาเจริญ เตชะบุญโญ (เจริญ สว่างอารมณ์) แห่งสำนักสงฆ์แหลมโพธิ์ ที่ได้ให้ข้อมูลสำคัญและข้อมูลพื้นฐานในภาพรวมของชุมชนที่มีประโยชน์อย่างมากต่อผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ให้ทุนสนับสนุนในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี ที่ได้ส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

ท้ายที่สุดขอขอบคุณค่าที่อาจจะมิได้ในงานวิจัยแต่ คุณพ่อ คุณแม่ที่เคารพอย่างสูง และครอบครัวบุญกำเนิด ซึ่งได้ให้กำลังใจ ให้เวลาในการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนผู้ที่ใกล้ชิดทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาในครั้งนี้

สุณีย์ บุญกำเนิด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
Abstract	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
รายการตาราง	(10)
รายการภาพประกอบ	(11)
บทที่	
1. บทนำ	1
ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	6
ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา	6
ขอบเขตการวิจัย	6
กรอบการศึกษา	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
2. แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	11
การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	13
ความหมายของทรัพยากรประมง	17
ลักษณะของทรัพยากรประมง	17
สาเหตุความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง	18
กฎเกณฑ์ทางการประมง	19
ปัญหาการจัดการทรัพยากรประมง	22
แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง	23
นโยบายและมาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงของประเทศไทย	26
ทฤษฎีการมีส่วนร่วมและทฤษฎีการกระทำทางสังคม	28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33

3. วิธีการวิจัย	38
วิธีเก็บข้อมูล	38
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	41
การวิเคราะห์ข้อมูล	43
4. ผลการวิจัย	45
สภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชุมชนแหลมโพธิ์	45
ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชุมชนแหลมโพธิ์	66
ลักษณะกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง ของชุมชน แหลมโพธิ์	71
ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์	104
ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์	125
5. การอภิปรายผลการวิจัย	129
สรุปผลการวิจัย	129
การอภิปรายผลวิจัย.....	137
ข้อเสนอแนะ	147
บรรณานุกรม	149
ภาคผนวก 1 ประกาศจังหวัดสงขลา	163
ภาคผนวก 2 ตัวอย่างแบบสอบถาม	166
ภาคผนวก 3 ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม	188
ภาคผนวก 4 เครื่องมือประมงและกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมง	193
ภาคผนวก 5 ข้อมูลการจับสัตว์น้ำและปริมาณน้ำเสียที่ลงสู่ทะเลสาบสงขลา	197
ประวัติผู้เขียน	202

รายการตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนประชากรและขนาดครัวเรือนของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์	41
2 จำนวนกลุ่มตัวอย่างของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์	42
3 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์	66
4 ลักษณะเรือและเครื่องยนต์ที่ใช้ในการทำการประมงของชุมชน	70
5 ลักษณะกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน ประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์	86
6 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงชุมชนแหลมโพธิ์	93
7 เปรียบเทียบจำนวนครัวเรือนประมงจำแนกตามชนิดเครื่องมือประมงหลักของชุมชน	95
8 เครื่องมือประมงที่ใช้และปฏิทินการทำประมงบ้านแหลมโพธิ์ ปี 2540	97
9 เครื่องมือประมงที่ใช้และปฏิทินการทำประมงบ้านเกาะนก ปี 2540	98
10 เครื่องมือประมงที่ใช้และปฏิทินการทำประมงบ้านบางโหนด ปี 2540	99
11 แสดงราคาการซื้อขายสัตว์น้ำของชุมชน ปี 2540	103
12 แสดงการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก แหลมโพธิ์จำแนกตามหมู่บ้าน	105
13 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน	107
14 ปัจจัยที่มีผลกระทบที่เกี่ยวข้องต่อการส่งเสริมและเกื้อหนุนการจัดการ ทรัพยากรประมง	134

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบการศึกษา.....	8
2 แสดงลักษณะการทำงานแบบมีส่วนร่วม	30
3 แสดงระดับการมีส่วนร่วม	32
4 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา	47
5 แผนที่แสดงบ้านแหลมโพธิ์	48
6 แผนที่แสดงบ้านเกาะนก	54
7 แผนที่แสดงแสดงบ้านบางโหนด	60
8 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการจัดการทรัพยากรประมง	91
9 ระบบการซื้อขายสัตว์น้ำของชาวประมง	101
10 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก	108
11 การพึ่งพาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงของชุมชน	111
12 ลักษณะการใช้น้ำและการถ่ายน้ำทิ้งบริเวณนาุ้งบ้านบางโหนด	114
13 แสดงโครงสร้างการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง	122

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ ทั้งนี้ประเทศที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ย่อมที่จะพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าไปสู่ความรุ่งเรืองได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและเศรษฐกิจโดยรวม แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ประเทศนั้นๆจะอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติเพียงใด หากการดำเนินงานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เป็นไปอย่างไม่มีหลักเกณฑ์ มีการใช้อย่างสิ้นเปลือง และไม่มีแผนที่จะอนุรักษ์อย่างเหมาะสมไว้สำหรับอนาคตแล้ว ทรัพยากรที่มีอยู่ก็จะเสื่อมโทรม และหมดไปอย่างรวดเร็วอันจะส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหามลพิษต่างๆ มากขึ้น

ทรัพยากรประมงเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่ามหาศาล และมีความผูกพันกับวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์มาก ดังจะเห็นได้ว่าอาชีพการจับสัตว์น้ำเป็นอาชีพที่มีการปฏิบัติมายาวนาน ตั้งแต่แรกเริ่มของการกำเนิดมนุษย์ขึ้นบนพื้นโลกก็ว่าได้ แต่การจับสัตว์น้ำในช่วงแรกๆ จะทำแบบยังชีพ จึงส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์น้ำน้อยมาก ต่อมาเมื่อประชากรของโลกเพิ่มขึ้น การจับสัตว์น้ำจึงเปลี่ยนมาเป็นระบบการค้ามากขึ้น ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำถูกจับขึ้นมาเป็นอาหารและใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดปริมาณลง อีกทั้งการที่สภาพแวดล้อมอื่นๆเสียไป ยิ่งช่วยซ้ำเติมให้สัตว์น้ำถูกทำลายรวดเร็วและมีความรุนแรงขึ้น (วิชัย เทียนน้อย, 2529 : 197)

ปัจจุบันการประมงทะเลได้รับการส่งเสริมและพัฒนาขึ้นมาอย่างรวดเร็ว โดยในปี พ.ศ. 2515 ประเทศไทยสามารถจับปลาตลอดจนสัตว์น้ำต่างๆ ได้มาเป็นอันดับที่ 7 ของโลก และอยู่ในอันดับ 3 ของเอเชีย (กาญจนวรรณ สารโชค, 2530 : 9) ประกอบกับรัฐบาลได้กำหนดนโยบายเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตของสัตว์น้ำให้สูงขึ้น ทั้งเพื่อการบริโภคของประชาชนภายในประเทศและเพื่อการส่งออกจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ ประกอบกับการคิดค้นและการพัฒนาเครื่องมือในการทำประมงให้มีประสิทธิภาพในการจับปลาได้สูงขึ้น ซึ่งผลพวงจากการพัฒนาเหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อทรัพยากรประมงในพื้นที่ประมงทั่วไป การประมงในทะเลสาบสงขลา ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกันตลอดในระยะเวลาที่ผ่านมา ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีสภาพเป็นทะเลในแผ่นดิน (Inland Sea) มีพื้นที่กว้างใหญ่ถึง 9,100 ตาราง

กิโลเมตรครอบคลุมพื้นที่จังหวัดห้วยฮ่องขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งพื้นน้ำ เป็น 3 ส่วนคือ ทะเลสาบตอนนอก ทะเลสาบตอนใน และทะเลน้อย เป็นทะเลสาบแห่งเดียว ของประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร และความสวยงามทางธรรมชาติ ทะเลสาบมี ความลึกโดยเฉลี่ยประมาณ 1-3 เมตร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2538 : 6)

ในอดีตทะเลสาบสงขลาอุดมไปด้วยทรัพยากรประมงนานาชนิด เช่น กุ้ง ปู ปลา ฯลฯ (เริงชัย ต้นสกุล, 2527 : 109) ทำให้ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งประมงที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคใต้ และเป็นแหล่งอาหารโปรตีนของชุมชนโดยรอบ แต่ในระยะ 15-20 ปีที่ผ่านมา จำนวนสัตว์น้ำใน ทะเลสาบสงขลาได้ลดลงอย่างรวดเร็ว จากผลการสำรวจของสถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งแห่ง ชาติ ในปี พ.ศ.2524-2527 พบว่า ในทะเลสาบสงขลาเหลือปลาอยู่เพียง 327 ชนิด นอกจากนี้จาก ผลการศึกษาโดยเปรียบเทียบข้อมูลจากปี 2527-2529 พบว่าผลผลิตสัตว์น้ำที่จับขึ้นมาใช้ ประโยชน์ลดลง 21.63 % จึงแสดงให้เห็นถึงสภาพการถดถอยของการประมงในทะเลสาบสงขลา (อังสุณีย์ ชุณหปราณ, จุฬารภรณ์ รัตนไชย และ อารภรณ์ มีชูพันธ์, 2537-2539) (ภาคผนวก 5.4) จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการสำรวจของสำนักงานประมงจังหวัดสงขลาถึงจำนวน สัตว์น้ำทะเลที่นำขึ้นมาใช้ประโยชน์ตั้งแต่ ปี 2533-2540 พบว่ามีปริมาณสัตว์ทะเลตั้งแต่ปี 2534 ลดลงเรื่อยๆ ยกเว้นปี 2537 เท่านั้นที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น (ภาคผนวก 5.3)

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาลดลง และส่งผล กระทบต่อชาวประมงขนาดเล็ก พบว่ามีสาเหตุที่สำคัญๆดังต่อไปนี้

1. มีการลักลอบจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการและเครื่องมือที่ต้องห้ามตามกฎหมายประมง ได้แก่ การให้ยาเบื่อเมา กระแสไฟฟ้า วัตถุระเบิด การใช้อวนลากและอวนรุน ทั้งในบริเวณทะเลสาบ และ บริเวณชายฝั่งอ่าวไทย (ณรงค์ ณ. เชียงใหม่, 2525 : 250) โดยเฉพาะเรืออวนรุน จากการสำมะโน ประมงครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2533 พบว่าในภาคใต้มีเรืออวนรุนประมาณ 1,500 ลำ มีมากที่สุดที่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจากการสำรวจขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในทะเลสาบตอนล่างใน ปี 2533 พบว่ามีอวนรุนอยู่ในทะเลสาบสงขลาประมาณ 150 ลำ (คณะกรรมการประสานองค์กร พัฒนาเอกชนภาคใต้, 2539 : 4) อวนรุนจัดเป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำทั้งที่เป็นสัตว์น้ำกร่อย และน้ำจืด คันรุนซึ่งมีลักษณะกางจะกวาดพื้นทะเลรวมถึงการคราดลึกลงไปได้ผิวดิน ทำให้สัตว์ น้ำทุกประเภททั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่จะถูกลากรุนติดกับร่างแหของเรือ ในจำนวนนี้เป็นกุ้ง ปลาขนาดเล็กที่ไม่ได้ขนาดถึงร้อยละ 50-70 ของสัตว์น้ำทั้งหมดที่จับได้ (คณะกรรมการประสาน องค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้, 2536 : 6) นอกจากนี้ชาวประมงขนาดเล็กในทะเลสาบต่างระบุว่า

อวบน้ำคือปัญหาอันดับหนึ่งของเขา เพราะอวบน้ำนอกจากทำลายกุ้งปลาแล้ว ยังทำลายเครื่องมือน้ำอื่นๆของชาวประมงอีกด้วย

2. พื้นที่ป่าชายเลนริมฝั่งทะเลสาบได้เสื่อมโทรมลง ป่าชายเลนมีคุณค่าทางนิเวศวิทยาสูงมาก เป็นแหล่งอาศัย ขยายพันธุ์ สืบพันธุ์และเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่ง (ณรงค์ ณ เชียงใหม่, 2534 : 25) ริมทะเลสาบสงขลามีป่าชายเลนรวมประมาณ 261 ตารางกิโลเมตร (คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2531 : 32) ปัจจุบันป่าชายเลนทะเลสาบได้ลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากประชาชนบุกรุกเข้าไปตัดฟันไม้ป่าชายเลน เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน และการขยายตัวของอุตสาหกรรมเลี้ยงกุ้งกุลาดำ โดยในปี 2538 สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา (2538 : 13) ได้รายงานว่ามีจำนวนผู้เพาะเลี้ยงกุ้งบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ปี 2532-2538 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอำเภอหาดใหญ่มีผู้เลี้ยงกุ้ง จำนวน 153 ราย บนพื้นที่ 5,159 ไร่ (ภาคผนวก 5.5) และจากรายงานประจำปี 2537 ของสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ได้รายงานว่าการทำฟาร์มกุ้งที่จัดทะเบียนมีเนื้อที่ประมาณ 8,067 ไร่ โดยมีจำนวนผู้เลี้ยง 900 ราย และฟาร์มกุ้งไม่จดทะเบียนมีเนื้อที่ประมาณ 11,571 ไร่ โดยมีจำนวนผู้เลี้ยง 1,067 ราย (นโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, สำนักงาน, 2538 : 30) พื้นที่เหล่านี้เหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ป่าชายเลน

3. การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานและชุมชนรอบทะเลสาบ เนื่องจากมีประชาชนจำนวนมากอยู่อาศัยรอบลุ่มน้ำทะเลสาบ ในปี พ.ศ. 2535 มีประชากร 866,465 คน จาก 12 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ ซึ่งมีอัตราการเพิ่มของประชากร ร้อยละ 1.71 (สำนักวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2537 : 2) นอกจากนี้มีโรงงานในจังหวัดสงขลาประมาณ 1,300 โรงงานซึ่งในจำนวนนี้เป็นโรงงานที่ตั้ง อยู่ในพื้นที่รอบทะเลสาบถึง 435 โรงงาน (คณะกรรมการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก, 2533 : 6) ส่วนใหญ่เป็นโรงงานอาหารกระป๋องและแปรรูปอาหารทะเลแช่แข็ง และมีแนวโน้มว่าอุตสาหกรรมประเภทนี้จะเพิ่มขึ้น (สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2537: 95) ซึ่งชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ได้ปล่อยน้ำทิ้งลงสู่ทะเลสาบ โดยเฉพาะชุมชนเทศบาลนครหาดใหญ่ปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเลสาบสงขลาประมาณ 70,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวันลงสู่คลองคูตะกานและคลองเตยก่อนไปลงทะเลสาบ ในเขตอำเภอเมืองสงขลามีน้ำทิ้งที่ระบายลงสู่ทะเลสาบ โดยผ่านคลองขวางและคลองสำโรง รวมกันประมาณ 32,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน (ภาคผนวก 5.2) ส่วนน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาได้ปล่อยน้ำทิ้งลงคลองคูตะกานมากที่สุด ซึ่งน้ำเสียเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อสัตว์น้ำในทะเลสาบ ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง (ภาคผนวก 5.1)

4. ทะเลสาบตื้นเขิน ทะเลสาบสงขลาที่มีความลึกเฉลี่ยประมาณ 1-3 เมตร มีลักษณะเป็นแหล่งน้ำรูปกะทะท้องแบน ทำให้แสงแดดส่องถึงพื้นได้ง่ายก่อให้เกิดการแพร่พันธุ์ของไม้ป่าเป็นจำนวนมาก (วิเศษณ์ ชมเดช และสิริ ทุกขวัญาศ, 2528 : 11-15) จึงเกิดสภาพการตื้นเขินมากในช่วงทะเลสาบตอนกลาง ครอบคลุมพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 76 ของทะเลสาบ การตื้นเขินทำให้สัตว์น้ำลดน้อยลง เพราะน้ำร้อนไม่เหมาะกับการวางไข่และอยู่อาศัย ประกอบกับบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ (ฝั่งตะวันตก) มีแม่น้ำลำคลองหลายสายที่ไหลลงสู่ทะเลสาบได้พัดพาตะกอนมาด้วย อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินในบริเวณที่สูงของลุ่มน้ำ และปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่ทะเลสาบมีปริมาณลดลง เนื่องจากได้มีการเก็บกักน้ำตามโครงการต่างๆในลุ่มน้ำสาขา (คณะกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา, 2539 : 32) ตลอดจนการตัดต้นไม้ทำลายป่าบริเวณต้นน้ำ ทำให้ดินพังทลายและถูกชะล้างลงสู่ทะเลสาบ และการสร้างเหมืองฝายต่างๆ ทำให้กระแสน้ำไหลช้าลงเกิดการตกตะกอน และมีแนวโน้มว่าจะเกิดมากขึ้น (คณะกรรมการประสานองค์การพัฒนาเอกชนภาคใต้, 2536 : 12) นอกจากนี้ การใช้เครื่องมือประมงบางชนิด เช่น ไซตั้ง โพงพาง จะทำให้เกิดการตกตะกอนและระบบนิเวศน์เสียสมดุลทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน (นโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, สำนักงาน, 2538 : 31)

5. การจับสัตว์น้ำจนเกินจุดสมดุล เนื่องจากชาวประมงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือครัวเรือนประมงที่อาศัยทะเลสาบเป็นแหล่งประกอบอาชีพประมงได้เพิ่มขึ้นทั้งนี้เห็นได้จาก ในปี 2515 มีชาวประมงประมาณ 4,000 ครอบครั้ว ในขณะที่ปี 2519 ได้เพิ่มจำนวนเป็น 7,500 ครอบครั้ว (ณรงค์ ณ. เชียงใหม่, 2525 : 250) นอกจากนี้เครื่องมือประมงในทะเลสาบสงขลาได้มีการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น มีปริมาณมากและทันสมัยขึ้น ทั้งเครื่องมือประมงแบบประจำที่และแบบเคลื่อนที่ จากการศึกษาพบว่าในปี 2527 มีลอบยื่น (ไซตุ้) ในทะเลสาบสงขลาตอนนอกเพียง 900 ลูก (ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ และคณะ, 2527) แต่ในปี 2538 เพิ่มขึ้นเป็น 5,250 ลูก เป็นผลให้มีอัตราการทำประมงมากเกินควร (สุชาติ วิเชียรสวรรค์, อรุณี จินदानนท์ และไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์, 2520)

6. น้ำเสียจากการเกษตร ได้แก่ การทำปุ๋ยคอกและการประมงรวมถึงการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทั้งสัตว์น้ำจืดและน้ำกร่อย ในระยะ 3-5 ปี ที่ผ่านมาได้มีการบุกเบิกพื้นที่ริมทะเลสาบเพื่อทำนาทุ่ง การเพาะเลี้ยงกุ้งได้ระบายน้ำเสียที่มีสารตกค้างจากอาหารกุ้ง ยาปฏิชีวนะ และปูนขาวลงสู่ทะเลสาบโดยตรง (คณะกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา, 2539 : 6) อีกทั้งน้ำเสียจากการปศุสัตว์ ปุ๋ยเคมี และสารเคมีที่ใช้ในการกำจัดศัตรูพืชจากพื้นที่เกษตรรอบๆ ทะเลสาบ ก็มีผลเสียต่อสัตว์น้ำโดยตรงด้วย

การลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบส่งผลให้เกิดปัญหาต่อชาวประมงขนาดเล็ก ซึ่งอาศัยทรัพยากรเหล่านี้เป็นแหล่งที่มาของรายได้ในการดำรงชีพ การแก้ไขปัญหาและการจัดการทรัพยากรประมงเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องให้ความร่วมมือในการจัดการ โดยเฉพาะความร่วมมือจากประชาชนทุกคนที่อยู่รอบทะเลสาบ และใช้ประโยชน์จากทะเลสาบ ในภาครัฐได้ส่งเสริมให้มีการจัดการทรัพยากรประมง โดยการรวมกลุ่มชาวประมงรายย่อยเพื่อพัฒนาเทคนิคการทำประมงและเผยแพร่ความรู้ให้แก่ชาวประมงเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7, 2535-2539 : 217) และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 7 รัฐบาลได้สนับสนุนให้ชาวประมงมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการทรัพยากรประมง โดยมอบหมายให้กลุ่มเกษตรกรชาวประมงเป็นผู้ดำเนินการบริหารทรัพยากรในเขตของตนเอง หากชาวประมงมีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองดีกว่ารัฐบาล (สมหญิง เปี่ยมสมบูรณ์, 2537 : 161) ดังนั้น ชุมชนประมงขนาดเล็กรอบทะเลสาบสงขลาได้รวมกลุ่มก่อตั้งเป็นชมรมตั้งตั้งแต่ปี 2534 ภายใต้การนำและการประสานงานขององค์กรพัฒนาเอกชน คือ โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา โดยพื้นที่เป้าหมายของโครงการครอบคลุม 34 หมู่บ้าน ในเขต 14 ตำบล 5 อำเภอ (คณะกรรมการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก, 2533 : 1) การรวมกลุ่มของชาวประมงขนาดเล็กรอบทะเลสาบ ก่อให้เกิดการทำกิจกรรมต่างๆ มากมายเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว กิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การร่วมมืออนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำโดยการปฏิบัติตามกฎหมาย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ การเพิ่มผลผลิตทรัพยากรสัตว์น้ำ การปรับปรุงแหล่งทรัพยากรประมง การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ ฯลฯ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนประมงขนาดเล็กชุมชนบ้านแหลมโพธิ์เป็นชุมชนเป้าหมาย เนื่องจากสมาชิกจำนวน 178 ครัวเรือน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 316 ครัวเรือน ประกอบอาชีพประมงอย่างเดียวและไม่ได้ทำอาชีพเสริมอื่นๆ ครัวเรือนเหล่านี้ได้ประกอบกิจกรรมการประมงขนาดเล็ก โดยพึ่งพาทรัพยากรประมงจากทะเลสาบสงขลา รายได้ของครัวเรือนมาจากการทำอาชีพประมงเป็นรายได้หลัก ปัญหาการเสื่อมโทรมและการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ ได้ก่อให้เกิดปัญหากับชุมชนประมงขนาดเล็กอย่างไม่ต้องสงสัย จึงมีประเด็นที่น่าสนใจว่าชาวประมงขนาดเล็กชุมชนแหลมโพธิ์ที่ยังคงประกอบอาชีพประมง และยังคงใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงในทะเลสาบจนถึงปัจจุบันท่ามกลางสภาพปัญหาต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ชุมชนมีวิธีการจัดการ มีกิจกรรม ตลอดจนมีปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงอย่างไร ทั้งนี้เพื่อจะได้เข้าใจบทบาทการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อรัฐและองค์กรอื่นๆ ตลอดจนเพื่อชุมชนชาวประมงขนาดเล็กจะให้เป็นแนวทาง

ในการแก้ปัญหา และเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรม และวิธีการทำกิจกรรมของชุมชน และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการจัดการทรัพยากรประมง
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยทางกายภาพ และ สังคมของชุมชนและปัจเจกส่วนบุคคล ที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง
3. เพื่อศึกษาปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมง

ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา

ผลของการศึกษาเรื่องนี้คาดว่าจะให้ประโยชน์ด้านต่างๆ ดังนี้

1. สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นจริงในการจัดการของชุมชนประมงขนาดเล็ก ชุมชนแหลมโพธิ์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
2. สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากร ประมงในระดับชุมชนแหลมโพธิ์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ได้ต่อไป
3. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการส่งเสริมจัดการทรัพยากรประมงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในเขตทะเลสาบสงขลาตอนล่างในอนาคต

ขอบเขตการศึกษา

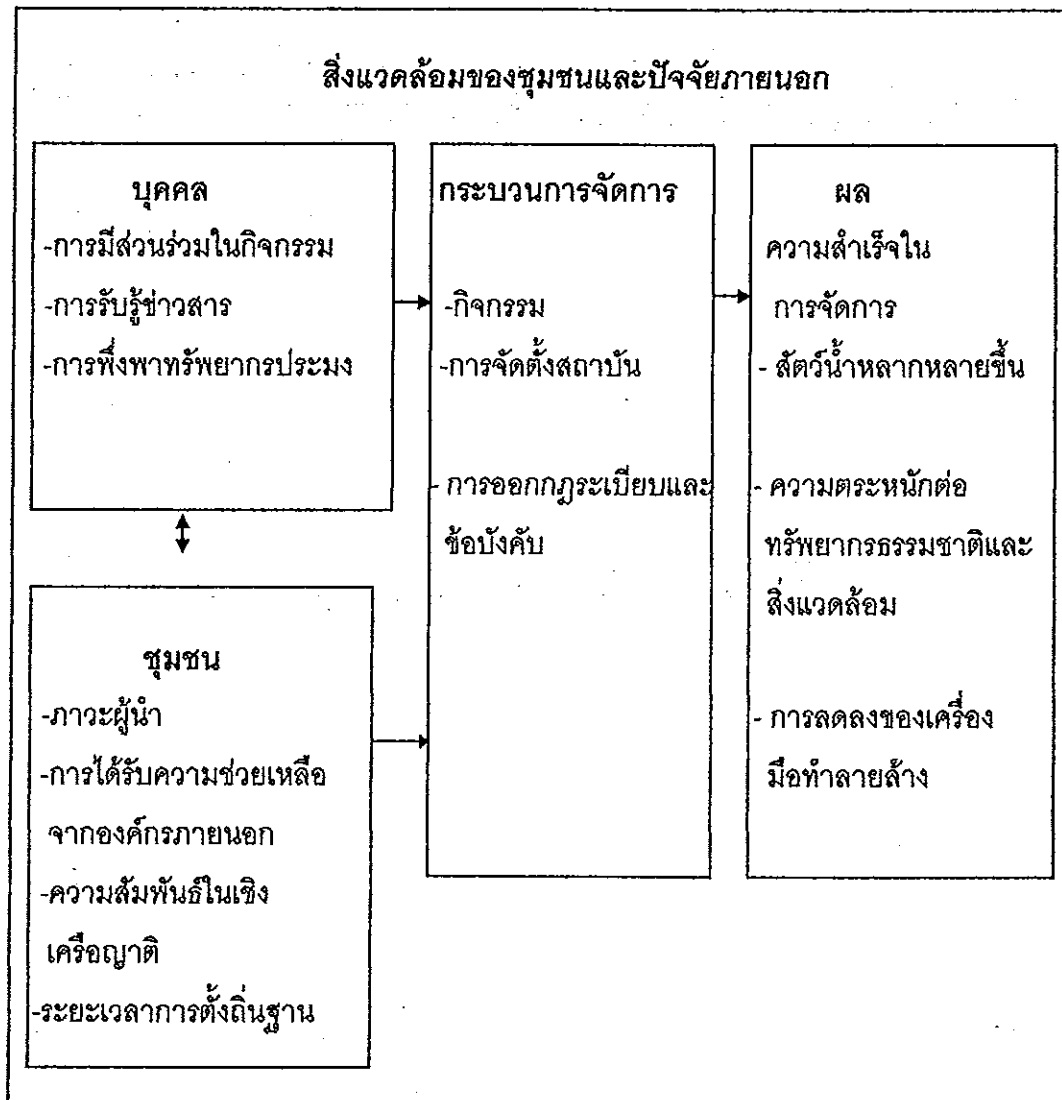
1. กลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ กลุ่มชาวประมงขนาดเล็กชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จำนวน 178 คน จากกลุ่มเป้าหมาย 3 หมู่บ้าน
 - 1.1 บ้านบางโหนด ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
 - 1.2 บ้านแหลมโพธิ์ ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
 - 1.3 บ้านเกาะนก ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
2. ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก ชุมชนแหลมโพธิ์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา โดยพิจารณาถึง ปัจจัยทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ ตลอดจน

กิจกรรม วิธีการและปัจจัยแวดล้อมอื่นๆที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนเป้าหมาย

3. ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะประชากรที่ประกอบอาชีพประมงขนาดเล็ก โดยสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนและเป็นผู้มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรประมง รวมทั้งผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้รู้ และเจ้าหน้าที่ของรัฐตลอดจนเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานอยู่ในชุมชนเป้าหมาย

กรอบการศึกษา

จากการค้นคว้าแนวความคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีกรอบแนวความคิดคือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขภายในชุมชนได้แก่ ชาวบ้านต้องเห็นคุณค่าในการจัดการทรัพยากร ต้องให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน และต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนด

กฎเกณฑ์ต่างๆ ส่วนเงื่อนไขภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายและการปฏิบัติงานของรัฐ นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ควรมีบทบาทและส่งเสริมให้องค์กรชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และการพึ่งพาทรัพยากรของชาวประมง หากชาวประมงได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ย่อมทำให้ชาวประมงพร้อมที่จะดำเนินกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมง ตลอดจนการออกกฎระเบียบของชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรประมงโดยตรง ซึ่งผลจากการจัดการทรัพยากรจะส่งผลต่อทรัพยากร ทั้งปริมาณสัตว์น้ำจะมีความหลากหลายขึ้น เครื่องมือที่ทำลายล้างทรัพยากรลดน้อยลง ชาวประมงมีความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้น และปัจจัยระดับชุมชน ได้แก่ ภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและระยะการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนเงื่อนไขภายนอกทั้งการช่วยเหลือของภาครัฐ เอกชน นักวิชาการ การได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกดังกล่าวจะส่งเสริมให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง และสามารถจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของศัพท์บางคำไว้เป็นเฉพาะดังนี้

"ชุมชน" หมายถึง หมู่ชนหรือกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กๆ อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

"ชุมชนประมงขนาดเล็ก" หมายถึง กลุ่มของประชากรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณ พื้นที่ริมทะเลสาบสงขลา ประกอบอาชีพประมงขนาดเล็ก จับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือและวิธีการต่างๆ แบบพื้นบ้าน ในการศึกษาครั้งนี้ชุมชนประมงขนาดเล็กชุมชนแหลมโพธิ์ หมายถึง กลุ่มประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยใน บ้านแหลมโพธิ์ บ้านเกาะนก และบ้านบางโหนด ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

"ทรัพยากรประมง" หมายถึง บรรดาชลสมบัติที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและเป็นประโยชน์กับมนุษย์ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ชลสมบัติเหล่านี้ หมายถึง สัตว์น้ำทั้งหลายที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์

"การจัดการ" หมายถึง การผสมผสานและการประสานทรัพยากรต่างๆ ให้เป็นไปในลักษณะที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ของชุมชนอย่างได้ผลดีที่สุด (ระวีง เนตรโพธิ์แก้ว, 2528 :

"การจัดการทรัพยากรประมง" หมายถึง การกระทำใดๆ ที่เป็นผลให้แหล่งทรัพยากรประมงคงสภาพสมบูรณ์รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นอย่างดีเหมาะสม รวมถึงการทูลำรุง บำรุง ปรับปรุง และรักษา เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรประมง นำมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

"ชาวประมงขนาดเล็ก" หมายถึง ชาวประมงที่ออกทำการประมงโดยไม่ใช้เรือ หรือใช้เรือแจว เรือพาย เรือหางยาว เรือกอและ เรือที่มีขนาดเครื่องยนต์ตั้งแต่ 5-12 กำลังม้า ส่วนเครื่องมือทำการประมงที่ใช้ได้แก่ เบ็ดราว แห ไซตุ้ อวนลอย

"ผู้ประกอบการอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก" หมายถึง ผู้ที่ใช้เวลาในการทำประมงประมาณ 3/4 ของเวลาทั้งหมดต่อวันในการทำประมงและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและไม่ได้ทำอาชีพเสริมอย่างอื่น

"ผู้รู้" หรือ "ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ" (Key informants) คือ ผู้ที่มีความรอบรู้ มีประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี จะเป็นผู้ที่ประกอบการอาชีพประมงและเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงหรือไม่ก็ได้ และหมายรวมถึงผู้ที่ยังคงประกอบการอาชีพประมงอยู่และเคยประกอบการอาชีพแต่ได้เลิกไปแล้ว ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรม วิธีการทำกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรประมง ตลอดจนข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมง

"มหรำ" เป็นเครื่องมือทำการประมงชนิดหนึ่งที่ใช้จับปลาซึ่งตั้งเท่านั้น วิธีการทำโดยใช้ไม้มาผูกมกองไว้ในทะเลเป็นกอมมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3-5 เมตร เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของ ปลา การจับปลาจากกอมมหรำนี้จะใช้อวนล้อมจับ 2 วันต่อครั้ง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้ทำการศึกษาจากหนังสือวารสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆตามหัวข้อซึ่งจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
2. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ความหมายของทรัพยากรประมง
4. ลักษณะของทรัพยากรประมง
5. สาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง
6. กฎเกณฑ์ทางการประมง
7. ปัญหาในการจัดการทรัพยากรประมง
8. แนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง
9. นโยบายและมาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงของประเทศไทย
10. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมและทฤษฎีการกระทำทางสังคม
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกิดเองตามธรรมชาติ และสนองความต้องการของมนุษย์ได้ และอำนวยความสะดวกแก่ธรรมชาติด้วยตนเอง ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติได้เสื่อมโทรมลง ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นขบวนการสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรทุกประเภท เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดจากสิ่งแวดล้อม อย่างน้อยที่สุดเพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในระยะยาวของมนุษย์

โรจนัจฉริยะ (2540 : 1-3) ได้ให้คำจำกัดความและแนวคิดพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

1. แนวทางที่พัฒนามาจากความเชื่อในการอนุรักษ์ เป็นแนวทางที่สนใจแต่การอนุรักษ์แต่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ/หรือ ระบบนิเวศเป็นด้านหลัก (Deep Ecology

หรือ Biocentric Paradigm) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงกับแนวทางการอนุรักษ์ (Conservation) ในยุคแรกๆ ปัจจุบันนักสิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานทางนิเวศ เช่น นักวิชาการด้านป่าไม้ นักพฤกษศาสตร์ และนักชีววิทยา จำนวนหนึ่ง ยังคงให้ความสำคัญกับแนวทางนี้แม้ว่าจะยอมรับความสำคัญของการพัฒนามากขึ้นก็ตาม

2. แนวทางที่พัฒนามาจากความเชื่อในการพัฒนาและเทคโนโลยี เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจหรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นหลัก เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในเวลาในช่วงเวลาเดียวกับการอนุรักษ์ยุคแรกๆ ซึ่งได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรบางประเภท เช่น ป่าไม้ และปิโตรเลียม ในช่วงเวลาดังกล่าว ปัจจุบันแนวคิดนี้ยังคงได้รับการยอมรับในหลายกลุ่มวิชาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมเหมืองแร่ อุตสาหกรรมป่าไม้ แม้ว่าจะยอมรับในกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ทวีความสำคัญมากขึ้นก็ตาม

3. แนวทางที่พัฒนามาจากการประสมประสานการอนุรักษ์และการพัฒนาการอนุรักษ์เข้าด้วยกัน เป็นแนวคิดที่ยอมรับว่าการพัฒนาเป็นกิจกรรมที่จำเป็น ในขณะที่เดียวกันก็ยอมรับว่าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นทรัพยากรที่จำเป็นต่อการพัฒนาและจะต้องมีการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้พัฒนาขึ้นเป็นแนวคิดสากลที่เรียกว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development)

จากแนวคิดได้มีผู้ให้คำจำกัดความการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง กิจกรรมใดๆที่มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นประโยชน์ และ/หรือ ขจัดหรือบรรเทาความสัมพันธ์ที่เป็นโทษ ในระบบของสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่พึงปรารถนาและเป็นไปได้ ความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ภายใต้กรอบเงื่อนไขที่เป็นไปได้ทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี (Dransawasdi, R.1992 อ้างถึงใน โจจันทร์ย์, 2540 : 2)

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ขบวนการดำเนินการอย่างมีระบบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติสนองความต้องการของมนุษย์ โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อการมีใช้ในอนาคตตลอดไป (เกษม จันทร์แก้ว, 2530)

ดังนั้นจากความหมายและแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดนั้น ต้องคำนึงถึงการนำมาใช้อย่างประหยัด และต้องพัฒนาให้ทรัพยากรเหล่านั้นมีความยั่งยืนถาวร เพื่อคนในรุ่นต่อไปจะได้มีทรัพยากรที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป ปัจจุบันหลายหน่วยงานต่างได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐได้ระบุถึงผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

จากการพัฒนาในอดีต จึงได้วางแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นแนวทางหลักไว้ดังนี้

1. สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้องค์กรประชาชนและองค์กรเอกชน มีบทบาทในการกำหนดโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการติดตามดูแลและประเมินผลโครงการ

2. จัดการควบคุมดูแลให้สมาชิกปฏิบัติตามแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว โดยเน้นการจัดงบประมาณ และกำลังเจ้าหน้าที่ที่ทักษะสิ่งแวดล้อมอย่างเพียงพอ และการเสริมสร้างจิตสำนึกของประชาชนตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนและการประเมินผลการทำงานทรัพยากรธรรมชาติอย่างเปิดเผยเป็นระยะๆ

3. ลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในอนาคต

4. นำมาตรการการเงิน การคลังเข้าช่วยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

5. จัดระบบข้อมูลธรรมชาติ เพื่อให้ประกอบการวางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ

6. เร่งรัดการออกพระราชบัญญัติเพื่อรองรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2537 : 139-141)

จากแนวคิดและหลักการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ย่อมต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนตลอดจนชุมชน ต้องช่วยกันในการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยั่งยืนตลอดไป

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

โดยธรรมชาติแล้วทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดในระบบนิเวศหนึ่งๆ นั้นจะมีชนิดปริมาณ และสัดส่วนที่พอดีทำให้ระบบนิเวศนั้นๆ อยู่ในภาวะสมดุลเสมอ เพราะองค์ประกอบทั้งหลายที่ประกอบกันขึ้นเป็นระบบนิเวศนั้นจะควบคุมดูแลกันเองให้ได้สัดส่วนที่พอเหมาะ อะไรสูญหายไปก็จะมีการสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาทดแทน แต่ถ้าระบบนิเวศนั้นมีทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ได้สัดส่วนกันแล้ว การมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดถูกระทบกระเทือนเพียงเล็กน้อย ก็สามารถมีผลกระทบต่อระบบนิเวศให้เห็นเด่นชัด (เกษม จันทรแก้ว, 2530 : 98)

จากสภาพธรรมชาติของระบบนิเวศดังกล่าวข้างต้นนี้ การอนุรักษ์ในช่วงแรกๆ นั้นจะเป็นการสงวนกับการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ให้มีการสูญเสีย ต่อมาเมื่อพัฒนาหาทางเพิ่ม

ทรัพยากรที่มีน้อย หรือว่าถูกใช้ไปมากให้มีสถานะที่จะให้มีใช้ตลอดไปทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่า ในยุคแรก ๆ ทรัพยากรต่างๆมีมากจึงมิได้พิจารณาถึงประเด็นของการการสูญเสีย เมื่อมีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และผิดหลักจนทำให้ทรัพยากรบางประเภทลดลง จึงควรฟื้นฟูและเพิ่มให้ทรัพยากรมีปริมาณมากก่อนแล้วจึงนำไปใช้

ในการให้ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินักวิชาการให้ความหมายดังนี้ ธวัชชัย สันติสุข (2528 : 8) กล่าวว่า การอนุรักษ์คือ การจัดการของมนุษย์ในการใช้ชีวนิเวศ (Biosphere) เพื่อให้จะได้ประโยชน์ที่ดีที่สุดและยั่งยืนแก่ชนรุ่นปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการรักษาศักยภาพที่จะดำรงความต้องการและความจำเป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคต

นิวัต เรืองพานิช (2528 : 14) ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และได้ใช้เป็นเวลานานที่สุดทั้งนี้ต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน

ทวี ทองสว่าง และทัศนีย์ ทองสว่าง (2523 : 1) ได้ให้แนวความคิดว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีการที่ฉลาดและเหมาะสม โดยใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์และเกิดคุณค่ามากที่สุด รวมทั้งการปรับปรุงของเสียให้กลับมาใช้ใหม่ เพื่อให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุด

จากการพิจารณาคำจำกัดความของคำว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติพอสรุปได้ว่าเป็นยุทธวิธีใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยาวนานที่สุด โดยให้สูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด ดังนั้นต้องนำหลักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการจัดการทรัพยากร โดย เกษม จันทรแก้ว และประพันธ์ โภยสมบุญ (2525 : 13-14) ได้กล่าวถึงหลักการอนุรักษ์อย่างกว้างๆ ซึ่งสรุปได้ 3 ประเด็น คือ

1. ประหยัดของที่หายาก หมายถึงว่า ทรัพยากรที่มีน้อยหรือหายากควรอย่างยิ่งที่จะเก็บรักษาไว้มิให้สูญหายไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ก็ควรต้องใช้อย่างประหยัดอย่างฟุ่มเฟือย

2. ต้องใช้อย่างฉลาด กล่าวคือ ในการที่ใช้ทรัพยากรแต่ละอย่างนั้น ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลได้ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาถึงหลักทางเศรษฐศาสตร์อย่างถี่ถ้วนด้วย

3. หาวิธีการปรับปรุงของที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น

อำนาจ เจริญศิลป์ (2528 : 85-86) ได้เสนอความคิดเห็นว่า การถนอม การบูรณะ ซ่อมแซม การนำกลับมาใช้ใหม่ รวมทั้งการคิดค้นประดิษฐ์ของเทียมขึ้นมาใช้และการใช้สิ่งอื่นทดแทน จะเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีใช้ตลอดไป

สุชุม ไร่ใจ (2529 : 3-4) ยังได้เสนอหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติว่าควรพิจารณาใช้หลักการต่างๆเกี่ยวกับลักษณะและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติไว้ 6 ประการคือ

1. Variability of Waste หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพของเสีย ตามหลักทฤษฎีของ Material Balance นั้น การเกิดของเสีย ย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในการผลิตและการบริโภค แต่ของเสียที่เกิดขึ้นย่อมถูกทำให้เปลี่ยนแปลงสภาพแล้วก็อาจนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้อีก เช่น การทำไวน์จากเปลือกส้มเปรด การทำดอกกุหลาบจากเกล็ดปลากระพง เป็นต้น

2. Harmonious Property Relations หมายถึง การรวมกลุ่มเจ้าของหรือผู้ใช้ทรัพยากร อย่างเดียวเข้าด้วยกัน การรวมกลุ่มกันนี้จะเป็นผลให้ลดการแข่งขันระหว่างบุคคลในการใช้ทรัพยากรลงและกฎข้อบังคับต่างๆ ในการอนุรักษ์ก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. Substitution หมายถึงการใช้แทนกันเพื่อเพิ่มเติมหรือแทนที่ทรัพยากรที่หายากหรือมีจำนวนจำกัด เช่น การเพาะเลี้ยง การปล่อยสัตว์น้ำลงแหล่งน้ำ และการขยายพันธุ์สัตว์น้ำ

4. Providential Function of Government หมายถึง การจัดการต้องทำโดยรัฐ จากหลักความจริงที่ว่าเอกชนเป็นกลุ่มที่สร้างขึ้นเพื่อแสวงหาผลกำไร และผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ดังนั้น งานอนุรักษ์บางชนิดย่อมไม่สามารถให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการได้ จำเป็นต้องจัดทำในระดับรัฐบาล เช่น การออกกฎหมายในการควบคุมการทำประมง เป็นต้น

5. Productive Power หมายถึง ปัจจัยกำลังการผลิต ตามหลักเศรษฐศาสตร์นั้น ทรัพยากรการลงทุน แรงงานและการจัดการ เป็นปัจจัยในการเพิ่มผลผลิต และรายได้ระดับชาติ ดังนั้นการอนุรักษ์จึงเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้มีการใช้ปัจจัยการผลิตดังกล่าวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ประโยชน์มากที่สุด มีการสูญเสียเปลืองน้อยที่สุด

6. Individual Responsibility for Conservation หมายถึง ความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ของแต่ละบุคคล ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะหากินตามกฎหมายได้อย่างเสรี ดังนั้นทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดย่อมถูกใช้ไปอย่างเสรีด้วย ซึ่งโดยกฎหมายไม่สามารถควบคุมถึงได้ตลอด ทำให้ความรู้สึกรับผิดชอบในการอนุรักษ์ที่มีอยู่จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างให้มีขึ้นกับบุคคลในชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ปัญหาในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีมากมาย การที่จะหลุดพ้นจากความรุนแรงและเกิดความร่วมมือที่สร้างสรรค์ระหว่างภาครัฐ เอกชนและชาวบ้านต้องช่วยกันหาคำตอบ และช่วยกันหาแนวทางการแก้ไขโดยยึดประโยชน์ของประชาชนในและประเทศชาติเป็นที่ตั้ง

ดังนั้นการให้ความสำคัญแก่องค์กรในการที่จะมีส่วนร่วมดูแลปกป้องและพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นเรื่องที่ต้องมีนโยบายที่ดีและมีความจริงใจในการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับ มงคล ด้านธานินทร์ (2536 : 70-71) ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญๆ อยู่ 2 เงื่อนไขคือ

1. เงื่อนไขภายในชุมชน ได้แก่

1.1 ชาวบ้านต้องเห็นคุณค่าทั้งประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อม รวมทั้งมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการให้การศึกษาแก่ชาวบ้านและเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนและการรับรู้ร่วมกัน

1.2 ชาวบ้านต้องมีส่วนในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งเป็นความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่และมีอำนาจในการตัดสินใจใดๆ ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ร่วมกับนโยบายและกลไกการปฏิบัติของรัฐ โดยควรให้องค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดการ

2. เงื่อนไขภายนอกชุมชน ได้แก่

2.1 นโยบายและกลไกการปฏิบัติของรัฐ ควรมีบทบาทและส่งเสริมให้องค์กรชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ เช่นการแก้ไขและการออกพระราชบัญญัติต่างๆ การสนับสนุนงบประมาณต่างๆสู่องค์กรชุมชน และการกระจายอำนาจสู่ชาวบ้าน

2.2 นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน ควรมีบทบาทสนับสนุนความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยสู่ชุมชน หรือการสรุปบทเรียนการทำงานกับชุมชน การถ่ายทอดความรู้หรือข้อมูลสู่ชาวบ้านให้เท่าทันสถานการณ์การกำหนดนโยบายกฎหมาย และการปฏิบัติของภาครัฐ การกระตุ้นจิตสำนึกการอนุรักษ์สู่ชาวบ้าน การจัดตั้งองค์กรชุมชน ฯลฯ

ดังนั้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบุคคลหลายๆฝ่ายต้องช่วยกัน โดยเฉพาะให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการให้มากโดยคำนึงถึงความจริงที่ว่า ความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดจะคิดเพียงการนำทรัพยากรมาสนองความต้องการนั้นไม่ได้ ควรคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพคำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติด้วย

ความหมายของทรัพยากรประมง

ทรัพยากรประมง (Fishery Resources) หมายถึง บรรดาชลสมบัติที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและเป็นประโยชน์กับมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ชลสมบัติเหล่านี้หมายถึง สัตว์น้ำทั้งหลายที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ (วิทย์ ธารชลาณุกิจ, 2529 : 1) ซึ่งในมาตรา 4(1) ในพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ได้ระบุไว้ว่าสัตว์น้ำ หมายความว่า ปลา เต่า กระ กุ้ง ปู แมงดา สัตว์น้ำจำพวกเปลือกคลาน รวมทั้งไข่ของสัตว์เหล่านี้ทุกชนิด สัตว์จำพวกเลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์น้ำจำพวกหอย และหมายความรวมถึงสัตว์น้ำอื่นๆที่อาศัยอยู่ในน้ำตามที่ได้มีพระราชกฤษฎีการะบุชื่อ (รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อม, 2538 : 209) นอกจากนี้ทรัพยากรประมงยังรวมถึงพืชน้ำต่างๆและทรัพยากรอื่น ๆที่เข้ามาสัมพันธ์กับทรัพยากรในน้ำเชิงนิเวศวิทยา หากแบ่งตามแหล่งที่อยู่ของทรัพยากร ทรัพยากรประมงสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ ทรัพยากรประมงน้ำจืด ทรัพยากรประมงน้ำกร่อย และทรัพยากรประมงน้ำเค็ม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2531 : 171)

ลักษณะของทรัพยากรประมง

ทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรที่สามารถสร้างทดแทนได้ (Renewable Resources) และเป็นทรัพยากรที่มีลักษณะความเป็นเจ้าของเฉพาะตัว คือเป็นทรัพย์สินที่เป็นสมบัติร่วม (Common Property) ของกลุ่มคนหรือชุมชน หรือเป็นทรัพย์สินที่เปิดสำหรับทุกคน (Open Access resources) (วิทย์ ธารชลาณุกิจ, 2529 : 3) ทรัพยากรประมงให้โอกาสแก่ทุกคนที่อยู่ในชุมชนหรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งๆทำมาหากิน อาจจะเปิดโอกาสให้ทุกคนที่ต้องการอาศัยทรัพยากรในการยังชีพเข้าใช้สอยทรัพยากรไม่มีเขตแดนที่จำกัด จึงเป็นผลให้เกิดการแข่งขันกันมากในระหว่างผู้ประกอบอาชีพประมง (Pearse, Peter H; 1981 : 135 อ้างถึงใน ทิภพ เหล่าพัดจัน, 2534 : 21) ชาวประมงจะแข่งขันจับสัตว์น้ำให้ได้มากที่สุดในปัจจุบันโดยไม่คำนึงถึงการปล่อยสัตว์น้ำไว้ให้เจริญเติบโตในอนาคต เพราะไม่มั่นใจว่าสัตว์ที่ปล่อยให้มีการเจริญเติบโตนั้นใครเป็นผู้ได้รับประโยชน์ (กังวาล จันทรโชติ, 2534 : 185) อีกทั้งการเปลี่ยนแปลง บุกรุก กั้นขวาง เพิ่มเติมสิ่งอันเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำ และการทิ้งเศษเหลือใช้ต่างๆ ที่ก่อให้เกิดมลภาวะในแหล่งน้ำ ย่อมมีผลกระทบต่อทางตรงและทางอ้อมต่อทรัพยากรประมง (วิทย์ ธารชลาณุกิจ, 2529 : 4)

ดังนั้นทรัพยากรเหล่านี้ถ้าได้รับการจัดการอย่างฉลาดจะไม่มีวันสูญสิ้น นั่นคือควรทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่เกิดจากการสร้างทดแทนของทรัพยากรประมงตามกาลเวลาโดยอิทธิพลรอบตัวในอัตราที่เหมาะสมก็จะมีทรัพยากรชนิดนี้ใช้อย่างสม่ำเสมอและตลอดไป

สาเหตุความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง

วิจัย เทียนน้อย (2529 : 187-188) กล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมมีสาเหตุจาก

1. ถิ่นอยู่อาศัยของสัตว์น้ำถูกทำลาย พิจารณาได้ 3 ประเด็น คือ
 - 1.1 ป่าชายเลนและแนวปะการังถูกทำลาย
 - 1.2. น้ำเกิดมลพิษ
 - 1.3. แหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขิน
2. การจับสัตว์น้ำผิดวิธี ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมโดยการทำต่อไปนี้
 - 2.1 การจับสัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาดมาใช้ประโยชน์
 - 2.2. การใช้เครื่องมือผิดกฎหมายและไม่เหมาะสมจับสัตว์น้ำ
 - 2.3. การจับสัตว์น้ำในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม
 - 2.4. การจับสัตว์น้ำมากเกินไป
3. อันตรายจากสารพิษ เนื่องจากน้ำที่เป็นแหล่งที่อยู่ของทรัพยากรประมงเป็นแหล่งสะสมของสารพิษที่ระบายออกจากบ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม และการเกษตร ถ้าหากในน้ำมีสารพิษตกค้างมากขึ้นเรื่อยๆ ก็จะเป็นสาเหตุทำให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมได้

นอกจากนี้ สดใส พงศ์จันทร์เสถียร (มปป. : 31) กล่าวว่า การเพิ่มจำนวนของประชากรในอัตราที่สูงเกินไปจะก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนอาหาร สัตว์น้ำเป็นอาหารโปรตีนที่สำคัญชนิดหนึ่งซึ่งสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารเนื่องจากการเพิ่มของประชากรได้ และการสร้างสิ่งกีดกันทางสัญจรทางน้ำจะเกิดอันตรายให้กับสัตว์น้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การสร้างเขื่อนและฝายต่างๆ ย่อมเป็นอุปสรรคกีดกันมิให้สัตว์น้ำเดินทางไปยังที่ที่ต้องการจะมีผลกระทบกระเทือนต่อทรัพยากรประมง อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมได้ในที่สุด

กฎเกณฑ์ทางการประมง

กฎเกณฑ์ทางการประมง เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการอนุรักษ์ประการหนึ่ง มีจุดประสงค์เพื่อใช้บังคับหรือควบคุมอัตราการลงแรงการทำประมง (Fishing Effort) ให้มีปริมาณที่สอดคล้องกับปริมาณสัตว์น้ำที่พึงจะจับขึ้นมาใช้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจับขึ้นมาใช้และป้องกันอันตรายที่เกิดกับปริมาณของปลาหรือพันธุ์ปลา

หลักการเบื้องต้นที่จะนำไปใช้เป็นพื้นฐานของกฎเกณฑ์ทางการประมงมีดังนี้

1. ในการสร้างกฎระเบียบทางการประมงนั้น จะต้องพยายามทำให้เกิดความเป็นธรรมในการแบ่งสัดส่วนการจับสัตว์น้ำระหว่างผู้ใช้กลุ่มต่างๆ อันจะสร้างความพอใจแก่ผู้ใช้ทรัพยากรหลายๆฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน
2. จะต้องมีการเปรียบเทียบว่าการสร้างกฎระเบียบทางการประมงสำหรับ Stock หนึ่งๆ หรือพันธุ์ปลา ซึ่งเป็นวิธีที่ได้เปรียบกว่าการอนุรักษ์อื่นๆ หรือเป็นทางออกที่ดีที่สุดในขณะนั้น ถ้าหากพบว่ามีวิธีการ อื่นๆ ที่ดีกว่าก็ควรเลือกใช้วิธีการนั้น
3. ก่อนที่จะมีการสร้างกฎเกณฑ์ใดๆทางการประมง ควรได้มีการศึกษาปัญหาและข้อมูลต่างๆของสภาพการประมงอย่างละเอียด (สุขุม ไร่ใจ, 2529 : 46) การสร้างกฎเกณฑ์ทางการประมงนั้นต้องป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นกับ Stock ของปลา โดยทั่วไปมีหลักการ อยู่ 2 ประการ

3.1 การปกป้องส่วนที่ได้เลือกสรรแล้วของ Stock (Protection of Selected Promotion of the Stock) การปกป้องส่วนที่ได้เลือกสรรแล้วของ Stock ซึ่ง วิทย์ ธารชลาณุกิจ (2529 :1) กล่าวว่า สามารถแบ่งวิธีการนี้ออกเป็น 5 ประการเพื่อป้องกันมิให้ Stock ได้รับความกระทบกระเทือนมากเกินไป คือ

3.1.1 จำกัดขนาดเครื่องมือทางการประมง เช่น ในการใช้เครื่องมืออวนจับสัตว์น้ำ ความพยายามที่จับสัตว์น้ำให้มากที่สุดอาจเป็นการทำลาย Stock ขนาดของช่องตาเครื่องมืออวนจะต้องกำหนดให้โตขึ้นตามชนิดของสัตว์น้ำ โดยทำการกำหนดขนาดมาตรฐานของช่องตาขึ้นและให้ถือปฏิบัติเหมือนกัน

3.1.2 จำกัดเขตทำการประมง มีการกำหนดเขตห้ามทำการประมง หรือที่เรียกว่าเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ

3.1.3 ห้ามทำการประมงในบางฤดูกาล โดยเฉพาะฤดูสืบพันธุ์และวางไข่ของสัตว์น้ำ การออกกฎเกณฑ์ดังกล่าวต้องเกิดจากข้อมูลทางชีววิทยาที่ถูกต้องอย่างแท้จริง

3.1.4 จำกัดขนาดและน้ำหนักของสัตว์น้ำที่มีใบอนุญาตให้จับเพื่อให้สัตว์น้ำได้โตเต็มที่

3.1.5 จำกัดเพศและสภาพของสัตว์น้ำที่อนุญาตให้จับ ในการกำหนดกฎเกณฑ์ก็เพื่อมิให้เกิดการทำลายสัตว์น้ำที่มีปริมาณเพศหนึ่งเพศใดน้อยกว่าเมื่อเทียบกับ อันจะส่งผลต่อการขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำได้

3.2 การจำกัดขนาดของการจับขึ้นมาใช้ (Limitation on The Size of The Catch) คือพยายามลดอัตราการตายจากการประมงโดยการควบคุมปริมาณ Fishing Effort ให้สอดคล้องกับปริมาณสัตว์ที่พึงจับขึ้นมาใช้ ซึ่งสุทุม เร้าใจ (2529 : 50) กล่าวว่า วิธีการที่จะใช้ในการจำกัดปริมาณการจับมีอยู่ 3 วิธี

3.2.1 การจำกัดปริมาณการจับโดยใช้ระบบโควตา การใช้ระบบนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับประชากรสัตว์น้ำ และสัดส่วนที่สามารถนำขึ้นมาใช้ได้ ดังนั้นการกำหนดโควตาจึงมักใช้กับการประมงที่มีข้อมูล และสถิติเกี่ยวกับปริมาณสัตว์น้ำอยู่อย่างสมบูรณ์

3.2.2 การจำกัดจำนวนหน่วยทำการประมง คือการจำกัดจำนวนเครื่องมือทำการประมง ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมาก หรือการจำกัดเวลาสำหรับเรือที่ได้รับอนุญาตแล้วให้ทำการประมงได้ในเวลาที่กำหนดให้เท่านั้น

3.2.3 การจำกัดประสิทธิภาพเครื่องมือประมง ได้แก่การจำกัดจำนวนอวนที่ใช้ต่อเรือหนึ่งลำ การลดขนาดของเรือประมงให้เล็กลง รวมทั้งการห้ามมิให้มีการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง ทั้งหมดนี้เป็นวิธีการออกข้อบังคับ เพื่อควบคุมการทำประมงโดยทั่วไป แต่ในทางปฏิบัติการบริหารกฎเกณฑ์เหล่านี้ยังมีปัญหาอยู่มาก ประกอบกับการขาดกำลังเจ้าหน้าที่ในการตรวจตราทำให้ข้อบังคับต่างๆที่ใช้ควบคุมการทำประมงขาดประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ โทมัส เอ ซิงแกน. Cingan, Thomas A. (1972 : 7) ได้กล่าวว่า การใช้กฎเกณฑ์เพื่อจัดการประมงนี้จะใช้มาตรการเดียวคงไม่ประสบความสำเร็จ จึงจะต้องดำเนินการหลายรูปแบบผสมกันและมาตรการควบคุมจำนวนเรือทำการประมงเป็นหลักการที่ให้ผลดีที่สุด การจำกัดจำนวนเรือประมงเสมือนเป็นการทำให้ชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำในระยะเวลายาวนานขึ้น

สุทุม เร้าใจ (2529 : 8-20) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการจัดการทรัพยากรประมงนอกจากใช้มาตรการอื่นๆแล้ว ยังใช้กระบวนการบูรณะเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรประมง โดยทั่วไปจะเน้นหนักไปในเรื่องต่อไปนี้

1. การป้องกันอันตรายให้กับสัตว์น้ำ (Protection Against Hazards) อันตรายที่มีผลร้ายกับสัตว์น้ำนั้นมีมากมายแต่ที่นับเป็นปัญหาที่สำคัญที่ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำลดลงพอสรุปได้ 2 ประการคือ

1.1 สถานะน้ำเสีย (Water Pollution) สำหรับประเภทของน้ำที่สามสามารถแยกออกได้ อย่างกว้างๆ ได้ดังนี้ คือ น้ำที่จากแหล่งชุมชน น้ำที่จากโรงงานอุตสาหกรรม น้ำที่จาก อุตสาหกรรมเหมืองแร่และการพังทลายของดิน และน้ำที่จากการเกษตรกรรม ซึ่งผลกระทบ โดยตรงของน้ำที่ต่างๆ ที่เจือปนด้วยสารอินทรีย์จะทำให้เกิดการขาดแคลนของออกซิเจนในแหล่ง น้ำ และยังทำให้สัตว์น้ำหยุดกินอาหารมีอากาศอ่อนแอ เติบโตช้า และติดโรคได้ง่าย

1.2 สิ่งกีดกั้นทางสัญจรของสัตว์น้ำ มีสัตว์น้ำหลายชนิดที่เมื่อถึงช่วงหนึ่งของวงจรชีวิต จะต้องมีการอพยพย้ายถิ่นเดินทางขึ้นลงตามลำน้ำ การย้ายถิ่นเพื่อวางไข่หรือหากินนี้เกิดจาก ความต้องการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของสัตว์น้ำเป็นสำคัญ

2. การปรับปรุงถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ (Habitat Improvement) ในการปรับปรุงถิ่นที่ อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนั้นมีวิธีปฏิบัติดังต่อไปนี้

2.1 การสร้างที่อาศัยหรือที่หลบซ่อนตัวของสัตว์น้ำ เป็นการสร้างสิ่งหนึ่งใดไว้ในน้ำเพื่อ ให้สัตว์น้ำใช้เป็นที่พักอาศัย ใช้เป็นแหล่งหากิน หรือใช้เป็นที่หลบซ่อนตัวจากศัตรู วิธีการสร้างที่ อยู่อาศัยให้กับสัตว์น้ำแบบง่ายๆ คือ การปลูกพืชลอยน้ำต่างๆ หรือการนำกิ่งไม้มาผูกไว้เป็นกอง ตามจุดต่างๆ ในน้ำ ซึ่งยังใช้สำหรับการเกาะติดของพืช และสัตว์ขนาดเล็กที่เป็นอาหารของสัตว์น้ำ

2.2 การสร้างแหล่งวางไข่ โดยพยายามเลียนแบบให้คล้ายคลึงกับธรรมชาติและตรงกับ ความต้องการของสัตว์น้ำมากที่สุด

2.3 การเพิ่มระดับน้ำ อาจจะทำได้โดยการขุดลอก ซึ่งอาจจะช่วยเพิ่มเนื้อที่ในแหล่ง น้ำแล้ว ยังเป็นการกำจัดตะกอนพิษและธาตุอาหาร ที่มากเกินไปออกจากแหล่งน้ำด้วย ซึ่งจะ ชลลอกการตื่นเงินของแหล่งน้ำให้ช้าลง

2.4 การควบคุมและกำจัดวัชพืช การเน่าเสียของซากวัชพืชทำให้การเจริญเติบโตของ แพลงตอนพืชหยุดชะงักเป็นอุปสรรคต่อการประมง

3. การพัฒนาประชากรสัตว์น้ำ โดยมุ่งหวังว่าการพัฒนาจะช่วยให้มีความชุกชุมของสัตว์น้ำ เพิ่มมากขึ้น มาตรการที่ถือปฏิบัติในการพัฒนาประชากรสัตว์น้ำโดยทั่วไป ได้แก่

3.1 การควบคุมสัตว์น้ำที่ไม่ต้องการ เป็นการกำจัดสัตว์น้ำที่ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจและ ศัตรูของของสัตว์น้ำให้มีปริมาณน้อยลงหรือหมดไปจากแหล่งน้ำ

3.2 การเพิ่มอาหารในแหล่งน้ำ เน้นหนักไปถึงการเอาสัตว์ขนาดเล็กที่เป็นอาหารของปลา ที่มีค่าทางเศรษฐกิจไปปล่อยเพื่อให้เจริญเติบโต และแพร่พันธุ์ในแหล่งน้ำ ได้แก่พวกแพลง ตอนสัตว์ต่างๆ และปลาขนาดต่างๆ ที่แพร่พันธุ์ได้เร็ว ซึ่งสามารถใช้เป็นอาหารของปลาที่กินเนื้อที่มี ค่าทางเศรษฐกิจสูงได้

3.3 การปล่อยปลาลงเลี้ยง เป็นมาตรการที่นำสัตว์น้ำชนิดต่างๆไปปล่อยให้เจริญเติบโตและแพร่พันธุ์ในแหล่งน้ำ เพื่อให้แพร่พันธุ์และเจริญเติบโตจนประชาชนสามารถจับขึ้นมาใช้เลี้ยงชีพได้ วิธีการนี้นับว่าง่ายที่สุดในการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในแหล่งน้ำจึงนิยมนำมาใช้ปฏิบัติมากที่สุด ในบรรดาวิธีการพัฒนาประชากรสัตว์น้ำต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้แล้ว

การจัดการทรัพยากรประมงโดยใช้วิธีการต่างๆที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น สามารถเลือกนำมาใช้ปฏิบัติกับแหล่งน้ำเป็นรายกรณีไปการจะเลือกใช้วิธีใดก็ขึ้นอยู่กับปัญหาที่เกิดขึ้นในแหล่งน้ำและเป้าหมายในการพัฒนาเป็นสำคัญ ในบางกรณีอาจจะต้องใช้วิธีการต่างๆควบคู่กันไปเพื่อให้เกิดผลผลิตสูงสุดในแหล่งน้ำ

ปัญหาในการจัดการทรัพยากรประมง *x* *fishery*

วิชัย เทียนน้อย (2523 : 196) กล่าวว่าในการจัดการทรัพยากรประมงมีปัญหาดังนี้

1. ความไม่เข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ จึงทำให้ชาวประมงนำเอาเครื่องมือที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายใช้จับสัตว์น้ำ มีการจับสัตว์น้ำในเขตหวงห้าม โดยเฉพาะฤดูที่สัตว์น้ำกำลังขยายพันธุ์
2. ขาดความร่วมมือที่ดีจากประชาชน การขาดความร่วมมือจากประชาชนนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมาก ในบางพื้นที่กำลังของเจ้าหน้าที่ของรัฐน้อยไปจำเป็นต้องขอความร่วมมือประชาชนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่นั้นๆ เช่น การมีกลุ่มประมงอาสา เพื่อดูแลพื้นที่ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เป็นต้น
3. กฎหมายล้าสมัย รัฐบาลต้องทบทวนเพื่อปรับปรุงกฎหมายประมง ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นมาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ไสภิตา เหมทานนท์ (2540 : 8-10) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับปัญหาในการจัดการทรัพยากรประมงดังนี้ คือปัญหาการขาดแคลนเงินทุนการจะลดปัญหาการทำลายทรัพยากรประมงที่สำคัญอย่างหนึ่งก็โดยการที่ชาวประมงส่วนใหญ่ต้องปรับเปลี่ยนเครื่องมือทำการประมงให้มีประสิทธิภาพในการทำลายน้อยที่สุด แต่ชาวประมงส่วนใหญ่ยังขาดเงินทุนในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือโดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้าน นอกจากนี้เขตการให้สัมปทานในการทำประมงขาดความชัดเจน ทำให้มีการทำประมงผิดกฎหมายได้ง่าย ทั้งนี้เนื่องจากขาดผู้ประสานงาน ในด้านการประมงกับต่างประเทศ อีกทั้งปัญหาการที่รัฐบาลไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ชาวประมงเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหาอีกทั้งนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไม่ต่อเนื่อง

และไม่จริงใจ และปัญหาต้นทุนสูง เช่น ค่าแรงงาน ค่าน้ำมัน ที่มีราคาสูงและราคาไม่แน่นอน อีกทั้ง ถึงอุปกรณ์ทำการประมงที่มีราคาแพง ตลอดจนปัญหาเรือประมงที่ทำการในเขตน่านน้ำมีปริมาณมากเกินไปจนไม่สมดุลกับทรัพยากรที่หาได้ ทำให้เรือประมงอวนรุนและอวนลากบางส่วน บุกรุกเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ 3,000 เมตร ซึ่งเป็นเขตสงวนสำหรับการทำประมงพื้นบ้านเท่านั้น ดังนั้น โสภิตา เหมทานนท์ (2540 : 8-10) ได้เสนอแนวทางในการแก้ไขเพื่อจัดปัญหาดังกล่าว ดังนี้

1. ในกระบวนการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการประมง รัฐควรเปิดโอกาสให้ชาวประมงเข้าไปมีส่วนร่วม (Participation) ในการแก้ปัญหามากกว่าการขอความร่วมมือ (Co-operation) โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดการเรื่องราคาน้ำมันไม่ควรมีการกำหนดเงื่อนไข เพราะทำให้เรือประมงจำนวนมากไม่สามารถเข้าร่วมโครงการได้
2. รัฐบาลควรกำหนดแผนแม่บทเกี่ยวกับการประมงอย่างชัดเจนและเร่งด่วน ตลอดจนจัดมาตรการสู่กระบวนการของการปฏิบัติอย่างชัดเจนและมีการติดตามผลข้อเสนอแนะ
3. ตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูทะเลไทย โดยให้ภาคเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บท และแผนปฏิบัติการ
4. ทำการศึกษาสำรวจจำนวนเรือประมงและเครื่องมือ พร้อมกับออกกฎหมายห้ามมิให้มีเครื่องมือบางประเภทไว้ในครอบครอง โดยจัดหางบประมาณเพื่อปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องมือที่ไม่ทำลายล้าง
5. มาตรการอนุรักษ์ โดยการกำหนดขนาดตาอวนให้มีขนาดตากว้างไม่ต่ำกว่า 4 เซนติเมตร และในส่วนของกาจัดทำประการังเทียมควรให้มีขนาดที่สูงและกว้างกว่าเดิม
6. ควรจำกัดปริมาณเรือประมงอวนลากให้ได้ผล และมีจำนวนที่เหมาะสมกับความเป็นจริงของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นอยู่
7. ขอให้รัฐบาลเจรจาซื้อขายแวนและเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขเรือประมงกับประเทศเพื่อนบ้าน
8. ควรแก้ไขและปรับปรุงกฎระเบียบเกี่ยวกับการประมงให้ทันสมัยเพื่อส่งเสริม และพัฒนาการประมงของไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

แนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง

กรมอาชีพศึกษา (2535 : 34 อ้างจาก ชีรพันธ์ ภูคาสวรรค์, 2528) ได้กล่าวไว้ว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปมีแนวทางดังนี้

1. การส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เนื่องจากปริมาณสัตว์น้ำที่มีอยู่ในธรรมชาติไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้ประโยชน์ รัฐจึงได้ตระหนักและได้สนับสนุนการส่งเสริมอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดเพื่อนำมาป้อนตลาดทดแทนปลาในธรรมชาติ รวมทั้งพัฒนาและปรับปรุงเทคนิคการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำอันจะเป็นการช่วยอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในธรรมชาติ ไม่ให้ถูกจับมากเกินไป

2. ทำนุ บำรุง รักษา และปรับปรุงดินที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ การวางแผนวางบูรณะแหล่งน้ำธรรมชาติ จะช่วยให้มีการคงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำนั้นไว้ตลอดไป โดยดำเนินการดังนี้

2.1 เร่งดำเนินการรั้งวัดปักเขตที่หลวงให้ชัดเจน เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ราษฎรบุกรุกแหล่งน้ำ

2.2 ขุดลอกคู คลอง หนองบึง บริเวณที่ตื้นเขินให้เหมาะสม กับการอยู่อาศัยของสัตว์น้ำอันจะเป็นการช่วยในการแพร่พันธุ์สัตว์น้ำ

2.3 ป้องกันมิให้น้ำเกิดมลพิษ เช่น การกำหนดปริมาณขั้นต่ำของสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำจากแหล่งต่างๆ ก่อนปล่อยลงแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อลดอันตรายที่เกิดขึ้นกับสัตว์น้ำ

2.4 กำหนดพื้นที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำให้เหมาะสม อาทิ ป่าไม้ชายเลน จะเป็นที่ยางไขวัยอ่อนของสัตว์น้ำ นอกจากนี้สาหร่ายทะเลและหญ้าทะเลจะเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำบางชนิด

3. จัดตั้งสถานีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งมีหน้าที่ในการเพาะพันธุ์ผลิตพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อจำหน่ายจ่ายแจก ให้แก่ราษฎร และนำไปปล่อยลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ ตลอดจนมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชนิดใหม่ที่มีศักยภาพทางการตลาดสูง

4. สสำรวจแหล่งทำประมงเพิ่มเติม จะเป็นการลดปริมาณการจับสัตว์ตามบริเวณชายฝั่งลง

5. การป้องกันและปราบปรามผู้จับสัตว์น้ำผิดวิธี โดยการออกกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับเพื่อปราบปรามชาวประมงที่ใช้ เครื่องมือผิดประเภทในการจับสัตว์น้ำ เช่น ใช้จวนตาถี่มากเกินไป ใช้ยาเบื่อเมา ไฟฟ้าช็อต เป็นต้น

6. ปรับปรุงแหล่งน้ำขนาดเล็กในชุมชนต่างๆ ให้เป็นแหล่งผลิตปลาแก่ประชาชน จัดสร้างแหล่งเพาะพันธุ์ปลาประจำหมู่บ้านขึ้นซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารโปรตีนแก่ชาวชนบท เช่น โครงการประมงหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน

7. กำหนดเขตห้ามจับสัตว์น้ำ เพื่อให้บริเวณนั้นเป็นดินที่อยู่อย่างปลอดภัยของสัตว์น้ำในการดำรงชีวิต เช่น แหล่งน้ำในเขตวัด ประตุนะบายน้ำหรือในเขตอุทยานแห่งชาติ และควรมีบทกำหนดลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างรุนแรงและเฉียบขาด

8. องค์กรประชาสัมพันธิให้ประชาชนได้รับความรู้ และเข้าใจถึงผลดีของการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง การขอความร่วมมือจากประชาชน เพื่อช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรประมงจะเป็นวิธีการที่ดีและถูกต้องที่สุด เพราะการอนุรักษ์จะให้ผลดีจะต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจของบุคคลทุกฝ่าย และนอกจากนี้ควรจัดให้มีหลักสูตรเพื่อให้ความรู้เบื้องต้นในการบำรุงรักษาสัตว์น้ำในสถานบันการศึกษาทุกระดับ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง และสามารถจัดการทรัพยากรประมงได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

นอกจากนี้คณะกรรมการการประมงแห่งชาติ (National Fisheries Committee) ได้เสนอแนวทางในการจัดการการประมงบางประเด็น อันที่จะนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืนดังนี้

1. ป่าชายเลนและพื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญต่อสัตว์น้ำ ต้องออกกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่เหล่านี้ไว้
2. พื้นที่ชายฝั่งทะเลรวมทั้งเกาะต่างๆต้องสงวนรักษาไว้ ยกเลิกสัญญาเช่าหรือการซื้อขายพื้นที่เหล่านี้โดยเฉพาะการเช่าซื้อเพื่อทำประโยชน์ในอุตสาหกรรมและธุรกิจต่างๆ เช่น ธุรกิจโรงแรม บ้านตากอากาศ สนามกอล์ฟ ฯลฯ
3. การแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ต้องประกอบด้วยผู้ที่มีประสบการณ์ ทั้งผู้นำทางด้านศาสนา ชาวประมง และเจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มเหล่านี้ต้องสามารถที่จะลงโทษผู้ที่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆได้
4. หยุดการก่อสร้างธุรกิจการโรงแรมและธุรกิจการท่องเที่ยวในบริเวณชายฝั่งรวมทั้งเกาะต่างๆ ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นเหล่านี้การที่จะพัฒนาให้กลับสู่สภาพเดิมทำได้ยากมาก
5. ให้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและหาได้ง่ายสำหรับการทำประมง อีกทั้งเป็นการใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น
6. ต้องมีการลงโทษอย่างเด็ดขาดกับโรงงานที่ปล่อยของเสีย และการทิ้งสารเคมีจากการเกษตรลงสู่แหล่งน้ำ
7. ต้องมีกองทุนสนับสนุนเครื่องมือของชาวประมงขนาดเล็ก ตลอดจนการหาตลาดแหล่งค้าขายสินค้าสัตว์น้ำพร้อมทั้งการอำนวยความสะดวกในเรื่องการคมนาคมขนส่งสินค้าด้วย
8. ชาวประมงต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆในการประมง เช่น การควบคุมเครื่องมือประมง การกำหนดฤดูกาลในการจับสัตว์น้ำ การควบคุมพื้นที่ในการทำประมง ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืนต่อไป (National Fisheries Committee, 1996 : 12)

นโยบายและมาตรการในการจัดการทรัพยากรประมงของประเทศไทย

เกษม สนิทวงศ์ (2528 : 62) กล่าวว่า นโยบายการประมงของประเทศไทย จะพัฒนาขึ้น อยู่กับนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการประมงดัง นี้ คือ

1. เร่งรัดการจัดการทรัพยากรประมงให้มีความเป็นระเบียบและเหมาะสม โดยมีแนวทาง และมาตรการดังนี้

- 1.1 การควบคุมจำนวนเรือประมงให้มีจำนวนเหมาะสมกับปริมาณทรัพยากร
- 1.2 การควบคุมเครื่องมือทำการประมง
- 1.3 ควบคุมพื้นที่ทำการประมง
- 1.4 กำหนดฤดูกาลจับ และห้ามจับสัตว์น้ำ รวมทั้งการครอบครองสัตว์น้ำบางชนิด
- 1.5 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการกำหนดสิทธิประมง และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแก่

ชาวประมงในท้องถิ่น

2. พัฒนาทรัพยากรประมงและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คงศักยภาพการผลิตสูงสุด โดยมีแนว ทางและมาตรการดังนี้

2.1 สนับสนุนการควบคุม และแก้ไขคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันและลดผล กระทบต่อทรัพยากรประมง

2.2 พัฒนาและฟื้นฟูแหล่งประมง โดยการเร่งรัดและจัดสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยสัตว์ทะเล ในแหล่งประมงที่เสื่อมโทรม บูรณะแหล่งน้ำจืดที่เสื่อมโทรมผลิตและปล่อยพันธุ์ปลาในจำนวนและ ขนาดที่เหมาะสมในแหล่งประมงต่างๆเพื่อฟื้นฟูแหล่งทรัพยากร

2.3 ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพชาวประมง โดยการพัฒนามาตรฐานเรือประมง พนักงาน เติ่นเรือ และลูกจ้างเรือประมงให้มีประสิทธิภาพให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลส่งเสริมและ พัฒนาการประมงพื้นบ้าน ส่งเสริมธุรกิจการประมงให้มีการพัฒนามากยิ่งขึ้น ส่งเสริมและ พัฒนาการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ข่าวสารด้านการประมง

นอกจากนี้ สุธุม ไร่ใจ (2529 : 110) กล่าวว่าในส่วนของกรมประมง ซึ่งเป็นหน่วยงาน ที่รับผิดชอบโดยตรงต่อทรัพยากรประมง ได้วางแนวทางและการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์สัตว์น้ำ ไว้กว้างๆ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. มาตรการในการบูรณะแหล่งน้ำโดยเร่งดำเนินการรังวัดปักเขตที่หลวง เพื่อป้องกันการบุ กุแหล่งน้ำ ทำการเวนคืนบริเวณที่มีสภาพเป็นแหล่งน้ำ และจัดให้เป็นแหล่งน้ำเพื่อพัฒนา

การประมงประจำท้องที่ตลอดจนทำการกำจัดวัชพืชการขุดลอกแหล่งน้ำให้เหมาะกับการอยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

2. มาตรการในการบำรุงพันธุ์ มีการดำเนินการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่มีค่าทางเศรษฐกิจเพื่อนำไปปล่อยขยายแพร่พันธุ์ในน่านน้ำทุกชนิด ทำการเพิ่มอาหารให้กับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ และส่งเสริมให้ประชาชนมีการเลี้ยงสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นทุกรูปแบบ

3. มาตรการในการคุ้มครองและสงวนพันธุ์ ได้มีการวางแนวทางด้านคุ้มครองและสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ โดยการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490

4. มาตรการด้านมวลชน โดยส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มหรือสมาคมผู้ประกอบการประมงทุกสาขา กลุ่มหรือสมาคมดังกล่าวจะช่วยเป็นสื่อประสานระหว่างราชการกับประชาชนได้เป็นอย่างดี ทำการฝึกอบรมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการแปรรูปสัตว์น้ำ จัดตั้งโครงการต่างๆ เช่น โครงการประมงประจำหมู่บ้าน โครงการบำรุงพันธุ์ปลาแบบประชาอาสา

นโยบายและวิธีการที่กรมประมงกำหนดไว้นั้น จะเห็นว่าส่วนหนึ่งได้ให้ความสำคัญกับชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน แต่เป็นเพียงการเริ่มต้นในระดับหนึ่งเท่านั้น ที่ผ่านมานโยบายเหล่านี้จะมาจากส่วนกลาง จึงทำให้กฎระเบียบต่างๆของกรมประมงบางประการไม่ค่อยสอดคล้องกันกับสภาพของปัญหาในแต่ละพื้นที่จึงนำมาซึ่งปัญหาในทางปฏิบัติสำหรับการจัดการทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา สำนักงานประมงจังหวัดสงขลาเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง และยังมีการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ ที่มีเกี่ยวข้อง เช่น กรมชลประทาน และกรมป่าไม้ เป็นต้น ในระยะเวลาที่ผ่านมาสำนักงานประมงจังหวัดได้มีความพยายามในการดำเนินงานในการจัดการทรัพยากรประมง เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การประกาศพื้นที่เป็นเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์ การสนับสนุนงานและส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาและการสำรวจเบื้องต้นพบว่า กิจกรรมและงานต่างๆที่กรมประมงได้นำไปสู่ในชุมชนนั้น ทางหน่วยที่รับผิดชอบขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน การขาดการประชาสัมพันธ์ และขาดการมีส่วนร่วมในการร่วมวางแผนงาน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งที่ชุมชนเองเป็นผู้ที่ต้องรับผลจากการดำเนินการนั้นๆ

ดังนั้นจึงควรให้สิทธิแก่ชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในท้องถิ่นของตนเองให้มาก ถ้าหากเรื่องใดที่ประชาชนมีความรู้และประสบการณ์มากกว่าคนของรัฐก็ช่วยให้การจัดการทรัพยากรประมงมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และเพื่อให้การจัดการทรัพยากรประมงเกิดความยั่งยืนตลอดไป

๑๗

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมและทฤษฎีการกระทำทางสังคม

ทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ จะเน้นทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและการกระทำทางสังคม เพื่อนำมาสนับสนุนการวิเคราะห์ถึงการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก ดังนี้

1. ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The Theory of Social Action) พาร์สัน (Parson, 1951; 279) ได้เสนอทฤษฎีการกระทำทางสังคม โดยอธิบายถึงการกระทำของมนุษย์ (Action of Anyone) ในลักษณะที่สามารถนำไปปรับใช้สังคมทั่วไป กล่าวคือการกระทำใดๆของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับ

1.1 บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (Personality)

1.2 ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ (Social System)

1.3 วัฒนธรรม (Culture) ที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และวัฒนธรรมนี้จะเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิดหรือความเชื่อ (Idea and Belief) ความสนใจ (Interest) และระบบค่านิยมของบุคคล (System of Value Orientation)

ปัจจัยทั้งสามนี้จะมีความเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน จึงเกิดเป็นกากระทำของมนุษย์ขึ้นมา ทฤษฎีการกระทำทางสังคมมองว่า บุคลิกภาพของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆอย่าง เช่น การศึกษา ทักษะ ประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ส่วนระบบสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการนั้นอาจเกิดได้จากการร่วมกันทำงาน ร่วมคิด ร่วมวางแผน เหล่านี้จะเป็นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ สุทธิพงศ์ แสงมณี (2524 : 31) ได้กล่าวอ้างถึงทฤษฎีการกระทำทางสังคมของ วิลเลียม ดับเบิลยู รีเดอร์ (William W. Reeder, 1968) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รวบรวมกลุ่มของปัจจัยซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นทฤษฎีเพื่ออธิบายถึงการกระทำทางสังคม (Social Action) ว่าการกระทำของมนุษย์ในเรื่องใดๆก็ตามขึ้นอยู่กับกลุ่มปัจจัยซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายประการได้แก่

- เป้าประสงค์ (Goals)
- ความเชื่อ (Belief)
- ค่านิยม (Value)
- นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs)
- ความคาดหวังและปทัสถาน (Expectation and Norms)

- ข้อผูกพัน (Commitment)
- แรงเสริม (Forces)
- โอกาส (Opportunity)
- การสนับสนุน (Support)

จากทฤษฎีที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ปัจจัยด้านเป้าประสงค์ ข้อผูกพัน แรงเสริม และการได้รับการสนับสนุน เป็นส่วนของการกระทำทางสังคมที่สามารถจูงใจ หรือสนับสนุนให้บุคคลมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันได้

2. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory)

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม ได้มีผู้ให้คำจำกัดความหลายๆท่านให้ความเห็นที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 25) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆอันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จำเป็นที่จะต้องยอมรับปรัชญาที่ว่ามนุษยทุกคนต่างปรารถนาจะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างเป็นสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของกลุ่ม ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษยสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและการชี้ทางที่ถูกต้อง

อคิน ระพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นการให้ประชาชนเป็นผู้ค้นคิดปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ไม่ใช่เรากำหนดให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา

กรรณิกา ชมดี (2524 : 11) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึงความร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน ที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ โดยกระทำผ่านองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ทองศักดิ์ คุ่มไชนะและคณะ (2538 : 76) ให้ความหมายได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เป็นกระบวนการ

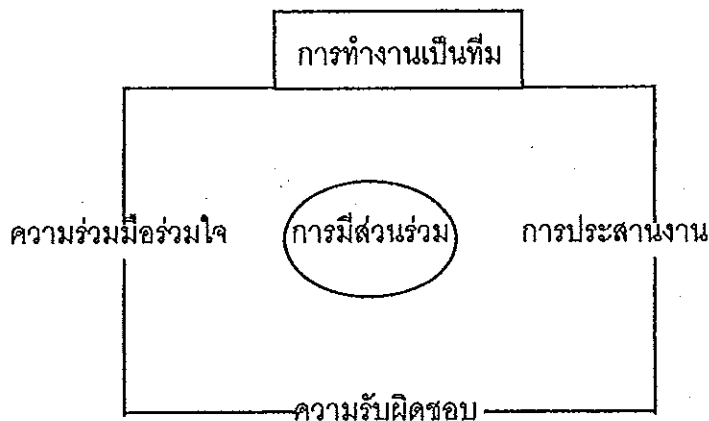
การที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดเพื่อแก้ไข ปัญหาความต้องการของตน โดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 184) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า เป็นการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกยอมรับผิดชอบกับกลุ่ม

จากความหมายดังกล่าวการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถกล่าวประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการคือ การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ การร่วมกระทำการให้ และการร่วมกันรับผิดชอบ โดยสรุปอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ

Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility

ภาพประกอบ 2 แสดงลักษณะการทำงานแบบมีส่วนร่วม

ที่มา : ดัดแปลงจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา
ของทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 185)

จากภาพประกอบสามารถอธิบายได้ดังนี้คือ (1) ความร่วมมือร่วมใจ เป็นความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม (2) การประสานงาน เป็นช่วงเวลาที่มีประสิทธิภาพในการทำกิจกรรมหรือการงาน (3) ความรับผิดชอบ เป็นความรู้สึกผูกพันในการในการทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ

จากความหมายทั้งหมดของคำว่าความร่วมมือของประชาชน เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแผนภาพที่นำเสนอโดย ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมคือ การที่บุคคลได้มีส่วนเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยการเสียสละกำลังกาย กำลังความคิดหรือทรัพย์สินเพื่อจะแก้ปัญหาใดๆร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยการกระทำงานดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งการทำงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันที่เชื่อถือและไว้วางใจได้ (ความรับผิดชอบ) โดยนัยดังกล่าวนี้การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มอีกด้วย

2.2 เจื่อนใจและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

สมยศ พุ่มหวั (2534 : 220) กล่าวถึงความสำคัญกับการมีส่วนร่วมว่า งานพัฒนาต้องมีใ้งานที่กระทำโดยบุคคลภายนอกเป็นหลัก แต่จะต้องเป็นงานที่ประชาชนที่เป็นเจ้าของมีส่วนร่วม ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาจึงต้องเป็นการช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริงคือ งานพัฒนาต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนตนเองให้ตอบสนองต่อความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมถือเป็นรอยต่อระหว่าง "การได้รับความช่วยเหลือ" (Being Helped) กับ "การช่วยเหลือพึ่งตนเอง" (Self - Help) และได้กล่าวถึงขั้นตอนในการมีส่วนร่วมมี 3 ขั้นตอน

- การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการวางแผน การดำเนินกิจกรรม
- การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน
- การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 186) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่ามีอย่างน้อย 3 ประการคือ

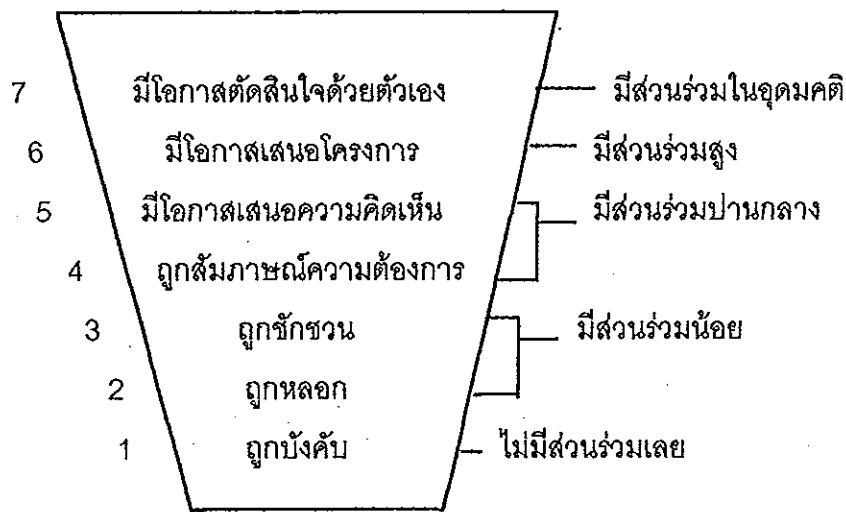
- ประชาชนต้องมีอิสระภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom Participation)
- ประชาชนต้องสามารถที่จะเข้าร่วม (Ability Participation)
- ประชาชนต้องเต็มใจที่จะร่วม (Willingness Participation)

การมีส่วนร่วมจะเป็นไปด้วยดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ประชาชนต้องมีเวลาที่จะในการเข้าร่วม และการเข้ามามีส่วนร่วมต้องไม่เสียเงินทองมากเกินไปกว่าที่คาดว่าจะได้รับผลตอบแทน อีกทั้งผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมต้องมีความสนใจที่จะเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้ผู้วิจัยคิดว่ามีความสำคัญที่จะต้องนำมาประกอบในการที่จะจัดการในกิจกรรมต่างๆในชุมชน เงื่อนไขที่ควรจะต้องนำมาพิจารณาเป็นอย่างมากสำหรับชาวประมงขนาดเล็ก ได้แก่ การที่ประชาชนต้องมี

เวลาในการให้ความร่วมมือ เพราะการทำมาหากินในอาชีพประมงต้องใช้เวลามากและแต่ละคนมีความแตกต่างกัน นอกจากนี้การเต็มใจที่จะเข้าร่วม และการที่ไม่ต้องเสียเงินมากกว่าการได้รับประโยชน์ เนื่องจากชาวประมงส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีฐานะยากจนและมีรายได้ที่ไม่แน่นอน

2.3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมกิจกรรมหรือโครงการใดนั้นสามารถจำแนกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนออกได้ 7 ระดับ จากการมีส่วนร่วมน้อยที่สุดไปหามากที่สุด

ภาพประกอบ 3 แสดงระดับการมีส่วนร่วม

ที่มา : ดัดแปลงจากการมีส่วนร่วมของประชาชนของ

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ , 2531 : 25 อ้างจาก ทนงศักดิ์

คุ้มไชน้ำ และคณะ 2535 : 76

จากแผนภาพข้างต้นนี้พอที่สรุปได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมหากว่าประชาชนได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนของการได้แสดงความคิดเห็นและมีโอกาสนเสนอโครงการ ตลอดจนสามารถตัดสินใจด้วยตัวเองในการทำกิจกรรมต่างๆ และถือวาระดับของการมีส่วนร่วมมีมากขึ้นตามลำดับ และน่าจะส่งผลให้เกิดผลเป็นรูปธรรมมากขึ้นด้วย

กรณีศึกษา ชุมดี (2524 : 11) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 รูปแบบคือ

- การมีส่วนร่วมประชุม
- การมีส่วนร่วมออกเงิน

- การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
- การมีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์
- การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
- การมีส่วนร่วมบริโภคน
- การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้เริ่ม
- การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
- การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

จากทฤษฎีการมีส่วนร่วมที่ได้นำเสนอเมื่อนำมาปรับใช้ในการศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงน่าจะพิจารณาได้ว่า การที่ชาวประมงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงนั้น ชาวประมงเหล่านั้นจะต้องเห็นว่ากิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนมีประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและชุมชน รัฐควรให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทุกกระบวนการ และสามารถทำได้จริง แต่ในทางปฏิบัติการมีส่วนร่วมของชุมชน อยู่ในรูปแบบของการร่วมในการออกแรงมากกว่าการมีส่วนร่วมในด้านอื่นๆ นอกจากนี้การขาดส่วนร่วมเกี่ยวกับการประชุม จะส่งผลกระทบต่อความร่วมมือด้านอื่นๆตามมา เนื่องจากการประชุมเป็นการชี้แจงให้มองเห็นภาพรวมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ยังไม่มีผู้ใดศึกษาไว้ แต่มีงานวิจัยบางฉบับที่ศึกษาในลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมสรุปมาได้ดังนี้

* คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (2540 : 2-3) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษาจังหวัดตรัง และจังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปว่าการจัดการแบบมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง แผน แผนงาน โครงการ จึงจะต้องมีความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่กระบวนการระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับพื้นที่ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงกลไกการประสานงาน และการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ และการจัดการทรัพยากรชายฝั่งจะต้องคำนึงถึง

เงื่อนไข โอกาส ศักยภาพที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะสามารถกำหนดแนวทางและรูปแบบ การสนับสนุนของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม

จ้ออาน วุฒิกกรรมรักษา (2526 : 109-113) ได้ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผล ต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ ได้รับรางวัลดีเด่นของตำบลคุ้งพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในขั้นดำเนินการมากที่สุด รองลงมาขั้นติดตามผล ขั้นกำหนดความต้องการ ขั้นการตัดสินใจเลือกโครงการ และขั้นแผนงาน เพศชายเข้ามามีส่วน ร่วมในทุกขั้นตอนมากกว่าเพศหญิง ทั้งชายหญิงเข้าร่วมในขั้นดำเนินการมากที่สุดแต่เข้าร่วมใน ขั้นวางแผนน้อยที่สุด ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมคือ ต้องการความสะดวกสบายใน การคมนาคมการขนส่งมากที่สุด รองลงมาต้องการพัฒนาหมู่บ้าน ต้องการมีงานทำ และได้รับการ ชอ์รองให้มาช่วยงานพัฒนา นอกจากนี้ยังมีหลายคนต้องการได้เงิน และมีความสัมพันธ์อัน ดีกับเจ้าหน้าที่และเป็นญาติกับกำนัน

๒๕/๖๒ เอลิมศรี อรรถจนกุล (2538 : 134-141) ได้ศึกษาเรื่อง ความรู้ ทักษะ และแนวปฏิบัติของ ชาวประมงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับ การรักษาสภาพแวดล้อมของทะเลสาบ อยู่ในระดับดีและระดับพอใช้เป็นจำนวนเท่ากัน ผล การศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเห็นด้วยมากที่สุดเกี่ยวกับบทบาทของ สถานศึกษาและสื่อมวลชนในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวประมง กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมี ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงอยู่ในระดับที่ดี ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวปฏิบัติพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากใช้เครื่องมือประมงที่ไม่มีผลกระทบต่อ ชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์น้ำ และ กลุ่มตัวอย่างมีแนวปฏิบัติอยู่ในระดับดี

ดวงใจ บุญศิริรักษา (2533 : 104-109) ได้ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ของการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งต่อชุมชนประมงในตำบลสนามไชย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พบ ว่า กิจกรรมการเพาะเลี้ยงกุ้งก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม คือ ทำให้มีรายได้ เพิ่มขึ้น สภาพหนี้สิน ราคาที่ดินและการใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดการจ้างงาน การบริโภค สินค้าเพิ่มสูงขึ้น วิถีชีวิตของชาวประมงเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาของบุตรหลานมีแนวโน้มสูงขึ้น และเกิดการรวมกลุ่มเพื่อปกป้อง สาธารณะประโยชน์ของชุมชน โดยเฉพาะส่วนที่จะกระทบต่อ การเลี้ยงกุ้ง สำหรับความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม พบว่า กิจกรรมการเลี้ยงกุ้ง ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะปัญหาเรื่องมลภาวะ น้ำเสีย พงษ์พันธ์ สุซสุพันธ์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องการจัดการระบบวนเกษตร

และป่าชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีภูมิปัญญาในการจัดการระบบที่มนุษย์มีส่วนร่วมกับธรรมชาติ โดยครอบครัวมีส่วนร่วมในระบบวนเกษตร ขณะที่ชุมชนมีส่วนร่วมกับป่าชุมชน เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการจัดการระบบวนเกษตรคือ การผลิตเพื่อยังชีพที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนส่วนเงื่อนไข ที่ทำให้เกิดการจัดการป่าชุมชนคือกวดขาดแคลนเนื้อไม้สำหรับสร้างบ้าน ในระยะเวลาประมาณ 10-20 ปีที่ผ่านมาสวนวนเกษตรให้ผลผลิตคือ ผลไม้ สมุนไพร และเนื้อไม้ ส่วนป่าชุมชนให้เนื้อไม้ น้ำผึ้งและสมุนไพร ชุมชนมีการจัดการระบบทั้งสองระบบเพื่อความอยู่รอดของตนเอง

๗๕ มณีรัตน์ มิตรปราสาท (2539 : 129) ศึกษาการก่อตัวขององค์กรประชาชนกับการเสริมอำนาจประชาชน:ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้าน อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่า การก่อตัวของประชาชนเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกในชุมชนรู้สึกและ/หรือตระหนักในการดำรงอยู่ของประเด็นปัญหาภายในชุมชน และมีความต้องการแสวงหาแนวทางแก้ไขโดยกระบวนการดังกล่าว และสามารถไปสู่การเกิดองค์กรประชาชนที่ดีที่สุดต่อเมื่อผู้นำและ/หรือกลุ่มภายในชุมชนที่มีศักยภาพในการเข้าถึงปัญหาและสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ตลอดจนสามารถหาแนวทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม ลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจและการรับรู้ปัญหาของประชาชน ในขณะที่มีปัจจัยภายนอกได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกื้อหนุน นโยบายของรัฐและการปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐที่สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของชุมชน สื่อมวลชน และนักวิชาการ เป็นปัจจัยเสริมให้องค์กรประชาชนมีอำนาจต่อรองกับกลุ่มทุนและ/หรือผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์เหนือทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สกนธ์ จันทร์วิเศษ (2528 : 75) ศึกษาปัจจัยบางประการที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล จังหวัดตรัง พบว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้นำท้องถิ่นหรือเคยเป็นผู้นำท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เป็นผู้นำท้องถิ่นหรือไม่เคยเป็นผู้นำท้องถิ่น และหัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศูนย์เยาวชนตำบลมากจะมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบลมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศูนย์เยาวชนตำบลน้อย

๗๖ สุณันทา นิลเพชร (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเล จังหวัดกระบี่และตรัง ผลการศึกษาปรากฏว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาวประมงพื้นบ้านเกิดจากความเดือดร้อนในการทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้าน เนื่องจากปัญหาการทำลายทรัพยากรชายฝั่งสร้างความเดือดร้อนในหมู่บ้าน ชาวประมงพื้นบ้านมีการทำงานเป็นกลุ่มและองค์กรชุมชนเพื่อแก้

ปัญหาในระดับหมู่บ้าน ระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหา พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ (1) ความรู้และความเข้าใจปัญหา สาเหตุ เป้าหมาย และวิธีการทำงาน (2) กระบวนการเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญมีส่วนในการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ (3) องค์กรชุมชน ซึ่งเริ่มจากในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำราว 2-3 คน เป็นบุคคลที่มีความสนใจ และได้ใจต่อการแก้ปัญหาของหมู่บ้าน ต่อมาเกิดการเข้าร่วมของกลุ่มชาวบ้านมากขึ้น จนเกิดเป็นองค์กรชุมชนที่เป็นแกนนำของชุมชนในการทำงานอนุรักษ์รวมถึงการแก้ปัญหาอื่นๆด้วย (4) การมีส่วนร่วมและสนับสนุนหลายฝ่าย ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือและการประสานงานร่วมกันของหลายภาคี ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

สุนทร สว่างสาส์ (2530 : 93-98) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล ใน 2 หมู่บ้านคือ บ้านเขาไครและบ้านฝั่งปาล์ม พบว่าการจัดการดูแลป่านั้นคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ร่วมกันร่างกฎระเบียบข้อบังคับในการดูแลป่า และคณะกรรมการมีความเข้มแข็งและรับผิดชอบในการดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า สมาชิกภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยอมรับปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับตลอดจนรู้สึกรักและหวงแหนป่าของตน ทำให้ไม่มีการบุกรุกเพิ่มขึ้นและปล่อยให้ป่าฟื้นฟูสภาพเองตามธรรมชาติ

สุชาติ สุขคง (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเจตคติของชาวประมง ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ในตำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากน้ำจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชากรที่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในท้องที่ตำบลแหลมตะลุมพุก อำเภอปากน้ำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. 2530 จำนวน 200 คน ผลการวิจัยพบว่า ชาวประมงโดยเฉลี่ยมีเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงอยู่ในระดับสูง ชาวประมงที่มีอายุน้อยมีเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง แตกต่างกับชาวประมงที่มีอายุมาก ชาวประมงที่มีระดับการศึกษาสูงมีเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง แตกต่างกับชาวประมงที่ระดับการศึกษาต่ำ ชาวประมงที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขนาดเล็ก มีเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงไม่แตกต่างกับชาวประมงที่อาศัยอยู่ในครอบครัวขนาดใหญ่ และชาวประมงที่มีประสบการณ์สูง มีเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง แตกต่างกับชาวประมงที่มีประสบการณ์ต่ำ

อังคณา อาตมียะนันท์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม:กรณีศึกษาโครงการพัฒนาชนบทแคว้นบมสี่ยึดพบว่า องค์กรเอกชนมีบทบาทที่สำคัญ 4 ด้านได้แก่ บทบาทในการปรับตัว การกระตุ้น การระดม

ทรัพยากร และการประสานงาน ที่มีส่วนผลักดันส่งเสริมให้ประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง จนในที่สุดสามารถสร้างแกนนำในการพัฒนาได้เกิดกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้สามารถสร้างการยอมรับ และระดมความร่วมมือของประชาชนให้เข้ามาริเริ่มและดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นตลอดทั้งกระบวนการ ทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจและมีความรู้สึกผูกพันเป็นเจ้าของตลอดจนให้ความร่วมมือในการดำเนินการเป็นอย่างดี

Awae Masae (1996 : 125) ได้ศึกษาการจัดการองค์กรชุมชนและการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นใน 2 ชุมชนในภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ ค้นหาศักยภาพขององค์กรชุมชนในระดับหมู่บ้าน โดยเน้นที่ความสามารถของผู้ใหญ่บ้าน ในการนำสมาชิกชุมชนเพื่อจัดการทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรสินร่วม การขนานรับต่อนโยบายและความต้องการของชุมชน และเพื่อจะได้เข้าใจว่าผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรว่ามีความเกี่ยวข้องกันในระดับใดในการที่จะดำเนินนโยบายจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้โครงสร้างของการบริหารงานในปัจจุบัน และปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆที่มีผลกระทบต่อการจัดการ จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาทอันสำคัญระดับหนึ่งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทรัพยากรสินร่วมในระดับท้องถิ่น แต่มีหลายปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการทำงาน ปัจจัยเหล่านี้รวมถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ภาวะทางเศรษฐกิจสังคม และการจัดองค์กรของชุมชนในที่ตั้งชุมชนนั้นตั้งอยู่ ซึ่งหมายรวมถึงการร่วมมือกันระหว่างผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่ทางการด้วย นอกจากนี้การจัดการบริหารงานของระบบและการปฏิบัติงานของข้าราชการในระดับล่างเป็นอุปสรรคต่อการวางแผนและมีผลกระทบต่อการทำงานจัดการทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรสินร่วมในระดับท้องถิ่น

Saharuddin Bin Dato Hj : Abdul (1996 : 206) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการประมงชายฝั่งในคาบสมุทรมลายู ซึ่งการศึกษาเน้นประเด็นที่สำคัญได้แก่ การอนุรักษ์ การออกกฎระเบียบ การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านการประมง จากการศึกษาพบว่า คุณภาพน้ำ ป่าชายเลน และแนวปะการัง ล้วนเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงชายฝั่งอย่างสำคัญในส่วนของความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่งพบว่าชาวประมงที่ประกอบอาชีพประมงมากกว่า 14 ปี มีความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรมากกว่าชาวประมงที่ประกอบอาชีพประมงน้อยกว่า 14 ปี

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรของชุมชนประมงขนาดเล็ก กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ครั้งนี้เป็นการศึกษาที่ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Technique) และใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data) จากการสอบถามโดยสุ่มตัวอย่างครัวเรือนมาอธิบายประกอบ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการในการวิจัยไว้ดังนี้

1. วิธีเก็บข้อมูล

1.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลเหล่านี้ ได้แก่

1.1.1 เอกสารของทางราชการ ได้จากเอกสารสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง สถานีอนามัยตำบลคูเต่า เทศบาลนครหาดใหญ่

1.1.2 เอกสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆ ค้นคว้าจากหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถานีวิทยุแห่งชาติ และโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา

1.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามสามารถแบ่งได้ 2 ส่วน คือ

1.2.1 ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน ได้แก่ ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน สภาพสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรของชุมชน

1.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน ตลอดจนปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามจะนำไปเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้จากเอกสารเพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องมากขึ้น ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม 3 หมู่บ้านเป้าหมายเป็นเวลา 3 เดือน หรือประมาณหมู่บ้านละ 1 เดือน เริ่มจากหมู่บ้านบางโหนด บ้านแหลมโพธิ์ และบ้านเกาะนกตามลำดับ การเก็บข้อมูลภาคสนามนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 2 วิธี คือ การสังเกต และการสัมภาษณ์

1.2.2.1 การสังเกตใช้วิธีการใช้ทั้งวิธีการสังเกตโดยตรงและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

(1) การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) คือ การสำรวจสภาพทั่วไปควบคู่ไปกับการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการทางด้านกายภาพของชุมชน ด้านโครงสร้างของชุมชน และ

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เพื่อรับทราบข้อมูลในระดับกว้างขึ้น ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ
ทำเลที่ตั้ง ตลอดจนสาธารณูปโภคต่างๆ เป็นต้น

(2) การสังเกตโดยการมีส่วนร่วม (Participatory Observation) คือ ผู้วิจัยใช้ชีวิต
อยู่ร่วมในชุมชนนั้นอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วย โดยใน
กระบวนการสังเกตผู้วิจัยจะทำการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและบันทึกรายละเอียดต่างๆด้วย

1.2.2.2 การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการ 2 รูปแบบคือ

(1) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Questionnaire) โดยทำการ
สัมภาษณ์เป็นรายบุคคลจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้สุ่มตัวอย่างจากครัวเรือนชาวประมงทั้ง
3 หมู่บ้าน และกลุ่มผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แบบสอบถาม 2 ชุด ใช้สัมภาษณ์ชาวประมง
และสัมภาษณ์ผู้รู้

(2) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Questionnaire) ได้
กำหนดกรอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา เป็นแบบสอบถามที่ใช้ถาม ผู้นำชุมชนคือ
กำนันตำบลคูเต่า ผู้ใหญ่บ้านทั้งสามหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ เจ้า
หน้าที่กรมป่าไม้ นายช่างชลประทานจังหวัด และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ในชุมชน
เป้าหมาย

แบบสอบถามเมื่อสร้างเสร็จแล้ว นำไปผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน
เป็นผู้ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Validity) และความสอดคล้องกัน (Consistency) เพื่อให้
แบบสอบถามเชื่อถือได้ ตามวิธีการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาแบบ IC โดยกำหนดคะแนน
พิจารณาการตัดสิน โดยวิธีการของ พวงรัตน์ ทวีรัตน์, (2531 : 124) ได้กล่าวไว้ดังนี้

ให้ +1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นสอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการ
วิจัย

ให้ 0 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับเนื้อหาตาม
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ให้ -1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นไม่สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของ
การวิจัย

จากผลการพิจารณาตัดสินใจของผู้เชี่ยวชาญที่ได้นำไปหาค่าความตรงตามเนื้อหาได้จาก
สูตรของ บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2534 : 108) ดังนี้

$$IC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IC แทนดัชนีความสอดคล้องของข้อความกับเนื้อหาตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

$\sum R$ แทนผลรวมคะแนนตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทนจำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ถ้าค่าดัชนีความสอดคล้องที่คำนวณได้มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ข้อความนั้นสอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ ถ้าข้อความใดมีค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า 0.5 ข้อความนั้นต้องถูกตัดออกไป หรือต้องปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้น และนำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบกับชาวประมงที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกันกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน เพื่อปรับปรุงข้อความให้เหมาะสมรัดกุมและเข้าใจง่ายขึ้น

1.3 นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสรุปผล

1.4 จัดประชุมในแต่ละหมู่บ้านรวม 3 ครั้ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่สรุปได้จากการวิจัย ซึ่งการประชุมทั้ง 3 ครั้งจะทำการพูดคุยในหัวข้อที่เหมือนกันทุกหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยเป็นผู้นำเสนอข้อมูลสรุปให้ที่ประชุมทราบก่อน และให้ชาวประมงจำนวน 20 คน เสนอความคิดเห็น เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมในส่วน of ข้อมูลที่ขาดไปหรือไม่ชัดเจน

1.5 จัดการประชุมร่วมกันของกลุ่มผู้รู้ และกลุ่มแกนนำชาวประมงทั้งสามหมู่บ้าน จำนวน 9 คนอีกครั้ง โดยมาร่วมพูดคุยในลักษณะของการสนทนากลุ่ม (Focus Group) คือ การรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนาเป็นกลุ่ม ซึ่งผู้สนทนากลุ่มนี้จะได้มาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดไว้ว่าจะเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบตรงประเด็น และสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด และกลุ่มสนทนาไม่ควรเกิน 7-9 คนต่อกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เหมาะสมต่อการถกประเด็นปัญหา ถ้ากลุ่มใหญ่มากกว่านี้จะมีการแบ่งกลุ่มย่อยหันหน้าเข้าสนทนากันเอง (วีรสิทธิ์ สิทธิไตรย์ และ โยธิน แสงวงศ์, 2536 : 2) การสนทนากลุ่มใช้วิธีการจัดบันทึกคำสนทนา และการอัดเทปคำสนทนาตลอดจนการสังเกตอากัปกริยาของผู้เข้าร่วมการสนทนาด้วย

1.6 รวบรวมข้อมูลทั้งหมดเป็นครั้งสุดท้าย

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมาย (Target Population) ของการวิจัยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ

2.1 ชาวประมงขนาดเล็กที่ประกอบอาชีพประมงอย่างเดียว จำนวน 45 ตัวอย่าง จากจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงอย่างเดียว 178 คน จาก 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านบางโหนด บ้านแหลมโพธิ์ และบ้านเกาะนก ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา (ดูตาราง 1 และ 2)

2.2 กลุ่มผู้นำชุมชน คือ กำนันตำบลคูเต่า ผู้ใหญ่บ้านแหลมโพธิ์ ผู้ใหญ่บ้านเกาะนก และผู้ใหญ่บ้านบางโหนด จำนวน 4 คน

2.3 ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูล ทั้งสามหมู่บ้าน จำนวน 9 คน

2.4 เจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และนายช่างชลประทานจังหวัด จำนวน 3 คน

2.5 เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานอยู่ในชุมชนที่ศึกษา 1 คน

ตาราง 1 จำนวนประชากรและขนาดครัวเรือนของชุมชนประมงขนาดเล็กบ้านแหลมโพธิ์

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงอย่างเดียว
บ้านบางโหนด	129	78
บ้านแหลมโพธิ์	158	80
บ้านเกาะนก	29	20
รวม	316	178

ที่มา : กชช. 2 ค, 2539

การเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาใช้วิธีการตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 เลือกตำบลที่ศึกษา โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ เลือกตำบลที่อยู่ในโครงการขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานอยู่ในทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ภายใต้โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา จึงเลือกตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาเป็นตำบลที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 เลือกหมู่บ้าน โดยเลือกหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในตำบลที่ได้รับการคัดเลือกโดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง คือ เลือกหมู่บ้านที่มีโครงการและมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมง และชาวบ้านมีวิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติประมงเป็นหลักได้ตัวแทนของหมู่บ้านดังนี้คือ บ้านแหลมโพธิ์ บ้านเกาะนก และบ้านบางโหนด

ขั้นตอนที่ 3 การเลือกกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มดังนี้

(1) การสุ่มตัวอย่างชาวประมง โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบธรรมดา (Simple Random Sampling) จำนวนร้อยละ 25 ของครอบครัวชาวประมงที่ประกอบอาชีพประมงอย่างเดี่ยวแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับประชากรที่มีจำนวนน้อยกว่า 1,000 ครอบครัว (เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย, 2535 : 155) การสุ่มตัวอย่างทำโดยการจับสลากเลขที่บ้านแบบไม่ใส่กลับคืน ได้กลุ่มตัวอย่างดังตาราง

ตาราง 2 จำนวนกลุ่มตัวอย่างของชุมชนประมงขนาดเล็ก

หมู่บ้าน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
บ้านบางโหนด	20
บ้านแหลมโพธิ์	20
บ้านเกาะนก	5
รวม	45

(2) ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบได้ตรงประเด็นและสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้มากที่สุด ผู้วิจัยใช้วิธีการแบบสังคมมิติ (Sociometry) ประกอบกับการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งวิธีการแบบสังคมมิติคือ ให้สมาชิกในกลุ่มที่เป็นกลุ่มตัวอย่างแต่ละหมู่บ้านเป็นผู้เลือกผู้รู้ในชุมชนของตนเอง วิธีนี้จะทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ และใช้ในการพิจารณาว่าบุคคลแต่ละคนในกลุ่มเป็นที่ยอมรับของสมาชิกคนอื่นๆมาก

น้อยเพียงใด วิธีการโดยผู้วิจัยใช้คำถามเพียงหนึ่ง สอง หรือสามประโยค ตัวอย่างคำถามเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการทำมาหากินในทะเลสาบว่า ถ้าหากประสบปัญหาเกี่ยวกับการจับสัตว์น้ำชาวประมงเหล่านั้นอยากปรึกษาใครมากที่สุดในบ้าน หรือเป็นคำถามอื่นๆที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชาวประมง แล้วนำลำดับชื่อต่างๆเหล่านั้นมากำหนดเป็นคะแนนแสดงความสัมพันธ์ (สุภาพ วาดเขียน, 2525 : 38) แต่ในการศึกษารั้งนี้ได้คัดเลือกผู้รู้จากกลุ่มตัวอย่างที่ได้สุ่มมาศึกษาจากจำนวน 45 ราย

ผู้ที่ได้คะแนนมากที่สุดและอันดับรองลงมาจะถูกเลือกเป็นผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สรรหาตัวผู้รู้ที่ได้รับการคัดเลือกอาจจะซ้ำกับกลุ่มตัวอย่างก็ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สุภาพค์ จันทวานิช (2534 : 31) กล่าวว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชนมีไม่มากนัก และผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำชุมชนเสมอไป

(3) ผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำที่เป็นทางการได้แก่ กำนันตำบลคูเต่า ผู้ใหญ่บ้านแหลมโพธิ์ ผู้ใหญ่บ้านเกาะนก และผู้ใหญ่บ้านบางโหนด ที่มีตำแหน่งประจำอยู่ในหมู่บ้านที่ศึกษา

(4) เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ และนายช่างชลประทานจังหวัด โดยพิจารณาจากผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ และเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพื้นที่ศึกษา หน่วยงานละ 1 คน

(5) เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ประจำอยู่ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องจำนวน 1 คน

ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในข้อ 1 นำมาหาค่าร้อยละ และหาค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในข้อ 2-5 นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป ซึ่งวิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของ สุภาพค์ จันทวานิช (2532, 2534) เป็นแบบอย่างในการวิเคราะห์ โดยใช้การวิเคราะห์ 3 แบบดังนี้คือ

3.1.1 การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการแบ่งสิ่งต่างๆ ออกเป็นชนิดๆ การจำแนกข้อมูลทำได้เป็น 2 ระดับคือ

3.1.1.1 การจำแนกประเภทข้อมูลระดับจุลภาค เป็นการจำแนกข้อมูลระดับคำหรือประโยค หรือที่เรียกว่า การวิเคราะห์กลุ่มคำ ซึ่งได้แก่คำหนึ่งๆจะมีเนื้อหาครอบคลุมคำที่เกี่ยวข้องอีกชุดหนึ่งและมีความหมายร่วมกัน

3.1.1.2 การจำแนกประเภทข้อมูลระดับมหภาค เป็นการจำแนกในระดับเหตุการณ์ หรือการวิเคราะห์เหตุการณ์ (Event Analysis) การแบ่งชนิดข้อมูลในเหตุการณ์ทำได้ 2 วิธีคือ การแบ่งตามกรอบหรือแนวคิดที่ได้กำหนดไว้แล้ว เรียกว่าการแบ่งโดยใช้ทฤษฎี และการแบ่งชนิดตาม ที่นักวิจัยเห็นว่าเหมาะสมเป็นการแบ่งโดยไม่ใช้ทฤษฎี

3.1.2 การเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือการแสวงหาความเหมือน และความแตกต่างที่มีอยู่ในคุณภาพ (Qualities) หรือคุณสมบัติ (Property) ของข้อมูลตั้งแต่ 2 ชุด ขึ้นไปอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างข้อสรุปที่กล่าวถึงลักษณะร่วมและแตกต่างของข้อมูลสองชุดนั้น

3.1.3 การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ การหาลักษณะร่วมของ รูปธรรมจำนวนหนึ่งเพื่อทำข้อสรุปว่ารูปธรรมเหล่านั้นมีลักษณะอย่างไร โดยปกติการสร้างข้อสรุป แบบอุปนัยจะต้องการรูปธรรมมากกว่าหนึ่งอย่างจึงจะทำการสรุปได้

3.2. ข้อมูลในเชิงปริมาณโดยการหาค่าร้อยละ และหาค่าเฉลี่ย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก กรณีศึกษาชุมชนแหลมโพธิ์ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้เสนอรายงานผลการวิจัยดังนี้

1. สภาพทั่วไปของชุมชนแหลมโพธิ์
2. ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชุมชนแหลมโพธิ์
3. ลักษณะกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์
4. ปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์
5. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์

สภาพทั่วไปของชุมชนแหลมโพธิ์

ชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์ เป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ครัวเรือนของชาวประมงส่วนใหญ่อยู่กันอย่างหนาแน่นบริเวณริมทะเลสาบ บางส่วนอยู่อย่างกระจายไปตามแนวถนนและลำคลอง ผู้วิจัยจึงใคร่ขอเสนอลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนโดยแยกตามรายหมู่บ้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. บ้านแหลมโพธิ์

1.1 สภาพทางกายภาพ

1.1.1 ที่ตั้ง บ้านแหลมโพธิ์ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลสาบสงขลาตอนล่างในเขตหมู่ที่ 3 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 3,000 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบริมฝั่งทะเลสาบ โดยมีคลองคูเต่าไหลผ่านทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งลำคลองสายนี้ใช้เป็นแหล่งสัญจรไปมาและเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความสำคัญมากอีกแห่งหนึ่งของชุมชนลักษณะโดยทั่วไปบ้านแหลมโพธิ์แบ่งออกเป็นกลุ่มบ้าน 4 กลุ่มดังนี้

1.1.1.1 กลุ่มบ้านหัวแหลมโพธิ์ คือกลุ่มบ้านที่ตั้งอยู่ติดกับอ่าวกุ่มและชายหาดแหลมโพธิ์ทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน กลุ่มบ้านหัวแหลมโพธิ์เป็นกลุ่มบ้านหลักและเป็นศูนย์รวม

กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านนี้ ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณนี้เป็นพื้นที่ๆอุดมไปด้วยแหล่งทรัพยากรที่สำคัญคืออ่าวกวน จึงมีครัวเรือนตั้งอยู่อย่างหนาแน่น โดยมีบ้านเรือนในกลุ่มนี้ทั้งหมดประมาณ 50 ครัวเรือน

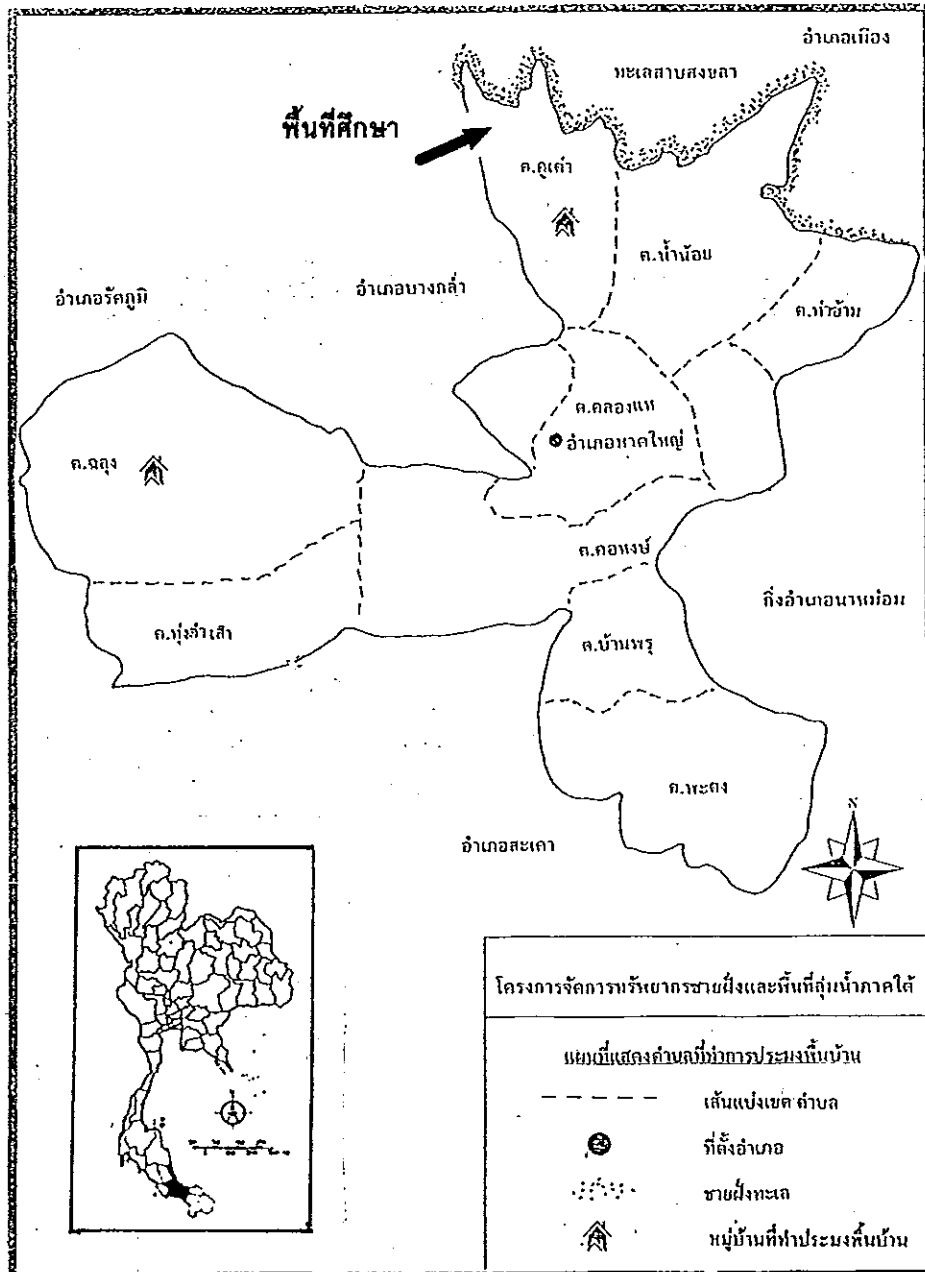
1.1.1.2 กลุ่มบ้านในกง เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งเรียงรายตามแนวถนนและบางส่วนเป็นกระจุกอยู่ในบริเวณทุ่งนาโดยมีแนวคันตาล้อมรอบ ในกลุ่มนี้มีจำนวนบ้านทั้งหมดประมาณ 12 ครัวเรือน

1.1.1.3 กลุ่มบ้านทอนสำโรง เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งอยู่ถัดจากบ้านในกงเข้าไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่กลุ่มบ้านทอนสำโรงอยู่ติดกับคลองคูตะเภาที่ไหลลงสู่ทะเลสาบที่บ้านบางโหนด บ้านเรือนในกลุ่มนี้มีประมาณ 80 ครัวเรือน

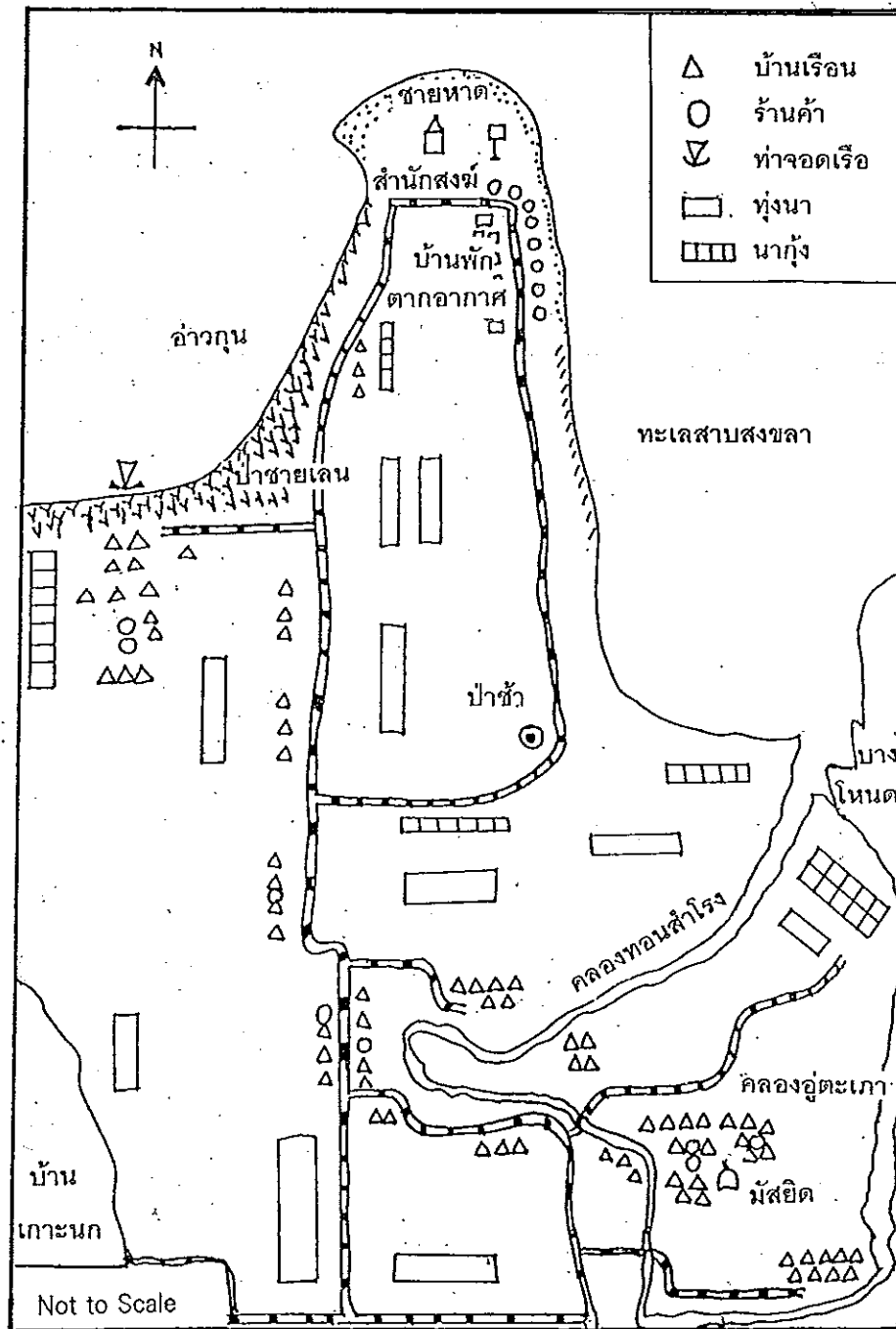
1.1.1.4 กลุ่มบ้านหัวทุ่ง เป็นกลุ่มบ้านที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของชุมชนมาก และอยู่ติดกับคลองคูตะเภาและถนนลาดยางสายหลักที่ไปยังบ้านบางโหนด บ้านเรือนในกลุ่มนี้มีประมาณ 12 ครัวเรือน

1.1.2 อาณาเขต

บ้านแหลมโพธิ์มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือ จรดทะเลสาบสงขลา ทิศใต้ จรดหมู่ที่ 5 บ้านควน ตำบลคูเต่า ทิศตะวันออก จรดทะเลสาบสงขลา ทิศตะวันตก จรดทะเลสาบสงขลาและบ้านเกาะนก ตำบลคูเต่า

ภาพประกอบ 4 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
ที่มา : โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและพื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้, 2540

ภาพประกอบ 5 แผนที่แสดงบ้านแหลมโพธิ์

ที่มา : ดัดแปลงจากสำนักสงฆ์แหลมโพธิ์, 2539

1.2. ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน

จากการบอกเล่าของพระสงฆ์รูปหนึ่งทราบว่า บ้านแหลมโพธิ์มีอายุประมาณ 300 ปี การก่อตั้งชุมชนนั้นเริ่มต้นเมื่อมีชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมจำนวนหนึ่งได้ย้ายมาจากบ้านเกาะนกมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้เพียงไม่กี่หลังคาเรือน ต่อมาได้มีการอพยพเข้ามาเพิ่มและได้ส่งผลให้หมู่บ้านขยายตัวจากเดิมที่มีจำนวนบ้านเรือนเพียงไม่กี่หลังคาเรือน การมาตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายเป็นกลุ่มบ้านโดยแยกกันอยู่ระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ บ้านของกลุ่มคนไทยพุทธจะปลูกสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณที่ดอนและกระจายเป็นกลุ่มบ้าน 4 กลุ่มได้แก่ กลุ่มบ้านหัวแหลมโพธิ์ กลุ่มบ้านในกง กลุ่มบ้านทอนสำโรง และกลุ่มบ้านทุ่ง ส่วนชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ได้แยกออกมาสร้างบ้านเรือนอยู่ต่างหากในพื้นที่ของหมู่ที่ 5 บ้านควนในปัจจุบันนี้ (พระมหาเจริญ เตชะบุญญา (สัมภษณ์) 25 มิถุนายน 2540)

การเรียกชื่อที่บ้านแหลมโพธิ์มีเรื่องเล่าว่า แต่เดิมชายฝั่งแหลมโพธิ์เป็นหาดทรายขาวบางส่วนของพื้นที่มีต้นไม้ประเภทไม้ป่าชายเลนได้แก่ ต้นโพธิ์ทะเล เหงือกปลาหมอ ปรง ตุ่ม จาก เป็นต้น โดยเฉพาะต้นโพธิ์ทะเลมีจำนวนมากจึงเป็นที่มาของชื่อแหลมนี้ และในบริเวณที่อยู่ถัดเข้าไปเป็นดินปนทรายมีป่าประเภทป่าประดู่ ซึ่งชุกชุมไปด้วยสัตว์เลื้อยคลานเป็นจำนวนมาก

ในระยะแรกเศรษฐกิจของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับการทำการประมงเป็นอาชีพหลัก เครื่องมือส่วนใหญ่ที่ใช้จะประกอบขึ้นเอง เป็นเครื่องมือง่ายๆที่ไม่ต้องลงทุนมากนัก เมื่อราวประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา ชาวประมงในหมู่บ้านได้นำเรืออวนรุนเข้ามาใช้จำนวนหลายลำ ส่วนใหญ่ซื้อมาจากกรุงเทพมหานคร มีบางรายสั่งทำเรือจากพื้นที่ใกล้เคียง ผู้ที่มีเรืออวนรุนจัดอยู่ในกลุ่มผู้มีฐานะดี เครื่องมือชนิดนี้มีประสิทธิภาพมาก สามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมากตั้งแต่สัตว์น้ำขนาดเล็กจนถึงสัตว์น้ำขนาดใหญ่ จัดเป็นเครื่องมือประเภททำลายล้าง เครื่องมือชนิดนี้ให้หากินอยู่ได้ประมาณ 3 ปีก็ได้เลิกไปด้วยสาเหตุคือ การทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน การทำลายเครื่องมือประมงของผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือต้องห้ามภายใต้กฎหมายประมงด้วย ทางกรมตำรวจจึงได้เข้มงวดมีการจับกุมอย่างต่อเนื่องตลอดมาจึงได้เลิกทั้งหมู่บ้านและหันมาทำนาควบคู่กับการทำการประมงโดยใช้เครื่องมืออวนลอยและไซค์ แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกในครอบครัวตลอดจนญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ต่อมาอาชีพการทำนาได้ล่มสลาย ชาวบ้านคนหนึ่งได้เล่าว่าสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการทำนาทุ่งที่มีการสูบน้ำเค็มมาเก็บไว้ในพื้นที่เป็นเวลานาน ประกอบกับหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ติดทะเลทั้งสามด้านในบางช่วงของฤดูน้ำทะเลหนุนทำให้ความเค็มซึมเข้าพื้นที่ทำนาจนไม่สามารถทำนาได้จนทุกวันนี้ อย่างไรก็ตามก็มีชาว

ประมงบางรายที่ยึดอาชีพการสวนเลื่อใบเตย การค้าขาย และการแปรรูปผลิตภัณฑ์สินค้าสัตว์น้ำเป็นอาชีพเสริม โดยเฉพาะในกลุ่มแม่บ้านที่ไม่ได้ออกทะเลจับสัตว์น้ำ ผลผลิตเหล่านั้นสามารถนำไปขายยังตลาดทั้งภายในและนอกชุมชนเป็นรายได้เสริม

ในอดีตใช้การเดินทางโดยการเดินเท้าผ่านพื้นที่ป่าทึบส่วนใหญ่เป็นการติดต่อระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2509 เริ่มมีรถยนต์และเรือหางยาวของคนในหมู่บ้าน 3 ลำ บริการรับส่งผู้โดยสาร โดยลงเรือที่หาดหัวแหลมโพธิ์และไปขึ้นเรือที่อำเภอหาดใหญ่ ถ้าหากไปสงขลาจะขึ้นเรือที่ 'เก้าห้อง' หลังจากนั้นประมาณ 9 ปี การเดินทางโดยทางเรือได้หยุดให้บริการ เนื่องจากเริ่มมีการทำถนนที่จะให้ติดต่อกับชุมชนภายนอก โดยใช้แรงงานของคนในหมู่บ้าน ใช้วิธีการขุดเอาดินข้างๆ ขึ้นมาเป็นลักษณะคันดินเพื่อใช้เป็นทางให้คนเดิน แต่รถยนต์ยังผ่านไม่ได้การเดินทางในช่วงนี้ใช้รถจักรยาน และรถจักรยานยนต์

ในประมาณปี พ.ศ. 2518 ในสมัยที่หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมทย์เป็นนายกรัฐมนตรีหมู่บ้านได้รับงบประมาณในการทำถนนผ่านโครงการเงินผันสู่ชนบท ทำให้มีถนนที่สะดวกขึ้นสำหรับติดต่อกับภายนอก เมื่อถนนหนทางสะดวกเริ่มมีการให้บริการด้วยรถยนต์รับจ้างระหว่างตัวเมืองกับชุมชนระยะละละมี 2 คันซึ่งเป็นของคนนอกหมู่บ้าน ความสะดวกที่เพิ่มขึ้นนี้ส่งผลให้เริ่มมีการออกมาทำงานนอกชุมชนของคนวัยหนุ่มสาว ขณะเดียวกันคนภายนอกเริ่มเข้ามาสู่หมู่บ้าน ประกอบกับสภาพพื้นที่ที่เป็นหาดทรายที่สวยงาม จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน โดยเฉพาะในวันหยุดราชการมักมีนักท่องเที่ยวเข้ามามาก เมื่อเวลาไม่นานมานี้มีนักธุรกิจรายหนึ่งได้เข้ามาสร้างบ้านพักตากอากาศในพื้นที่ชายหาดแห่งนี้ เป็นลักษณะบ้านพักชั้นเดียวประมาณ 100 หลัง ปัจจุบันบ้านพักตากอากาศริมหาดทรายอยู่ในระหว่างการก่อสร้างและได้แล้วเสร็จไปแล้วส่วนหนึ่งแต่ยังไม่มีคนภายนอกเข้ามาอยู่อาศัย บ้านแหลมโพธิ์เป็นชุมชนมีประเพณีที่เก่าแก่มากมายตลอดจนมีสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในท้องถิ่น โดยประเพณีและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดได้แก่

1.2.1 ศาลาปู่ทวด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนชาวพุทธให้ความเคารพนับถือมาก ตั้งแต่อดีตจนถึงทุกวันนี้ มีเรื่องเล่าต่อกันว่ามีสัตว์เลื้อยคลานจำนวนมากในบริเวณหาดหัวแหลม โดยเฉพาะงูในบรรดาที่มีอยู่มิหวดงูรวมอยู่ด้วย ในอดีตมีความเชื่อกันว่าสัตว์ชนิดใดก็ตามที่มีลักษณะใหญ่

'เก้าห้อง' เป็นชื่อชุมชนหนึ่งในตัวเมืองสงขลาซึ่งตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลา เป็นสถานที่ใช้จอดเรือยนต์โดยสารประจำทางที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารระหว่างหมู่บ้านต่างๆที่อยู่รอบทะเลสาบสงขลาตอนล่าง

โตมาๆ จะมีความศักดิ์สิทธิ์และกราบไหว้บูชา ในที่นี้มีงูใหญ่อยู่ตัวหนึ่งจึงเรียกว่าเป็นทวดงูจนกระทั่งปี พ.ศ. 2523 เมื่อได้มีการบุกเบิกพื้นที่ในบริเวณชายหาดเพื่อทำเป็นสำนักสงฆ์แหลมโพธิ์ โดยมีพระมหาเจริญ เตชะบุญโญ (เจริญ ชื่นอารมณ์) เป็นผู้นำจึงได้มีการอัญเชิญทวดงู โดยมีรูปปั้นบูชาเป็นตัวแทนขึ้นอยู่บนศาลาบริเวณทางด้านทิศเหนือ ปัจจุบันชาวบ้านได้ทำพิธีบูชาทวดงูเป็นประจำในเดือน 3 แรม 9 ค่ำของทุกปี พิธีนี้เชื่อว่ามีการทำสืบต่อกันมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 100 ปีมาแล้ว

1.2.2 ประเพณีชักพระและเพลงเรือแหลมโพธิ์ เป็นประเพณีอันเก่าแก่ของชาวพุทธที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน โดยจัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 หรือวันออกพรรษาของทุกปี เป็นงานบุญประเพณีที่ชาวไทยพุทธทั้งในและนอกชุมชนต่างให้ความสำคัญและมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก มีการขับร้องเพลงเรือที่เรียกกันว่า เพลงเรือแหลมโพธิ์ ซึ่งเนื้อหาของบทเพลงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่นี่ ส่วนการชักพระทางน้ำในปัจจุบันไม่สะดวก เนื่องจากในลำคลองอยู่ตะกอนหลายช่วงได้มีการสร้างสะพานข้ามคลอง ประกอบกับการตื้นเขินของลำคลองทำให้เรือพระไม่สามารถวิ่งผ่านได้ จึงเปลี่ยนเป็นการชักพระทางบกแทน

1.3. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

1.3.1 ประชากรและการนับถือศาสนา

ในปี 2540 บ้านแหลมโพธิ์มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 158 ครัวเรือน โดยมีประชากรทั้งหมด 838 คนเป็นเพศชาย 405 คน เพศหญิง 433 คน จะอยู่อาศัยโดยแบ่งเป็น 4 กลุ่มบ้านคือ กลุ่มบ้านแหลมโพธิ์ บ้านในกง บ้านทอนสำโรง และบ้านหัวทุ่ง และประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็น ร้อยละ 60 และที่เหลือนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 40 (กชช. 2ค. 2539) การอยู่อาศัยจะแยกกันอย่างเห็นได้ชัด โดยชาวไทยมุสลิมจะอยู่อาศัยในบ้านทอนสำโรง ส่วนชาวไทยพุทธจะอยู่อาศัยในบ้านแหลมโพธิ์ บ้านในกง และบ้านหัวทุ่ง

1.3.2 การศึกษา

ประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่จบการศึกษาในภาคบังคับในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และมีผู้ที่ไม่รู้หนังสือบ้างเล็กน้อย ปัจจุบันมีประชากรที่กำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาดังแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 177 คน นอกจากนี้ผู้ที่กำลังเรียนอยู่ในศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนจำนวน 8 คน ส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาว

1.3.3. การประกอบอาชีพ

ประชากรบ้านแหลมโพธิ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงในทะเลสาบสงขลาเป็นอาชีพหลักซึ่งคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 80 นอกจากนี้มีผู้ประกอบอาชีพรับจ้างประมาณร้อยละ 20 และค้าขายร้อยละ 10 การรับจ้างส่วนใหญ่จะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเลและโรงงานถลุงมือยางในอำเภอหาดใหญ่

1.3.4. การคมนาคม

บ้านแหลมโพธิ์อยู่ห่างจากเทศบาลนครหาดใหญ่ประมาณ 25 กิโลเมตรโดยมีถนนเป็นถนนลาดยางตลอด การเดินทางจากหมู่บ้านไปยังตัวจังหวัดในปัจจุบันไม่มีรถยนต์โดยสารประจำทางวิ่งในเส้นทางนี้ ต้องไปต่อรถโดยสารที่เทศบาลนครหาดใหญ่ หรือต่อรถโดยสารที่ถนนลพบุรีราเมศย์ มีรถโดยสารรับจ้างในหมู่บ้านที่ไปยังตัวเมืองหาดใหญ่มี 3 คัน ให้บริการวันละ 3-5 เที่ยว อัตราค่าโดยสาร 3-15 บาทแปรเปลี่ยนตามระยะทาง สำหรับการติดต่อระหว่างกลุ่มบ้านภายในหมู่บ้านนั้นมีถนนลูกรังเชื่อมตลอดทุกกลุ่มบ้าน ยานพาหนะที่ใช้กันส่วนมากเป็นรถจักรยานยนต์ นอกจากนี้มีรถยนต์ของพ่อค้าคนกลางมารับซื้อสินค้าสัตว์น้ำทุกวัน เพื่อนำส่งสินค้าออกจำหน่ายยังตลาดสดเทศบาลนครหาดใหญ่

1.3.5. ตลาดภายนอกหมู่บ้าน

การนำสินค้าไปขายยังตลาดภายนอกหมู่บ้าน จะมีเฉพาะครอบครัวที่มีรถยนต์ส่วนตัวเท่านั้นที่นำสินค้าไปจำหน่ายยังตลาดสดเทศบาลนครหาดใหญ่เอง ชาวประมงส่วนใหญ่นิยมขายสินค้าสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลางมากกว่าการนำไปขายด้วยตนเอง เนื่องจากการไปจำหน่ายเองไม่เป็นการสะดวกอีกทั้งเป็นการเสียเวลาอีกด้วย การซื้อหาอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงมักจะไปหาซื้อที่ตลาดอำเภอควนเนียง และตลาดสดเทศบาลนครหาดใหญ่

1.3.6. สถานที่สาธารณะประโยชน์ภายในหมู่บ้าน

- สถานที่สาธารณะประโยชน์ภายในหมู่บ้านที่สำคัญมีดังนี้
- สำนักสงฆ์วัดแหลมโพธิ์
- พิพิธภัณฑ์ชุมชน
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
- ชายหาดแหลมโพธิ์
- ศาลาเอนกประสงค์

- ป่อน้ำบาดาลสาธารณะ จำนวน 2 แห่ง
- เตาเผาขยะ 3 จุด

1.3.7 กลุ่มกิจกรรมในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านมีกลุ่มกิจกรรมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้มีการจัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านรวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นเองดังนี้

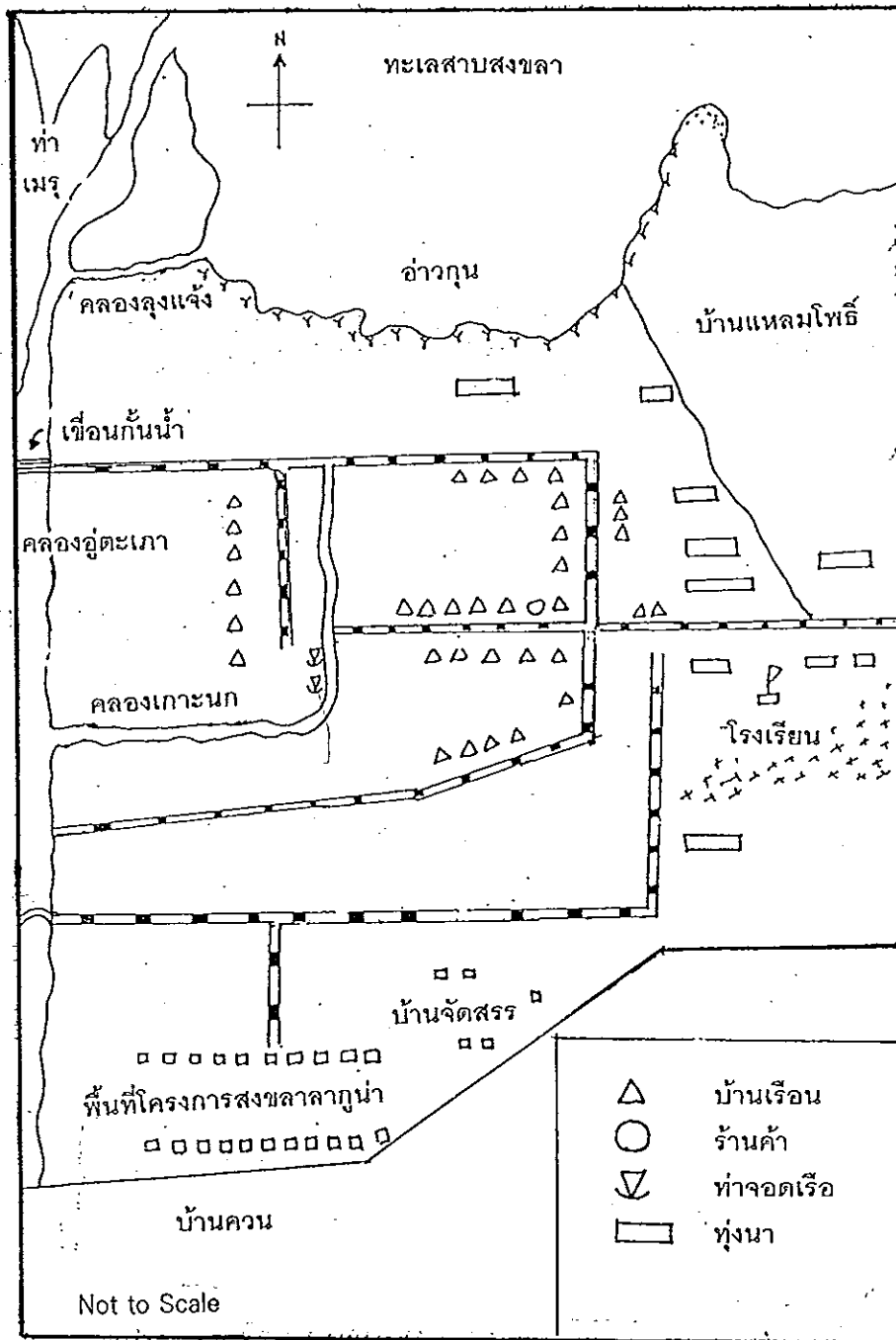
- อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
- กลุ่มออมทรัพย์ของกรมพัฒนาชุมชน
- กลุ่มกองทุนประมง
- ศูนย์ส่งเสริมวิสาหกิจประจำหมู่บ้าน
- กองทุนโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ
- กองทุนแม่และเด็กของยูนิเซฟ
- กลุ่มอนุรักษ์เพลงเรือแหลมโพธิ์
- หน่วยงานตระเวนและเฝ้าเวรยามหมู่บ้าน

2. บ้านเกาะนก

2.1 สภาพทางกายภาพ

2.1.1 ที่ตั้งบ้านเกาะนก ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณตอนปลายของกลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ลักษณะทั่วไปของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งคลองอู่ตะเภา และที่ราบริมฝั่งทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ทำให้พื้นที่ในบริเวณนี้เกิดสภาพน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนของทุกๆปี นอกจากนี้มีอำวగుนและป่าชายเลนทางด้านทิศเหนือส่งผลให้พื้นที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเพาะพันธุ์ของกุ้งปลาได้เป็นอย่างดี ทำให้พื้นที่มีความเหมาะสมต่อการประกอบอาชีพประมง

2.1.2. อาณาเขต บ้านเกาะนกมีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือ จรดทะเลสาบสงขลา ทิศใต้ จรดหมู่ที่ 5 บ้านควน ตำบลคูเต่า ทิศตะวันออก จรดหมู่ที่ 3 บ้านแหลมโพธิ์ ตำบลคูเต่า ทิศตะวันตก จรดคลองอู่ตะเภา

ภาพประกอบ 6 แผนที่แสดงบ้านเกาะนก
ที่มา : จากการสำรวจ

2.2. ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน

บ้านเกาะนก จากการบอกเล่าของคุณลุงคนหนึ่งมีอายุประมาณ 80 ปีทราบว่าบ้านเกาะนกมีอายุราว 300-400 ปี แรกเริ่มได้มีผู้ที่มาพบพื้นที่แห่งนี้มีลักษณะคล้ายเกาะจึงเรียกว่า"เกาะพบ" เนื่องจากลักษณะของพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา และการทำประมง จึงได้มีผู้คนจำนวนหนึ่งเข้าอยู่อาศัย ขณะเดียวกันเมื่อมีการทำนามากขึ้นและมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ จึงมีฝูงนกจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาพักพิง ได้แก่ นกเป็ดน้ำ ค้างคาว นกหงส์ เป็นต้น การเรียกชื่อของเกาะพบจึงเปลี่ยนเป็น "เกาะนก" จนทุกวันนี้

สภาพทั่วไปของบ้านเกาะนกเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ประกอบด้วยชุมชนมีอ่างกวนอยู่ทางทิศเหนือซึ่งมีป่าชายเลน ทำให้บริเวณนี้ชุกชุมไปด้วยกุ้งปลาเป็นจำนวนมากทั้งปลาน้ำจืดและปลาน้ำกร่อย นอกจากนี้พื้นที่โดยทั่วไปของบ้านเกาะนกเป็นที่ราบลุ่ม และบางพื้นที่เป็นร่องคูน้ำลึก จึงนิยมใช้เป็นทางเดินของวัวและควายในอดีต ยามเมื่อน้ำทะเลหนุนในช่วงฤดูฝนประมาณเดือน 11-12 น้ำจะท่วมขังพื้นที่ทั่วไปในหมู่บ้าน หลังจากนั้นน้ำได้ลดลงแล้ว จะเห็นสภาพที่เปียกและของได้ดูนบ้านและบางบ้านที่อยู่ในที่ลุ่มมากๆ น้ำก็ขังอยู่ใต้ดูนบ้านตลอดเป็นเวลานาน จึงสามารถใช้เป็นที่สำหรับจอดเรือและใช้เป็นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการเลี้ยงหมู และไก่

การประกอบอาชีพของคนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ยึดอาชีพประมงและการทำนาเป็นอาชีพหลัก การทำประมงในอดีตนั้นจะทำการบริโภคในครัวเรือน โดยใช้เครื่องมือที่ประกอบขึ้นเองอย่างง่าย ๆ ไม่ต้องลงทุนมากเช่น ไช สุ่ม มหรี* และเรือที่ใช้เป็นเรือแจว หรือเรือใบ ส่วนอาชีพการทำนาในอดีตนั้นจะให้ผลผลิตต่อปีสูงมาก คุณลุงคนหนึ่งได้เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ว่า

บ้านเรือนของคนเกาะนกจะพังเพราะใส่ข้าว คนในสมัยก่อนจะกลัวอดข้าวมากที่สุดทุกครอบครัวจะต้องทำนา... และทำอย่างต่อเนื่องทุกปี การทำนาจะอาศัยธรรมชาติมากกว่าการใช้ปุ๋ยหรือการใช้สารเคมี... โดยเฉพาะเมื่อก่อนเลี้ยงสัตว์กันมากก็เลยเป็นปุ๋ยแก่ต้นข้าวอย่างดี เมื่อพูดถึงข้าวของเกาะนกผู้คนที่ทั่วไปจะรู้จักดีและมีชื่อ

* เป็นลักษณะการใช้กิ่งไม้ นำมาปักไว้ให้แน่นเป็นพุ่มในบริเวณที่ต้นให้กรู้งง เพื่อให้เหมาะเป็นที่อยู่อาศัยของปลา ขนาดของมหรีมีตั้งแต่ 2-3 เมตรไปจนถึง 4-10 เมตร การล้อมมหรีจะทำในช่วงน้ำลดโดยใช้วนล้อมที่มีขนาดตาถี่ตัววนยาวตามขนาดของมหรี

เสียงเพราะเป็นข่าวที่มีคุณภาพดีมาก...(นำ ทานสัมฤทธิ์ (สัมภาษณ์) 20 มิถุนายน 2540)

สมาชิกในครัวเรือนจะเป็นแรงงานที่สำคัญในการทำนา และนอกจากนั้นใช้วิธีการออกปาก³ในช่วงที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิต อาชีพเสริมที่ได้ทำควบคู่กับการทำนาและการประมง คือการเลี้ยงหมู การเลี้ยงเป็ด และการเลี้ยงไก่ ดังนั้นสภาพของได้ทุนบ้านที่มีน้ำซึ่งอยู่แล้วจึงทำให้มีความสกปรกและมีกลิ่นเหม็น ทำให้คนภายนอกไม่อยากจะเข้ามาสร้างที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกันการอพยพย้ายออกจากชุมชนของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธเริ่มมีขึ้น และได้ย้ายเข้าไปอยู่อาศัยและสร้างบ้านเรือนในหมู่ที่ 3,5 คือบ้านควน และบ้านแหลมโพธิ์ในปัจจุบัน ซึ่งลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ดอนอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของชุมชน

หลังปีพ.ศ. 2519 อาชีพการทำนาได้ประสบปัญหาหนักและล่มสลายในที่สุด เนื่องจากสภาพของพื้นที่ที่อยู่ใกล้ทะเลสาบสงขลาได้ถูกความเค็มของน้ำซึมเข้าในพื้นที่ทำนา ประกอบกับการเจริญทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่บริเวณคลองอู่ตะเภา ทำให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมมากมาย ซึ่งได้ปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลองและไหลลงสู่ทะเลสาบที่บ้านเกาะนก ชาวบ้านส่วนหนึ่งบอกว่า หลังจากการปิดกั้นคลองวาดซึ่งอยู่บริเวณต้นน้ำให้น้ำจืดในลำคลองที่ไหลมาบรรจบกับน้ำในคลองอู่ตะเภาที่มีปริมาณน้อย จึงเกิดสภาพของความเค็มอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ประกอบกับบางปีน้ำทะเลหนุนส่งผลกระทบต่อการทำนา ทำให้ผลผลิตข้าวได้รับความเสียหายมาก ชาวบ้านจึงหยุดทำนาติดต่อกันมาเรื่อยๆจนถึงทุกวันนี้

หลังจากที่ได้หยุดการทำนา ทำให้ทุ่งนาถูกทิ้งร้างอยู่เป็นจำนวนหลายร้อยไร่ ต่อมาในราวปีพ.ศ. 2521 จึงได้มีนายทุนคนหนึ่งจากจังหวัดสงขลาเข้ามาขอซื้อที่นาในราคาไร่ละ 3,000 บาท ช่วงนี้จึงมีการซื้อขายที่ดินกันมากในชุมชน ผู้คนต่างพากันขายที่นาเพราะต่างคิดว่าพื้นที่บริเวณนี้ไม่สามารถทำนาได้แล้ว เนื่องจากผลผลิตที่ได้รับไม่คุ้มกับการลงทุนและแรงงาน การตัดสินใจขายที่ทิ้งร้างนั้นทำให้คนในชุมชนมีฐานะขึ้นต่างพากันพัฒนาที่อยู่อาศัย เช่น การถมที่อยู่อาศัยเพื่อยกระดับพื้นที่ให้สูงขึ้น การสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ การซื้อรถยนต์และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ทำให้ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านสะดวกสบายขึ้นกว่าเดิม

³ การออกปาก เป็นลักษณะของการขอความช่วยเหลือในการทำงานทั้งจากญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนมกัน การตอบแทนแรงงานโดยการให้ผลผลิตที่ได้รับในการเก็บเกี่ยวตามความเหมาะสม

ระหว่างปี 2530-2532 มีธุรกิจโครงการบ้านจัดสรรเกิดขึ้นในพื้นที่ของชุมชน จึงได้มีการซื้อขายที่ดินอีกครั้งหนึ่งนายทุนได้ขายที่ดินให้กับนักธุรกิจรายใหญ่ ช่วงนี้ราคาที่ดินได้เพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว ในปีต่อมาได้มีการก่อสร้างบ้านจัดสรรในพื้นที่บ้านเกาะนก ในระหว่างการก่อสร้างคนในชุมชนได้เข้าไปเป็นคณงานก่อสร้างรายวันจำนวนหนึ่ง และบางคนที่ไม่ได้เป็นแรงงานก็นำอาหารและเครื่องดื่มตลอดจนสัตว์น้ำไปขายในสถานที่ก่อสร้างด้วย ปัจจุบันโครงการนี้ได้แล้วเสร็จไปส่วนหนึ่ง และมีคนภายนอกเข้ามาอยู่อาศัยแล้วประมาณ 20 ครอบครัว จึงทำให้หมู่บ้านนี้ขยายเพิ่มขึ้นและมีผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยที่หลากหลายขึ้น (เอียน มูนิแนม (สัมภาษณ์) 15 มิถุนายน 2540)

ประมาณปี พ.ศ. 2518 ในสมัยที่หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้รับงบประมาณสร้างถนนผ่านโครงการเงินผันสู่ชนบท ทำให้มีถนนที่สะดวกสำหรับติดต่อกับภายนอกชุมชน โดยเฉพาะถนนที่เชื่อมต่อกับบ้านแหลมโพธิ์ ซึ่งถนนสายนี้มีระยะทาง 2 กิโลเมตร การทำถนนในสมัยนั้นให้แรงงานคนในชุมชน โดยขุดดินขึ้นมาให้เป็นถนนและถมดินลูกรัง ปัจจุบันถนนสายนี้มีสภาพชำรุดเป็นหลุมบ่อใช้การไม่ได้

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ งานบุญเดือน 11 ซึ่งจัดให้มีขึ้นทุกปี มีการแข่งเรือพระทางน้ำ โดยมีวัดที่อยู่รอบทะเลสาบประมาณ 18 วัดตลอดจนพระสงฆ์และประชาชนเป็นจำนวนมาก ได้มาทำพิธีโดยมีการสงฆ์พระที่หาดหัวแหลมโพธิ์แล้วกลับมาแข่งเรือที่บ้านเกาะนกในบริเวณหาดหอยซึ่งอยู่ติดกับคลองคู่ตะเภา กิจกรรมดังกล่าวมีการร้องรำเพลงเรือและการร้องเพลงบอกตอบโต้กันระหว่างหญิงชาย ซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนปัจจุบันประเพณีนี้ยังถือปฏิบัติอยู่ โดยได้ทำพิธีที่สำนักสงฆ์บ้านแหลมโพธิ์

2.3 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

2.3.1 ประชากรและการนับถือศาสนา

บ้านเกาะนกประกอบด้วยครัวเรือนทั้งสิ้น 29 ครัวเรือน โดยมีประชากรทั้งหมด 167 คน เป็นเพศชาย 86 คน เพศหญิง 86 คน นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด (กชช. 2ค. 2539.)

2.3.2 การศึกษา

ประชากรในวัยผู้ใหญ่ส่วนใหญ่จบการศึกษาในภาคบังคับในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่มีผู้ที่ไม่รู้หนังสือ ปัจจุบันมีประชากรที่กำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 58 คน นอกจากนี้ผู้ที่กำลังเรียนอยู่ในศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอีกจำนวน 5 คน

2.3.3 การประกอบอาชีพ

ประชากรบ้านเกาะนกประกอบอาชีพประมงในทะเลสาบสงขลาประมาณร้อยละ 70 ค้าขายร้อยละ 15 และรับจ้างร้อยละ 15 การรับจ้างส่วนใหญ่จะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเลและโรงงานถลุงมือยางในอำเภอหาดใหญ่

2.3.4 การคมนาคม

บ้านเกาะนกอยู่ห่างจากเทศบาลนครหาดใหญ่ประมาณ 27 กิโลเมตรมีถนนลาดยางระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร และถนนลูกรังระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตรเชื่อมตัวหมู่บ้านกับนครหาดใหญ่ ส่วนระยะห่างจากตัวหมู่บ้านไปยังจังหวัดสงขลา ระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตรการเดินทางจากหมู่บ้านไปยังตัวจังหวัดไม่มีรถยนต์โดยสารวิ่งในเส้นทางนี้ ต้องนั่งรถไปต่อรถโดยสารที่เทศบาลนครหาดใหญ่ หรือต่อรถโดยสารที่ถนนลพบุรีราเมศย์ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมตัวเมืองหาดใหญ่กับตัวเมืองสงขลา รถโดยสารรับจ้างในหมู่บ้านที่วิ่งไปยังเมืองหาดใหญ่มี 2 คัน อัตราค่าโดยสาร 3-15 บาทซึ่งแปรเปลี่ยนตามระยะทาง ในแต่ละวันจะให้บริการ 2-3 เที่ยว สำหรับการติดต่อภายในหมู่บ้านนั้นจะมีถนนลูกรังใช้เป็นเส้นทางติดต่อกันระหว่างหย่อมบ้านต่างๆ ยานพาหนะที่ใช้กันส่วนมากเป็นรถจักรยานยนต์

2.3.5 ตลาดภายนอกหมู่บ้าน

การนำสินค้าไปขายยังตลาดภายนอกหมู่บ้าน จะกระทำเฉพาะครอบครัวที่มีรถยนต์ส่วนตัว โดยจะนำสินค้าไปจำหน่ายยังตลาดสดเทศบาลนครหาดใหญ่ด้วยตัวเอง ส่วนชาวประมงส่วนใหญ่นิยมขายสินค้าสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลางที่มา รับซื้อในหมู่บ้านมากกว่าการนำไปขายด้วยตนเอง ส่วนการซื้อขายอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงจะไปซื้อหาที่ตลาดสดเทศบาลนครหาดใหญ่เป็นส่วนใหญ่เช่นกันอาจจะมีบ้างบางรายที่ไปหาซื้อที่ตลาดอำเภอควนเนียง

2.3.6 สาธารณะประโยชน์ภายในหมู่บ้าน ที่สำคัญมีดังนี้

- โรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง
- ศาลาเอนกประสงค์
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์
- หอกระจายข่าว
- ป่อน้ำบาดาลสาธารณะ จำนวน 2 แห่ง
- โทรศัพท์ส่วนบุคคล

- ประปาหมู่บ้าน เตาเผาขยะ และโทรศัพท์สาธารณะยังไม่มี

2.3.7 กลุ่มกิจกรรมในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านมีกลุ่มกิจกรรมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งได้มีการจัดตั้งทั้งโดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านรวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นเองดังนี้

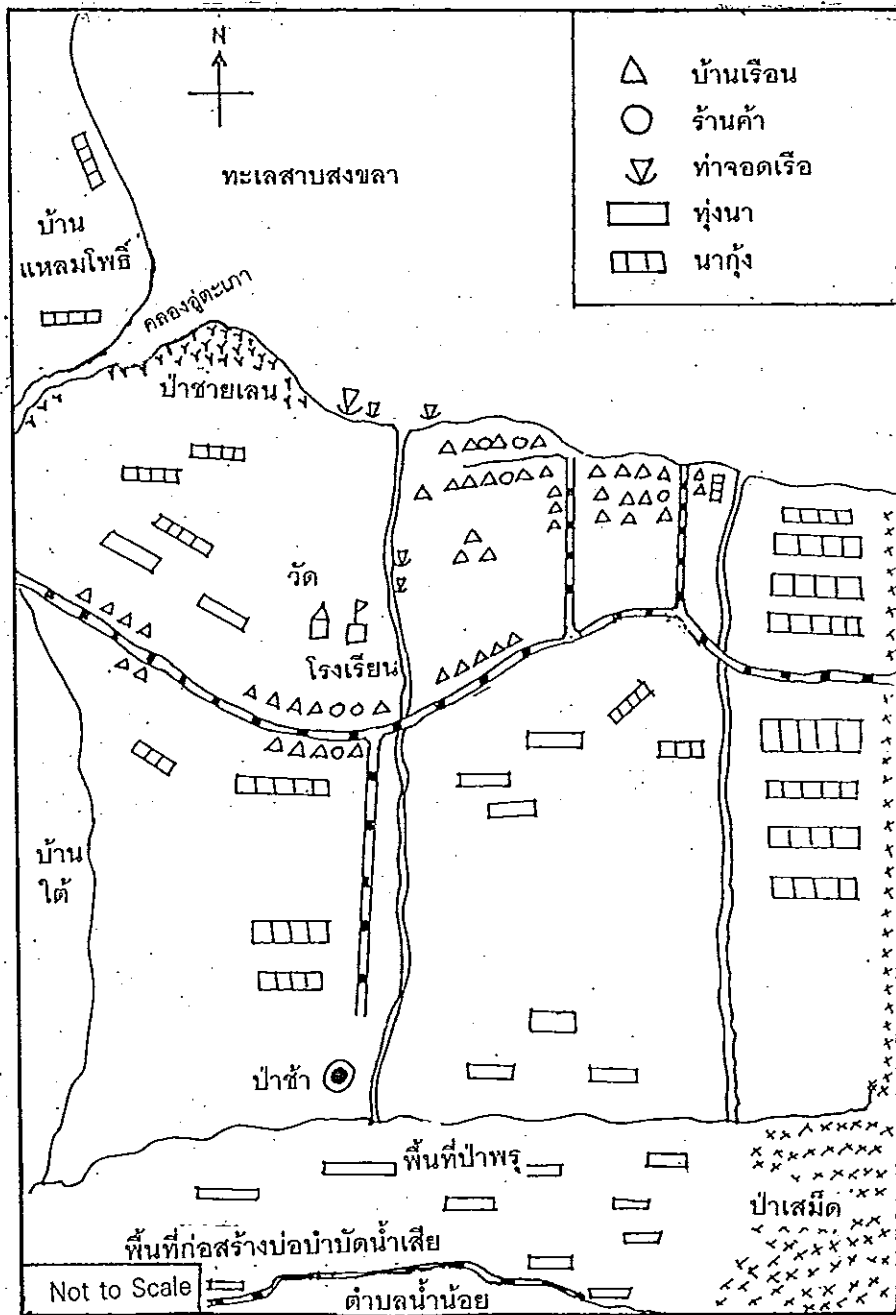
- อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ
- กองทุนแม่และเด็กของยูนิเซฟ
- หน่วยงานตระเวนและเฝ้าเวรยามหมู่บ้าน

3. บ้านบางโหนด

3.1. สภาพทางกายภาพ

3.1.1 ที่ตั้ง บ้านบางโหนดแบ่งเขตการปกครองเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 และ 2 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีจำนวนพื้นที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 3,800 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบริมฝั่งทะเลสาบมีหาดทรายที่มีความยาวประมาณ 1 กิโลเมตรทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้านที่ติดกับทะเลสาบ บนหาดจะเต็มไปด้วยหอยชนิดหนึ่งเรียกว่า หอยแกลบ ชาวบ้านเรียกชื่อของหาดนี้ว่า "หาดหา" หรือ "หาดนอก" ชายหาดนี้จัดเป็นแหล่งที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะในช่วงเดือน 4 และเดือน 5 ซึ่งเป็นช่วงฤดูแล้ง แต่ในช่วงฤดูน้ำหลากระหว่างเดือน 11 ถึงเดือน 12 หาดนี้จะจมอยู่ใต้น้ำ พื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกเป็นอ่าว 2 อ่าว เรียกว่าอ่าวทอนพร้าวและอ่าวนอหนายที่มีสภาพของป่าชายเลนที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนพื้นที่ทางด้านทิศใต้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งปกคลุมไปด้วยป่าเสม็ด ป่าฝาด และทุ่งนาเป็นจำนวนหลายพันไร่ นอกจากนี้ยังมีดินเหนียวชั้นดีและมีคุณภาพอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าพรุ ซึ่งสามารถนำมาทำเป็นแผ่นกระเบื้องมุงหลังคาและแผ่นอิฐสร้างบ้านได้

3.1.2 อาณาเขต บ้านบางโหนดมีอาณาเขตติดต่อพื้นที่ต่างๆดังนี้ ทิศเหนือ จรดทะเลสาบสงขลาทิศใต้ จรดหมู่ที่ 10 บ้านน้าน้อย ตำบลน้าน้อย ทิศตะวันออก จรดหมู่ที่ 8 บ้านทำนางหอม ตำบลน้าน้อย ทิศตะวันตก จรดหมู่ที่ 7 บ้านใต้ ตำบลคูเต่า

ภาพประกอบ 7 แผนที่แสดงบ้านบางโหนด
ที่มา : จากการสำรวจ

3.2 ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน

จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าท่านหนึ่งอายุราวๆ 70 ปี ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของบ้านบางโหนดว่า "ในอดีตมีต้นโตนดอยู่ 2 ต้นตรงปากคลองที่ไหลผ่านกลางหมู่บ้านจึงเป็นที่มาของชื่อบ้านบางโหนดจนถึงทุกวันนี้" (สุน จุลนวล (สัมภาษณ์) 12 กรกฎาคม 2540)

เมื่อราวประมาณ 60 ปีล่วงมาแล้วอาชีพหลักของชาวบ้านหมู่บ้านนี้คือ การทำกระเบื้องมุงหลังคาและการทำแผ่นอิฐ โดยใช้ดินเหนียวที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เกือบทุกครัวเรือนจะมีเตาเผาเป็นของตัวเอง ครอบครัวใดที่ไม่มีเตาเผาและไม่มีทุนก็จะไปเป็นแรงงานในการทำแผ่นกระเบื้องให้กับบ้านอื่น แรงงานส่วนมากมาจากในหมู่บ้านและทำกันเองในครอบครัวระหว่างญาติพี่น้อง โดยค่าแรงงานในการทำอิฐถ้านำดินเหนียวมาเองจะได้ค่าจ้างในอัตรา 2 บาทต่อ 100 แผ่น ถ้าหากใช้ดินเหนียวที่มีอยู่แล้วในโรงงานจะได้ค่าจ้างในอัตรา 1.50 บาทต่อ 100 แผ่นกระเบื้องที่ผลิตจะนำไปขายยังชุมชนต่างๆที่อยู่รายรอบ

การขนส่งกระเบื้องและอิฐจะใช้การขนส่งทางน้ำโดยใช้ เรือแจว และเรือยนต์เป็นพาหนะ เนื่องจากมีความสะดวกเพราะว่าโรงงานมักจะอยู่ริมคลองบางโหนด และริมทะเลสาบสงขลาซึ่งสะดวกต่อการขนส่งวัตถุดิบและการลำเลียงผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย ในอดีตมีโรงงานทำกระเบื้องอยู่ในหมู่บ้านประมาณ 50 โรง อย่างไรก็ตามหมู่บ้านนี้ได้เลิกอาชีพการทำกระเบื้องประมาณ 30 ปีล่วงมาแล้ว เนื่องจากความนิยมในการใช้กระเบื้องลอนที่ทำจากโรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้น

หลังจากที่เลิกการทำกระเบื้องแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาทำนาและการทำประมงเป็นอาชีพหลัก การทำนาให้ผลผลิตต่อปีสูงมากในอดีต จนกระทั่งปี 2530 เป็นต้นมาผลผลิตข้าวได้ลดลงอย่างมาก เนื่องจากบางปีน้ำทะเลหนุนและได้ท่วมทุ่งนาเป็นเวลาหลายวัน ส่งผลให้ความเค็มซึมลงสู่ชั้นใต้ดิน ประกอบกับมีน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยมากับน้ำในคลองบางโหนด จึงทำให้เริ่มมีการหยุดทำนาเป็นช่วงๆ

ส่วนอาชีพประมงในทะเลสาบนั้นจะทำควบคู่กันกับการประมงในพื้นที่พรุ โดยใช้เครื่องมือต่างๆที่ประกอบขึ้นเอง เช่น ไซ สุ่ม ลอบ แห ฯลฯ ในระยะแรกเน้นทำเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ต่อมาได้มีการพัฒนาเครื่องมือที่จับสัตว์น้ำได้มากขึ้นได้แก่ ไซตุ้ อวนลอย เบ็ดราว จึงดำเนินการเพื่อการค้าขายมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ ได้แก่ การทำกุ้งแห้ง การทำปลาเค็ม และการทำกะปิอีกด้วย

ปี พ.ศ. 2529 ได้มีการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยเฉพาะการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แบบพัฒนา ที่บริเวณแหลมแตนซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านบน เนื้อที่ 300 ไร่ ในช่วงนี้ ได้มีการทำนากุ้งของชาวประมงเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันการซื้อที่ดินในบริเวณนี้มีมากขึ้น ทั้งการซื้อที่ดินโดยคนในหมู่บ้านเองและการซื้อที่นาทุ่งที่ทิ้งร้าง ทั้งนี้มีนายทุนจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากประเทศ ญี่ปุ่น เกาหลี และจีนเข้ามาร่วมอีกด้วย ต่อมาในปี 2530 นักธุรกิจจากหลายประเทศได้เข้ามาเพื่อทำนากุ้ง โดยในระยะแรกๆจะมีแรงงานจากคนในหมู่บ้านเข้ามาทำงาน โดยทำหน้าที่ในการดูแลป้อนและเลี้ยงกุ้ง ฝึาเวรยาม เป็นแม่บ้าน ต่อมาแรงงานเหล่านี้ได้ลาออกจากการเป็นคนงานในบริษัทกันมาก เนื่องจากได้รับค่าจ้างแรงงานต่ำ จึงมีแรงงานจากภายนอกเข้ามามาก เช่น แรงงานจากภาคอีสาน และภาคเหนือ ปัจจุบันนี้ในหมู่บ้านมีการเลี้ยงกุ้งประมาณ 20 รายเป็นของบริษัทภายนอก 5 ราย ที่เหลือเป็นของคนในชุมชน โดยบางรายมีพื้นที่เป็นของตัวเอง แต่บางรายเช่าพื้นที่โดยเช่าในราคาไร่ละ 8,000 -10,000 บาทต่อปี การทำนากุ้งที่ผ่านมาให้ผลผลิตดีมากแต่ในปัจจุบันนี้เจ้าของนากุ้งได้ประสบปัญหาการขาดทุน บางรายถึงกับเลิกกิจการไปแล้ว (จารึก สุวรรณโณ (สัมภาษณ์) 14 กรกฎาคม 2540)

การซื้อขายที่ดินในหมู่บ้านส่งผลให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้นกว่าเดิมมาก เพราะชาวบ้านได้นำเงินที่ได้มาสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ หรือปรับปรุงที่อยู่อาศัยใหม่ บางรายซื้อรถยนต์ นอกจากนี้มีผู้ที่ไม่อยากประกอบอาชีพประมงซึ่งมีความไม่แน่นอน ได้ขายทรัพย์สินสมบัติทุกอย่างและย้ายครอบครัวไปอยู่ที่อื่นเพื่อประกอบอาชีพใหม่ จากการสำรวจหมู่บ้านพบว่า มีบ้านเรือนที่ทิ้งร้างอยู่ 6 หลังคาเรือน

การติดต่อกับภายนอกเริ่มเห็นได้ชัดเมื่อประมาณ 40 ปีล่วงมาแล้ว เมื่อผู้ใหญ่บ้านนำชาวบ้านทำถนนหนทางโดยการขุดดินยกขึ้นมาทั้งสองข้างทางให้เป็นคันดินเพื่อทำเป็นทางเดิน ในสมัยนั้น การเดินทางของคนในหมู่บ้านมี 2 ทางคือ การเดินทางด้วยทางเรือใช้เรือแจว และเรือยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางถ้าจะเดินไปอำเภอหาดใหญ่ต้องไปขึ้นเรือที่ทำน้ำหาดใหญ่ใน ถ้าจะเดินทางไปจังหวัดสงขลาต้องไปขึ้นเรือที่เก่าห้อง การเดินทางด้วยรถยนต์นั้นจะต้องเดินทางผ่านป่าพรุและทุ่งนา และไปขึ้นรถที่บ้านน้ำน้อย และบ้านควนหินเพื่อรอดสองแถวที่มาจากจังหวัดสงขลา

ในปี พ.ศ. 2516 สมัยที่นายวิเชียร สุคนธาภิรมย์ เป็นนายอำเภอหาดใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านได้ทำโครงการเพื่อของบประมาณในการทำถนน จึงได้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดและได้ยกระดับของถนนและถมดินลูกรังจนรถยนต์สามารถวิ่งผ่านได้ ทำให้การเดินทางออกสู่ภายนอกมี

ความสะอาดมากขึ้น ในช่วงนี้ได้มีการติดต่อดำขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับภายนอกมากขึ้น คนในหมู่บ้านได้ออกมาค้าขายสัตว์น้ำ การขายอาหารทะเลแปรรูป เช่น กะปิ ปลาแห้ง กุ้งแห้ง ฯลฯ และปัจจุบันถนนสายนี้ได้ลาดยางแล้วเสร็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 (ทวีป คุรุรัตน์ (สัมภาษณ์) 10กรกฎาคม 2540)

ด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่เก่าแก่ของหมู่บ้านนั้นไม่เห็นเด่นชัด แต่ก็มี การปฏิบัติในประเพณีต่างๆตามแบบของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่นการทำบุญตักบาตร งานบุญ และวันสำคัญทางพุทธศาสนาต่างๆเป็นประจำตั้งแต่ครั้งอดีต

ปัจจุบันนี้หมู่บ้านนี้มีคนภายนอกมาอยู่อาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง โดยการเข้ามาทำงานให้กับบริษัทการทำนากุ้ง ด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนจะมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมือง โดยที่การพึ่งพาอาศัยกันมีน้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก

3.3 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

3.3.1 ประชากรและการนับถือศาสนา

บ้านบางโหนดทั้งสองหมู่บ้านมีจำนวนทั้งสิ้น 129 ครัวเรือน และมีประชากรทั้งหมด 697 คน เป็นเพศชาย 323 คน เพศหญิง 474 คน นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด (กชช. 2ค.)

3.3.2 การศึกษา

ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษามัธยมศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และมีผู้ที่ไม่รู้หนังสือ 1 คน ปัจจุบันมีประชากรที่กำลังอยู่ในระหว่างการศึกษาดั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าจำนวน 120 คนนอกจากนี้ผู้ที่กำลังเรียนอยู่ในศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนจำนวน 10 คน

3.3.3 การประกอบอาชีพ

จากการสำรวจพบว่าประชากรบ้านบางโหนดประกอบอาชีพประมงในทะเลสาบสงขลาเป็นอาชีพหลักโดยมีผู้ประกอบอาชีพนี้ประมาณร้อยละ 60 นอกจากนี้มีผู้ที่ทำกรเพาะเลี้ยงชายฝั่งร้อยละ 15 รับจ้างร้อยละ 15 และการค้าขายร้อยละ 10 การรับจ้างส่วนใหญ่จะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล กรรมกรก่อสร้าง และขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง

3.3.4 การคมนาคม

บ้านบางโหนดอยู่ห่างจากเทศบาลนครหาดใหญ่ประมาณ 20 กิโลเมตรมีถนนลาดยางเชื่อมตลอดทั้งสาย การเดินทางจากหมู่บ้านไปยังตัวจังหวัดไม่มีรถยนต์โดยสารวิ่งในเส้นทางนี้โดยตรง ต้องไปต่อรถโดยสารที่เทศบาลนครหาดใหญ่ หรือต่อรถโดยสารที่ถนนลพบุรีราเมศย์ รถโดยสารในหมู่บ้านที่วิ่งไปยังเมืองหาดใหญ่มี 3 คัน อัตราค่าโดยสาร 3-15 บาทแปรเปลี่ยนตามระยะทาง โดยให้บริการวันละ 3-5 เที่ยว สำหรับเส้นทางที่ติดต่อภายในหมู่บ้านนั้นใช้ถนนลูกรังใช้ในหมู่บ้าน ยานพาหนะที่ใช้กันชาวบ้านส่วนมากใช้รถจักรยานยนต์ นอกจากนี้มีการเดินทางโดยทางเรือ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านมีเรือเป็นของตัวเอง

3.3.5 ตลาดภายนอกหมู่บ้าน

การนำสินค้าไปขายยังตลาดภายนอกหมู่บ้าน จะมีเฉพาะครอบครัวที่มีรถยนต์ส่วนตัว โดยนำสินค้าไปจำหน่ายตลาดสดเทศบาลนครหาดใหญ่ และตลาดนัดระหว่างชุมชน แต่ส่วนใหญ่ชาวประมงนิยมขายสินค้าสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลางมากกว่าการนำไปขายด้วยตนเอง เนื่องจากวิธีนี้สะดวกกว่าโดยเฉพาะในช่วงที่จับสัตว์น้ำได้มาก ถ้าไม่ขายให้กับพ่อค้าคนกลางจะมีปัญหาเรื่องที่จับเก็บสัตว์น้ำซึ่งมีไม่เพียงพอ

3.3.6 สาธารณะประโยชน์ภายในหมู่บ้าน

มีสถานที่สาธารณประโยชน์ภายในหมู่บ้านที่สำคัญดังนี้

- วัด 1 แห่ง คือวัดบางลึก
- โรงเรียนบ้านบางโหนด
- ศาลาเอนกประสงค์
- บ่อน้ำบาดาลสาธารณะ จำนวน 2 แห่ง
- เตาเผาขยะ 2 จุด
- ศาลาแม่บ้านเกษตรกรรม
- ประปาหมู่บ้าน 2 จุด

3.3.7 กลุ่มกิจกรรมในหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านมีกลุ่มกิจกรรมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งได้มีการจัดตั้งทั้งโดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านรวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นเองดังนี้

- อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
- กลุ่มกองทุนประมง
- ศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ประจำหมู่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ
- กองทุนแม่และเด็กของยูนิเซฟ
- หน่วยงานตระเวนและเฝ้าเวรยามหมู่บ้าน

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชุมชนแหลมโพธิ์

จากการสำรวจพบว่าลักษณะโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวประมงของชุมชนมีดังนี้
ตาราง 3 ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชาวประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์

ลักษณะ	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
21-30 ปี	7	15.56
31-40 ปี	20	44.44
41-50 ปี	9	20.00
51-60 ปี	7	15.56
60 ปีขึ้นไป	2	4.44
รวม	45	100.00
ศาสนา		
พุทธ	41	91.11
อิสลาม	4	8.89
รวม	45	100.00
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	1	2.22
ระดับประถมศึกษา	36	80.00
ระดับมัธยมศึกษา	7	15.56
ระดับอนุปริญญา	1	2.22
รวม	45	100.00
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
น้อยกว่า 3 คน	1	2.22
3-5 คน	34	75.56
6-8 คน	10	22.22

ตาราง (3) ต่อ

ลักษณะ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกเฉลี่ย	4.37 คน	
รวม	45	100.00
ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพประมง		
1-5 ปี	2	4.44
6-10 ปี	11	24.44
11-20 ปี	8	17.78
21-30 ปี	17	37.78
30 ปีขึ้นไป	7	15.56
ระยะเวลาประกอบอาชีพ เฉลี่ย 13.71 ปี		
รวม	45	100.00
รายได้		
9,000 บาทหรือต่ำกว่า	21	46.67
9,001-10,000 บาท	12	26.67
10,001-11,000 บาท	6	13.33
11,001-12,000 บาท	4	8.89
12,001 บาทขึ้นไป	2	4.44
รายได้เฉลี่ย 7058.93 บาท		
รวม	45	100.00
ทรัพย์สินของครัวเรือน		
ที่ดิน	45	100.00
เรือ	45	100.00
รถยนต์	4	8.89
รถจักรยานยนต์	39	86.66
วิทยุ	28	62.22
โทรทัศน์	42	93.33

ตาราง 3 (ต่อ)

ลักษณะ	จำนวน	ร้อยละ
ผู้เย็น	30	66.67
อื่นๆ	18	40.44

หมายเหตุ : ทรัพย์สินอื่นๆ หมายถึงทรัพย์สินที่ไม่ได้แยกชัดเจนได้แก่ เครื่องซักผ้า พัดลม โทรทัศน์

จากการศึกษาลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างของชุมชนประมงแหลมโพธิ์ โดยพิจารณาตัวแปรในเรื่อง อายุ ศาสนา ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาในการประกอบอาชีพประมง รายได้ และทรัพย์สินของครัวเรือนพบว่า

อายุ กลุ่มที่พบมากที่สุดคือกลุ่มที่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 44.44 รองลงมาคือผู้ที่มีช่วงอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 20.00 ผู้ที่มีช่วงอายุ 21-30 ปี และช่วงอายุ 51-60 ปีมีในสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 15.56 ส่วนผู้ที่มีช่วงอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไปมีน้อยร้อยละ 4.44

ศาสนา กลุ่มที่พบมากที่สุดคือกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธคิดเป็นร้อยละ 91.11 และนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 8.89

ระดับการศึกษา กลุ่มที่พบมากที่สุดคือกลุ่มที่ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 80.00 รองลงมาสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 15.56 และน้อยที่สุดคือกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือและสำเร็จระดับอนุปริญญาซึ่งมีสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 2.22

จำนวนสมาชิกในครอบครัว กลุ่มที่พบมากที่สุดคือกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิก 3-5 คน คิดเป็นร้อยละ 75.56 รองลงมาคือครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก 6-8 คน คิดเป็นร้อยละ 22.22 ส่วนครัวเรือนที่สุดมีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า 3 คน มีร้อยละ 2.22 จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4.37 คน

ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพประมง กลุ่มที่พบมากที่สุดคือกลุ่มที่ประกอบอาชีพประมงเป็นเวลา 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.78 รองลงมาประกอบอาชีพประมงเป็นเวลา 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.44 ครอบครัวที่ประกอบอาชีพประมงเป็นเวลา 11-20 ปี และ 30 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 16.22 ที่พบน้อยที่สุดประกอบอาชีพประมงเป็นเวลา 1-5 ปี มีเพียงร้อยละ 4.44 ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพประมงเฉลี่ย 13.71 ปี

แสดงให้เห็นว่ากลุ่มที่พบส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพประมงเป็นเวลานาน ซึ่งการเรียนรู้ในอาชีพเป็นลักษณะของการถ่ายทอดต่อกันมา มีข้อสังเกตว่าชาวประมงผู้ที่ยังขาดประสบการณ์ในอาชีพนี้ จะมีความตระหนักในความไม่แน่นอนของอาชีพ ทั้งนี้เพราะการทำอาชีพประมงมีความเสี่ยงพอสมควร เนื่องจากเป็นอาชีพที่ต้องทำงานอยู่ในทะเลเป็นส่วนใหญ่และอาศัยสภาพธรรมชาติทั้งกระแสน้ำ และทิศทางลม ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มที่ออกทำการประมงน้อยและจะทำงานเป็นผู้ช่วยมากกว่า

เมื่อพิจารณารายได้ส่วนใหญ่ที่ยังไม่ได้หักค่าใช้จ่ายของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มที่พบมากที่สุดคือ กลุ่มที่มีรายได้อยู่ในช่วง 9,000 บาทต่อเดือน หรือต่ำกว่าคิดเป็นร้อยละ 46.67 ตามด้วยกลุ่มที่มีรายได้ในช่วง 9,001- 10,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 26.67 กลุ่มที่มีรายได้ในช่วง 10,001-11,000 ร้อยละ 13.33 กลุ่มที่มีรายได้ในช่วง 11,001-12,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 8.89 และกลุ่มที่พบน้อยที่สุดคือกลุ่มที่มีรายได้ในช่วง 12,001 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 4.44 รายได้เฉลี่ย 7058.93 บาท

แสดงให้เห็นว่ากลุ่มที่พบส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน ผู้มีฐานะร่ำรวยมีน้อยมาก ทั้งนี้เพราะอาชีพประมงเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่สม่ำเสมอ บางวันไม่มีรายได้เลย ขึ้นอยู่กับสภาพของธรรมชาติ ได้แก่ ทิศทางลม สภาพภูมิอากาศ และกระแสน้ำขึ้นน้ำลงเป็นสำคัญ

ทรัพย์สินของครัวเรือน กลุ่มที่ศึกษาทุกรายมีที่ดินและเรือเป็นของตัวเองส่วนทรัพย์สินอื่นๆ นั้นพบว่า มีโทรทัศน์ ร้อยละ 93.33 มีรถจักรยานยนต์ ร้อยละ 86.66 มีตู้เย็น ร้อยละ 66.67 มีวิทยุ ร้อยละ 62.22 ทรัพย์สินที่ไม่ได้แยกแยะชัดเจน ได้แก่ เครื่องซักผ้า พัดลม โทรศัพท ฯลฯ มีร้อยละ 40.44 และรถยนต์มีเพียงร้อยละ 8.89

ตาราง 4 ลักษณะเรือและเครื่องยนต์ที่ใช้ในการทำประมงของชุมชน

ลักษณะ	จำนวน	ร้อยละ
ประเภทเรือประมง		
เรือไม่มีเครื่องยนต์	3	6.67
เรือเครื่องหางยาว	42	93.33
รวม	45	100.00
ความยาวเรือประมง		
8 เมตรหรือต่ำกว่า	8	17.78
9-10 เมตร	11	24.44
11-12 เมตร	25	56.56
12 ขึ้นไป	1	2.22
รวม	45	100.00
กำลังเครื่องยนต์		
5 กำลังม้า	4	8.89
10 กำลังม้า	35	77.78
16 กำลังม้า	6	13.33
รวม	45	100.00

ที่มา : จากการสำรวจโดยผู้วิจัย

ลักษณะของเรือที่ใช้เมื่อพิจารณาจากความยาวของเรือ และขนาดของเครื่องยนต์ จากการศึกษพบว่า ขนาดของเรือส่วนใหญ่ใช้เรือเครื่องหางยาวที่มีขนาดความยาวของเรือ 11-12 เมตร คิดเป็นร้อยละ 56.56 รองลงมาคือความยาว 9-10 เมตร ร้อยละ 24.44 ความยาว 8 เมตรหรือต่ำกว่า ร้อยละ 17.78 และน้อยที่สุดคือเรือที่มีความยาวตั้งแต่ 12 เมตร ขึ้นไป มีร้อยละ 2.22 ส่วนขนาดของเครื่องยนต์ที่ใช้ กลุ่มที่พบมากที่สุดคือเรือที่ใช้เครื่องยนต์ 10 กำลังม้า ร้อยละ 77.78 รองลงมา ใช้เครื่องยนต์ขนาด 16 กำลังม้า ร้อยละ 13.33 และน้อยที่สุดใช้เครื่องยนต์ขนาด 5 กำลังม้า ร้อยละ

8.89 มีข้อที่น่าสังเกตคือขนาดความยาวของเรือกับขนาดของเครื่องยนต์มีความสัมพันธ์กัน โดยทั่วไป กลุ่มที่พบส่วนใหญ่ใช้เรือที่มีความยาว 11-12 เมตรและใช้กำลังเครื่องยนต์ 10 กำลังแรงม้า ทั้งนี้การ ออกทะเลจะห่างจากฝั่งประมาณ 5-10 กิโลเมตร ซึ่งเหมาะสมกับเรือที่มีขนาดและกำลังขนาดนี้

ลักษณะกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน แหลมโพธิ์

กิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน จากการศึกษาและการบอกเล่าจากกลุ่มแกน นำหลักของหมู่บ้านทราบว่าเริ่มมีเมื่อประมาณ 15 ปีมาแล้ว แต่การจัดการในช่วงแรกยังไม่ชัดเจน และเป็นรูปธรรมมากนัก ส่วนใหญ่มักเป็นการร่วมกิจกรรมจัดการโดยมีกลุ่มต่างๆ เหล่านี้เป็นแกนนำ คือ กลุ่มนักวิชาการ นักศึกษาจากสถาบันต่างๆ ในจังหวัดสงขลา และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา กลุ่มแลได้ และกลุ่มเยาวชนจากกองทุนโลกสด ใสในบ้านเกิด กิจกรรมในช่วงแรกๆ นี้เป็นการจัดการพื้นที่ในอ่าวกวน โดยมีเนื้อหาที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมการสำรวจพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำในป่าชายเลน การตรวจวัดตะกอนในอ่าวกวน การศึกษาทิศ ทางลมและกระแสน้ำ ฯลฯ

ต่อมาในปี 2536 นักพัฒนาองค์กรเอกชนได้เข้าประจำในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งนัก วิชาการได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่บริเวณนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ด้วยกุ้ง ปลา และป่าชายเลนอีกแหล่งหนึ่งของทะเลสาบสงขลาตอนล่าง จึงได้มีการพูดคุยกันในกลุ่มแกนนำที่ มีความตระหนักต่อปัญหาการทำมาหากินในทะเลสาบ ผู้ที่เกี่ยวข้องและทำงานร่วมกันในขณะนั้นได้ จัดพบปะเพื่อหาทางจัดกิจกรรมการทรัพยากรของชุมชนหลายครั้ง ทำให้เกิดแนวทางการจัดการที่เป็น รูปแบบเดียวกัน

การพบปะครั้งสำคัญได้มีขึ้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2537 ที่สำนักสงฆ์บ้านแหลมโพธิ์ ได้มี กลุ่มแกนนำกิจกรรมชุมชน คนเฒ่าคนแก่ นักวิชาการ กรรมการหมู่บ้าน และพระสงฆ์รวมประมาณ 30 คน ได้ร่วมกันประชุมวางแผนแม่บทเกี่ยวกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของ ท้องถิ่นของชุมชนนี้ แผนแม่บทนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมทรัพยากรของท้องถิ่นต่อไปในอนาคต วิธีการทำแผนเกิดจากการระดมสมอง และความคิดของผู้คนที่มาร่วมประชุมซึ่งได้ข้อสรุปเป็นโครงการต่างๆ 6 โครงการด้วยกัน คือ

- (1) โครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำและพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยมีเป้าหมายเพื่อ
 - ใช้เป็นสถานที่ปล่อยพันธุ์ปลา เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน
 - ดำเนินการขุดลอกดินเลนบางส่วนให้เป็นที่อยู่อาศัย แหล่งเพาะพันธุ์ปลา และใช้ในการเดินเรือ
- (2) โครงการอนุรักษ์นกน้ำ สัตว์ป่าและพืชพันธุ์ป่าชายเลน โดยมีเป้าหมายเพื่อ
 - ทำการอนุรักษ์นกน้ำ สัตว์ป่าและพืชพรรณป่าชายเลนในพื้นที่ประมาณ 500 ไร่
 - ดำเนินการกำหนดเขตและปลูกป่าชายเลนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้งๆละ 20,000 ต้น
- (3) โครงการขุดลอกเขื่อนและพื้นที่สุขภาพคลองลำราง โดยมีเป้าหมายเพื่อ
 - การระบายน้ำท่วมขังในฤดูฝนและลอกคลองในโครงการป้องกันอุทกภัยน้ำท่วมเมืองหาดใหญ่ตามโครงการพระราชดำริ
 - ปรับปรุงสภาพคลอง และพื้นดินริมคลองให้เป็นสวนสาธารณะของหมู่บ้าน โดยการ ปลูกต้นไม้ริมคู ปีละประมาณ 10,000 ต้น
- (4) โครงการชะลอการกัดเซาะตลิ่งชายฝั่งด้านตะวันออกของหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายเพื่อ
 - สร้างคันชลอกระแสน้ำในการกัดเซาะตลิ่งความยาวประมาณ 1,500 เมตร
 - ปลูกต้นไม้จัดทำเป็นสวนสาธารณะริมทะเลสาบในพื้นที่ประมาณ 20 ไร่
- (5) โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีชักพระทางน้ำและเพลงเรือแหลมโพธิ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อ
 - เป็นการฟื้นฟูและสนับสนุนการแห่เรือพระทางน้ำ การแข่งขันเรือยาวพื้นบ้าน และการแสดงเพลงเรือแหลมโพธิ์
 - ให้คนรุ่นหลังได้เห็นความสำคัญและช่วยกันสานต่อประเพณีที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นไว้
- (6) โครงการจัดที่พักสงฆ์เพื่อการปฏิบัติธรรมะและศึกษาประเพณีท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อ
 - ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและพิธีกรรมทางศาสนาของหมู่บ้าน
 - เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านด้านการศึกษาประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ในขณะที่ทำการศึกษานี้พบว่าโครงการทั้งหมดนี้พบว่า ได้มีการดำเนินการไปแล้วประมาณร้อยละ 70 มีเพียงบางโครงการที่ยังไม่ได้ดำเนินการคือ โครงการชลอการกัดเซาะตลิ่งทางด้านทิศ

ตะวันออก ของชุมชน อย่างไรก็ตามการได้ร่วมกันระดมความคิดครั้งนี้เท่ากับว่าชุมชนได้ริเริ่มมีการคิดที่จะจัดการทรัพยากรประมงขึ้น โดยมีการวางแผนและดำเนินการตามแผนที่วางไว้ จากโครงการทั้งหมดพบว่าชุมชนให้ความสำคัญต่อโครงการที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมงโดยตรงเป็นสำคัญคือโครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำและการฟื้นฟูสภาพอ่าวกวน โครงการอนุรักษ์นกน้ำ สัตว์ป่าและพืชพันธุ์ป่าชายเลน โครงการขุดลอกเขื่อนและฟื้นฟูสภาพคลองลำกลาง โดยเฉพาะโครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำและการฟื้นฟูสภาพอ่าวกวน ซึ่งจากการสังเกตพบว่า มีการกล่าวถึงมากและมีความพยายามหาความร่วมมือและดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมและมีความอย่างต่อเนื่อง

อ่าวกวนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหัวแหลมโพธิ์ มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่เป็นอ่าวหนึ่งของทะเลสาบสงขลา เป็นอ่าวที่อยู่ระหว่างบ้านเกาะนกและบ้านแหลมโพธิ์ เมื่อประมาณ 65 ปีก่อน อ่าวกวนมีความลึกประมาณ 3 เมตร มีทั้งสภาพน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มหมุนเวียนกันไปตามฤดูกาลของธรรมชาติ อ่าวนี้ถือว่าในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำมากแห่งหนึ่งของทะเลสาบสงขลา

สภาพในปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ของอ่าวกวน คิดได้ประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด มีระดับน้ำตื้นเขินอย่างมากโดยเฉพาะในฤดูแล้ง บางแห่งมีความลึกเพียง 10 เซนติเมตร จึงเป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือและการอยู่อาศัยและการขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำ ชาวประมงจะต้องลากเรือเป็นระยะทางประมาณ 300 เมตรในการออกไปจับสัตว์น้ำเนื่องจากความตื้นเขิน สภาพเช่นนี้ทำให้แหล่งที่ใช้สำหรับการเพาะพันธุ์และวางไข่ของสัตว์น้ำลดลงด้วย สัตว์น้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์ในอดีตได้ลดจำนวนจนเหลือน้อยมาก ปัจจุบันสัตว์น้ำบางชนิดได้ลดจำนวนลงจนเหลือน้อยมาก เช่น ปลากระเบน ปลาทราย ปลาโคบ และปลาเก๋า นอกจากนี้สัตว์น้ำบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปแล้วในปัจจุบัน เช่น ปลาหมอบ ปลาตันหวาว ปลาแมง เป็นต้น นอกจากนี้ในเขตอ่าวกวนมีป่าชายเลนที่อยู่รอบอ่าวกวน ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ แต่ได้มีทำลายและใช้ประโยชน์ไปบ้างแล้วจากกิจกรรมการทำกุ้งซึ่งมีการขยายมากในช่วงปี 2532-2535 อย่างไรก็ตามพื้นที่โดยทั่วไปของป่านี้ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระดับหนึ่ง พืชพรรณที่พบเห็นในป่าชายเลนบริเวณนี้ ได้แก่ โกงกางใบเล็ก โพธิ์ทะเล ตาตุ่มทะเล หงอนไก่ทะเล นนทรี จาก ลำพู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนกน้ำอาศัยอยู่ในพื้นที่อีกจำนวนหนึ่งด้วย

จากสภาพทั่วไปของอ่าวกวนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อนำมาพิจารณาเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ในแผนแม่บท พบว่าโครงการส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมงโดยตรง จึงทำให้หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน ตลอดจนผู้นำชาวบ้านและชาวประมงในพื้นที่ ได้มีความพยายามในการ

จัดการฟื้นฟูแหล่งทรัพยากร จึงได้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมงในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญได้แก่

1. การจัดตั้งกองทุนประมง ในปี พ.ศ. 2538 ประมงอำเภอได้มาสำรวจสภาพการใช้ประโยชน์และการใช้พื้นที่ที่ใช้ในการทำมาหากินของชาวประมงในอำเภอนี้ แล้วมีความเห็นว่าพื้นที่แห่งนี้ทั้งหมดไม่ควรที่ผู้ใดจะเข้ามาใช้ประโยชน์ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ มีสัตว์น้ำอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากและมีความหลากหลายชนิด ควรที่จะกันพื้นที่นี้ให้เป็นพื้นที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำอันจะส่งผลต่อการเพิ่มผลผลิตในพื้นที่รายรอบ

จากการสำรวจพบว่าชาวประมงส่วนหนึ่งได้ทำมาหากิน และจับสัตว์น้ำในเขตอำเภอนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงในเขตนี้มีหลายอย่างเช่น การใช้ฉนวนลอย การใช้ไซตุ้ และการวางมหร่า (กร่ำ) ฯลฯ สืบเนื่องจากผลการสำรวจจึงได้เรียกผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมาพูดคุยกัน ในการประชุมได้มีการชี้แจงให้ชาวบ้านทราบถึงความสำคัญของพื้นที่ ตลอดจนการอนุรักษ์พื้นที่ในบริเวณนี้ไว้ โดยการกันพื้นที่ในบางส่วนหนึ่งเป็นที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และได้ผลสรุปร่วมกันว่า ให้ผู้ที่มีเครื่องมือหากินอยู่ในเขตอำเภอนี้ทำการรื้อถอนเครื่องมือที่ได้ใช้อยู่ทั้งหมดออก และให้ผู้นำรวบรวมรายชื่อของชาวประมงที่ได้รื้อถอนเครื่องมือออกแล้วนั้นซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 26 คน เพื่อขอรับฉนวนลอยคนละ 15 ฟืน เป็นการชดเชยแทนการรื้อถอนเครื่องมือ ซึ่งฉนวนที่ทางราชการได้มอบให้นั้นมีขนาดความกว้างของตาฉนวนประมาณ 9 เซนติเมตร ซึ่งเป็นขนาดที่ไม่เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำ มีมูลค่าคิดเป็นเงิน 4,012 บาทต่อคน โดยมีข้อแม้ว่าผู้ที่รับฉนวนไปแล้วนั้นต้องผ่อนชำระเงินคืนแก่กลุ่มเป็นรายเดือนๆละ 200 บาท โดยในระยะแรกไม่มีการคิดดอกเบี้ย ทั้งนี้ไม่ต้องส่งมอบเงินจำนวนนี้คืนให้กับทางประมง แต่จะให้ตั้งเป็นกองทุนกลางของชุมชน สมาชิกกลุ่มทั้งหมดได้ประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการคณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้ที่รับผิดชอบร่วมกันชุดหนึ่งซึ่งมีจำนวน 5 คนด้วยกัน

หลักการบริหารเงินของกองทุนนี้ทำโดยการให้กู้ยืม เพื่อการซื้อเครื่องมือประมงเมื่อทุกคนได้ผ่อนชำระค่าฉนวนหมดแล้วถึงจะกู้ยืมได้ การกู้ยืมเงินใช้วิธีการจับฉลากเดือนละ 3 คน ต้องผ่อนส่งคืนเดือนละ 200 บาท โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน ดอกเบี้ยที่ได้นี้จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชาวประมงและการพัฒนาหมู่บ้าน เช่นการไปประชุม การไปดูงาน ค่าเดินทางเพื่อขอรับพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน ฯลฯ

ปัจจุบันกลุ่มจะเปิดบริการในวันที่ 17 ของทุกเดือน กลุ่มยังมีจำนวนสมาชิกเท่าเดิมขณะที่ยังมีผู้ที่ประสงค์จะมาสมัครเพิ่ม แต่กลุ่มก็ไม่ได้รับสมาชิกใหม่เข้ามา เนื่องจากการประชุมของกลุ่มได้

ให้ข้อสรุปว่า การรับสมาชิกเพิ่มอาจจะมีปัญหาเรื่องการเงินและการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสมาชิกในกลุ่มได้ทำกิจกรรมร่วมกันเสมอ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนเช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การปักทุ่นในเขตอนุรักษ์ และกิจกรรมอื่นๆที่ทางรัฐได้เข้ามาพัฒนาให้กับชุมชน

2. กองทุนอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบ เป็นกองทุนที่เกิดภายใต้กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการ ซึ่งจัดตั้งโดยองค์กรพัฒนาเอกชนในโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 กลุ่มออมทรัพย์จัดตั้งขึ้นวัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสสะสมทรัพย์ ลดปัญหาการกู้ยืมเงินจากบุคคลภายนอก เป็นกองทุนสวัสดิการเมื่อยามเจ็บป่วย และให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในรูปของการพึ่งตนเอง โดยมีคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการมาจากการเลือกตั้งรวมทั้งสิ้น 9 คน ซึ่งอยู่ในตำแหน่งคราวละ 1 ปี การปันผลของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการมีดังนี้

ปันผลคืนแก่สมาชิกร้อยละ 50 ของกำไร

- กองทุนสวัสดิการร้อยละ 35
- กองทุนอนุรักษ์ฟื้นฟูทะเลสาบและพัฒนากลุ่ม ร้อยละ 5
- กองทุนเพื่อชุมชน (สงเคราะห์คนลำบาก / ทุนการศึกษา) ร้อยละ 2
- ค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 8

ในส่วนของกองทุนอนุรักษ์ฟื้นฟูทะเลสาบได้รับเงินปันผลร้อยละ 5 จากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาและฟื้นฟูทะเลสาบ หรือกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการประมง เช่น เป็นค่าเบี่ยงเบนในการไปดูงานการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมง ค่าพาหนะในการเดินทางไปรับพันธุ์สัตว์น้ำจากสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา การขุดลอกคูคลองที่ไหลเชื่อมต่อกับทะเลสาบ เป็นต้น

3. เขตที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำ

เขตที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านแหลมโพธิ์และหมู่ที่ 4 บ้านเกาะนก มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,031 ไร่ หลังจากที่ได้จัดการให้มีการรื้อเครื่องมือประมงทุกชนิดออกจากอ่าวขุนแล้ว ทางประมงอำเภอได้จัดการประชุมเพื่อให้ความรู้และความสำคัญของเขตที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้าน โดยมีผู้นำของชุมชนและชาวประมงตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องอีกหลายฝ่ายเข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็นด้วย ผลจากการประชุมสรุปว่าชาวประมงยินยอมให้มีการ

ประกาศเขตที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำของชุมชน โดยมีมติผ่านทางสภาตำบลเพื่อนำเสนอประมงอำเภอ และนำเสนอผู้ว่าราชการ จังหวัดเพื่อดำเนินการจัดตั้งเป็นทางการต่อไป หลังจากนั้นในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาจึงได้ประกาศพื้นที่ในเขตอ่าวฤๅนเป็นเขตที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำ (สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา, 2540) ซึ่งเป็นเขตสงวนตามกฎหมายประมงอย่างเป็นทางการ

หลังจากที่ได้มีการประกาศเป็นเขตที่รักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำแล้ว ได้มีการวางทูนเพื่อแสดงแนวเขตที่ชัดเจนโดยมีชาวประมงมาร่วมในการปักทูน เขตนี้ตามกฎหมายถือเป็นเขตอนุรักษ์ ทางประมงอำเภอได้ชี้แจงว่าต้องมีผู้ดูแลในเขตอนุรักษ์เพื่อให้ชาวประมงทุกคนมีสิทธิและสามารถใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน จึงได้ให้สมาชิกในชุมชนรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มประมงอาสาขึ้น แต่การจัดการเรื่องนี่ยังไม่เป็นรูปธรรมและเขตอนุรักษ์ยังขาดผู้ดูแลและรับผิดชอบ เนื่องจากทางเจ้าหน้าที่ประมงไม่ได้เข้ามาประสานงานอย่างต่อเนื่อง

หลังจากที่การปักเขตในครั้งแรกประมาณ 5 เดือน ทูนที่เป็นเครื่องหมายเพื่อแสดงแนวเขตได้ชำรุดและสูญหาย จึงทำให้มีชาวประมงบางกลุ่มได้โอกาสเข้ามาหาภินและทำการประมงในเขตอนุรักษ์เหมือนเดิม จากการสำรวจพบว่ามีเครื่องมือประมงที่ได้วางล้าเข้ามาในเขตอนุรักษ์ได้แก่ ไซตุ้ประมาณ 5 ตู้ และอวนลอยอีกจำนวนหนึ่ง ดังนั้นทางประมงอำเภอจึงได้ให้มีการปักเขตอนุรักษ์ครั้งที่ 2 ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2540 แต่ก็ไม่ได้ส่งผลในทางปฏิบัติอย่างชัดเจน ปัจจุบันการลักลอบหาภินในเขตอนุรักษ์ยังคงมีอยู่ ส่วนใหญ่เป็นชาวประมงที่มาจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีมักจะมาลักลอบทำการตอนกลางคืน ในระยะแรกๆ ชาวประมงในหมู่บ้านแหลมโพธิ์ไม่มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปจัดการทางกฎหมายโดยตรง เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ประมง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าพนักงานปกครองที่ได้รับอำนาจตามกฎหมายที่จะต้องดำเนินการจับกุม แต่ที่เป็นอยู่ผู้นำท้องถิ่นก็ไม่ได้ดูแลเอาใจใส่มากนัก ทางด้านเจ้าหน้าที่ประมงนั้นมักไม่มีกำลังและเวลาเพียงพอที่จะดำเนินการอย่างสม่ำเสมอหากปราศจากการร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่น

4. กิจกรรมการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์

ในขณะที่ทำการศึกษานี้ทางประมงจังหวัดสงขลาได้ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ดังกล่าวข้างต้นมาแล้วรวม 3 ครั้ง ทั้งนี้เป็นไปตามนโยบายของสำนักงานประมงจังหวัดสงขลาซึ่งมีเป้าหมายที่จะปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อวัตถุประสงค์เพิ่มปริมาณสัตว์น้ำและให้ชาวประมงมีชีวิตความเป็น

อยู่ที่ดี จากการสอบถามชาวประมงพบว่า ผลของการปล่อยในแต่ละครั้ง จะได้รับผลผลิตที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการปล่อยสัตว์น้ำในครั้งแรก และการปล่อยสัตว์น้ำในครั้งสุดท้ายซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในครั้งแรกได้จัดขึ้นในงานวันประมงแห่งชาติ ปี 2538 หลังจากการปล่อยประมาณ 4 เดือนชาวประมงที่หากินในทะเลสาบต่างบอกว่า

หลังจากทางประมงได้ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษณ์แล้วประมาณ 4-5 เดือน พวกเราจับกุ้งได้เป็นจำนวนมาก... ช่วงนี้มีรายได้เพิ่มขึ้นคืนละ 300-500 บาท พวกเราอยากให้สภาพเช่นนี้คงอยู่ตลอด...แต่เป็นเช่นนี้ประมาณ 1 สัปดาห์เท่านั้น เราสังเกตได้ว่าเป็นกุ้งที่ปล่อยหรือกุ้งที่มาจากธรรมชาติ โดยแยกแยะจากสีของกุ้ง ถ้ามีสีเขียวจะเป็นกุ้งที่ปล่อย แต่หากเป็นกุ้งธรรมชาติจะมีสีแดงเรื่อๆ... ก่อนการปล่อยสัตว์น้ำในเขตอนุรักษณ์พวกเราช่วยกันทำกรำ¹ เพื่อเป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำวัยอ่อน...

(วิเชียร แก้วประกอบ (สัมภาษณ์) 19 ตุลาคม 2540)

ขณะที่การปล่อยสัตว์น้ำในครั้งสุดท้ายไม่ค่อยได้รับกุ้งปลามากนัก ทั้งนี้ชาวประมงต่างให้เหตุผลเหมือนกันในช่วงปี 2540 นี้ปริมาณน้ำเสียที่ไหลออกจากคลองคูตะเภาซึ่งอยู่ใกล้เขตอนุรักษณ์มีปริมาณมากกว่าทุกปีที่ผ่านมา ประกอบกับปริมาณของน้ำจืดที่มีมากเนื่องจากสภาพของฝนที่ไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ได้รับกุ้งปลาน้อยลงมาก แต่อย่างไรก็ตามทางประมงจังหวัดสงขลายังได้มอบหมายให้ผู้นำชาวประมงไปปรับพันธุ์สัตว์น้ำจากจังหวัด เพื่อมาปล่อยในเขตอนุรักษณ์ทุกๆ 3-5 เดือน

5. การปลูกป่าชายเลน

การปลูกป่าชายเลนได้ปลูกมาแล้วสองครั้ง ในการปลูกป่าชายเลนครั้งแรกราวเดือนตุลาคม 2529 ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณอ่าวกุนปลูกเอง และมีอัตราการรอดสูงกว่าการปลูกในครั้งที่สองราวเดือน พฤษภาคม 2537 (พระมหาเจริญ เตชะบุญโญ (สัมภาษณ์) 25 มิถุนายน 2540) ซึ่งปลูกโดยกลุ่มเยาวชนที่มาเข้าค่ายในเขตสำนักสงฆ์แหลมโพธิ์ได้ร่วมกันปลูกแต่อัตราการรอดน้อยมาก จาก

¹ การทำกรำ เป็นการใช้น้ำใ้มีขนาดให้มีลักษณะขั้วกันเป็นช่องๆเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดความกว้าง ประมาณ 2 ถึง 3 เมตร และใช้ทางมะพร้าวตีบลงระหว่างช่องไม้ใ้ฝังเต็มทุกๆช่อง การเสียบต้องปักลึกให้ถึงพื้นดิน

การสอบถามชาวประมงทำให้ทราบว่าทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงมักไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการปลูกป่าชายเลนในเขตนี้มากนัก ชาวประมงรายหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า

...พื้นที่ในแหลมโพธิ์ที่ยังคงมีป่าชายเลนอยู่ประมาณ 500 ไร่ แต่ที่ผ่านมาไม่ได้มีการปลูกป่าชายเลนอย่างเป็นทางการ กรมป่าไม้ที่เข้ามาปลูกป่า 2 ครั้ง ส่วนใหญ่จะเข้ามาปลูกป่าสนริมหาดหัวแหลมโพธิ์... และปลูกต้นกระถินเทพาบริเวณคลองลำราง ซึ่งการปลูกกระถินเทพาปลูกมาแล้ว 2 ครั้งๆละ ประมาณ 1,000 ต้น แต่อัตราการรอดน้อยมาก พวกเราไม่เข้าใจว่าทำไมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงโดยเฉพาะกรมป่าไม้จึงไม่ให้ความสำคัญกับการปลูกป่าชายเลนในบริเวณนี้ที่ยังคงสภาพความสมบูรณ์อยู่ระดับหนึ่ง ซึ่งชุมชนพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ (พระมหาเจริญ เตชะบุญโญ (สัมภาษณ์) 25 มิถุนายน 2540)

แต่อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีชาวประมงที่อยู่ในเขตอ่าววฤนได้ปลูกเองและได้ผลพอสมควร ดังนั้นกลุ่มแกนนำหมู่บ้านได้ประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง ให้มีโครงการปลูกป่าชายเลนโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเพาะต้นกล้าให้ โดยใช้พื้นที่ในบริเวณข้างสำนักสงฆ์แหลมโพธิ์และชุมชนจัดการนำมาปลูกและดูแลรักษาเอง

6. กิจกรรมมอบเรืออวนรุน

การรณรงค์ให้ยกเลิกการทำประมงด้วยเครื่องมือที่ผิดกฎหมายประมง โดยเฉพาะเรืออวนรุน เกิดจากความร่วมมือระหว่างชาวประมงขนาดเล็กชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ กับสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา และองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งสามหน่วยงานได้มีการประสานความร่วมมือในการปราบปรามเรืออวนรุนในทะเลสาบสงขลาตอนล่างอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ทำการศึกษาี้ พบว่าในตำบลคูเต่ามีเรืออวนรุนทั้งสิ้นจำนวน 13 ลำ เจ้าของเรืออวนรุนทั้งหมดอยู่ในชุมชนใกล้เคียง ซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมในหมู่ที่ 5 และ 7 คือ บ้านควน และ บ้านใต้ ด้วยความพยายามของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์ ประกอบกับการเข้มงวดเอาจริงเอาจังของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงประสบความสำเร็จ ในวันที่ 13 มิถุนายน 2540 (สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา, 2540) จึงได้ทำสัญญาการค้าเรืออวนรุนระหว่างเจ้าของเรือชาวประมงกับตัวแทนจากสำนักงานประมงจังหวัดสงขลาเพื่อให้ชาวประมงยกเลิกการทำอวนรุนซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำอย่างมหาศาล แล้วไปใช้เครื่องมือที่ไม่เป็นอันตรายแทน

ชาวประมงยินยอมคืนเรืออวนรุนทั้งหมด ในจำนวนนี้ได้คืนทั้งเรือและเครื่องมือจำนวน 5 ลำ และคืนเฉพาะเรือจำนวน 8 ลำ การคืนเรือและอุปกรณ์ตามโครงการนี้ทางเจ้าของเรือได้รับค่าชดเชยเป็นอวนลอยกึ่งคนละ 14 ผืน คิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 11,200 บาท

หลังจากที่มีการคืนเรืออวนรุนให้กับทางการแล้ว เรืออวนรุนที่เคยสร้างปัญหาให้กับชาวประมงอื่นๆที่หากินในทะเลสาบก็หมดไป จากการศึกษาและการสัมภาษณ์ชาวประมงชุมชนแหลมโพธิ์บอกว่าเรืออวนรุนนอกจากเป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำแล้ว ยังทำลายเครื่องมือประมงชนิดอื่น โดยเฉพาะอวนลอยอีกด้วยทำให้เกิดความเสียหายอย่างมาก บางคนลงทุนแต่ครั้งเป็นเงินจำนวนมากและใช้เพียงระยะเวลาสั้นก็ถูกเรืออวนรุนเครื่องมือเสียหาย ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถ้าหากอยู่ในเหตุการณ์จะสามารถเรียกค่าเสียหายจากเจ้าของเรืออวนรุนได้ แต่ถ้าหากไม่อยู่ในเหตุการณ์ก็จะต้องสูญเสียเครื่องมือและต้องจัดหาเครื่องมือมาใหม่ บางคนถึงขนาดต้องไปกู้ยืมเงินจากเจ้าแม่ที่มารับซื้อสัตว์น้ำเพื่อไปหาซื้อเครื่องมือใหม่ทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น

7. การขุดลอกคลองอู่ตะเภา

คลองอู่ตะเภาเป็นลำคลองที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของชาวประมง มีกึ่งปลาน้ำจืดเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนในแถบนี้ คลองสายนี้มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาสันกาลาศรีซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับมาเลเซีย ลำคลองสายนี้ไหลผ่านพื้นที่ต่างๆหลายพื้นที่และไหลเข้าสู่เขตเทศบาลนครหาดใหญ่ เป็นคลองที่รับน้ำจากลำคลองต่างๆหลายสายเช่น คลองหอยโข่ง คลองแห คลองवाद ฯลฯ และไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา 3 จุดคือบ้านบางโหนด บ้านท่าเมรุ และบ้านเกาะนก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเสมือนแหล่งรับน้ำเสียที่มาจากชุมชน โดยเฉพาะเป็นแหล่งจากอำเภอหาดใหญ่โดยตรงทำให้สภาพน้ำเสียอย่างรุนแรงในบางฤดูกาล (ไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์ และเสาวภา อังสุภาณิช, 2539 : 52) ส่งผลให้สัตว์น้ำจืดที่เคยอุดมสมบูรณ์ในอดีต กลับมีจำนวนลดลงกว่าเดิมมากหรือบางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้ว

ในเดือนพฤศจิกายน ปีพ.ศ. 2531 ได้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ของเทศบาลนครหาดใหญ่ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของราษฎรที่อยู่ในพื้นที่เทศบาลและผู้ที่ย้ายอยู่ริมคลองเป็นจำนวนมาก กรมชลประทานจึงมีนโยบายในการแก้ไขและบรรเทาน้ำท่วมตามโครงการพระราชดำริ โดยการขุดลอกคลองธรรมชาติที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพในการระบายน้ำมากขึ้น จึงมีการขุดลอกคลองอู่ตะเภาตั้งแต่ปากคลองที่บ้านบางโหนดไปจนถึงเมืองหาดใหญ่โดยเริ่มดำเนินการปี 2530-2533 (โครงการบรรเทาอุทกภัย อำเภอหาดใหญ่, 2539 : 11) ปีต่อมาได้เกิดน้ำทะเลหนุนส่งผลต่อการบริโภค

น้ำประปาในพื้นที่ซึ่งมีความเค็ม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่กรมชลประทานจึงได้มีโครงการสร้างคันกันน้ำขึ้นที่ปากคลองอยู่ตะเภานบริเวณบ้านเกาะนก

การก่อสร้างคันกันน้ำที่มีลักษณะเป็นตอมกริตเสริมเหล็กนี้ ชาวบ้านในพื้นที่ไม่ได้มีส่วนร่วม เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดการประชาสัมพันธ์ หลังจากการก่อสร้างแล้วเสร็จชาวประมงในแถบนี้ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลากความแรงของกระแสน้ำได้กัดเซาะที่ดินของชาวบ้านที่อยู่ติดกับคันกันน้ำเป็นพื้นที่กว้าง อีกทั้งบริเวณนี้มักเกิดอุบัติเหตุอยู่เสมอเนื่องจากเรือของชาวประมงไปชนกับคันกันน้ำ เนื่องจากชาวประมงบ้านเกาะนกต้องใช้เส้นทางนี้เป็นหลักในการนำเรือออกไปสู่ทะเลสาบ ต่อมาได้ทราบว่าทางชลประทานได้มีโครงการที่จะรื้อถอนแต่จนขณะนี้ยังไม่ได้เริ่มดำเนินการ

8. การขุดลอกคลองลุงแฉัง

คลองลุงแฉังเป็นคลองสายเล็กๆที่เชื่อมระหว่างคลองอยู่ตะเภากับอ่าวกุน คลองลุงแฉังถูกปิดเมื่อปี 2534 โดยการขุดลอกคลองอยู่ตะเภาในครั้งนั้นได้ขุดดินทรายปิดปากคลองลุงแฉัง คุณค่าของคลองสายนี้ในอดีตมีมากมายนั้น ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวชาวประมงคนหนึ่ง

...คลองสายนี้มีคุณค่ามากมาย โดยเฉพาะในช่วงฤดูน้ำหลาก มีปริมาณน้ำจืดจากคลองอยู่ตะเภาซึ่งมีปริมาณมากไหลผ่านคลองลุงแฉังเข้าสู่อ่าวกุน ทำให้ตะกอนในอ่าวกุนเกิดการหมุนเวียนบางส่วนถูกชะล้างลงสู่ทะเลสาบ... สัตว์น้ำจำนวนมากเข้าอยู่อาศัยในอ่าวนี้และหลังจากฤดูน้ำหลากมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านทำให้ตะกอนจากคลองอยู่ตะเภาไหลเข้ามาทางคลองลุงแฉัง และเกิดตะกอนในอ่าวกุนช่วงนี้เป็นช่วงที่มีสภาพน้ำเค็มถึงกร่อย สัตว์น้ำทะเลเข้ามาวางไข่และเจริญเติบโต... สภาพเช่นนี้ทำให้ในอดีตที่ผ่านมามีกุ้งปลาให้จับเป็นจำนวนมาก พวกเราไม่ต้องออกไปหากินไกลๆ... (อ้อม แก้วประกอบ (สัมภาษณ์) 25 กรกฎาคม 2540)

แต่หลังจากที่คลองนี้ถูกปิดลงทำให้สภาพของน้ำในอ่าวกุนเริ่มเน่าเสีย ปริมาณสัตว์น้ำได้ลดจำนวนลงทั้งชนิดและปริมาณอีกทั้งบางชนิดได้สูญพันธุ์ไป ซึ่งข้อสรุปนี้ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ชาวประมงคนหนึ่งซึ่งบอกว่า "เมื่อก่อนเมื่อแล่นเรือออกทะเลผ่านอ่าวกุนจะมีปลากระบอกว่ายเป็นทางตามลำเรือแต่ปัจจุบันนี้มีปลากระบอกน้อยมาก" (วุฒิ แก้วประกอบ (สัมภาษณ์) 12 สิงหาคม 2540)

จากปัญหาที่เกิดขึ้นชาวประมงในหมู่บ้านได้ประชุมเพื่อหาแนวทางในการจัดการได้ผลสรุปว่า ต้องขุดลอกและเปิดคลองลุดงแจ้งเพื่อให้คลองกลับสู่สภาพเดิม จึงเกิดโครงการขุดลอกคลองลุดงแจ้งในปี 2539 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเงินกองทุนสิ่งแวดล้อมโลก เป็นจำนวนเงิน 50,000 บาท นอกจากนี้การดำเนินงานยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆอีกหลายฝ่ายด้วย ได้แก่ กองทุนรักบ้านเกิด นักศึกษาและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มแม่ได้ เป็นต้น

หลังจากเปิดคลองลุดงแจ้งแล้วจึงได้มีการศึกษาสภาพอ่าวกุนโดยกลุ่มนักศึกษา เยาวชน ชาวประมง นักวิชาการ กองทุนโลกสถไลในบ้านเกิดและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องอีกหลายฝ่าย ได้ให้ความร่วมมือในการศึกษา โดยใช้เวลาในการศึกษาประมาณ 1 ปีหลังจากการขุดลอกคลองลุดงแจ้งแล้ว การศึกษาของกลุ่มนักศึกษาและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เกี่ยวกับตะกอนของน้ำและศึกษาสภาพของพีชน้ำ และสัตว์น้ำในเขตอ่าวกุน ผลของการศึกษาในระยะเวลา 6 เดือนแรกหลังจากการขุดลอกคลองพบว่า ในบริเวณพื้นที่ 1,600 ตารางเมตร ใกล้ๆกับคลองลุดงแจ้ง ระดับน้ำในอ่าวลึกกว่าเดิม เนื่องจากตะกอนหายไป โดยเฉลี่ยมีความลึก 36 เซนติเมตร และคิดเป็นปริมาณตะกอน 57,600 ลูกบาศก์เมตร ในส่วนของพีชน้ำและสัตว์น้ำพบว่าปริมาณกุ้งปลาในอ่าวกุน มีจำนวนมากขึ้นกว่าเดิมทั้งชนิดและปริมาณ ส่วนหญ้าทะเลที่เป็นอาหารของปลาพะยูนพบเพิ่มขึ้นเป็น 20 จุด จากการสำรวจครั้งแรกพบเพียงจุดเดียวเท่านั้น (ประสาธน์ มีแต่่ม, 20 : 2539) นอกจากนี้ผู้นำของชุมชนท่านหนึ่งได้กล่าวถึงความสมบูรณ์ของอ่าวกุน หลังจากที่ได้มีการขุดลอกคลองลุดงแจ้งว่า

...การขุดลอกลุดงแจ้งทำให้สภาพของอ่าวกุนดีขึ้นมาก สิ่งหนึ่งที่เห็นชัดคือตะกอนในอ่าวกุนน้อยลง และกุ้งปลางานชนิดที่ได้ห่างหายไปนานก็มีมาให้จับอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ชาวประมงหากินได้คล่องขึ้น ความสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้นนี้ ทำให้มีกุ้งปลาได้เข้ามาอยู่อาศัยในอ่าวกุนซึ่งเป็นแหล่งที่สมบูรณ์ก่อนที่จะออกไปทะเลสาบ จากความสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนี้เอง ทำให้มีชาวประมงจากหมู่บ้านใกล้เคียงบางรายลักลอบเข้ามาหากินในเขตนี้..เพราะมีกุ้งปลาให้จับมากกว่าข้างนอก ทั้งๆที่เขตนี้ได้ประกาศให้เป็นเขตอนุรักษ์ไปแล้วก็ตาม (พระมหาเจริญ... เตชะบุญโญ (สัมภาษณ์) 25 มิถุนายน 2540)

9. กิจกรรมการเลี้ยงเปิดไข่

ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมจากเกษตรกรอำเภอ โดยเข้าสนับสนุนการเลี้ยงเปิดมีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 25 คนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของแม่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากทางเกษตรกรอำเภอเห็นว่าสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่มีความเหมาะสมในการเลี้ยงเปิด ประกอบกับที่ชาวบ้านมีอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ทำให้อาหารที่ได้จากทะเล โดยเฉพาะสัตว์น้ำที่เป็นปลาตัวเล็กๆใช้ในการเลี้ยงเปิดได้ การเลี้ยงเปิดนี้จะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง แต่การทำกิจกรรมการเลี้ยงเปิดทำได้ประมาณ 1-2 ปี ก็ได้ยกเลิกไป เนื่องจากสถานที่ใช้ในการเลี้ยงคับแคบเมื่อมีปริมาณเปิดมากขึ้น อีกทั้งขาดผู้ที่ดูแลเป็นประจำในการเตรียมอาหารและการให้อาหารและการดูแลเปิด

10. การส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงปูดำในแกลลอน

ปูดำหรือปูทะเลเป็นสัตว์น้ำที่หากินในเขตน้ำกร่อยบริเวณป่าชายเลน บริเวณที่น้ำขึ้นน้ำลง การเลี้ยงปูดำในแกลลอนของกลุ่มชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาตอนล่างเริ่มตั้งแต่ปี 2538 โดยได้มีการนำกลุ่มชาวประมงเดินทางไปศึกษาการเลี้ยงปูดำในจังหวัดสมุทรสงคราม จัดโดยหน่วยงานของภาคเอกชน คือโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา และหลังจากกลับจากการศึกษาดูงานแล้วจึงมีการส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงปูดำขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งรับผิดชอบโดยโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา ได้ให้ชาวประมงทดลองเลี้ยงปูดำในแกลลอนน้ำมันขนาด 5 ลิตร โดยมีเงินสนับสนุนครั้งแรกรายละ 1,000 บาท เงินจำนวนนี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรนักพัฒนาเอกชน จากการสำรวจพบว่า การเลี้ยงปูดำประสบปัญหาการขาดทุนและไม่ได้ผลเท่าที่ควร ชาวประมงรายหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า

...สาเหตุส่วนใหญ่มาจากน้ำเสียทั้งน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม จากชุมชนเมือง และนาุ้งจากในชุมชน... พวกเราเห็นได้อย่างชัดเจนเลยเมื่อมีการปล่อยน้ำเสียออกมา กุ้ง ปลา และปูตัวเล็กๆที่อยู่ริมฝั่งต่างก็พากันหนีขึ้นมาริมฝั่ง ส่วนกุ้ง ปลา ก็ตายลอยเป็นแพส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วบริเวณ.. และปูที่เลี้ยงก็มีอาการเช่นกันแต่ก็ไม่สามารถคลานหนีขึ้นมาได้ นอกจากการเลี้ยงปูดำนี้บางแห่งยังพบว่า มีตะไคร่น้ำเกาะแกลลอนหนา ทำให้ปูดำโตแต่ไม่ลอกคราบจึงตายในที่สุด... (สุรินทร์ จุลนวล (สัมภาษณ์) 14 สิงหาคม 2540)

ต่อมาได้มีการสรุปทฤษฎีจากการเลี้ยงปูดำที่ผ่านมา ประกอบกับการหาแนวทางแก้ไขในเทคนิคและกระบวนการเลี้ยงตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ปู โดยการใช้อุณหภูมิที่มีขนาดโตกว่าเดิม ตลอดจนการหาอาหารปูเองรวมทั้งการปรับเปลี่ยนภาชนะที่ทำการเลี้ยงด้วย ได้แก่ การเลี้ยงในบ่อคอนกรีต การเลี้ยงในถังไม้ หรือการเลี้ยงในกระชังฝังดิน เป็นต้น หลังจากนั้นชาวประมงบางรายได้ทำการทดลองเลี้ยงปูดำอีกครั้ง แต่ผลผลิตที่ได้ยังน้อยและประสบปัญหาการเลี้ยงเหมือนเดิม ดังนั้นชาวประมงจึงหยุดการเพาะเลี้ยงระยะหนึ่ง เพื่อศึกษาและหาทางแก้ไขปรับปรุงการเลี้ยงปูดำในแกลลอนให้ได้ผลดีขึ้นต่อไป

นอกจากการทำกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงที่ชุมชนต่างๆก็ได้กระทำร่วมกันแล้ว การใช้ทรัพยากรร่วมกันโดยคนหมู่มากย่อมต้องมีกฎระเบียบของชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรประมง คือ

(1) การวางเครื่องมือประมงในเขตอนุรักษ์ หลังจากสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ได้ประกาศพื้นที่อ่าววุ่นเป็นเขตอนุรักษ์พิชิตพรณสัตว์น้ำ ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ประกาศห้ามมิให้ผู้ใดเข้ามาทำมาหากินและจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ หากฝ่าฝืนจะมีโทษปรับ 1,000 บาท ชาวประมงทุกรายในชุมชนแหลมโพธิ์ต่างก็ปฏิบัติตาม แต่ยังคงมีชาวประมงที่มาจากชุมชนอื่นได้เข้ามาทำการประมงในเขตอนุรักษ์ มักเข้ามาทำการตอนกลางคืน ชาวประมงในชุมชนรายหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า

...ถึงแม้ว่ามีการประกาศเป็นทางการ 3 ปีแล้วก็ตาม ปัญหาการลักลอบเข้ามาทำกินในเขตอนุรักษ์ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง... พวกเราซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ก็จริงได้เคยเข้าไปตักเตือนและบอกกล่าวหลายครั้งแล้วแต่ก็ไม่เป็นผล เพราะพวกเราไม่มีอำนาจไม่อยากทำอะไรไปมากกว่านี้ด้วยเกรงว่าเพื่อนจะไม่พอใจและเกรงจะมีปัญหาอื่นๆตามมาทีหลัง เพราะผู้ลักลอบมักเป็นชาวประมงที่มาจากชุมชนอื่น ถ้าเป็นคนบ้านเดียวกันสามารถพูดกันได้ อย่างไรก็ตามถ้าหากหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงมีความจริงจังและเข้มงวด มีการปรับตามจำนวนเงินตามกฎหมายที่ได้ระบุไว้ ปัญหาการลักลอบคงหมดไป (สมศักดิ์ โชคดี (สัมภาษณ์) 11 มิถุนายน 2540)

(2) การห้ามการตัดไม้ในป่าชายเลนในเขตอ่าววุ่น ป่าชายเลนจัดเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน และเกี่ยวข้องต่อทรัพยากรประมงโดยตรง ที่ผ่านมามีชุมชนได้ใช้ไม้ในป่าชายเลนในการทำ

อุปกรณ์และเครื่องมือการประมง โดยเฉพาะไซตุ้ และมหรำปลา แต่ต่อมาเมื่อมีกลุ่มอนุรักษ์โดยองค์การพัฒนาเอกชนได้เข้ามาและให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรประมงรวมถึงป่าชายเลน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ถูกกล่าวถึงในความสำเร็จและเกี่ยวข้องกับทรัพยากรสัตว์น้ำ ประกอบกับการเรียนรู้ด้วยตัวเองจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพประมงว่า หากป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ทำให้สัตว์น้ำได้อยู่อาศัยและหึ่งป่าชายเลนส่งผลให้สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น เหล่านี้จึงเป็นความรับผิดชอบต่อทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกันดูแลและควบคุมการให้ประโยชน์จากป่าชายเลนกันเอง ถึงแม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงไม่ได้กล่าวถึงมากนัก สำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนและนำไม้จากป่าชายเลนเข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น จะไม่มีการปรับเป็นเงิน แต่สังคมจะลงโทษผู้ที่กระทำผิดโดยไม่ได้รับการยอมรับและไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน

(3) การห้ามใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น การวางยาเบื่อ การใช้ไฟฟ้า และการใช้อวนรุน ปัจจุบันเรืออวนรุนได้หมดไปจากชุมชน ที่ยังคงมีปัญหาคือการใช้ยาเบื่อ โดยเฉพาะชาวประมงที่ใช้เครื่องมือมหรำจับปลาที่ตั้ง จะถูกสกัดกั้นจากชาวประมงที่หากินด้วยการใช้ยาเบื่อปลาใส่ไว้ในกองมหรำ ทำให้ปลาตายลอยเป็นแพและใช้อวนล้อมจับมักจะทำท่าการตอนกลางคืนซึ่งส่วนใหญ่จับไม่ได้ เนื่องจากเมื่อได้ยินเสียงเครื่องเรือมาจะหลบหนีไปได้ทุกครั้ง ในขณะที่ทำการศึกษาวชาวประมงที่เป็นผู้เสียหายรายหนึ่งบอกว่า เคยจับเรือตามไป 2 ครั้ง แต่ก็จับไม่ได้มีอยู่หลายครั้งที่กลุ่มแกนนำชาวประมงได้ไปเฝ้าในบริเวณที่เกิดเหตุและยิงปืนขู่ จึงทราบว่าผู้ที่ลักลอบเป็นชาวประมงที่มาจากชุมชนอื่นหลังจากนั้นการใช้ยาเบื่อปลาก็ลดน้อยลง สำหรับกฎข้อห้ามนี้ชาวประมงในชุมชนแหลมโพธิ์ทุกคนต่างถือเป็นแนวทางในการร่วมกัน

(4) การออกข้อห้ามในการตากขาททราย ขาททรายเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งมีลักษณะเหมือนอวนลอย แต่เส้นอวนมีขนาดใหญ่กว่า ใช้ควบคู่กับไซตุ้ในการดักกุ้ง ชาวประมงจะผูกขาททรายยึดไว้กับไม้ทั้งสองด้านเพื่อเป็นทางเดินให้กุ้งเข้ามาติดในไซตุ้ ขาททรายเมื่อใช้ไปประมาณ 2-3 เดือน จะมีเพรียงมาเกาะทำให้สกปรกและได้กุ้งน้อยจึงต้องนำขาททรายขึ้นมาตาก เพื่อให้เพรียงที่เกาะติดแน่นอยู่นั้นได้หลุดออก ในการตากขาททรายนี้ชาวประมงส่วนใหญ่นำมาตากไว้บนถนนภายในซอยซึ่งเป็นถนนลูกรังเพื่อต้องการให้รถเหยียบอันจะช่วยทุบแรงแทนการทุบเพื่อให้เพรียงหลุดซึ่งต้องใช้เวลาหลายวัน ดังนั้นถ้าหากตากในฤดูฝนเพรียงที่หลุดออกมาจะทำให้ถนนลื่นเกิดอุบัติเหตุได้ และบางครั้งขาททรายจะไปเกี่ยวกับตัวรถทำให้เกิดอุบัติเหตุ นอกจากนี้เพรียงยังมีกลิ่นเหม็นเป็นที่ไม่พึงประสงค์อีกด้วย ซึ่งชาวประมงทุกคนให้ความร่วมมือดีและปฏิบัติตาม

(5) การออกกฎข้อห้ามการปล่อยสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะวัว ควาย ห้ามปล่อยทั้งในที่สาธารณะ และที่ดินส่วนบุคคล และปล่อยในบริเวณที่มีการปลูกต้นไม้ยืนต้น เช่น ต้นสน ต้นกระถินเทพา ต้นยูคาลิปตัส ฯลฯ ซึ่งไม้เหล่านี้มีการปลูกอย่างสม่ำเสมอในหมู่บ้านจากหน่วยงานทางราชการโดยกรมป่าไม้ และเอกชน ดังนั้นหากต้นไม้ได้รับความเสียหายผู้ซึ่งเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงจะต้องถูกปรับและจ่ายให้ในราคาต้นละ 500 บาท โดยปราศจากข้อแม้ใดๆทั้งสิ้น

หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว การออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงสำหรับชุมชนนับว่ายังมีน้อย ซึ่งสามารถจัดกลุ่มการออกกฎระเบียบเป็น 2 กลุ่ม การออกกฎระเบียบโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง กับการออกกฎระเบียบโดยชุมชนได้ร่วมกันออกกฎขึ้นเองโดยสมาชิก และกลุ่มแกนนำของชุมชน จากการศึกษาพบว่ากฎระเบียบที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นมา ชุมชนจะให้ความสำคัญมากกว่ากฎระเบียบที่มาจากคนภายนอก เนื่องจากกฎระเบียบต่างๆที่มาจากคนภายนอกโดยเฉพาะจากกรมประมง ซึ่งชาวประมงไม่มีส่วนร่วมในการออกกฎระเบียบ ทั้งในการตัดสินใจ หรือการเสนอความเห็นที่นำไปสู่การตัดสินใจ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นของตนเองน้อย จึงมักจะขาดการยอมรับถึงแม้ว่าจะมีการปฏิบัติตามแต่เป็นการปฏิบัติอย่างเลียงไม่ได้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าหากชุมชนร่วมกันร่างการออกกฎระเบียบต่างๆขึ้นเอง ถึงแม้ไม่ได้ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน มีเพียงความคิดที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน ชุมชนก็พร้อมที่จะปฏิบัติตามและร่วมกันในการดูแลรับผิดชอบกฎระเบียบที่ออกโดยชุมชนจะไม่ค่อยเอาตัวเงินมาคิดเป็นค่าปรับ แต่เมื่อมีผู้กระทำกฎระเบียบสังคมจะเป็นผู้ลงโทษ โดยใช้ความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครื่องตัดสิน ถ้าหากเป็นการทำผิดกฎระเบียบครั้งแรก ผู้นำหรือกลุ่มแกนนำที่เป็นที่เคารพนับถือของสมาชิกในชุมชนจะเป็นผู้เข้าไปสอบถามหาข้อเท็จจริงหากพบว่ากระทำผิดจริงก็จะตักเตือน หากยังกระทำและละเมิดกฎต่อไป สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมจะลงโทษ โดยการไม่ยอมรับและไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรมต่างๆ การปฏิบัติเช่นนี้สอดคล้องกับแนวความคิดของ นิเทศ ตินนะกุล (2538 : 112) ได้กล่าวว่า ผู้ที่ทำผิดวิธีชาวบ้าน (Folkways) บังคับชนในชุมชนลงโทษกันเองด้วยการ การขูบขิบนินทา การไม่ได้คบหาสมาคมด้วย แต่ถ้าหากทำดีก็จะชมเชยและให้เข้ากลุ่มเป็นพวกพ้องกัน

ทุกสังคมต้องมีกฎเกณฑ์และมีกฎระเบียบของสังคม เพราะการอยู่ร่วมกันโดยคนหมู่มากจำเป็นต้องมีเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการทรัพยากรของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงมีดังนี้

ตาราง 5 ลักษณะกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์

วัน/เดือน/ปี	ลักษณะกิจกรรม	วิธีการทำกิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม
30 มี.ค 37	-การประชุมเพื่อกำหนดแผนแม่บทของชุมชน 1-7 แผน	-ประชุมผู้นำ/ชาวบ้าน -เสนอความเห็น -หาข้อสรุปร่วมกัน	-เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น	-ผู้นำชุมชน -พระสงฆ์ -กรรมการหมู่บ้าน -ชาวประมง
15 เม.ย 37	-กิจกรรมกองทุนประมง	-สำรวจเครื่องมือที่มีอยู่ในอำเภอกุน -ให้ผู้นำชาวประมงรวบรวมรายชื่อชาวประมง -แจ้งประมงอำเภอ -ขอรับอวน	-เพื่อให้มีเขตที่จะใช้ในการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อนที่สงวนให้ชัดเจน -มีเงินทุนหมุนเวียนในการทำมาหากินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ	-ชาวประมง -ประมงอำเภอ
4 พ.ค. 37	-ประชุมเรื่องกำหนดเขตที่สาธารณะประโยชน์เป็นเขตรักษาพืชพรรณ	-ผู้นำชี้แจงถึงความสำคัญของที่รักษาพืชพันธุ์ให้ชาวบ้านทราบ -ชาวบ้านยินยอมโดยผ่านทางสภาตำบล	-เพื่อสงวนพื้นที่ใช้เป็นแหล่งที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ -เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ	-ประมงอำเภอและประมงจังหวัด -ผู้นำ -พระสงฆ์

ตาราง 5 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	ลักษณะ กิจกรรม	วิธีการทำกิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม
	สัตว์น้ำ	ตำบล -สภาพตำบลเสนอ อำเภอและจังหวัด		-พระสงฆ์ -ชาวประมง
1 พ.ค. 38	-ประกาศเขต อนุรักษ์	-ผู้ว่าราชการ จังหวัดลงนาม ประกาศเป็นทาง การ	-เพื่อให้มีเขตอนุรักษ์ที่ ถาวร -ใช้เป็นสถานที่ที่ปล่อย พันธุ์สัตว์น้ำ	-ผู้ว่า ฯ -ประมงจังหวัด
13 เม.ย38	-การปล่อยพันธุ์ สัตว์น้ำครั้งที่ 1 (งานวันประมง แห่งชาติ) - การปักป้าย เขตอนุรักษ์	-ชาวประมงร่วมกัน ปักป้ายเขตอนุรักษ์ และวางหุ่นแนวเขต -ปล่อยพันธุ์กุ้ง จำนวน 1.2 ล้านตัว และแจกพันธุ์ปลา น้ำจืด	-เพื่อมีแนวเขตอนุรักษ์ที่ ถาวรและจะได้เป็นที่ อาศัยของสัตว์น้ำในการ เพาะพันธุ์ -เพื่อให้มีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น และให้ชาวประมงมีรายได้ เพิ่มขึ้น	-ประมงจังหวัด -ผู้นำ -พระสงฆ์ -ชาวประมง -กรรมการหมู่บ้าน
20 ก.พ39	-กิจกรรมการ เลี้ยงเปิดไซ้	-เกษตรอำเภอมอบ พันธุ์เปิดไซ้ -แต่งตั้งกรรมการ รับผิดชอบ	-เพื่อสนับสนุนอาชีพ เสริม -ให้ชาวประมงมีรายได้ เพิ่มขึ้น	-เกษตรอำเภอ -กลุ่มแม่บ้าน ชาว ประมง -ผู้นำ
2538	การเลี้ยงปูดำ	-นำตัวแทนชาว ประมงไปดูงาน -สนับสนุนเงินทุน	-เพื่อส่งเสริมอาชีพเพาะ เลี้ยงและเป็นเสริมชาว ประมง	-ชาวประมง -นักพัฒนา องค์กรเอกชน

ตาราง 5 (ต่อ)

กิจกรรม	ลักษณะกิจกรรม	วิธีการทำกิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม
		-ทดลองเลี้ยงปูดำ -สรุปผลการเลี้ยงปูดำ	-เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น -ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	องค์กรเอกชน
22 เม.ย 39	-การสำรวจพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในป่าชายเลนและการวัดตะกอนในอ่าวกวน	แบ่งกลุ่มนักศึกษาออกสำรวจ -ผู้รู้ในชุมชนให้คำแนะนำในกลุ่มสำรวจ -เก็บข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผล	-สำรวจพันธุ์พืช-พันธุ์สัตว์เพื่อการวิเคราะห์ถึงความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวกวน -การวัดตะกอนในอ่าวกวนระยะเวลา 1 ปี โดยตรวจวัด 4 เดือนต่อครั้ง	-นักศึกษา -นักวิชาการ -องค์กรเอกชน -กลุ่มแกนนำ ชาวประมง -ชาวประมง -พระสงฆ์
11 ก.พ. 39	-การปลูกป่าชายเลนในเขตอ่าวกวน	-ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอพันธุ์กล้าไม้	-เป็นที่อยู่อาศัยและเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำวัยอ่อน -ป้องกันการพังทลายของดิน	-ชาวประมง -นักเรียน -ผู้นำ -พระสงฆ์
ประชุม 2 เดือน/ครั้ง	-การไปเข้าร่วมประชุมของชมรมประมงขนาดเล็กทะเลสาบสงขลาตอนล่าง	-การรวมกลุ่มชาวประมงขนาดเล็ก -เสนอปัญหาของแต่ละพื้นที่ -อภิปรายเกี่ยวกับปัญหา -สรุปเพื่อหาแนวทางในการแก้ไข	-เพื่อจะได้รู้ปัญหาพร้อมกัน -ช่วยกันคิดหาวิธีแก้ไขปรับปรุงปัญหาในการทำมาหากินในทะเลสาบ	-ตัวแทนชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาตอนล่าง -องค์กรพัฒนาเอกชน

ตาราง 5 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	ลักษณะ กิจกรรม	วิธีการทำกิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม
12 พ.ค. 34	การขุดลอก คลอง	-ขุดลอกคลองกว้าง 72 เมตร ยาว 1.5 เมตร	-เพื่อให้กระแสน้ำมีการ หมุนเวียนดีขึ้น -ทำให้เกิดสมดุลใน ธรรมชาติ -สัตว์น้ำได้อยู่อาศัยและ เพาะพันธุ์	-กรมชล ประทาน -ชาวประมง -ผู้นำชุมชน -องค์กรพัฒนา เอกชน
23 มิ.ย 40	-วางหุ่นแนว เขตอนุรักษ์ครั้งที่ 2	-เรือ 6 ลำวางหุ่นใน เขตอนุรักษ์	-เพื่อแสดงแนว เขตอนุรักษ์ให้ชัดเจน และถาวร	-ชาวประมง -ผู้นำชุมชน -ประมงอำเภอ
24 มิ.ย40	-การทำกรำ	-ชาวประมงทำกรำ เป็นที่อยู่อาศัยของ สัตว์น้ำใน เขตอนุรักษ์	-เพื่อให้สัตว์น้ำได้อยู่ อาศัยและเพาะพันธุ์	-ชาวประมง -ประมงอำเภอ -พระสงฆ์ -ผู้นำชุมชน
26 มิ.ย40	-การมอบเรือ อวนรุน -ปล่อยพันธ์ สัตว์น้ำครั้งที่ 2	-รองอธิบดีกรม ประมงกล่าวเปิด งาน -ชาวประมงคืนเรือ อวนรุน -ปล่อยพันธ์สัตว์น้ำ ในเขตอนุรักษ์และ แจกพันธ์ปลาน้ำจืด	-ให้ปริมาณสัตว์น้ำมี มากขึ้น -สนับสนุนการใช้เครื่อง มือที่ถูกกฎหมายในการ ทำประมง -ส่งเสริมอาชีพการเพาะ เลี้ยงสัตว์น้ำจืด เพื่อให้ ชาวประมงมีรายได้เพิ่ม ขึ้น	-รองอธิบดีกรม ประมง -ชาวประมง -ประมงอำเภอ และประมง จังหวัด -พระสงฆ์ -ผู้นำชุมชน

ตาราง 5 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	ลักษณะ กิจกรรม	วิธีการทำ กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผู้เข้าร่วม
		-การบรรยาย เกี่ยวกับ ทะเลสาบ สงขลา -การอภิปราย และซักถาม		-นักพัฒนาองค์กร เอกชน -กลุ่มแม่บ้าน -นักเรียน

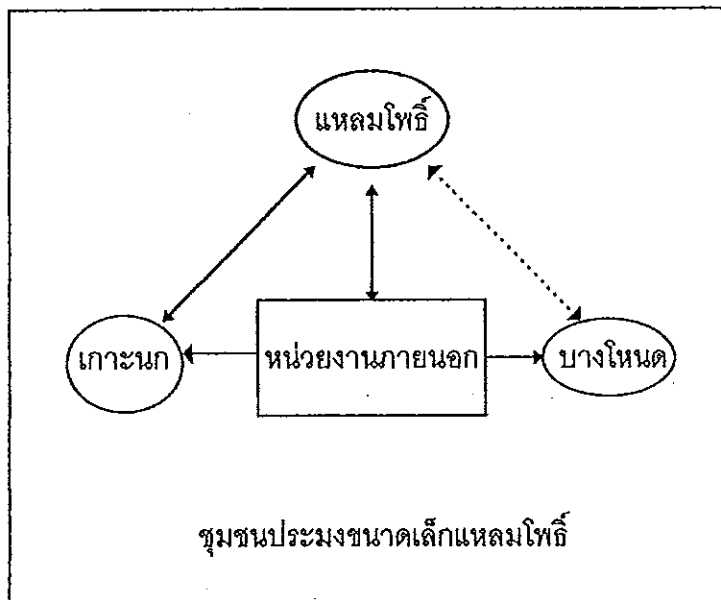
ที่มา : เฉลิม นवलสกุล (สัมภาษณ์) 22 มิถุนายน 2540 : วุฒิ แก้วประกอบ (สัมภาษณ์) 24

มิถุนายน 2540

: ดัดแปลงจากการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง ของสุนันทา นิลเพชร, 2539 : 55-59

จากข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมในชุมชนทำให้สรุปได้ว่า เริ่มแรกของแนวความคิดในการจัดการทรัพยากรของชุมชน เกิดจากความตระหนักต่อสภาพปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาน้ำได้ลดจำนวนลง ปัญหาการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย โดยเฉพาะเรืออวนรุนและปัญหาน้ำเสีย ที่ได้ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำโดยตรง ปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งถูกนำมาถกเถียงกันอย่างต่อเนื่องในกลุ่มแกนนำของชุมชนและกลุ่มแนวร่วมที่สนใจปัญหา อันนำไปสู่การได้ร่วมวิเคราะห์และพยายามหาวิธีการที่จะบรรเทาปัญหาต่างๆเหล่านี้ ทั้งนี้เพราะหากปล่อยไว้จะส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของชาวประมงขนาดเล็กโดยตรงและมีแนวโน้มจะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ การพูดในกลุ่มเล็กๆ ประกอบด้วยกลุ่มแกนนำ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ และผู้รู้หลายครั้งในปี 2537 ได้ก่อให้เกิดแนวคิดร่วมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในที่สุดความคิดที่หลากหลายเหล่านี้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนคือ การจัดทำแผนแม่บทของชุมชนซึ่งประกอบด้วยโครงการต่างๆ 6 โครงการ ซึ่งโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมง ได้แก่ โครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำและฟื้นฟูสภาพของอ่าวกุน โครงการอนุรักษ์นกน้ำ สัตว์ป่า

และพิธีพืชมงคลปาชาโยเลน โครงการชุดลอกเขื่อนและฟื้นฟูสภาพคลองลำราง โดยเฉพาะโครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำและสภาพฟื้นฟูของอ่าวกวน ชาวประมงต่างให้ความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง เนื่องจากมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องโดยตรงต่อชาวประมงขนาดเล็ก ดังนั้นเมื่อชุมชนมีแนวทางในการจัดการที่ค่อนข้างชัดเจน กิจกรรมต่างๆภายใต้โครงการที่มาจากการจัดทำแผนแม่บท จึงได้รับการโดยได้รับการผลักดันโดยคนในชุมชนและได้รับการสนับสนุนทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และนักวิชาการ กิจกรรมส่วนใหญ่เริ่มที่บ้านแหลมโพธิ์ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน หลังจากนั้นได้มีการขยายและประสานกิจกรรมต่างๆไปยังบ้านเกาะนกและบ้านบางโหนด ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอกในการจัดการทรัพยากรประมง

ที่มา : พระมหาเจริญ เตชะบุญโญ (สัมภาษณ์) 25 มิถุนายน

: ชุน จุลนวล (สัมภาษณ์) 13 สิงหาคม 2540

จากภาพประกอบแสดงให้เห็นว่า การประสานความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์มีความแตกต่างระหว่างสามหมู่บ้านในระดับหนึ่ง โดยที่บ้านแหลมโพธิ์และบ้านเกาะนกมีการประสานความร่วมมือในการจัดการอย่างต่อเนื่อง ขณะที่บ้านบางโหนดซึ่งอยู่ห่าง

ไกลออกไปมีประธานความร่วมมือน้อยกว่า ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้นำและแกนนำคนสำคัญของชุมชนมากกว่าชาวบ้านทั่วไป ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า สาเหตุประการหนึ่งน่าจะมาจากการที่ประชากรในบ้านบางโหนดมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น การทำนาถ้ำ การทำงานรับจ้าง ค้าขาย มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากกว่าอีกสองหมู่บ้านนี้ จึงให้ความสำคัญในการจัดการทรัพยากรค่อนข้างน้อย ประกอบกับการใช้เครื่องมือในการทำประมงต้องทำงานแบบเต็มเวลา ต้องอยู่เฝ้าเครื่องมือประมง จึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ทรัพยากรอ่าวถ้ำซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญไม่ได้อยู่ในพื้นที่บ้านบางโหนด อาจทำให้ความสำคัญและการพึ่งพาทรัพยากรมีน้อยกว่า ถึงแม้ว่าผลพวงของการจัดการทรัพยากรชุมชนย่อมต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน แต่ชาวประมงที่พึ่งพาทรัพยากรน้อยอาจจะไม่เห็นประโยชน์ชัดเจน

ตาราง 6 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงชุมชนแหลมโพธิ์

กิจกรรม	เห็นด้วยว่ามีประโยชน์	
	จำนวน	ร้อยละ
- การวางแผนแม่บทของชุมชนเกี่ยวกับอนุรักษ์สัตว์น้ำและการฟื้นฟูอ่าวกวน	45	100.00
- กองทุนประมง	45	100.00
- กองทุนอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบ	43	95.55
- การประกาศเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	44	97.78
- การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	44	97.78
- การเลี้ยงเปิดไซ	21	46.67
- การเลี้ยงปูดำ	23	51.11
- การสำรวจพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในป่าชายเลน	16	35.55
- การตรวจวัดตะกอนในอ่าวกวน	18	40.00
- การปลูกป่าชายเลน	20	44.44
- การประชุมร่วมกับชมรมประมงทะเลสาบสงขลา	26	57.77
- การชุดลอกคลอง	30	66.67
- การคืนเรืออวนรุน	45	100.00

จากการศึกษาพบว่าชาวประมงส่วนใหญ่เห็นด้วยว่ากิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนมีประโยชน์มากที่สุด โดยเฉพาะการวางแผนแม่บทของชุมชน กิจกรรมกองทุนประมง การคืนเรืออวนรุน ส่วนกิจกรรมที่เห็นว่ามีประโยชน์ในอันดับรองลงมา ได้แก่ การประกาศเขตอนุรักษ์ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และกิจกรรมที่เห็นว่ามีประโยชน์อันดับสาม ได้แก่ กองทุนอนุรักษ์และฟื้นฟูทะเลสาบตามลำดับ ส่วนกิจกรรมที่เห็นว่ามีประโยชน์ต่อชุมชนน้อย ได้แก่ การสำรวจพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในป่าชายเลน การวัดตะกอนของน้ำในอ่าวกวน เป็นต้น

จากผลการศึกษาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าชาวประมงส่วนใหญ่เห็นด้วยในกิจกรรมที่มีประโยชน์โดยตรงต่อการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพประมงโดยตรง เช่น กิจกรรมการ

คั้นเรืออวนรุน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนและยังทำลายเครื่องมือประมง ทั้งนี้เพราะหากมีการปราบปรามผู้ที่กระทำผิดอย่างจริงจังเป็นผลให้เรืออวนรุนหมดไปจากทะเลสาบสงขลา จะทำให้ชาวประมงทำมาหากินดีขึ้นกว่าเดิมมาก หรือการมีกองทุนประมงที่ชุมชนได้รับประโยชน์และได้รับความช่วยเหลือโดยตรง โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ อย่างไรก็ตามกิจกรรมการเลี้ยงปูดำในแกลลอนไม่ประสบผลเนื่องจากสภาพปัญหาน้ำเสียทำให้ปูไม่ลอกคราบ ส่วนการเลี้ยงเบ็ดไซ้ ถึงแม้เกี่ยวข้องและส่งเสริมอาชีพประมงโดยตรง เพราะชาวประมงสามารถใช้สัตว์น้ำที่หาได้บางส่วนมาเป็นอาหารแก่สัตว์เลี้ยงโดยไม่ต้องซื้อ แต่การเลี้ยงเบ็ดไม่ประสบผลสำเร็จ ชาวประมงยังไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร เนื่องจากขาดผู้ดูแลให้อาหารเบ็ดและรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง แต่จากการพูดคุยพบว่าชาวประมงยังต้องการที่จะเลี้ยงเบ็ดและปูดำอีกต่อไป แต่ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องศึกษาเพื่อหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงการเลี้ยง ส่วนชุมชนจะจัดระบบการจัดการให้ดีขึ้น

นอกจากนี้กิจกรรมที่ส่งผลโดยทางอ้อม ได้แก่ การปลูกป่าชายเลน การสำรวจพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในป่าชายเลน และการตรวจวัดตะกอนในอ่าวกวน กิจกรรมเหล่านี้ต้องใช้เวลาระยะหนึ่งจึงจะเห็นผลสำเร็จได้ชัด ประกอบกับการไม่เข้าใจในความสัมพันธ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน จึงทำให้ชาวประมงไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมเหล่านี้เท่าที่ควร จากข้อสังเกตหนึ่งพบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังให้ความสำคัญต่อป่าชายเลนบริเวณนี้น้อย แต่มักให้ความสำคัญต่อการการปลูกป่าสนเพื่อพัฒนาชายหาดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมากกว่า ประเด็นนี้อาจย้ำเตือนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนโดยตรง ควรให้ความสำคัญ และให้ความรู้ความเข้าใจต่อชาวประมงซึ่งชุมชนพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ

เครื่องมือประมงที่ใช้

การศึกษาเครื่องมือประมงมีทั้งชนิดที่เป็นเครื่องมือประจำที่และเครื่องมือเคลื่อนที่ ชาวประมงจะซื้อหาเครื่องมือเหล่านี้จากหมู่บ้านใกล้เคียง อาจมีบางรายที่ผลิตเครื่องมือขึ้นเอง ซึ่งเป็นเครื่องมือง่ายๆที่ไม่ต้องลงทุนมากนัก ชาวประมงใช้เครื่องมือชนิดใดขึ้นอยู่กับชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำเป้าหมายที่ต้องการ ในรอบปีชาวประมงจะปรับเปลี่ยนเครื่องมือให้มีความหลากหลายชนิดหมุนเวียนกันไปกันตามฤดูกาล เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงในชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำ

ตาราง 7 เปรียบเทียบจำนวนครัวเรือนประมงจำแนกตามชนิดเครื่องมือประมงหลักของชุมชน

ชนิดเครื่องมือประมง	บ้าน			รวม	
	แหลมโพธิ์	เกาะนก	บางโหนด	ราย	ร้อยละ
อวนลอยปลากดหัวโม่(ซ่าย, กัด)	9	-	-	9	12.00
อวนลอยปลาทองเที่ยว	2	-	4	6	8.00
อวนลอยกุ้ง	-	-	20	20	26.67
ไซตุ้(ลอบยื่น)	10	5	12	27	36.00
ไซกุ้ง	-	1	-	1	1.33
กระบอกดักปลาตุกทะเล	-	-	1	1	1.33
เบ็ดราว	2	-	3	5	6.67
มหรำปลา	2	-	1	3	4.00
ร้วหน่วงปู	-	-	2	2	2.67
แห	-	1	-	1	1.33
รวม	25	7	43	75	100.00

ในชุมชนนี้มีการใช้เครื่องมือทำการประมงรวมทั้งสิ้น 10 ชนิด เครื่องมือที่ใช้มากที่สุดคือ ไซตุ้ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจับกุ้งเป็นหลัก อาจมีปลาตัวเล็กๆบ้างที่ติดบ้างเล็กน้อย เช่น ปลาแป้น ปลาทราย และปลาทองเที่ยว รองลงมา เป็นการใช้เครื่องมืออวนลอยกุ้ง เครื่องมือชนิดนี้ชาวประมงบ้านบางโหนดนิยมใช้มาก ส่วนอวนลอยปลาพบว่าใช้กันมากที่บ้านแหลมโพธิ์ ส่วนอวนลอยปลาทองเที่ยว และเบ็ดราวมีการนำมาใช้บ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่มีสัตว์น้ำที่ต้องการ ส่วนเครื่องมือที่มีการใช้กันบ้างเล็กน้อย ได้แก่ มหรำปลา ร้วหน่วงปู ไซกุ้งก้ามกราม กระบอกดักปลาตุกทะเล และแหตามลำดับ

สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับการใช้เครื่องมือของชาวประมงพบว่า บางครั้งชาวประมงใช้เครื่องมือทำการประมงหลายชนิดในเวลาเดียวกันและเป็นเครื่องมือที่เน้นการจับกุ้งเป็นหลัก เพราะกุ้งเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่มีราคาสูงจึงเป็นที่ต้องการของชาวประมงอย่างมาก นอกจากนี้การใช้เครื่องมือที่มีความหลากหลายนั้นมีความสัมพันธ์กับสภาพของทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ซึ่งเป็นบริเวณที่ติดต่อกับ

ทะเลโดยตรง ทำให้ได้รับอิทธิพลของน้ำเค็มและน้ำขึ้นน้ำลงตลอดจนอิทธิพลของน้ำจืดในช่วงฤดูน้ำหลาก สภาพเช่นนี้ทำให้ทะเลสาบสงขลาตอนล่างมีพันธุ์สัตว์น้ำหลากหลายทั้งสัตว์น้ำเค็ม สัตว์น้ำกร่อย และสัตว์น้ำจืด (อังสุณีย์ ชุณห์ปภาณ จุฬารภรณ์ รัตนไชย และอาภรณ์ มีชูจันทร์, 2537-2538 : 7) การใช้เครื่องมือหลายชนิดจึงเป็นความพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งสัตว์น้ำที่ต่างชนิดกัน เพราะเครื่องมือแต่ละชนิดมีข้อจำกัดในการจับสัตว์น้ำแตกต่างกันไป

เพื่อเห็นให้ถึงสภาพการใช้เครื่องมือประมงและกระบวนการทำประมงของแต่ละหมู่บ้าน ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการกระจายของเครื่องมือในรอบปี การคัดแยก การใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำตลอดจนสภาพการทำประมงดังนี้

ตาราง 8 เครื่องมือประมงที่ใช้และพฤติกรรมการทำประมงบ้านแหลมโพธิ์ ปี 2540

ลำดับ	ชนิดเครื่องมือ	ฤดูกาลจับสัตว์น้ำ												
		มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.	
1	ไซตุ้	-	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	-	-
2	ไซกึ่งกำมกราม	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**	**
3	มหรำปลาชี่ตั้ง	-	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
4	เบ็ดราวปลากด ปลาดุกทะเล ปลากดหัวไม่ง	*	*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	*
5	เบ็ดราวปลา กระเบน	-	-	*	*	*	*	-	-	-	*	*	-	-
6	อวนลอยปลา ทองเที้ยว	-	-	-	**	**	***	***	***	***	***	***	***	-
7	อวนลอยปลากด ปลาดุกทะเล ปลาคางโคะ	*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
8	อวนลอยกึ่ง	*	*	*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	*

ที่มา : ชาว โสภิกุล (สัมภาษณ์) 4 กรกฎาคม 2540

: อังสุรีย์ ชุณหปราณ ; จุฬารกรณ์ รัตนไชย และอาภรณ์ มีชูพันธ์, 2538

หมายเหตุ : * เป็นตัวชี้การให้เครื่องมือประมงจำนวนน้อย

** เป็นตัวชี้การใช้เครื่องมือประมงจำนวนปานกลาง

*** เป็นตัวชี้การใช้เครื่องมือประมงจำนวนมาก

จากการศึกษาและสำรวจในกลุ่มตัวอย่างพบว่า ชาวประมงบ้านแหลมโพธิ์ ใช้เครื่องมือในการทำการประมงรวมทั้งสิ้น 8 ชนิด เครื่องมือที่ใช้กันมากได้แก่ อวนลอย ไซตุ้ เบ็ดราว มหรำ

ปลา ตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย การใช้ฉนวนลอยมีขนาดตาตั้งแต่ 3.5 -12 นิ้ว สำหรับไซตุ้ใช้มากในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคม ฉนวนลอยปลากด ปลาตุกทะเล ปลาหางโคะ ใช้มากในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤศจิกายน และฉนวนลอยปลาทองเทียวใช้มากในช่วงเดือน มิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายน

ชาวประมงส่วนใหญ่จะวางฉนวนลอยควบคู่ไปกับการวางไซตุ้ การวางฉนวนลอยจะทำในตอน ปลายตั้งแต่เวลา 15.00 น.เป็นต้นไป หลังจากนั้นจะมาจุดตะเกียงที่ไซตุ้ และจะมากู้ฉนวนและยกไซตุ้ใน เวลา 05.00 น.ถึง 09.00 น. ส่วนการวางมหรือปลาซีตั้ง กับการใช้เบ็ดราวจะมีการทำกันน้อยมาก เนื่องจากต้องใช้เวลาในการเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ที่อยู่ยากกว่า ขณะที่ปริมาณสัตว์น้ำที่ได้รับไม่แตกต่างกันมากนักกับเครื่องมืออื่นๆ การออกทะเลจับสัตว์น้ำทั้งสามมีและภรรยาจะช่วยกันทำงาน โดยภรรยา ทำหน้าที่ผู้ช่วยเช่น ช่วยถือท้ายเรือ ส่งตะเกียงเพื่อจุดที่ไซตุ้ เป็นต้น

การคัดแยกสัตว์น้ำจะทำกัน 2 วิธีคือ การคัดแยกสัตว์น้ำตั้งแต่อยู่ในทะเล โดยทำในระหว่าง การเดินทางกลับ โดยจะคัดเลือกสัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาดออกมา โดยถ้าหากยังมีชีวิตอยู่ก็จะปล่อยลง ทะเล แต่ถ้าหากเป็นสัตว์น้ำที่ตายแล้วจะให้เป็นอาหารของสัตว์เลี้ยงส่วนการคัดแยกที่บ้านส่วนใหญ่จะ ทำในรายที่ออกทำการประมงคนเดียว จึงสอดคล้องกับการศึกษาของ (เฉลิมศรี อรรถานกุล 2538 : 81) ที่ได้พบว่าชาวประมงมีทัศนคติและแนวปฏิบัติที่ดีในการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำ หากลูกปลาตัวเล็กๆ ที่ติดเครื่องมือประมงมาและยังมีชีวิตอยู่จะปล่อยลงทะเลสาบ

ตาราง 9 เครื่องมือประมงที่ใช้และปฏิทินการทำประมงบ้านเกาะนกกปี 2540

ลำดับ	ชนิดเครื่องมือ	ฤดูกาลจับสัตว์น้ำ											
		มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
1	ไซตุ้	-	**	***	***	***	***	***	***	***	***	-	-
2	ไซกึ่งกำมกราม	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	***	***
3	ไซปลาซีตั้ง	-	-	*	**	**	***	***	***	***	***	*	-
4	แห	-	*	*	-	-	*	*	*	*	*		*

ที่มา: อ้อม แก้วประกอบ (สัมภาษณ์) 25 กรกฎาคม 2540

ชาวประมงบ้านเกาะนก ใช้เครื่องมือการทำประมง 4 ชนิด ได้แก่ ไซตุ้ ไซปลา ไซกึ่ง และแห ตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ชาวประมงส่วนใหญ่วางไซตุ้ควบคู่ไปกับการใช้ไซดักปลา โดยนำไซดักปลามาผูกยึดไว้ที่ขาทรายของไซตุ้ การวางไซตุ้จะทำในตอนบ่ายตั้งแต่ เวลาประมาณ 15.00 น.เป็นต้นไป การวางเครื่องมือจะไม่มีกรอยู่เฝ้าดูขณะทำการ แต่จะออกไปยกไซตุ้เพื่อรับกุ้งอีกครั้งในช่วงเวลาประมาณ 06.00 น.ถึง 09.00 น. ส่วนการยกไซปลานั้นจะทำ 2 วันต่อครั้ง ในกลุ่มชาวประมงที่หาปลาด้วยการทอดแห จะทำกันริมชายฝั่งและปากคลองอู่ตะเภาในระหว่างเวลา 06.00 น.ถึง 09.00 น. ส่วนไซกึ่งก้ามกรามจะทำในช่วงในเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

ในการออกทำการประมงสามีจะออกคนเดียวเป็นส่วนมาก ภรรยาจะรออยู่ที่บ้านเพื่อคัดแยกสัตว์น้ำ ซึ่งแตกต่างกับในบ้านแหลมโพธิ์ชาวประมงส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก เพียงอาชีพเดียวมากกว่า ทำให้ทั้งสามีและภรรยาต่างก็ช่วยกันทำการประมงเพื่อช่วยกันหารายได้

ตาราง 10 เครื่องมือประมงที่ใช้และปฏิทินการทำประมงบ้านบางโหนดปี 2540

ลำดับ	ชนิดเครื่องมือ	ฤดูกาลจับสัตว์น้ำ											
		มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
1	ไซตุ้		**	***	***	***	***	***	***	***	***	-	-
2	ไซปลารั้ง	-	-	*	**	**	**	**	**	**	**	**	-
3	มหาร้าปลาที่ตั้ง	-	-	**	**	**	**	**	**	**	**	**	-
4	เบ็ดราวปลา	*	*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	*
5	อวนลอยกึ่ง	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
6	แห	-	*	-	-	-	*	**	*	*	*	*	**
7	แร้วปู	-	-	-	-	-	*	*	*	*	*	*	*
8	กระบอกดักปลา	-	-	-	*	*	*	*	*	*	*	*	-

ที่มา : ประพัฒน์ เลียนเป็ยและอรุณ จุลนวล (สัมภาษณ์) 29 สิงหาคม 2540.

ชาวประมงบ้านบางโหนดใช้เครื่องมือในการทำการประมง 8 ชนิด ได้แก่ อวนลอยกุ้ง ไซตุ้ เบ็ดราว ไซปลาที่ตั้ง มหำปลาแห กระบอกดักปลาตุกทะเล และแร้วปูตามลำดับความสำคัญ จากมากไปหาน้อย ชาวประมงส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือหลากหลายชนิดควบคู่กันไป เครื่องมือที่ใช้กันมากที่สุดคือ อวนลอยกุ้ง รองลงมาได้แก่ ไซตุ้และเบ็ดราวปลา การใช้เครื่องมืออวนลอยกุ้งมีข้อจำกัดคือ ต้องอยู่เฝ้าตลอดเวลาขณะที่ทำการใช้เครื่องมือชนิดนี้ประมาณวันละ 6 ชั่วโมง ส่วนการไซตุ้และราวเบ็ดสามารถปล่อยไว้โดยจะวางในราว 15.00 น. กลับมายกไซตุ้และเก็บเบ็ดราวอีกครั้งตอน 06.00น. ถึง 09.00 น. การออกทำประมงส่วนใหญ่สามีจะไปคนเดียวคล้ายกับในบ้านเกาะนก มีบางรายที่ภรรยาออกไปทำการประมงด้วย แต่จะออกไปในเวลากลางวันและโดยใช้เรือแจวเป็นพาหนะ เครื่องมือไซตุ้ใช้มากในเดือนมีนาคมถึงเดือนตุลาคม ส่วนอวนลอยกุ้งใช้มากในเดือนเมษายนถึงเดือนพฤศจิกายน

การคัดแยกสัตว์น้ำทุกรายทำที่บ้าน โดยการคัดเลือกสัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาดทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ และที่ตายแล้วเพื่อใช้เป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปเป็นปลาเค็ม กุ้งแห้ง กะปิ ด้วย ส่วนการขายสัตว์น้ำทุกรายขายให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกหมู่บ้าน

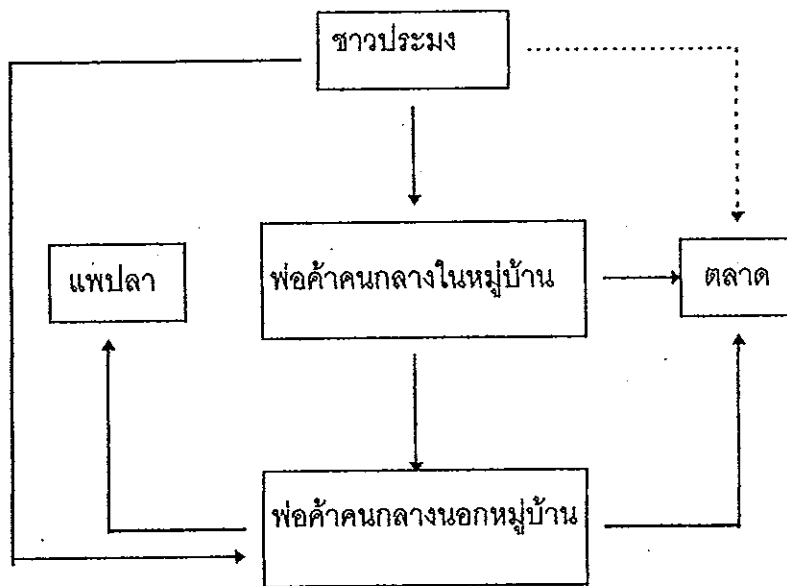
มีข้อที่น่าสนใจคือการใช้เครื่องมือในการทำการประมงของชุมชน หากจำแนกรายหมู่บ้านพบว่าแตกต่างกัน โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือหลักๆจะเห็นความแตกต่างระหว่างหมู่บ้านค่อนข้างชัดเจน บ้านแหลมโพธิ์ใช้เครื่องมือประเภทอวนลอยควบคู่กับการใช้ไซตุ้ ขณะที่บ้านเกาะนกใช้ไซตุ้กับไซดักปลา ส่วนบ้านบางโหนดใช้เครื่องมือที่มีการผสมผสานหลากหลายชนิดมากกว่า แต่ส่วนใหญ่จะใช้ อวนลอยกุ้งซึ่งเป็นสามชั้นชนิดตอคมมากที่สุด อย่างไรก็ตามแม้จะมีการใช้เครื่องมือที่ต่างกันแต่สัตว์น้ำที่จับได้กลับไม่แตกต่างกันชัดเจน เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการใช้เครื่องมือที่เหมือนกันในหมู่บ้านเดียวกันนั้น จากการพูดคุยพบว่าหากใช้เครื่องมือทำการประมงที่เหมือนกัน และเป็นเครื่องมือชนิดเดียวกัน ชาวประมงสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้เมื่อเครื่องมือชำรุดเสียหาย

นอกจากนี้ด้วยภูมิปัญญาของชาวประมงบางราย ยังได้มีการคิดค้นพัฒนาเครื่องมือที่ทำขึ้นเองและมีประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำควบคู่กับการใช้เครื่องมือหลักๆอีกด้วย เช่น การทำไซดักปลา การทำแร้วหวงปู และการทำกระบอกดักปลาตุกทะเล เป็นต้น อย่างไรก็ตามเครื่องมือที่ได้ผลิตขึ้นเองนี้ปัจจุบันบางชนิดมีการใช้กันน้อยมากแล้ว โดยเฉพาะแร้วหวงปูที่ใช้กันเฉพาะบ้านบางโหนดเท่านั้น จากการสำรวจพบว่ามีการใช้เพียง 2 ราย ที่เป็นเช่นนี้พอที่สรุปได้ว่าภาวะทรัพยากรปู

ทะเลลดลงอย่างชัดเจนเนื่องจากป่าชายเลนลดลง (ณัฐวรรธน์ ปภาวสิทธิ์ และคณะ (บทคัดย่อ) 2537-2539)

การจำหน่ายสัตว์น้ำของชุมชนชาวประมง

ชาวประมงส่วนใหญ่ขายสินค้าสัตว์น้ำให้กับพ่อค้าคนกลาง โดยระบบการซื้อขายสัตว์น้ำแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ การขายให้กับพ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน การขายให้กับพ่อค้าคนกลางนอกหมู่บ้าน และชาวประมงบางรายนำไปขายยังตลาดเองโดยตรงดังภาพประกอบ สำหรับการขายให้พ่อค้าคนกลางภายนอกนั้น พ่อค้าจะต้องซื้อสัตว์น้ำของชาวประมงจากพ่อค้าคนกลางในหมู่บ้านใกล้เคียง⁵ อีกทอดหนึ่งก่อน เนื่องจากบางหมู่บ้านที่มีการซื้อขายภายในหมู่บ้านมาก่อน โดยเฉพาะบ้านบางโหนด จากการสำรวจพบว่าการจำหน่ายสัตว์น้ำทั้งสามหมู่บ้านมีความคล้ายคลึงกัน

ภาพประกอบ 9 ระบบการซื้อขายสัตว์น้ำของชาวประมง

ที่มา : ปิ่นอนงค์ มณีแนม (สัมภาษณ์) 2 สิงหาคม 2540

⁵ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ในหมู่ที่ 5 และ 7 คือ บ้านใต้ และบ้านควน จะรับสินค้าสัตว์น้ำส่วนใหญ่เป็นการรับ ซื้อกุ้งเพราะว่าขายได้ราคาดี และปลาที่รับซื้อได้แก่ปลากะพง ปลากะบอก ส่วนปลาอื่นๆที่มีราคาต่ำ จะส่งที่ตลาดอีกต่อหนึ่ง

การซื้อขายที่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางนี้เป็นระบบการซื้อขายที่มีมานานแล้วจนกลายเป็นระบบผูกขาด สาเหตุที่ต้องพึ่งระบบนี้ชาวประมงผู้หนึ่งอธิบายว่า

...การขายสินค้าให้กับพ่อค้าคนกลางนี้ทำให้มีความสะดวกหลายอย่าง ไม่ต้องไปนั่งขายเองมีสัตว์น้ำเท่าไรก็ขายได้หมดและขายได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะที่สำคัญเมื่อมีปัญหาเรื่องเงินทุนก็สามารถที่จะกู้ยืมจากเค้าแก่ได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการคิดดอกเบี้ยแต่อย่างใด... นอกจากนี้เค้าแก่ยังให้ความช่วยเหลือและจุนเจือครอบครัวอื่นๆอีกด้วย เช่น เวลายามป่วยไข้ งานประเพณีต่างๆ เช่น งานบวช งานศพ งานแต่งงาน จะมีการพึ่งพาช่วยเหลือกันตลอด... อย่างไรก็ตามการขายสินค้าสัตว์น้ำต้องขายให้เค้าแก่ทุกครั้งซึ่งการทำเช่นนี้มีมานานแล้ว (จวบ ทองมา (สัมภาษณ์) 29 มิถุนายน 2540)

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า ข้อจำกัดอื่นๆอีกที่เป็นเหตุผลที่ต้องขายสัตว์น้ำผ่านคนกลางเนื่องจากการที่ชาวประมงส่วนใหญ่ไม่มียานพาหนะเป็นของตนเอง ทำให้ไม่สะดวกที่จะเดินทางไปยังแหล่งซื้อขายสัตว์น้ำทั้งในชุมชนใกล้เคียง และในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ ประกอบกับในบางฤดูกาลชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณมาก ถ้านำไปขายเองหากขายไม่หมดจะเกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดเก็บรักษาสัตว์น้ำ อย่างไรก็ตามชาวประมงส่วนใหญ่ต่างบอกว่าการชำระหนี้ไม่ได้มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน มีบางรายเมื่อเลิกจากการทำประมงไปแล้วแต่ยังผ่อนชำระหนี้ไม่หมดทำให้เกิดปัญหาหนี้สูญหายมากมายดังนั้นพ่อค้าคนกลางก็มีความเสี่ยงเช่นกัน ทั้งนี้เพราะการกู้ยืมเงินไม่ได้มีการทำสัญญาแต่ก็ยึดหลักการไว้วางใจซึ่งกันและกันมากกว่า

ราคาการซื้อขายสัตว์น้ำนั้นพ่อค้าคนกลางจะเป็นผู้ที่กำหนดเอง มีบางรายที่มีการต่อรองราคากันแต่น้อยมาก นอกจากนี้การชั่งน้ำหนักสินค้าก็เป็นหน้าที่ของพ่อค้าคนกลาง การปิดเศษส่วนของน้ำหนักในการชั่งสัตว์น้ำอยู่ในดุลยพินิจพ่อค้าคนกลาง ยิ่งกว่านั้นชาวประมงบางรายไม่ได้เฝ้าดูในขณะที่มีการชั่งน้ำหนักสินค้าจะใช้หลักไว้วางใจกัน ราคาการซื้อขายกับพ่อค้าคนกลางนี้จะต่างจากราคาที่ชาวประมงนำไปขายเองประมาณกิโลกรัมละ 10-30 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของสัตว์น้ำและความซุกซมของสัตว์น้ำนั้นในแต่ละฤดูกาล ราคาการซื้อขายดังตาราง

ตาราง 11 แสดงราคาการซื้อขายสัตว์น้ำของชุมชนในปี 2540

ชนิดของสัตว์น้ำ		ราคา/ บาท ¹
ชื่อภาษาไทย ¹	ชื่อวิทยาศาสตร์ ²	
กุ้งหัวมันขนาดเล็ก	<i>Metapenaeus brevicornis</i>	40
กุ้งหัวมันขนาดใหญ่	<i>Metapenaeus brevicornis</i>	80
กุ้งแชบ๊วย	<i>Penaeus merguensis</i>	130
กุ้งก้ามกราม	<i>Macrobrachium rosenbergii</i>	180
ปูม้า	<i>Portunus pelagicus</i>	40
ปูทะเล	<i>Scylla serrata</i>	90
ปูทะเล (ไซ)	<i>Scylla serrata</i>	200
ปลากระบอกขาว	<i>Valamugil cunnesius</i>	80
ปลากระพงขาว	<i>Lates calcarifer</i>	100
ปลากดขี้ลิง	<i>Arius sagor</i>	50
ปลากดหัวแข็ง	<i>Arius maculatus</i>	30
ปลาตุกทะเล	<i>Plotosus canius</i>	80
ปลาตะกรับ	<i>Scatophagus argus</i>	50
ปลาทองเที่ยว	<i>Parapocryptes serperaster</i>	20
ปลาเม็ดยูน	<i>Lactarius lactarius</i>	20
ปลาแป้นเล็ก	<i>Leiognathus brevirostris</i>	20
ปลาหางควาย	<i>Platycephalus indicus</i>	20

ที่มา : 1 อภรณ์ ไสภิกุล (สัมภาษณ์) 31 มิถุนายน 2540 ; จำรัส เถาว์วิล (สัมภาษณ์) 28

กรกฎาคม 2540

2 อังสุณีย์ ชุณหปราณ, 2539 : 28-31

ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์

การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จได้นั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องผู้ที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญในการจัดการ จากการศึกษาพบว่าทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกล้วนมีอิทธิพลและช่วยส่งเสริมการจัดการทรัพยากรประมงดังนี้

1. ปัจจัยภายในชุมชน จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยภายในชุมชนที่สำคัญต่อการจัดการทรัพยากรประมงดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในระยะแรกๆ จะเริ่มจากแกนนำเพียงไม่กี่คน แต่อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรประมงไปด้วยดี โดยการให้ความร่วมมือของประชาชนที่สำคัญมีดังนี้

1.1.1 การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุม ลักษณะการประชุม 2 รูปแบบ คือการประชุมอย่างเป็นทางการและการประชุมอย่างไม่เป็นทางการ

1.1.1.1 การประชุมอย่างเป็นทางการของบ้านบางโหนดและบ้านแหลมโพธิ์ จะเป็นการประชุมร่วมกับผู้นำ เจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่างๆ กรรมการหมู่บ้านและชาวประมง เพื่อปรึกษาหารือร่วมกัน และแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆของทางราชการ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน การประชุมในลักษณะนี้ไม่มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน แต่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะประสานผ่านมาจากผู้นำชุมชนแล้วจึงมีการเรียกประชุม โดยมักจะใช้สถานที่ของวัด สำนักสงฆ์ โรงเรียน และศาลาเอนกประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อการประชุมการประชุมในบ้านบางโหนดชาวบ้านให้ความร่วมมือน้อยมาก โดยเฉพาะผู้ชายซึ่งเป็นผู้นำครอบครัว คราวมักจะไม่ให้ความร่วมมือมากนัก มีเพียงแม่บ้านที่เข้าร่วมในการประชุมแทน ขณะที่ในบ้านเกาะนกชาวบ้านจะให้ความร่วมมือดีมาก โดยผู้ใหญ่บ้านจะเรียกชาวบ้านทุกคนเข้าร่วมประชุมอย่างเป็นทางการ ทุกวันที่ 5 ของเดือน เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆที่ได้รับจากการเข้าร่วมประชุมอย่างเป็นทางการกับหน่วยงานของรัฐ และข้อมูลอื่นๆที่เป็นประโยชน์

1.1.1.2 การประชุมอย่างไม่เป็นทางการ ส่วนใหญ่เป็นการประชุมร่วมกันกับองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นการประชุมโดยใช้เงื่อนไขของกลุ่มกิจกรรมต่างๆที่มีการก่อตั้งขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนประมง กลุ่มอนุรักษ์เพลงเรือแหลมโพธิ์⁶ ฯลฯ ซึ่งมีการทำกิจกรรม

⁶ กลุ่มอนุรักษ์เพลงเรือแหลมโพธิ์ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชนเอาไว้สมาชิกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแม่บ้าน จัดเป็นกลุ่มที่รณรงค์เรื่องทะเลสาบสงขลาโดยใช้เพลงเรือเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด

กลุ่มร่วมกันทุกเดือน ผู้นำสามารถใช้เวทีนี้ในการแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมกลุ่มแล้ว พร้อมกับให้เสนอความคิดเห็นและการอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ส่วนการมีส่วนร่วมในด้านอื่นๆ ผู้วิจัยได้นำเสนอตาราง 12

ตาราง 12 แสดงการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์
จำแนกตามหมู่บ้าน

ลักษณะการมีส่วนร่วม	บ้านแหลมโพธิ์	บ้านเกาะนก	บ้านบางโหนด
	ร้อยละ*	ร้อยละ*	ร้อยละ*
ร่วมวางแผน	50.00 ³	60.00 ²	30.00
ร่วมประชุม	75.00 ¹	80.00 ¹	37.50
ร่วมเป็นกรรมการ	35.00	40.00 ³	12.50
ร่วมเป็นผู้นำ	20.00	20.00	12.50
ร่วมประชาสัมพันธ์	60.00 ²	80.00 ¹	37.50
ร่วมใช้ประโยชน์	60.00 ²	60.00 ²	45.00 ³
ร่วมใช้แรงงาน	75.00 ¹	80.00 ¹	60.00 ²
ร่วมออกเงินและวัสดุอุปกรณ์	25.00	20.00	87.50 ¹
ร่วมติดตามและประเมินผล	15.00	-	10.00

หมายเหตุ : ผู้ตอบสามารถตอบคำถามได้ทุกข้อ

* ตัวเลขที่ยกกำลังแสดงถึงลำดับความสำคัญของการให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์

จากตาราง พบว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของชาวประมงที่ศึกษาของ คือชาวประมงบ้านเกาะนก และบ้านแหลมโพธิ์มีส่วนร่วมในการใช้แรงงานและการร่วมประชุมมากที่สุด ในขณะที่ชาวประมงบ้านบางโหนดมีส่วนร่วมในการออกเงินและวัสดุอุปกรณ์มาก แต่มีส่วนร่วมในการประชุมน้อย หากพิจารณาการมีส่วนร่วมโดยภาพรวมพบว่า ทั้งสามหมู่บ้านมีส่วนร่วมในทุกด้าน ยกเว้นบ้านเกาะนกที่ขาดการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ทั้งนี้เพราะการทำกิจกรรมต่างๆมักให้ความสำคัญในขั้น การดำเนินกิจกรรมการวางแผน การประชุมเพื่อชี้แจงมากกว่า ผู้

ดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในชั้นประเมินผลน้อย ที่เห็นได้ชัดเจน คือตัวอย่างของการปล่อยพันธบัตรน้ำ ซึ่งไม่เคยมีการประเมินผลว่าการปล่อยแต่ละครั้งนั้นมีอัตราการรอดของสัตว์น้ำเป็นอย่างไร

หากพิจารณาถึงการมีส่วนร่วม ของชาวประมงบ้านบางโหนดโดยเฉลี่ยจะอยู่ในระดับต่ำกว่าหมู่บ้านอื่น ทั้งนี้จากการสำรวจพบว่า บ้านบางโหนดมีข้อจำกัดในเรื่องของการทำมาหากิน เนื่องจากชาวบ้านส่วนมากใช้เครื่องมือที่มีการทำงานแบบเต็มเวลา ทำให้โอกาสที่จะเข้าร่วมในการประชุมมีจำกัด ผู้นำชาวประมงรายหนึ่งได้กล่าวในเวทีของการสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งมีข้อเสนอแนะไว้ค่อนข้างน่าสนใจ เรื่องของการมีส่วนร่วมในการประชุมว่า

...การประชุมส่วนใหญ่ผู้หญิงเข้าประชุมมากกว่าผู้ชาย และเป็นอย่างนี้มานานแล้วไม่รู้จะทำอย่างไร ผู้ที่ไม่เข้าร่วมประชุมไม่ทราบว่าจะคิดอย่างไร เบื่อเหมือนกันประชุมแล้วยังทำอะไรไม่ค่อยได้เลย... ต่อไปมีแนวคิดที่เราควรจะพูดคุยกันโดยการสอดแทรกไปในการรวมกลุ่มในกิจกรรมทางศาสนาบ้างดีกว่า เช่น การทำบุญวันขึ้นปีใหม่ งานบุญในวันพระต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวประมงจะหยุดทำงานในช่วงนี้ แต่ก็ยังดีที่ยังมีส่วนร่วมในการออกเงินและออกวัสดุเป็นการทดแทนบ้าง (สุน จุลนวล (สัมภาษณ์) 13 สิงหาคม 2540)

1.2 การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของชาวประมงส่วนใหญ่ได้มาจากหลายแหล่งข่าว ทั้งจากผู้นำหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนสื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ ดังตารางที่ 13

ตาราง 13 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

แหล่งข้อมูล	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ผู้นำทางการ	25	55.56
ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ/กลุ่มแกนนำ	32	71.11
เพื่อนบ้าน	13	28.89
หน่วยงานราชการ	11	24.44
เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน	38	84.45
วิทยุ	2	4.44
หนังสือพิมพ์	2	4.44
โทรทัศน์	6	13.33

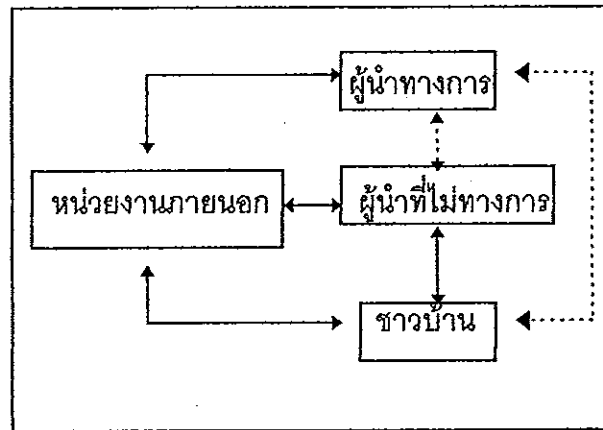
หมายเหตุ : ผู้ตอบสามารถตอบคำถามได้มากกว่า 1 ข้อ

จากตารางแสดงให้เห็นว่าชาวประมงในชุมชนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงจากนักพัฒนาขององค์กรเอกชนมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่มีนักพัฒนาขององค์กรเอกชนเข้ามาปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพบปะพูดคุยและแจ้งข่าวสารต่างๆผ่านทางกิจกรรมต่างๆที่มีอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการและกลุ่มกองทุนประมงซึ่งจะมีการพบปะอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง แหล่งข้อมูลที่สำคัญรองลงมา คือ กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการและกลุ่มแกนนำ เนื่องจากกลุ่มแกนนำในชุมชนจำนวนหนึ่งได้เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมของชมรมประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา และการประชุมกับกลุ่มกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงจากภายนอกอยู่บ่อยครั้ง ข่าวสารต่างๆที่ได้มาจึงถูกถ่ายทอดสู่ชุมชนส่วนอันดับที่สามจะได้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำทางการ นอกจากนี้ชาวประมงส่วนหนึ่งได้รับข่าวสารจากเพื่อนบ้าน และหน่วยงานราชการในระดับตำบลพอสมควร ส่วนการรับรู้ข้อมูลข่าวจากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ และหนังสือพิมพ์มีน้อยมาก

1.3 ภาวะผู้นำ

จากการศึกษาพบว่าในชุมชนมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการมีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะผู้นำทางด้านศาสนาในสำนักสงฆ์แหลมโพธิ์ คือพระมหาเจริญ เตชะบุญโญ เป็นพระนักพัฒนารูปหนึ่งที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และความสนใจต่อปัญหาความเป็นอยู่ของหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง มีผลงาน

ได้ทำสำเร็จและเป็นที่ยอมรับหลายอย่าง โดยเฉพาะการรณรงค์ให้มีการปราบปรามเรืออวนรุนอย่างต่อเนื่อง ความพยายามนี้ในปัจจุบันได้บรรลุผลสำเร็จแล้วระดับหนึ่ง และได้ก่อให้เกิดความศรัทธาในการเป็นนักพัฒนา และเป็นที่ยอมรับทั้งในและนอกชุมชน ด้วยเหตุนี้ชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์ซึ่งจัดได้ว่าและค่อนข้างประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรของชุมชน จุดนี้จึงถือเป็นข้อที่ได้เปรียบของชุมชนที่มีผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่มีความเข้มแข็ง และได้ช่วยเสริมการจัดการ ที่ผ่านมากเป็นที่ยอมรับว่าผู้นำที่ไม่เป็นทางการเป็นทั้งนักคิด นักวางแผน นักจัดการ และนักปฏิบัติที่ได้สนับสนุนและเสริมบทบาทของผู้นำที่เป็นทางการอย่างสำคัญ ส่วนมากผู้นำที่เป็นทางการเป็นนักคิดนักและวางแผนมากกว่าการเป็นนักปฏิบัติ และต้องทำงานเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐที่สั่งกันมาเป็นทอดๆจากส่วนกลางถึงระดับตำบล และหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจึงมองบุคคลเหล่านี้ว่าเสมือนหนึ่งเป็นข้าราชการคนหนึ่งและเป็นคนของอำเภอแม้ว่าจะอยู่ในหมู่บ้านก็ตาม ดังนั้นการทำงานส่วนใหญ่เป็นไปตามขั้นตอนมากกว่าการทำตามสภาพที่เป็นจริงในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามผู้นำทั้งสองมีการประสานความร่วมมือมาโดยตลอดและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับผู้นำ ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกอย่างสม่ำเสมอ ดังภาพประกอบที่ 10

ภาพประกอบ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก
ที่มา : วัย แก้วประกอบ (สัมภาษณ์) 15 ตุลาคม 2539.

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการของชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทชาวบ้านต่างให้ความเคารพนับถือ หากพิจารณาโดยภาพรวมแล้วพบว่า ชาวบ้านจะประสานสัมพันธ์กับผู้นำที่ไม่เป็นทางการมากกว่า แต่

อย่างไรก็ตามผู้นำทั้งสองประเภทเป็นตัวเชื่อมที่ีระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งถือเป็นสื่อความคิดแบบสองทางนั่นคือ ผู้นำเป็นผู้ที่รับรู้และเข้าใจปัญหาความต้องการของชาวบ้านและแจ้งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ทราบ และนำความคิด วิธีการในการแก้ปัญหาต่างๆจากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือนักวิชาการไปสู่ชาวบ้าน นอกจากนี้การติดต่อกับหน่วยงานภายนอกของชุมชน มีการประสานงาน 3 รูปแบบ คือ (1) การติดต่อกับผู้นำทางการโดยตรง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ เป็นการติดต่อทางราชการที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านโดยตรงและเป็นงานของส่วนรวมที่ต้องจัดการร่วมกัน (2) การติดต่อผ่านผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ พระสงฆ์ กลุ่มแกนนำต่างๆ ผู้รู้ ฯลฯ เป็นการติดต่อเพื่อหาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลรายละเอียดต่างๆในเชิงวิเคราะห์ ตลอดจนการข้อคิดเห็นต่างๆที่สำคัญเกี่ยวกับชุมชน (3) การติดต่อกับชาวบ้านโดยตรง กรณีที่ต้องมีการประสานกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การประสานกับกลุ่มกองทุนประมง กลุ่มออมทรัพย์ และเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านโดยตรง เนื่องจากต้องการลดขั้นตอนในการประสานงาน

1.4 ความสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติ

ในอดีตชุมชนมีความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันกล่าว ในยุคที่วิถีการผลิตหลักของชุมชนยังเป็นแบบดั้งเดิมคือมี การทำนา การทำกระเบื้อง การทำการประมงเพื่อยังชีพนั้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกันอย่างเด่นชัด โดยในการทำประมง และการทำนาใช้วิธีการออกปากและเมื่อได้ผลผลิตจะแบ่งปันกันไปตามสัดส่วนของแรงงาน แต่ในช่วงหลังๆ ความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้นในชุมชน ทั้งนี้มีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงทางการพัฒนาที่เน้นวัตถุดิบตัวนำ ซึ่งเห็นได้จากการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมระหว่างหมู่บ้านที่ทำให้การคมนาคมขนส่งสะดวกขึ้น คนภายนอกเริ่มทยอยเข้ามาอยู่ในชุมชน รวมทั้งการมีธุรกิจการทำนากุ้ง ธุรกิจบ้านจัดสรรและที่ดินที่ได้ขยายตัวมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ได้ทำให้อะไรๆและความจำเป็นในการติดต่อสัมพันธ์เหลือน้อยลง ปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวได้เกิดขึ้นในชุมชน

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติในระดับปัจเจกบุคคล ยังคงเหนียวแน่นและยังคงผูกพันกันในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างญาติพี่น้องเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วย การพึ่งพาอาศัยทางการเงิน การช่วยเหลือในงานบุญงานกุศลต่างๆของครอบครัว ได้แก่งานบวช งานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น เหล่านี้จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเต็มที่และมีความต่อเนื่อง วิถีชีวิตที่มีการพึ่งพากันนี้ได้กลายเป็นรูปแบบที่ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติหนึ่งของชุมชน ความรู้สึกที่ถูกหล่อหลอมและการรับรู้ร่วมกันนี้ ส่งผลให้เกิด

การจัดการที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งทรัพยากรของชุมชนและทรัพยากรของครอบครัว ไปในรูปแบบที่ต้องพึ่งพากันตลอดไป กล่าวโดยสรุปความสัมพันธ์ทางเครือญาติยังคงเป็นตัวยึดเหนี่ยวสังคมในระดับปัจเจกบุคคล แต่การพึ่งพากันในลักษณะของชุมชนโดยรวมมีระดับลดลง สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากชุมชนมีทำเลที่เหมาะสมจึงก่อให้เกิดการประกอบอาชีพที่หลากหลาย อันได้แก่ การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเที่ยว การขยายตัวของธุรกิจบ้านจัดสรร และธุรกิจนากุ้ง

1.5 ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

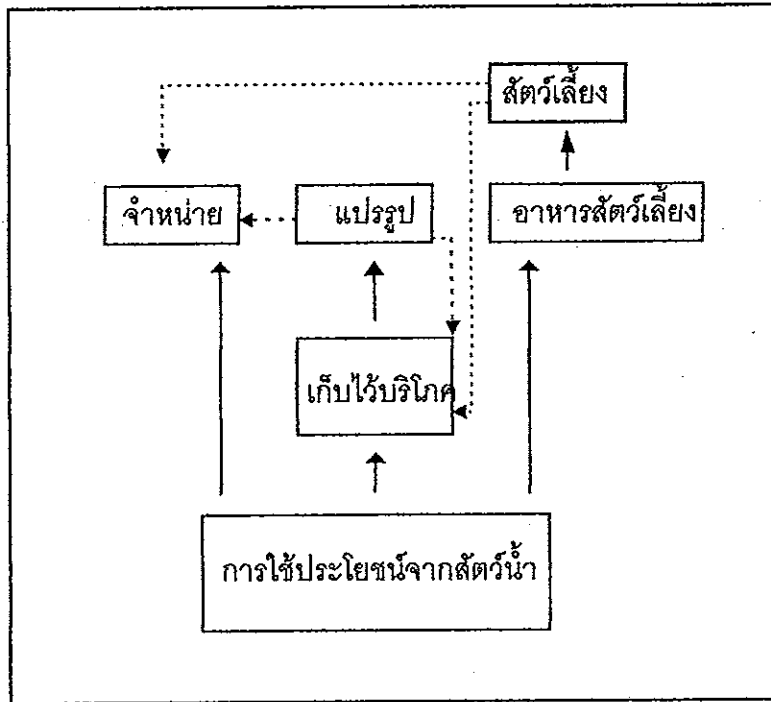
หากมองย้อนกลับไปในอดีตที่ผ่านมาพบว่าชุมชนประมงขนาดเล็กในบริเวณนี้ เป็นชุมชนที่เก่าแก่อายุราวประมาณ 200-300 ปี และหากพิจารณาจำแนกแต่ละหมู่บ้าน พบว่าแหลมโพธิ์บ้านเกาะนกและบ้านบางโหนด เปรียบเสมือนชุมชนเดียวกันมาก่อน แต่ต่อมาได้แยกตัวเมื่อมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกขึ้น มีการย้ายออกมาสร้างบ้านเรือนอยู่นอกหมู่บ้าน แต่ยังคงมีการไปมาหาสู่กันระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนสนิทเหมือนเดิมจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ชุมชนมีประเพณีและวัฒนธรรมอันเก่าแก่ที่สำคัญของชุมชนคือ ประเพณีการชักพระทางน้ำ และประเพณีการร้องเพลงเรือในงานบุญเดือน 11 ซึ่งชื่อเสียงมานานนับร้อยปีและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในและนอกชุมชน เนื้อเพลงในการขับร้องเพลงเรือส่วนใหญ่เป็นการรณรงค์ถึงการอนุรักษ์และให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชนประมง ชุมชนมีชายหาดทรายที่สวยงามซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง แหล่งนี้ล้วนเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้มีผู้คนเข้าไปเยี่ยมชมหมู่บ้านตลอดมา เมื่อชุมชนมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับจึงได้มีกลุ่มนักพัฒนาและหน่วยงานของทางราช

ต่างให้ความสนใจในการพัฒนาชุมชน ปัจจุบันเหล่านี้ล้วนเป็นแรงเสริมสร้างและความภาคภูมิใจของชุมชน ทำให้พวกเขาคิดที่จะพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

1.6 การพึ่งพาทรัพยากรประมงของชุมชน

สำหรับวิถีการผลิตของชุมชนในแถบนี้มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างอาชีพต่างๆ โดยมีอาชีพหลักที่สำคัญคือ การทำประมงชายฝั่ง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และอาชีพเสริม เช่น การรับจ้าง การค้าขาย การเพาะปลูก ฯลฯ ชาวประมงในชุมชนแถบนี้ใกล้ชิดและคุ้นเคยกับการใช้ทรัพยากรประมงเป็นเวลานาน ในฐานะที่ทรัพยากรนี้เป็นแหล่งเกื้อกูลของการทำมาหากินที่สำคัญ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงความเป็นมา คุณค่าและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรว่าเป็นห่วงให้อาหารที่มีความสัมพันธ์กันต่อกันระหว่างคนกับธรรมชาติ การพึ่งพาทรัพยากรประมงต้องคำนึงถึงหลักความสมดุลของทรัพยากร ที่จะต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขและความจำเป็นของระบบนิเวศ ตัวอย่างการพึ่งพาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงดังกล่าวนี้ ได้แก่การใช้เครื่องมือที่ไม่ทำลาย

สัตว์น้ำ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างคุ้มค่าและใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 การพึ่งพาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงของชุมชน

ที่มา : จำรัส เถาว์วิล ; พิเศษฐ์ มณีแถม (ผู้ให้สัมภาษณ์) 28 กรกฎาคม 2540

จากภาพประกอบการใช้ประโยชน์และการพึ่งพาสัตว์น้ำที่ได้ จะนำไปจำหน่ายและเก็บไว้บริโภคในครอบครัวเป็นหลักและสัตว์น้ำบางส่วนจะเป็นอาหารสัตว์เลี้ยงพบว่า บ้านเกาะนกกมีการใช้สัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาดเช่น ปลาแป้น ปลารม้อง จะทำเป็นอาหารของหมู เป็ด และไก่ สำหรับการแปรรูปสัตว์น้ำทำกันมากที่บ้านบางโหนด เช่น การทำปลาเค็ม กะปิ และกุ้งแห้ง ส่วนสัตว์น้ำที่มีขนาดเล็กที่ติดมากับเครื่องมือประมงที่ยังมีชีวิตอยู่ชาวประมงจะปล่อยกลับลงสู่ทะเล

กล่าวโดยสรุปการพึ่งพาทรัพยากรประมงของชาวประมงขนาดเล็กที่หากินบริเวณชายฝั่งต่างมีความตระหนักและคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากรประมงที่เป็นแหล่งอาหารสำคัญที่เกื้อกูลชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้มีแหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถหล่อเลี้ยงชุมชนชาวประมงขนาดเล็กที่หากินตามแนวชายฝั่งตลอดไป

2. ปัจจัยภายนอก

จากการศึกษาและการได้มีส่วนร่วมสังเกตการณ์ในการจัดการทรัพยากรประมงในแต่ละหมู่บ้าน ชาวประมงส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่า ได้มีหลายฝ่ายเข้ามาช่วยเหลือร่วมกันในการทำงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมง ทั้งหน่วยงานของภาครัฐและหน่วยงานของภาคเอกชน การเข้ามาของหน่วยงานภายนอกเหล่านี้ถือว่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มาจากภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชน

2.1 หน่วยงานของรัฐ

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับหน่วยงานของทางราชการ โดยเฉพาะกรมประมง โดยเห็นว่ามืบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงมากที่สุด ตามด้วยกรมชลประทาน กรมป่าไม้ตามลำดับ กรมประมงมีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมสูงทำให้ชาวประมงได้รับประโยชน์มากกว่าหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะกิจกรรมการประกาศเขตอนุรักษ์ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การปราบปรามเรืออวนรุน และกิจกรรมกองทุนประมง ฯลฯ แต่ชาวประมงส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการทำงานของหน่วยงานภาครัฐยังขาดความต่อเนื่อง ขาดการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นที่ดี และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีสิทธิอำนาจในการจัดการน้อย นอกจากนี้ขาดการประเมินผลงานที่เหมาะสม ซึ่งชาวประมงได้สะท้อนภาพการจัดการของภาครัฐในบางกิจกรรมว่า เป็นการดำเนินงานตามนโยบายของหน่วยงานมากกว่าจะคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของชุมชน อย่างไรก็ตาม ชาวประมงยังคงให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรของทางราชการ ที่ผ่านมามีกรมประมงมีนโยบายและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมงที่สำคัญคือ

2.1.1 นโยบายการพัฒนาการประมงของรัฐ

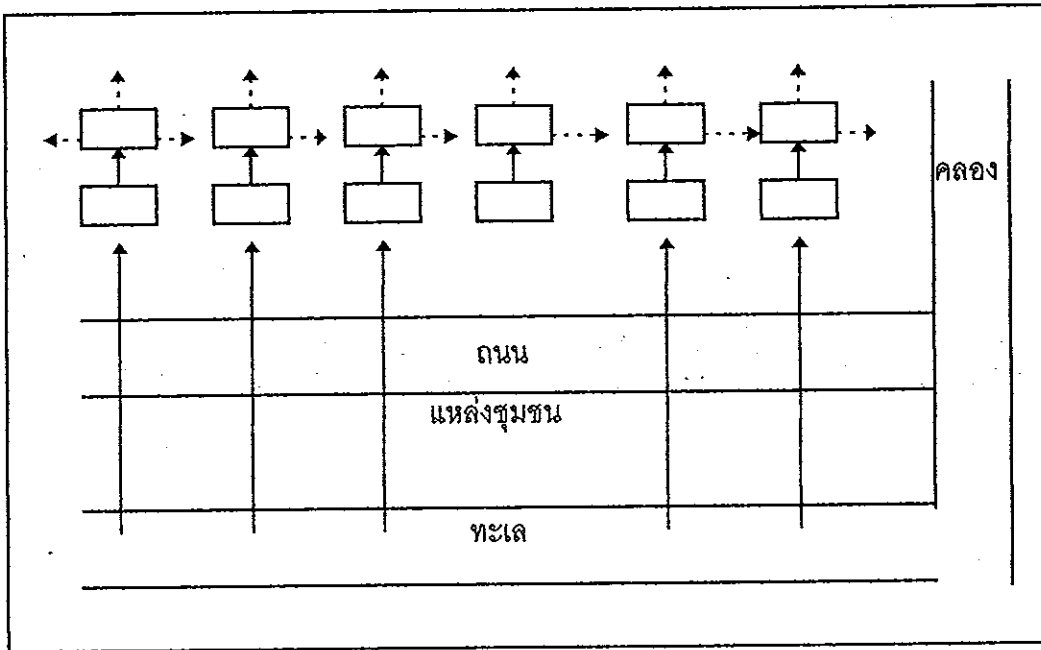
หากพิจารณานโยบายด้านการประมงของรัฐ จะพัฒนาไปในรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับกรอบนโยบายที่กำหนดโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งนโยบายด้านการประมงที่ผ่านมานั้นแบ่งออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆคือ

- 2.1.1.1 นโยบายการประมงในน่านน้ำไทย
- 2.1.1.2 นโยบายการประมงนอคน่านน้ำไทย
- 2.1.1.3 นโยบายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- 2.1.1.4 นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมการประมง

จากนโยบายที่กล่าวนี้ส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับชาวประมงขนาดเล็กชายฝั่งโดยตรงและได้เกิดกิจกรรมที่สืบเนื่อง ซึ่งมีผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงในพื้นที่เป้าหมายได้แก่ นโยบายการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งรัฐได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับ

แรก (พ.ศ.2504-2509) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) โดยรัฐส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งที่มีค่าทางเศรษฐกิจ เช่น การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเล การเพาะเลี้ยงปลาทะเล และการเพาะเลี้ยงหอยทะเล ฯลฯ ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณของสัตว์น้ำที่อยู่ในธรรมชาติมีไม่เพียงพอสำหรับการนำมาใช้ประโยชน์ รัฐจึงได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ โดยการสนับสนุนอาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้แพร่หลาย รวมทั้งการพัฒนาและปรับปรุงเทคนิคการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำให้สามารถได้ผลผลิตมากและลดต้นทุนการผลิต ดังนั้นเมื่อสภาพโดยทั่วไปของพื้นที่เป้าหมายที่มีความเหมาะสม จึงมีการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งกุลาดำอีกด้วยทำให้พื้นที่ที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลต่างขานรับต่อนโยบายดังกล่าว และจังหวัดสงขลาก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการเพาะเลี้ยงโดยเฉพาะการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำอยู่มาก จากรายงานประจำปี 2537 ของสำนักประมงจังหวัดสงขลา สถิติจำนวนผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ (*Penaeus Monodon*) ในจังหวัดสงขลา มีจำนวนถึง 1,967 ราย ครอบคลุมพื้นที่ 19,638 ไร่ (ประชิด พงศ์สุวรรณ (สัมภาษณ์) 3 มกราคม 2540)

ผลจากการที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมให้มีการเพาะเลี้ยง โดยเฉพาะการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ทำให้ชาวประมงที่อยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลาได้ประกอบอาชีพนี้กันเป็นจำนวนมาก รวมทั้งหมู่บ้านที่ศึกษาในครั้งนี้อย่างยิ่ง โดยเฉพาะพื้นที่บ้านบางโหนดมีการเพาะเลี้ยงมากที่สุด รองลงมาคือ บ้านแหลมโพธิ์ ส่วนที่บ้านเกาะนกไม่มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างไกลจากทะเล การเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่บ้านบางโหนดได้ทำการเพาะเลี้ยงกุ้งมาตั้งแต่ปี 2528 ปัจจุบันเกษตรกรที่เลี้ยงกุ้งในบริเวณนี้มีประมาณ 30 ราย ผู้ที่ทำนาทุ่งส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักหรือบางรายประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น นาทุ่งส่วนใหญ่เป็นของคนในพื้นที่ โดยมีพื้นที่เลี้ยงกุ้งเฉลี่ยประมาณ 10 ไร่ต่อราย นอกจากนี้ยังมีนักธุรกิจผู้เลี้ยงกุ้งรายใหญ่เป็นการเลี้ยงแบบรวมหุ้นทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ได้แก่ ได้หวัน จีน ญีปุ่น อีกจำนวน 4 บริษัท ได้แก่ บริษัทติ่งไถอินเตอร์เนชั่นแนล มีพื้นที่ฟาร์มประมาณ 500 ไร่ บริษัทวาริทอง มีพื้นที่ประมาณ 300 ไร่ บริษัทเฟื่องฟ้ามีพื้นที่ฟาร์มประมาณ 300 ไร่ และบริษัทภูเก็ทมีพื้นที่ฟาร์มประมาณ 200 ไร่ โดยการเลี้ยงครั้งแรกใช้พื้นที่บริเวณป่าชายเลนทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ต่อมาได้มีการพัฒนาวิธีการเลี้ยงเพื่อให้เกิดผลผลิตมากขึ้น ประกอบกับจำนวนชาวประมงที่ต้องการจะเลี้ยงกุ้งเพิ่มมากขึ้น จึงได้มีการขยายพื้นที่ออกไปตามแนวชายฝั่งทะเลสาบและมีการเลี้ยงอย่างหนาแน่นอยู่เฉพาะบริเวณที่ใกล้กับคลองขุด (คลองบางโหนด) โดยมีรูปแบบการใช้น้ำและการถ่ายเทน้ำทั้งจากบ่อเลี้ยงกุ้งดังภาพประกอบ 12

ภาพประกอบ 12 ลักษณะการใช้น้ำและการถ่ายน้ำทิ้งบริเวณนาุ้งบ้านบางโหนด

ที่มา : จากการสำรวจโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ : —————> หมายถึง การสูบน้ำเข้านาุ้ง
> หมายถึง การถ่ายน้ำทิ้งจากนาุ้ง

การเลี้ยงกุ้งในพื้นที่บริเวณนี้จะเป็นการเลี้ยงแบบระบบเปิด นาุ้งเหล่านี้มิได้มีการทำ
 ป้อนำบำบัดน้ำทิ้งโดยเฉพาะนาุ้งที่มีพื้นที่การเพาะเลี้ยงไม่มากนัก มีบางรายที่มีป้อนำบำบัดน้ำทิ้งโดย
 เฉพาะนาุ้งที่เป็นของบริษัทรายใหญ่ แต่ก็ยังไม่ให้นำน้ำทิ้งเข้าสู่ระบบบำบัดมากนัก ยังคงมีการถ่าย
 น้ำทิ้งจากนาุ้งสู่ทะเลและทุ่งนาในพื้นที่โดยตรง สภาพเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์น้ำโดย
 ตรงโดยเฉพาะที่นที่ริมชายฝั่งทะเล ชาวประมงในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก ต่างก็
 พุดเป็นเสียงเดียวกันว่า

...การปล่อยน้ำเสียทำให้กุ้งปลาไม่สามารถที่จะอยู่อาศัยได้ มีการอพยพหนี บาง
 ชนิดก็ลอยตายเป็นแพโดยเฉพาะสัตว์น้ำตัวเล็กๆ โดยเฉพาะปลานิล ปู ปลากระบอก
 ที่อยู่ริมฝั่ง สภาพเช่นนี้จะคงอยู่ระยะหนึ่งทำให้ทำมาหากินได้น้อยลง... ประกอบกับ
 ถ้าหากในช่วงใดที่มีการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานมาผนวกด้วยแล้ว ชาวประมงจะ
 ต้องหยุดจับสัตว์น้ำ นอกจากนี้การที่สูบน้ำมากักเก็บไว้ในพื้นที่หลายไร่ ทำให้ส่งผล

ต่อการทำงาน... เนื่องจากความเค็มได้ซึมผ่านพื้นดิน ชาวประมงต้องหยุดทำงานมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว นอกจากนี้ต้นตาลยังมีลักษณะ "หัวด้วน" และตายไปในที่สุด... (ประพัฒน์ เลียนเป็ย (สัมภาษณ์) 29 สิงหาคม 2540)

จากข้อสรุปของชาวประมงเมื่อได้นำมาเปรียบเทียบกับการศึกษาของ รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ และสมพร เพ็ญจันทร์ (2537 : 52-53) พบว่าการทำนาทุ่งทำให้เกิดการใช้ที่ดินและแหล่งน้ำไปอย่างสิ้นเปลือง ราคาที่ดินแพงขึ้น ขณะเดียวกันคุณภาพน้ำจืดและน้ำทะเลเริ่มเปลี่ยนไป เนื่องจากไม่มีการดูแลและการฟื้นฟูอย่างเหมาะสม นอกจากนี้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าทะเลเป็นสมบัติของส่วนรวม ทุกคนสามารถสูบมาใช้ในการเลี้ยงกุ้งได้ตามใจชอบ อีกทั้งยังคิดว่าการปล่อยน้ำทิ้งลงสู่ทะเลโดยไม่ผ่านการบำบัดก็ไม่ได้ทำให้คุณภาพน้ำทะเลเสียไป เพราะคลื่นซัดเอาของเสียออกทะเลลึก

ดังนั้นสิ่งเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือถึงแม้ว่าจะเห็นถึงผลเสียแต่ก็ยังมุ่งที่จะทำประโยชน์ให้แก่ตนเองมากเกินไป จนมองข้ามผลที่จะเกิดต่อผู้อื่นอันเป็นปัญหาที่พบเห็นเป็นประจำในการจัดการทรัพยากรที่เป็นสมบัติร่วมของชุมชน

นอกจากนี้เสียจากการทำนาทุ่งแล้วชาวประมงในชุมชนส่วนใหญ่ต่างมีความวิตกกังวลในเรื่องปัญหาของน้ำเสียจากแหล่งอื่นที่อาจตามมาในอนาคต เนื่องจากได้มีธุรกิจบ้านจัดสรรในชุมชนทั้งที่บ้านเกาะนกและบ้านแหลมโพธิ์ โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ของนักธุรกิจรายหนึ่ง ที่ได้มีแผนงานในการขยายสิ่งปลูกสร้างแบบครบวงจร เช่น การสร้างโรงแรม โรงเรียน และสถานที่ท่องเที่ยว ฯลฯ โครงการเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบอย่างแน่นอน โดยในด้านลบชุมชนจะเกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของสมาชิกชุมชน การที่มีคนนอกเข้ามาอยู่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การนิยมในวัตถุมีมากขึ้น มีการแข่งขันกันในการทำมาหากิน ในทางตรงกันข้ามการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและความสัมพันธ์ทางเครือญาติมีน้อยลง มีการดำรงอยู่เป็นแบบต่างคนต่างอยู่โดยเลียนแบบสังคมเมือง โดยเฉพาะธุรกิจการซื้อขายที่ดินในชุมชนซึ่งมีมากถึง 2 ชุมชน ทำให้คนในพื้นที่เร่งขายที่ดินกันมาก บางรายขายเกือบหมดมีเพียงบ้านที่อยู่อาศัยเท่านั้น ชาวประมงบางรายถึงกับบอกว่า "ขายที่หมดแล้วต่อไปไม่รู้จะอยู่กันอย่างไร ไม่รู้ว่าจะเอาอะไรให้ลูกหลานในอนาคต" (จำรัส เถาว์ถวิล (สัมภาษณ์) 28 กรกฎาคม 2541) แต่อีกด้านหนึ่งชุมชนย่อมมีเศรษฐกิจดีขึ้น มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะในระหว่างการก่อสร้าง

2.1.2 นโยบายของรัฐในการมีแผนแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา

สืบเนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2535 มอบหมายให้มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ทำการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการจัดทำแผนระยะสั้นเป็นรายปี ผลการศึกษาพบว่าความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลามี ปัญหาและสาเหตุที่สำคัญ 4 ประการคือ (คณะอนุกรรมการเพื่อแก้ไขเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรม ของทะเลสาบสงขลา, 2539 : 1)

- (1) น้ำในทะเลสาบสงขลาเริ่มเน่าเสีย
- (2) การตื่นเงินของทะเลสาบอันเนื่องจากตกตะกอน
- (3) จำนวนสัตว์น้ำลดลง
- (4) การใช้ประโยชน์ที่ดินผิดประเภทรอบทะเลสาบสงขลา

ต่อมาช่วงกลางปี 2536 พล.ร. นายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขึ้นมา คณะกรรมการชุดนี้มีอำนาจหน้าที่

- (1) กำหนดนโยบายและประสานการดำเนินงาน
- (2) พิจารณาและให้ข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษาตามแนวต่างๆ
- (3) พิจารณาโครงการที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- (4) มีอำนาจตัดสินใจในการแก้ปัญหาโดยไม่ขัดต่อนโยบายรัฐบาล และพิจารณาข้อ

ยุติความขัดแย้งระหว่างประชาชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- (5) มีอำนาจแต่งตั้งอนุกรรมการเฉพาะด้านเพื่อช่วยเหลือปฏิบัติงานตามความจำเป็น

นอกจากนี้ยังได้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ สงขลาในวันที่ 14 กรกฎาคม 2537 โดยคณะอนุกรรมการชุดนี้มีภารกิจหลักในการประสานงาน กับหน่วยงานของรัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และคณะกรรมการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เสนอแผนเพื่อแก้ไข ป้องกัน บำบัดฟื้นฟูรวมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตลอดจน การติดตามผลการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมบริเวณกลุ่มน้ำ เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนากลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา

การดำเนินงานของคณะอนุกรรมการที่ผ่านมา มีดังนี้ (คณะอนุกรรมการเพื่อแก้ไขเพื่อ แก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา, 2539 : 2)

- (1) การแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำ ได้แก่การเฝ้าระวังและติดตามการตรวจสอบ คุณภาพน้ำ การป้องกันน้ำเสียไหลลงทะเลสาบ การก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวม และการสร้าง จิตสำนึกเป็นต้น

(2) การแก้ไขความตื่นเงินของทะเลสาบ ได้แก่การเพิ่มพื้นที่ป่าตลอดจนศึกษาแนวทางการแก้ไขความตื่นเงิน เป็นต้น

(3) การแก้ไขปัญหาการลดลงของสัตว์น้ำ ได้แก่การดำเนินการกับการประมงที่ผิดกฎหมาย การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพประมง

จากการดำเนินงานของคณะกรรมการที่ผ่านมา มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงในพื้นที่ศึกษาดังนี้ (คณะกรรมการเพื่อแก้ไขเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา, 2539 : 2)

(1) โครงการออกแบบก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียของเทศบาลนครหาดใหญ่

โครงการนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านบางโหนดทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน พื้นที่การก่อสร้าง 1,510.93 ไร่ มีงบประมาณในการก่อสร้างเป็นเงินทั้งสิ้น 1,475 ล้านบาท ปัจจุบันอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้างโดยจะแล้วเสร็จในปี 2541 จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยพบว่า คนในพื้นที่ส่วนใหญ่เห็นด้วยที่มีการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย แต่รายละเอียดของการก่อสร้างนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ให้ข้อมูลข่าวสารจึงมีเสียงสะท้อนของชาวประมงที่อยู่ในบริเวณนั้นที่แฝงด้วยความกังวลว่า

...พวกเราไม่เคยได้รับข่าวสารเลย ทางกรมไม่ได้เข้ามาชี้แจง จนตอนนี้เกิดความสับสนและมีความวิตกกังวลในเรื่องของปัญหาน้ำเสีย การก่อสร้างไม่รู้ว่าจะช่วยแก้ปัญหาน้ำเสียได้สักแค่ไหน แต่จากการที่ได้คุยกับพวกที่อยู่ในพื้นที่ก่อสร้างได้บอกว่า การก่อสร้างในครั้งนี้ได้นำน้ำทิ้งที่อยู่ในเขตเทศบาลเท่านั้นมาทำการบำบัด... ส่วนน้ำที่อยู่นอกเขตก็ยังคงมีการปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติเหมือนเดิม (สุน จุลนวล (สัมภาษณ์) 25 สิงหาคม 2540)

ขณะที่ความกังวลใจของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่บ้านบางโหนดและพื้นที่บริเวณใกล้เคียงเริ่มเกิดขึ้นในการจัดการในระบบดังกล่าว โดยเฉพาะระบบของการระบายน้ำทิ้งที่ออกสู่แหล่งน้ำสาธารณะ โดยเฉพาะทะเลสาบสงขลาที่เป็นแหล่งที่ระบายน้ำทิ้งที่สำคัญ จากกระแสของการเรียกร้องเพื่อหาความกระจ่าง ทำให้สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคูเต่าได้ยื่นหนังสือต่อทางเทศบาลนครหาดใหญ่เพื่อให้มีการชี้แจง ซึ่งต่อมาในวันที่ 6 สิงหาคม 2540 ทางเทศบาลได้มีการเชิญผู้นำหมู่บ้านประชุม เพื่อให้ข้อมูลและทำความเข้าใจกับผู้นำของชุมชนเพื่อที่จะได้นำข่าวสารต่างๆไปชี้แจงในชุมชนต่อไป ผลของการชี้แจงของผู้นำต่อชาวบ้านยังไม่กระจ่างมากนัก ชาวบ้านส่วนใหญ่ยัง

ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ชี้แจงโดยตรงมากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากต้องการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในบางประเด็นที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง

(2) การดำเนินการปราบปรามการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย

การทำประมงที่ผิดกฎหมายในทะเลสาบสงขลามีหลายชนิด ได้แก่ การใช้โพงพาง การใช้ยาเบื่อ การใช้อวนรุนเป็นต้น โดยเฉพาะอวนรุนที่เป็นปัญหาต่อชาวประมงขนาดเล็กมากที่สุด ซึ่งเครื่องมือชนิดนี้เป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำเป็นอย่างมาก ทะเลสาบสงขลาตอนล่างเป็นแหล่งที่มีอวนรุนมากแห่งหนึ่ง ซึ่งอวนรุนที่ใช้ส่วนใหญ่มี 2 ขนาด คือ อวนรุนขนาดเล็ก โดยใช้คันรุนยาว 3-6 เมตร ให้เครื่องยนต์ยอนค้าขนาด 10 แรงม้า และเรืออวนรุนขนาดใหญ่คันรุนยาว 10-15 เมตร ให้เครื่องยนต์ยอนค้าขนาด 90-100 แรงม้า เรืออวนรุนที่อยู่ในตำบลคูเต่า เป็นของชาวมุสลิมจากหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7 จำนวนทั้งสิ้น 13 ลำ

ทางราชการจึงได้มีการปราบปรามอย่างต่อเนื่อง จนมาประสบความสำเร็จในเดือนมิถุนายน ปี 2540 ความสำเร็จในครั้งนี้นี้เกิดจากการทำงานร่วมของประมงอำเภอหาดใหญ่ ประมงอำเภอเมือง และประมงอำเภอควนเนียง นอกจากนี้มีหน่วยงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำของชุมชนให้ความร่วมมือด้วย โดยทางกรมประมงได้จัดหาเครื่องมืออวนลอยมาทดแทน นอกจากนี้ยังมีการมอบพันธุ์ปลาน้ำจืดจำนวนหนึ่งด้วย หลังจากที่ได้มีการมอบคืนเรือแล้วชาวประมงหยุดกิจการทำงานของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบว่า

...การทำงานของเจ้าหน้าที่ที่ผ่านมาก็หากมีความจริงใจในการปราบปรามอวนรุน ปัจจุบันนี้ชาวประมงคงอยู่กับอย่างสบายนานแล้ว และสัตว์น้ำก็มีความสมบูรณ์ และพวกเรคงไม่ต้องสูญเสียเครื่องมือกันมากมายเหมือนที่ผ่านมา... ครั้งนี้พูดได้เลยว่าทางประมงเขาจริง ต้องชมเชยการทำงานในครั้งนี้นี้ โดยเฉพาะประมงอำเภอที่ได้ย้ายมาใหม่ (นายสนั่น -ผู้วิจัย) ที่มีความจริงจังและมีความเด็ดขาดในการจัดการ (วุฒิ แก้วประกอบ (สัมภาษณ์ 15 มิถุนายน 2540)

การทำงานที่ผ่านมาของประมงจังหวัด ได้มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อคนในพื้นที่ระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องการติดตามสถานการณ์และความคืบหน้า และรายละเอียดเกี่ยวกับแผนฟื้นฟูทะเลสาบ สามารถสังเกตได้ว่าหลายฝ่ายยังไม่ค่อยเข้าใจ โดยเฉพาะผู้นำชาวประมงส่วนใหญ่มักจะติดตามสถานการณ์ไม่ค่อยทัน อีกทั้งยังไม่เข้าใจรายละเอียดอย่างชัดเจน ทั้งๆที่องค์กรชาว

บ้านควรจะต้องเป็นผู้กำหนดทิศทาง การประสานความร่วมมือ และการสนับสนุนงบประมาณด้วยตนเอง จึงเป็นหลักประกันที่มั่นคงต่อแผนการปฏิบัติงานในอนาคตได้

2.2 หน่วยงานเอกชน

จากการศึกษาพบว่าองค์กรเอกชนในนามของโครงการพัฒนาประมงขนาดเล็ก ได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชาวประมงทั้งสามหมู่บ้านมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2529 หน้าที่ขององค์กรนี้คือให้ความสนับสนุนด้านความคิด การปฏิบัติเกี่ยวกับจัดการทรัพยากรต่างๆในชุมชน การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง การให้ข้อมูลข่าวสารและการเสริมกำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ การที่ได้เข้าไปร่วมกินอยู่กับชาวบ้านในชุมชน ทำให้ได้รับทราบปัญหาต่างๆของชุมชนและมีการทำงานที่มีความต่อเนื่องเป็นกระบวนการทำให้มีผลงานออกสู่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำแกนนำชุมชนไปทัศนศึกษาดูงาน การคิดค้นกิจกรรมต่างๆเพื่อแก้ไขปัญหา การได้ร่วมกิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการให้เงินทุนกู้ยืมในการประกอบอาชีพ จึงเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนา และจัดการร่วมกับภาครัฐและประสานงานกับหน่วยงานต่างๆได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ภายใต้การประสานงานขององค์กรนี้ยังได้ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงกับกลุ่มและชุมชนอื่นกว้างขวางขึ้นอีกระดับหนึ่งคือ

2.2.1 ชมรมชาวประมงทะเลสาบตอนล่าง

ระหว่างปี 2522-2523 นักศึกษาและอาจารย์ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์กลุ่มหนึ่งได้เริ่มพูดคุยกันถึงทิศทางและปัญหาของชนบทไทยที่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะค่อนข้างยากจน และไม่ได้รับความเท่าเทียมกันในสังคมต้องตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบตลอดมา จึงเกิดโครงการฝึกอบรมนักศึกษาอาสาสมัครพัฒนาชนบทของมหาวิทยาลัยในปี 2523 จึงได้มีการจัดดูงานพัฒนาชนบทรวม 3 แห่ง หลังจากการดูงานแล้วได้เปิดโอกาสให้คนกลุ่มนี้ได้แลกเปลี่ยนแนวความคิดและประสบการณ์ในการพัฒนาชนบทร่วมกับนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาชนบท (อพช.) รุ่นบุกเบิกในครั้งนั้นประมาณ 4 คน จึงได้เริ่มกิจกรรมศึกษาพื้นที่ภายใต้โครงการที่เรียกว่า "โครงการสำรวจหมู่บ้านปากบางนาทับ จังหวัดสงขลา"

ราวประมาณเดือน พฤษภาคม 2525 ได้ปรับปรุงโครงการใหม่เป็น "โครงการพัฒนาชุมชนประมงบ้านปากบางนาทับ" จึงถือเป็นโครงการร่วมระหว่างโครงการปฏิรูปการเกษตรและการพัฒนาชนบท (คปช.) และโครงการจัดตั้งภาควิชาวาริชศาสตร์ การทำงานในช่วงนี้มีเจ้าหน้าที่ภาคสนาม 2 คน โดยกระบวนการทำงานในพื้นที่แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะแรก ปี 2525-2531 โครงการพัฒนาชุมชนประมงบ้านปากบางนาทับ ในช่วงปี 2525-2527 ได้รับเงินสนับสนุนเป็นเงินทุนหมุนเวียนจากโครงการปฏิรูปการเกษตรและการพัฒนาชนบท และเงินทุนหมุนเวียนบางส่วนจากประเทศเยอรมัน จากองค์การ แตร้ เค ชอม ต่อมาในระยะ 2527-2531 องค์การนี้ได้เข้ามาช่วยเหลือด้านเงินทุนอย่างเต็มรูปแบบ และมีกิจกรรมเครือข่ายผู้นำร่วมกับพื้นที่อื่นๆในจังหวัดสงขลา จึงได้ตั้งชื่อใหม่ว่า "โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา" เป็นโครงการพัฒนาที่ต่อเนื่อง โดยได้ขยายครอบคลุมหมู่บ้านหลัก 5 หมู่บ้านคือ

- หมู่บ้านปากแตระ อำเภอระโนด
- หมู่บ้านบางโหนด อำเภอหาดใหญ่
- หมู่บ้านนาเสมียน อำเภอจะนะ
- หมู่บ้านปากบางสะกอม อำเภอจะนะ
- หมู่บ้านปากบางเทพา อำเภอเทพา

ระยะที่สอง (2529-ปัจจุบัน) โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จังหวัดสงขลาได้รับเงินทุนสนับสนุนจาก MISEREOR ต่อมาในปี 2533 ได้ขยายพื้นที่ขึ้นอีก 6 หมู่บ้าน

- หมู่บ้านปากบางภูมิ อำเภอควนเนียง
- หมู่บ้านกลาง อำเภอควนเนียง
- หมู่บ้านปึก อำเภอจะนะ
- หมู่บ้านโนไร่ อำเภอจะนะ
- หมู่บ้านใหม่ อำเภอสิงหนคร
- หมู่บ้านเกาะนก อำเภอหาดใหญ่

หลังจากนั้นเลือกหมู่บ้านเครือข่าย 16 หมู่บ้าน โดยแยกเป็นหมู่บ้านในเขตอ่าวไทย 10 หมู่บ้าน และหมู่บ้านในเขตทะเลสาบ 6 หมู่บ้าน ผู้วิจัยใคร่นำเสนอเฉพาะหมู่บ้านในเขตทะเลสาบที่เกี่ยวข้องดังนี้

- หมู่บ้านแหลมโพธิ์
- หมู่บ้านท่าเมรุ
- หมู่บ้านวังเนียน
- หมู่บ้านปากจำ
- หมู่บ้านปอหว่า
- หมู่บ้านท่าเสา (สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม, 2537 : 32-36)

ต่อมาในปี 2533 หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมและการทำงานในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดความคิดการก่อตั้งชมรมชาวประมงขนาดเล็กทะเลสาบสงขลาขึ้น โดยในระยะแรกชมรมฯ ได้ทำงานร่วมกันทั้ง 2 ฝั่ง ทั้งฝั่งด้านอ่าวไทย และฝั่งทะเลสาบโดยใช้ชื่อว่า "ชมรมชาวประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา" แต่ในทางปฏิบัติพบว่าทั้งสองฝั่งนี้มีสภาพปัญหาตลอดจนแนวทางการแก้ไขที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงได้เลือกกรรมการชมรมฯ แยกกันโดยมีกรรมการทั้งสิ้น จำนวน 15 คน จากอำเภอต่างๆรอบทะเลสาบ

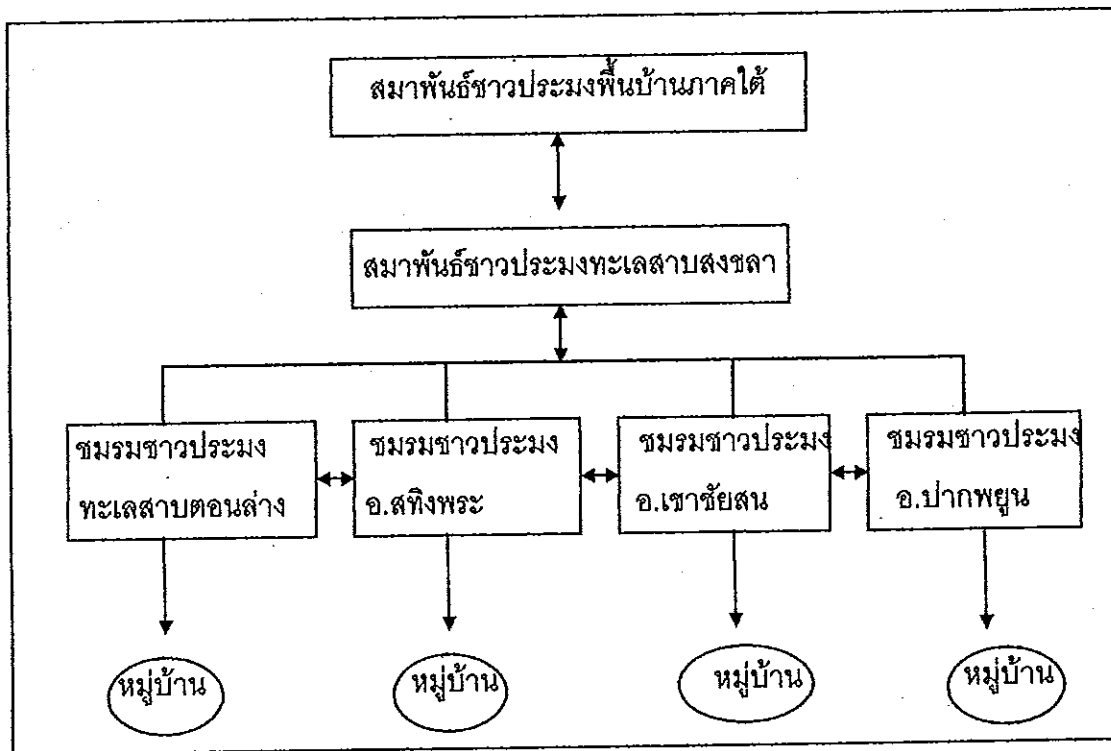
ปี 2535 ได้จัดตั้งชมรมฯ ประมงขนาดเล็กระดับอำเภอขึ้น 3 แห่ง คือ อำเภอหาดใหญ่ อำเภอควนเนียง และอำเภอสิงหนคร กิจกรรมที่ผ่านมาของชมรมฯ มีการประชุมร่วมกับทางราชการ การยื่นหนังสือเรียกร้อง และการร่วมกิจกรรมอนุรักษ์สัตว์น้ำ ดังนั้นปี 2539 เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นจึงได้ตั้งกรรมการของแต่ละฝั่ง โดยในเขตทะเลสาบได้มีมติที่ประชุมได้ตั้งชื่อชมรมใหม่ว่า "ชมรมชาวประมงทะเลสาบตอนล่าง" การก่อตั้งชมรมฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันพิทักษ์ผลประโยชน์และร่วมกันหามาตรการเพื่อเพิ่มสัตว์น้ำของชาวประมงทะเลสาบ เพื่อศึกษาและเผยแพร่ปัญหาและทางออกของชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง และแสวงหารูปแบบและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนแสวงหาการสนับสนุนด้านต่างๆในการแก้ไขปัญหา

2.2.2 สมาชิกชาวประมงทะเลสาบสงขลา

สมาชิกชาวประมงทะเลสาบสงขลาจัดตั้งขึ้นเมื่อ เดือนตุลาคม 2536 ประกอบด้วยสมาชิกทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน มีสมาชิก 2 จังหวัด คือ พัทลุง และจังหวัดสงขลา มีการกำหนดโครงสร้างไว้อย่างคร่าวๆ และสรรหาตัวแทนจากชมรมชาวประมงในเขตทะเลสาบเป็นกรรมการโดยการชั่งระยะเวลา 3-4 ที่ผ่านมาการรวมตัวของสมาชิกชาวประมง ได้เกิดผลดีต่อชุมชนและส่วนรวม ตลอดจนสามารถต่อรองกับภาครัฐได้มากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาเพื่อนชาวประมงพื้นบ้านโดยการจัดประชุมเคลื่อนที่ทุกๆ 3 เดือน ให้เกิดการรับรู้ปัญหาของทะเลสาบเพื่อหาทางออกและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน อีกทั้ง ให้เกิดเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านโดยอาศัยประเด็นร่วมกันคือ การลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำที่ประสบปัญหาหลักจากอวนรุน อวนลาก (โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและพื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้, มปป : 1)

ภาระกิจหลักในช่วงแรกๆของการจัดตั้งสมาชิกคือ กำหนดโครงสร้าง การแต่งตั้งคณะกรรมการ การผูกมิตรหาเพื่อนแต่ละพื้นที่ เพื่อเข้าร่วมในขบวนการแก้ปัญหาาร่วมกัน สมาชิกชาวประมงทะเลสาบจึงเป็นแกนนำสำคัญของชาวประมงในการเคลื่อนไหว เพื่อต่อสู้กับปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรประมง และการสนับสนุนให้ชาวประมงช่วยกันฟื้นฟูแหล่งทำมาหา

กิน ตลอดจนการผลักดันให้รัฐสนับสนุนในกิจกรรมต่างๆของชาวประมง ปัจจุบันข้อเสนอของสมาพันธ์ได้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้นได้แก่ การผลักดันให้อวนรุนหมดไปจากทะเลสาบ การเสนอให้รัฐอุดหนุนการร่อนน้ำในจุดที่วิกฤตซึ่งกำลังขุดอยู่ที่ทะเลน้อย การมีส่วนร่วมเสนอเรื่องการหยุดปล่อยน้ำเสียจากโรงงาน นาุ้ง และชุมชน ซึ่งปัจจุบันกำลังก่อสร้างบำบัดน้ำเสียรวมของเทศบาลนครหาดใหญ่ ส่วนข้อเสนออื่นๆของสมาพันธ์ เช่น การเปิดปากกระวะ การเร่งรัดงบประมาณของแผนฟื้นฟูทะเลสาบ การเสนอให้ก่อสร้างสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการรับรองสิทธิประมงอาสา ซึ่งอยู่ในระหว่างการติดตามสถานการณ์ความคืบหน้าอยู่เป็นระยะๆ อย่างไรก็ตามการจัดการสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลาเกี่ยวข้องกับและเป็นส่วนหนึ่งของสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ในการจัดการทรัพยากรประมงในระดับภาค ดังนั้นภาพรวมของการจัดการของสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา มีรูปแบบดังประกอบ 13

ภาพประกอบ 13 แสดงโครงสร้างการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้

ที่มา : นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ ; สุรินทร์ นิลเพชร (สัมภาษณ์) 24 เมษายน 2541

สมาพันธ์จะเคลื่อนไหวและมีการประชุมแกนหลักทุกเดือน และการประชุมสมาชิกปีละครั้ง ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของการทำงานมีทั้งความสำเร็จและปัญหาอุปสรรค จากในส่วนของปัญหาการทำงานเป็นปัญหาที่กว้างขวางครอบคลุมปัญหาด้านต่างๆในการดำเนินชีวิตในลักษณะที่โยงใยกัน ทั้งนี้สามารถเห็นได้จากมีการกล่าวถึงกันในหมู่คนทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ในโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลาท่านหนึ่งว่า

...การทำงานร่วมกับชุมชนซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับประชาชน กลุ่มพวกเรา มีปัญหามากมาย เพราะปัญหาของชุมชนนั้นมีหลากหลายเนื้อหา มีความละเอียดขณะเดียวกันมีความยุ่งยากซับซ้อนโยงใยกัน ไม่ได้เป็นระบบเหมือนความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมา ยังต้องใช้เวลาในการศึกษาและเรียนรู้เพื่อทำงานร่วมกัน อีกมาก (เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (สัมภาษณ์) 4 มกราคม 2540)

หากพิจารณาถึงความสำเร็จที่ได้รับจากการทำงานของสมาพันธ์ในแต่ละพื้นที่พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นคือ หน่วยงานของทางราชการเห็นความสำคัญของชาวประมงพื้นบ้านในการแก้ปัญหาต่างๆมากขึ้น ในระยะ 3-4 ปีที่ผ่านมา ชุมชนบางแห่งสามารถที่จะต่อรองงบประมาณกับทางราชการได้ สมาพันธ์ได้มีส่วนในการแก้ไขปัญหอันก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การอนุรักษ์ชายฝั่งโดยร่วมมือกันทำเขตอนุรักษ์ การปลูกป่าชายเลน การทำปะการังเทียมแบบพื้นบ้าน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การระดมทุนภายในชุมชน การแปรรูปสัตว์น้ำ การเพาะเลี้ยง ฯลฯ นอกจากนี้ข้อเสนอต่างๆของชาวประมงที่ได้เสนอผ่านสมาพันธ์ไปยังรัฐบาลในปี 2536 ส่วนใหญ่ได้รับการบรรจุไว้ในแผนแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา ซึ่งจัดโดยคณะกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ (โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและ พื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้ ,มปป : 8) นอกจากนี้ชาวประมงมีพันธมิตรภายนอกมากขึ้นทั้งหน่วยงานราชการ นักวิชาการ และองค์กรชาวบ้านในสาขาอาชีพอื่นๆ คนเหล่านี้เข้าใจปัญหาของชาวประมงมากขึ้น และได้ช่วยผลักดันในการแก้ปัญหาต่างๆให้ลุล่วงไปได้ดีขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านได้มีเวทีที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในประเด็นที่เป็นประโยชน์ อีกทั้งผู้นำมีประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น โดยเฉพาะการประสานงานกับทางราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (นฤทธิ ดวงสุวรรณ (สัมภาษณ์) 24 เมษายน 2541)

มีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมในประเด็นของการเผยแพร่ข้อมูลของกลุ่มสมาพันธ์ว่า แกนนำชุมชนที่ได้ออกไปประชุมและผลักดันเรื่องราวต่างๆภายนอกชุมชนได้มีประสบการณ์ต่างๆเพิ่มขึ้น แต่การนำข้อมูลต่างๆมาถ่ายทอดให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบมีไม่มากนัก ทำได้เพียงบางกลุ่ม บางพื้นที่เท่านั้น จึงเกิดช่องว่างระหว่างแกนนำกับกลุ่มชาวบ้านทั่วไป ดังนั้นเมื่อมีการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องในกรณีต่างๆทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร นอกจากนี้บางพื้นที่มีกรรมการที่ทำงานจริงๆเพียงไม่กี่คน ดังนั้นต้องหากคนมาช่วยหนุนเสริมอีกมากถ้าจะให้องค์กรเข้มแข็ง

2.3 นักวิชาการ

กลุ่มนักวิชาการได้เข้ามามีบทบาทในการเสริมสร้างพลังของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมง โดยเฉพาะนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องของการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการตรวจวัดตะกอนในอ่าวคุง ตลอดจนร่วมประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นในแผนแม่บทเพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนักศึกษาและกลุ่มเยาวชนที่ได้เข้ามาทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในชุมชน โดยการนำขององค์กรต่างๆเช่น องค์กรแลได้ กองทุนโลกสดใสบ้านเกิด กลุ่มเยาวชนสมิหลาสงขลา ฯลฯ กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา ภายใต้การดูแลของนักวิชาการที่คอยตรวจสอบ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมต่างๆเหล่านั้น

2.4 สื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีหน้าที่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างของชุมชน ตลอดจนเป็นการกระตุ้นเตือนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบสถานการณ์ของชุมชน เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการในภาระงานที่ยังไม่แล้วเสร็จให้ลุล่วงไป นอกจากนี้การเข้ามาของสื่อมวลชนยังเป็นการกระตุ้น การทำงานของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง และทุกคนมีความตื่นตัวพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงได้แก่ สถานีโทรทัศน์ช่อง 10 ของกรมประชาสัมพันธ์ผลงานที่ได้ทำไปแล้ว คือการถ่ายทำสารคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านแหลมโพธิ์ โดยเฉพาะประเพณีการชักพระ และการร้องรำเพลงเรืออันเก่าแก่เพื่อนำไปเผยแพร่ให้ชุมชนได้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์

ชุมชนประมงบ้านแหลมโพธิ์ได้ริเริ่มจัดการทรัพยากรประมงมาประมาณ 15 ปี กิจกรรมในระยะแรกยังไม่ชัดเจนมากนัก หลังจากนั้นประมาณ 5 ปีที่ผ่านมากิจกรรมเริ่มมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น การจัดการทรัพยากรประมงที่ผ่านมามีได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านทรัพยากรของชุมชน ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ดังนั้นเพื่อให้เห็นถึงผลของการเปลี่ยนแปลงต่างๆดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มผู้รู้และกลุ่มแกนนำคนสำคัญของชุมชน จึงกล่าวได้ว่าชุมชนประมงแหลมโพธิ์ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรประมงในระดับหนึ่ง จากการสนทนากลุ่มผู้ที่เข้าร่วมในการสนทนา ต่างก็ให้ความคิดเกี่ยวกับความสำเร็จในภาพรวมบางประเด็น ดังนี้

1. ความหลากหลายของสัตว์น้ำมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหลังจากที่มีการขุดลอกคลองสูงแจ้งแล้ว คลองสายนี้เป็นคลองสายสั้นๆที่ไหลเชื่อมต่อระหว่างคลองคูตะเภากับอ่าวกวนเมื่อได้ขุดลอกแล้วการไหลเวียนของกระแสน้ำภายในอ่าวกวนดีขึ้น ซึ่งจากการศึกษาของนักศึกษา กลุ่มเยาวชน และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ทำการศึกษาเพื่อตรวจวัดสภาพความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวกวนหลังจากที่ได้ขุดลอกคลองสูงแจ้งแล้ว พบว่ามีแนวโน้มของความหลากหลายของสัตว์น้ำจะเพิ่มมากขึ้น ชาวประมงในกลุ่มการสนทนากลุ่มต่างให้ข้อมูลตรงกันว่า

...กุ้งปลาหรือสัตว์น้ำหลายชนิดที่เคยหายไปหรือมีน้อยเมื่อก่อน เช่น ปลาคัน หลาว ปลาพรม ปลาหัวอ่อน กุ้งหัวหญ้า ซึ่งเป็นกุ้งที่อาศัยในน้ำจืด พวกเราจับได้อีกครั้งหลังจากที่มีการขุดลอกคลองสูงแจ้ง ทำให้จับสัตว์น้ำเหล่านี้ได้ และภูมิใจที่เห็นความอุดมสมบูรณ์กลับมาอีกครั้งแม้จะเป็นช่วงสั้นๆก็ตาม นอกจากนี้การขุดลอกทำให้แล่นเรือได้สะดวกด้วย... เมื่อก่อนชาวประมงแถบนี้ลำบากมากต้องลากเรือเป็นกิโลกว่าจะออกจากอ่าวกวนได้ เนื่องจากน้ำแห้งแล้วสัตว์น้ำจะอยู่อาศัยอย่างไร พวกเราชาวประมงต้องการให้มีการขุดลอกและฟื้นฟูสภาพอ่าวกวนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำและทำให้มีแนวโน้มว่าความหลากหลายมากขึ้น เพราะพวกเราหากินได้คล่องตัวขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว แม้เป็นช่วงเวลาสั้นๆก็ตาม (จากการสนทนากลุ่ม วันที่ 11 กันยายน 2540)

2. เครื่องมือที่ทำลายล้างสัตว์น้ำลดลง เครื่องมือที่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำโดยเฉพาะเรืออวนรุน ประมาณ 15 ปีที่ผ่านมาชาวประมงชุมชนแหลมโพธิ์หลายรายได้ใช้เครื่องมืออวนรุนใน

การทำประมงชายฝั่ง ส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าเป็นเครื่องมือที่ต้องห้ามทางกฎหมายประมงและเป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำ ต่อมาเมื่อทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกาศห้ามใช้และให้ความรู้ถึงผลกระทบต่อสัตว์น้ำ จึงเลิกใช้เครื่องมืออวนรุนทั้งชุมชนแหลมโพธิ์ อย่างไรก็ตามชุมชนก็ยังได้รับผลกระทบจากการใช้เครื่องมือชนิดนี้จากชาวประมงในชุมชนใกล้เคียง แต่ด้วยความตระหนักในคุณค่าของใช้ทรัพยากรประมง ทำให้เกิดการรณรงค์เพื่อให้อวนรุนหมดไป ชาวประมงทุกคนต่างได้บอกว่า

...สิ่งที่ทุกคนปรารถนาคือต้องการอวนรุนที่หมดไปจากชุมชน พวกเราต่อต้านมานานหลายปีมาก เพราะทราบถึงผลเสียที่ตามมา พวกเราทุกคนต่างได้ร่วมมือกับทางการที่เกี่ยวข้องในการปราบปรามและช่วยในการสอดส่องดูแล เมื่อพบว่ามีการจับสัตว์น้ำด้วยอวนรุนก็จะแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบทันที แต่หน่วยงานกว่าจะมาถึงอวนรุนก็ไปแล้ว จึงเปลี่ยนวิธีใหม่โดยการเข้าไปคุยกับผู้ใช้อวนรุนในเชิงขอร้องให้เห็นความสำคัญต่อทรัพยากรสัตว์น้ำที่เป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญ โดยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงประสบผลสำเร็จ ปัจจุบันอวนรุนในแถบนี้ไม่มีอีกแล้ว... ทำมาหากินได้คล่องตัวขึ้นจึงถือเป็นความภูมิใจของชาวประมงชุมชนแหลมโพธิ์ (จากการสนทนากลุ่ม วันที่ 11 กันยายน 2540)

3. องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม โดยเฉพาะองค์กรชุมชนในกลุ่มกองทุนประมง เป็นกองทุนที่ได้การสนับสนุนการเงินจากสำนักประมงจังหวัดสงขลาตั้งแต่ปี 2538 ปัจจุบันองค์กรนี้สามารถจัดการกลุ่มได้ด้วยตัวเอง และพึ่งพาตัวเองได้ให้เห็นอย่างชัดเจนคือ การที่พึ่งตัวเองด้านการเงินเพื่อใช้ในการเป็นทุนในการซื้อเครื่องมือประมง ทำให้สมาชิกได้กู้ยืมเงินจากกองทุนประมงในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ช่วยลดการพึ่งพาเงินกู้ยืมจากระบบจากพ่อค้าคนกลางและญาติพี่น้องที่มีดอกเบี้ยสูงกว่ามาก ชาวประมงทุกรายเห็นว่ากองทุนนี้มีประโยชน์มากต่อชุมชนชาวประมง และคาดหวังให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดตั้งกองทุนนี้กับชุมชนอื่นๆด้วย

ทางด้านสังคมสมาชิกในองค์กรนี้จัดได้ว่าเป็นแกนหลักสำคัญในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมของกลุ่มที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเช่น การเป็นแกนนำในการรณรงค์ให้ยกเลิกการใช้เครื่องมือทำลายล้างทรัพยากรสัตว์น้ำ การสอดส่องดูแลการลักลอบผู้ที่เข้ามาทำกินในเขตอนุรักษ์ การเผยแพร่แหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนแก่เยาวชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากร การเป็นแกนนำในการเข้าร่วมประชุมกลุ่มชมรมประมงขนาด

เล็กจังหวัดสงขลา อย่างต่อเนื่อง ทำให้องค์กรมีความคิดสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ตลอดจนสามารถกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ที่เห็นชัดเจนโดยเฉพาะการวิเคราะห์สถานการณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในอนาคตที่อาจหมดไปหากยังมีการใช้เรืออวนรุน จึงนำไปสู่การรณรงค์ต่อต้านเรืออวนรุน สามารถตั้งกฎกติกาของชุมชนขึ้นเองได้ สามารถร่วมวางแผนกับทางหน่วยงานราชการ จังหวัด อำเภอได้ โดยเฉพาะการกำหนดเขตอนุรักษ์พืชพรรณสัตว์น้ำ ซึ่งมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อกิจกรรมต่างๆหลังจากที่มีการ ประกาศเขตอนุรักษ์ โดยกิจกรรมเหล่านั้นต้องให้สอดคล้องกับทรัพยากรและความต้องการของชุมชน

4. ความตระหนักต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาตัวอย่างที่เห็นชัดเจนในเรื่องของความตระหนัก คือ การไม่ตัดไม้ทำลายป่าชายเลนในบริเวณอ่าวขุน ป่าชายเลนมีความสำคัญโดยตรงต่อทรัพยากรสัตว์น้ำ ที่ผ่านมาชาวประมงจะมักตัดไม้ในป่าชายเลนไปทำเป็นเครื่องมือประมง เช่น การทำหม่าดักปลาที่ตั้ง การทำไซตุ้ในการดักกุ้ง ซึ่งอุปกรณ์ประมงเหล่านี้ต้องใช้ไม้เป็นปริมาณมาก แต่ปัจจุบันนี้ชาวประมงใช้เครื่องมือหว่านน้อยมากไม่มีการเพิ่มขึ้น เนื่องจากส่วนใหญ่ต่างตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติที่จะเป็นแหล่งในการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน ส่วนการใช้ไซตุ้ในการดักกุ้งยังมีอยู่แต่ไม้ที่ใช้ส่วนใหญ่จะสั่งซื้อมาจากนอกชุมชน สิ่งหนึ่งที่ได้ก่อให้เกิดความตระหนักมากข้อสังเกตหนึ่งพบว่าชาวประมงส่วนใหญ่ คิดถึงการอยู่รอดของคนรุ่นลูกรุ่นหลานในอนาคต จากการสนทนากลุ่มชาวประมงต่างได้บอกว่า

...หากว่าเราไม่ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรประมงลูกหลานพวกเราในอนาคตจะอยู่จะกินกันอย่างไร ทรัพยากรสมบัติพวกเราชาวประมงก็มีไม่มากไม่ว่าจะเป็น ที่ดิน ปลุกสร้างบ้าน ที่ทุ่งนา สวนยางพารา มีเพียงแต่ทะเลสาบสงขลาที่เป็นทรัพยากรสมบัติ ที่ทุกคนต่างใช้เป็นแหล่งหากินร่วมกันไม่มีใครมีสิทธิ์เป็นเจ้าของ การประกอบอาชีพประมงหาความแน่นอนไม่ได้... ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำจะเป็นตัวชี้ชะตาการทำมาหากินของชาวประมงที่หากินไปวันๆ ดังนั้นหากเราไม่ช่วยกันคนละไม้คนละมือในการช่วยกันจัดการทรัพยากรประมงแล้วใครที่ไหนเขาจะเข้ามาช่วย (จากการสนทนากลุ่ม วันที่ 11 กันยายน 2540)

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการมีความตระหนักในเรื่องของการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างประหยัดและใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและคุ้มค่า เหตุผลหนึ่งชาวประมงต่างตระหนักและเห็นความสำคัญของทรัพยากรที่เป็นอาหารเกือบชีวิตที่สำคัญของชุมชน

คือการปล่อยสัตว์น้ำที่ติดมากับเครื่องมือประมงเป็นสัตว์น้ำขนาดเล็กแต่ยังมีชีวิตอยู่กลับลงสู่ทะเล ทั้งนี้เพื่อให้สัตว์น้ำได้มีชีวิตและเจริญเติบโตอีกระยะหนึ่งก่อนที่จะนำมาใช้เป็นประโยชน์ สำหรับ สัตว์น้ำตัวเล็กที่ติดเครื่องมือประมงและตายแล้วก็จะนำไปเป็นอาหารของสัตว์เลี้ยง และจากการสังเกตตรงบริเวณท่าหน้าแพปลาของชุมชนที่มีการซื้อขายสัตว์น้ำทุกวัน จะไม่เห็นสภาพของเศษ ปลาหลงเหลืออยู่ในบริเวณ บริเวณท่าแพปลา เนื่องจากมีสัตว์เลี้ยง ได้แก่ ไก่ หมู และเป็ดที่ได้รับ ประโยชน์ที่เป็นผลพลอยได้ที่หมุนเวียนเข้ามาเป็นแพ ส่งรายได้อีกแหล่งหนึ่งของครอบครัว

การสร้างความตระหนักนี้ยังได้ถูกถ่ายทอดไปยังลูกหลานในครอบครัวชาวประมงอีกด้วย มีชาวประมงหลายรายให้ลูกหลานได้เรียนรู้ และสร้างความตระหนักในการประกอบอาชีพ ประมงชายฝั่ง โดยให้ลูกหลานออกทำการประมงร่วมกัน พร้อมทั้งถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้อง โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือทำการประมงที่ไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ และให้เห็นถึงคุณค่าของความ สำคัญของทรัพยากรประมง

บทที่ 5

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรม ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมง นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงลักษณะของกลุ่มตัวอย่างทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนศึกษาถึงปัจจัยแวดล้อมอื่นที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก จึงไม่ได้มุ่งใช้วิธีการทางสถิติมาวิเคราะห์ หากแต่เป็นการพยายามอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆในการจัดการทรัพยากรประมงอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยข้อมูลตัวเลขด้านปริมาณ เพื่อมาเสริมให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์ถูกต้องมากขึ้น การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและศึกษาภาคสนามควบคู่กัน โดยใช้แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้รู้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการใช้วิธีการสนทนากลุ่มเพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องมากขึ้น และนำข้อมูลทั้งหมดไปพิจารณาถึงความสอดคล้องเชิงเหตุผล การนำข้อมูลเสนอในเชิงพรรณนาเป็นหลัก ส่วนข้อมูลในเชิงปริมาณนั้นจะนำมาวิเคราะห์หาค่าร้อยละ และนำเสนอข้อมูลในรูปตาราง เพื่อเป็นการสนับสนุนข้อมูลในเชิงคุณภาพให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้นำเสนอและอธิบายถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆในการจัดการทรัพยากรประมง ซึ่งจากการศึกษาสามารถสรุปและอภิปรายผลตลอดจนข้อเสนอแนะและข้อสังเกตดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชุมชนชาวประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์ จากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 31-40 ปี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น มีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 3-5 คน ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพประมง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมาเป็นเวลา 21-30 ปี เป็นผู้ที่

รายได้ยังไม่ได้หักค่าใช้จ่ายอยู่ในช่วง 9,000 บาทต่อเดือนหรือต่ำกว่ามากที่สุด กลุ่มตัวอย่างทุกรายมีทรัพย์สินประเภทที่ดิน และเรือที่ใช้ในการทำการประมง โดยลักษณะของเรือส่วนใหญ่เป็นเรือเครื่องที่มีความยาว 10-12 เมตรและกำลังของเครื่องยนต์ 10 กำลังม้า

2. ลักษณะกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรมของชุมชนประมงขนาดเล็กแหลมโพธิ์ การเริ่มก่อตัวในการทำกิจกรรมการอนุรักษ์และนำไปสู่การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน เกิดจากการปรับตัว และความตระหนักที่มีต่อสภาพปัญหา โดยเฉพาะปัญหาในการทำมาหากินในทะเลสาบสงขลาอันได้แก่ ปัญหาเรืออวนรุน และปัญหาน้ำเสีย ได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ปริมาณสัตว์ลดน้อยลงเรื่อยๆ ปัญหาเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้กลุ่มแกนนำและกลุ่มที่สนใจและเข้าใจปัญหาได้ปรึกษากัน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาสาเหตุตลอดจนแนวทางการแก้ไขด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่ โดยมีองค์กรเอกชนและนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้กระตุ้นแนะนำในการเคลื่อนไหว ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้จึงเกิดขึ้นทั้งจากการพบปะพูดคุยกันในกลุ่มเล็กๆ การปรึกษาหารือกันหลายๆ ครั้ง ทำให้กลุ่มได้แนวทางว่าต้องสร้างกลุ่มเล็กๆ ไม่ใช่คนที่แกนนำ ที่มีความคิดเป็นอันหนึ่งเดียวกันมาก่อน โดยกลุ่มต้องมีเวลาพูดคุยกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบ่อยๆ ในประเด็นปัญหาของหมู่บ้าน การพูดคุยในเรื่องเดียวกันหลายๆ ครั้ง ทำให้ความคิดที่หลากหลายของกลุ่มค่อยๆ ชัดเจนขึ้นและเป็นแนวทางเดียวกัน รวมทั้งการได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกับคนภายนอกระดับต่างๆ กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เจือปนเหล่านี้ล้วนเอื้อต่อการพัฒนาความรู้ความคิดให้กว้างขวางออกไปอีกระดับหนึ่งจนเกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ทั้งผู้นำหมู่บ้านที่เป็นทางการ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ นักวิชาการ นักพัฒนาองค์กรเอกชน และกลุ่มแกนนำ ได้ร่วมกันประชุมเพื่อวางแผนแม่บทของชุมชนขึ้นในปี 2537 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รายละเอียดในแผนแม่บทประกอบด้วยโครงการ 6 โครงการ โครงการที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงโดยตรง คือโครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำและพื้นฟูอ่าวกวน เป็นโครงการที่อยู่ในความสนใจของชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการในโครงการดังกล่าวได้ทันที ประกอบกับหน่วยงานของภาครัฐได้ใช้แผนแม่บทเป็นแนวทางในการทำงานให้ประสานสอดคล้องกัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมการจัดการภายใต้กรอบที่ได้วางแผนไว้ ทำให้กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนมีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม

นอกจากนั้นในชุมชนมีผู้นำทางศาสนาที่มีศักยภาพมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ทำให้คนทั้งในและนอกชุมชนต่างให้การยอมรับทั้งในความสามารถและประสบการณ์ ตลอดจนการทำงานที่มี

ความจริงจังและต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 15 ปี บทบาทของผู้นำทางด้านศาสนายังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเคลื่อนไหวของชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

3. วิธีการและลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการทำการประมง

3.1 ฤดูกาลที่ทำการประมง

การออกทะเลจับสัตว์น้ำของชาวประมงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งสภาพทั่วไปของดินฟ้าอากาศ ระดับน้ำขึ้นน้ำลงและทิศทางการลม สภาพเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดการใช้เครื่องมือที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ในรอบปีชาวประมงส่วนใหญ่ออกทำการประมงได้ประมาณ 9 เดือน เดือนที่ชาวประมงออกทำการประมงได้น้อยหรือบางรายไม่สามารถออกทำการประมงได้ของชาวประมง คือเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม ซึ่งเป็นฤดูฝนที่มีความแปรปรวนสภาพลมฟ้าอากาศ แต่อย่างไรก็ตามชาวประมงบางรายยังคงออกทำการประมงในช่วงนี้ สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะสัตว์น้ำที่จับได้ในช่วงนี้ขายได้ดีและมีราคาสูงเนื่องจากสัตว์น้ำจับได้น้อย โดยเฉพาะชาวประมงบ้านเกาะนกและบ้านบางโหนดจะหยุดการทำประมงในทะเลสาบ แต่จะหากินในลำคลอง คลองและพื้นที่พรุแทน นอกจากนี้ชาวประมงบางรายยังได้ออกไปทำงานรับจ้างเช่น กรรมกรและรับรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่

3.2 เครื่องมือประมง

การประกอบอาชีพชาวประมงทุกครัวเรือนมีเรือเป็นของตัวเอง ส่วนใหญ่เป็นเรือเครื่องหางยาวมีขนาดความยาวเรือ 10-12 เมตร และกำลังเครื่องยนต์ 10 กำลังม้า อุปกรณ์การทำประมงสามารถที่จะซื้อหาได้จากพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียง อย่างไรก็ตามในหมู่บ้านเดียวกันใช้เครื่องมือประมงที่เหมือนกันคือ

3.2.1 บ้านแหลมโพธิ์ ชาวประมงส่วนใหญ่ใช้อวนลอยในการจับสัตว์น้ำมากที่สุดซึ่งมีขนาดตาอวนตั้งแต่ 5-6.5 เซนติเมตร บางรายที่ใช้ขนาดตาอวน 9-12 เซนติเมตร เครื่องมือชนิดนี้ใช้จับปลาเป็นหลัก และอาจมีปู กุ้งติดมาบ้างเล็กน้อย สัตว์น้ำตัวเล็กๆจะไม่ติดมากับเครื่องมือชนิดนี้ เนื่องจากมีขนาดตาอวนมีขนาดใหญ่ทำให้สัตว์น้ำสามารถผ่านเข้าออกได้ นอกจากนี้มีชาวประมงบางรายใช้อวนลอยคู่กับไซตุ้ซึ่งเป็นเครื่องมือประจำที่ใช้ในการดักกุ้ง มีขนาดตาอวนประมาณ 1.5-2 เซนติเมตร ทำให้ได้สัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาดปะปนเข้ามาด้วยเช่น ปลาทองเทียว (ปลากุมพรวด-ผู้วิจัย) ปลาทราย ปลาเม็ดขนุน เป็นต้น

3.2.2 บ้านเกาะนก ชาวประมงส่วนใหญ่ใช้ไซตุ้ในการจับสัตว์น้ำมากที่สุด มีขนาดตาอวนตั้งแต่ 1.5-2 เซนติเมตร เป็นเครื่องมือประจำที่ที่ใช้จับกุ้งเป็นหลักแต่ก็ยังมีสัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาดติดเข้าไปด้วย นอกจากนี้มีบางรายใช้ไซดักปลาที่ประกอบขึ้นเอง

3.3.3 บ้านบางโหนด ชาวประมงส่วนใหญ่ใช้อวนลอยชนิดสามชั้นต่อคอ (อวนลอย กุ้ง-ผู้วิจัย) มากที่สุด เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการใช้เครื่องมือทำการประมงที่หลากหลายชนิด เครื่องมือจับสัตว์น้ำส่วนหนึ่งได้ประกอบขึ้นเองอย่างง่าย ๆ เช่น แร้วหวงปู กระจบอกคักปลาตุกทะเล ไซดักปลา เป็นต้น

เครื่องมือทั้งสามหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมือที่มุ่งจับสัตว์น้ำที่มีราคาสูงที่สำคัญ เช่นประเภทกุ้ง ปลา ได้แก่ ปลากระพง ปลากระบอก และปูทะเล ส่วนสัตว์น้ำที่เป็นผลพลอยได้จากการจับที่มีราคาต่ำ ได้แก่ ปลาทราย ปลาช้อง ปลาหางควาย เป็นต้น

การใช้เครื่องมือประมงในชุมชนประมงขนาดเล็กที่หากินบริเวณชายฝั่ง ล้วนเป็นเครื่องมือที่ถูกกฎหมาย โดยเฉพาะการใช้อวนลอย เป็นเครื่องมือที่ไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ เครื่องมือในการทำการประมงแต่ละชนิดซื้อหาในราคาที่ย่อมเยา การลงทุนซื้ออวนลอยในแต่ละครั้ง คิดเป็นเงินประมาณ 5,000-7,000 บาท และสามารถใช้งานเครื่องมือได้ประมาณ 2 เดือน โดยในระหว่างการใช้งานหากเครื่องมือชำรุดในสภาพของการใช้งานปกติสามารถที่จะซ่อมแซมให้ใช้งานได้ โดยอวนที่ชำรุดมาทำการมาดอวนใหม่ แต่หากเครื่องมือประมงถูกเรืออวนรุนๆ เครื่องมือทำให้เสียหายเพียงครั้งเดียวชาวประมงจะไม่สามารถใช้การเครื่องมือหรือนำมาซ่อมแซมใหม่ได้นอกจากนี้เรืออวนรุนทำลายสัตว์น้ำตัวเล็กๆทำให้สัตว์น้ำลดลง ชาวประมงหากินลำบากขึ้นรายได้ในแต่ละวันไม่คุ้มค่ากับการลงทุน อีกทั้งต้องเป็นหนี้พ่อค้าคนกลางในการผ่อนส่งค่าอวนและอุปกรณ์อื่นๆ ดังนั้นจากความยากลำบากในการที่จะได้เครื่องมือเพื่อมาทำการประมงในแต่ละปี ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก สถานการณ์เช่นนี้ จึงเป็นแรงกระตุ้นให้ชาวประมงที่ใช้เครื่องมือในการทำการประมงที่ถูกกฎหมาย ได้ออกมาร่วมพลังต่อสู้เพื่อปราบปรามเรืออวนรุนให้หมดไปจากทะเลสาบสงขลาอย่างต่อเนื่อง และประสบผลสำเร็จในปี 2540

4. การคัดแยกและการใช้ประโยชน์สัตว์น้ำ

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงของชุมชน โดยจะนำสัตว์น้ำที่มีคุณภาพดีไว้จำหน่าย และส่วนหนึ่งไว้บริโภคเองในครัวเรือน และที่ต่างกันคือชาวประมงบ้านเกาะนกนำสัตว์น้ำที่ไม่ได้ขนาดและด้อยคุณภาพเป็นอาหารของสัตว์เลี้ยงในบ้าน ได้แก่ หมู เป็ด และไก่ มากกว่าชาวประมงบ้านแหลมโพธิ์และบ้านบางโหนด ส่วนการแปรรูปสัตว์น้ำบ้านบางโหนดจะทำกันมากโดยเฉพาะ การแปรรูปปลาเค็ม กะปิ กุ้งแห้ง ฯลฯ

* การมาคอดวน เป็นการซ่อมแซมอวนที่ชำรุด ทำโดยการใช้เชือกในสวนผูกกระหว่างช่องตาข่ายให้แน่น ผู้หญิงจะเป็นผู้มาคอดวน และยังมีกรับจ้างมาคอดวนในราคาคืนละ 100-150 บาท

การใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำโดยสัตว์น้ำที่ได้ขนาด ชาวประมงส่วนใหญ่ขายให้กับพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกหมู่บ้าน มีบางรายเท่านั้นที่นำสินค้าสัตว์น้ำไปขายเอง โดยเฉพาะในรายที่มีรถยนต์ส่วนตัว นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่าการใช้เครื่องมือประมง เครื่องมือหลักๆส่วนใหญ่จะมุ่งจับสัตว์น้ำที่มีราคาสูงที่สำคัญ เช่นประเภทยัง ปลาใต้แก้ม ปลากะพง ปลากระบอก และปูทะเล ส่วนสัตว์น้ำที่เป็นผลพลอยได้จากการจับที่มีราคาต่ำได้แก่ ปลาทราย ปลาหมอง ปลาหางควาย เป็นต้น

การใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำโดยการแปรรูป ทำให้ชาวประมงมีอาหารที่มีคุณภาพไว้รับประทานในฤดูกาลที่ไม่สามารถออกทำการประมงได้ โดยเฉพาะในช่วงวางไข่และขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำเท่ากับเป็นการลดปริมาณการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรประมง

การจัดการทรัพยากรประมงมีปัจจัยทั้งที่มาจากภายในและปัจจัยภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งสรุปในแต่ละปัจจัยที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าชุมชนมีความเกื้อหนุนและส่งเสริมปัจจัยเหล่านั้นมากน้อยเพียงใด โดยผู้วิจัยได้สรุปจากผลการวิจัยและนำมาประกอบกับข้อสรุปที่ได้จากการสนทนากลุ่ม ในกลุ่มผู้รู้และกลุ่มแกนนำคนสำคัญของชุมชน และกำหนดการให้น้ำหนักเป็นสามระดับ คือปัจจัยที่เกื้อหนุนมาก ปัจจัยที่เกื้อหนุนปานกลาง และปัจจัยที่เกื้อหนุนน้อย ตัวชี้วัดและการให้ความสำคัญในแต่ละปัจจัย ได้พิจารณาจากการมีส่วนร่วมที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและให้กลุ่มได้ให้เป็นคะแนนแล้วนำมาหาค่าเฉลี่ยเพื่อให้ปัจจัยที่เกื้อหนุนการจัดการทรัพยากรประมงมีความถูกต้องมากขึ้น การเกื้อหนุนในแต่ละปัจจัยนั้นได้สอดคล้องกับการศึกษาดังแสดงในตาราง 14

ตาราง 14 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อปัจจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริม และเกื้อหนุนการจัดการทรัพยากรประมง

ปัจจัย	เกื้อหนุนมาก (ร้อยละ)	เกื้อหนุนปานกลาง (ร้อยละ)	เกื้อหนุนน้อย (ร้อยละ)
ปัจจัยภายใน			
การมีส่วนร่วม	88.89	4.44	6.67
ภาวะผู้นำทางการ	8.89	6.67	84.44
ภาวะผู้นำไม่ทางการ/แกนนำ	95.56	2.22	2.22
ระยะการตั้งถิ่นฐาน	94.34	4.44	2.22
การรับรู้ข่าวสาร	4.44	88.89	6.67
ปัจจัยภายนอก			
หน่วยงานของภาครัฐ	77.78	11.11	11.11
เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน	80.00	13.33	6.67
นักวิชาการ	88.89	6.67	4.44
สื่อมวลชน	6.67	88.22	11.11
สถานศึกษาในท้องถิ่น	20.00	66.67	13.33

ที่มา : จากการสนทนากลุ่ม (Focus group)

จากตารางสรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมงได้ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน

1.1 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของบ้านแหลมโพธิ์และบ้านเกาะนกมีส่วนส่งเสริมและเกื้อหนุนให้เกิดการจัดการทรัพยากรประมงมีความคืบหน้าเป็นอย่างมาก ส่วนชาวประมงบ้านบางโหนดนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีข้อจำกัดอยู่ที่สมาชิกชุมชนทำประมงที่เป็นแบบเต็มเวลาต้องอยู่เฝ้าเครื่องมือประมงเสียส่วนใหญ่ จึงทำให้โอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆมีน้อย โดยเฉพาะการเข้าร่วมการประชุม แต่อย่างไรก็ตามจะให้สมาชิกในครอบครัวเป็นตัวแทนในการเข้ามามีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามยังคงมีส่วนร่วมในการออกเงินและวัสดุอุปกรณ์เป็นอย่างดี

1.2 ภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำทางการของชุมชนให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากร ประมงน้อย เนื่องจากการทำงานในส่วนหนึ่งยังทำงานเพื่อสนองนโยบายของรัฐที่สั่งการมาเป็น ทอดๆ เป็นการทำงานที่มีรูปแบบการปฏิบัติที่ชัดเจนอยู่แล้วแต่อาจมีข้อจำกัดในด้านการกระตุ้นให้ ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะการปรึกษาหารือและการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปในประเด็นใหม่ๆ ที่ยังไม่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ดังนั้นผู้นำทางการค่อนข้างมีบทบาทต่อการจัดการทรัพยากรประมง น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นผู้นำที่มีศักยภาพในการจัดการและรวมกลุ่ม เพื่อระดมพลังความคิดได้ดีกว่าผู้นำที่เป็นทางการ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำประเภทนี้มักเป็นผู้นำที่มี บุคลิกภาพที่ดีอีกทั้งยังมีความเข้าใจถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีความอิสระสูงในการปรับรูปแบบ และวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสภาพของ ปัญหาโดยไม่จำเป็นต้องยึดคำสั่งจากผู้ใด นอกจากนี้ผู้นำเหล่านี้ต่างก็ประกอบอาชีพประมงเป็น หลัก จึงมีความตระหนักต่อสภาพปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้ดีกว่าผู้นำทางการ ทั้งนี้เนื่องจากประสบ ปัญหาในการทำมาหากินด้วยตัวเองด้วย จึงเกื้อหนุนการจัดการทรัพยากรของชุมชนมาก

1.3 ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน ทั้งสามหมู่บ้านมีประวัติการตั้งถิ่นฐานนับร้อยปี จึงทำให้มี วัฒนธรรมและประเพณีที่ต้งามเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้มีความผูกพันรักใคร่ปรองดองกัน สิ่ง เหล่านี้ล้วนสนับสนุนและมีผลต่อการพัฒนา ลักษณะเช่นนี้เห็นได้ชัดที่บ้านแหลมโพธิ์และบ้าน เกาะนก ในขณะที่บ้านบางโหนดได้รับกระแสของความเจริญจากภายนอกที่เข้ามาอย่างรวดเร็วใน ช่วงหลังๆ ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านบางโหนดได้เปลี่ยนแปลงไป ต่างคนต่างทำมาหา กินการพึ่งพาซึ่งกันและกันมีน้อยลง ทำให้มีความสัมพันธ์ทางสังคมลดลงด้วย ดังนั้นสรุปได้ว่า ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญทางวัตถุมีอิทธิพลต่อ การจัดการทรัพยากรประมงมาก

1.4 ความสนใจของแกนนำในการแก้ปัญหาของชุมชน กลุ่มแกนนำชาวประมงต่างให้ ความสนใจที่จะแก้ปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มที่ประกอบอาชีพประมงเพียงอาชีพเดียวโดย ไม่ได้มีอาชีพเสริมอื่น กลุ่มนี้จึงมีความตระหนักและมีความระมัดระวังต่อการใช้ทรัพยากรสูง ซึ่ง ไม่เพียงแต่สนใจเพียงแค่ระดับของความคิดเท่านั้น หากแต่มีความสนใจที่ลงมือกระทำอย่างจริง จังด้วย อีกทั้งพร้อมที่จะร่วมค้นหาวิธีการใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาตลอดจนเสียสละในการร่วมผลัก ดันกิจกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ ภายในกลุ่มสนใจนี้จะมีผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำ 3-4 คน ส่วน บุคคลอื่นๆในกลุ่มมีบทบาทในการให้การสนับสนุน ซึ่งลักษณะการตัดสินใจตลอดจนการกำหนด ทิศทางการทำกิจกรรมมักขึ้นกับผู้นำกลุ่ม ส่วนใหญ่ผู้นำกลุ่มเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ

1.5 การรับรู้ข่าวสาร ชาวประมงส่วนใหญ่ได้รับรู้ข่าวสารต่างๆ จากนักพัฒนาเอกชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายเป็นหลัก ชาวบ้านบ้านเกาะนกได้รับข่าวสารต่างๆ จากผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ข่าวสารจากผู้นำของบ้านแหลมโพธิ์และบ้านเกาะนกจะเผยแพร่ผ่านทางหอกระจายข่าว และการประชุมอย่างเป็นทางการ ในขณะที่บ้านบางโหนดใช้วิธีการให้ผู้นำโดยเฉพาะผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกระจายข่าวแก่ครัวเรือนหลักๆ ในเขตที่ตนเองรับผิดชอบ และให้มีการกระจายข่าวสารต่อกันไปเป็นทอดๆ ส่วนการรับรู้ข่าวสารจากนักพัฒนาเอกชนที่มีหลายรูปแบบ เช่น การนำกลุ่มแกนนำไปศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยน และการให้ข้อมูลข่าวสารโดยผ่านทางกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนประมง ประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ ทำให้ชาวประมงรับรู้ข่าวสารและทันต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่ และสามารถนำมาเป็นข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนต่อไป

2. ปัจจัยภายนอก

2.1 หน่วยงานของภาครัฐ กิจกรรมที่สนับสนุนโดยองค์กรของรัฐที่ผ่านมาโดยเฉพาะการส่งเสริมการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบ อย่างมากและยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาน้ำเสียที่มาจาก การเลี้ยงกุ้งและจากโรงงานอุตสาหกรรม รัฐได้มีมาตรการรองรับโดยมีโครงการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียรวมขึ้นที่บ้านบางโหนด ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า หน่วยงานของภาครัฐได้สนับสนุนกิจกรรมด้านการประมงในแต่ละพื้นที่ที่มากน้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความจำเป็นเร่งด่วน เช่น การปราบเรืออวนรุนที่ได้มีการจัดการอย่างเข้มงวดมากขึ้นและเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม ได้มีการปราบเรืออวนรุนและการส่งมอบเรือในวันที่ 26 มิถุนายน 2540 ความสำเร็จครั้งนี้เป็นผลงานที่ชาวประมงที่ไม่ละเมิดกฎหมายทุกคนต่างเฝ้ารอมาเป็นเวลานาน ปัจจุบันนี้ในพื้นที่ไม่มีเรืออวนรุนที่เป็นปัญหาต่อชาวประมงอีกต่อไป ดังนั้นหากพิจารณาในภาพรวมพบว่าหน่วยงานของรัฐเกื้อหนุนการจัดการทรัพยากรประมงมาก

2.2 หน่วยงานภาคเอกชน ได้มีองค์กรเอกชนภายใต้ชื่อโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา เข้ามาทำงานกับชุมชนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2529 การทำงานขององค์กรนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อเสริมสร้างองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็ง การพัฒนาทางเลือกใหม่ และการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การทำงานที่ผ่านมาได้ทำงานตามแนวทางที่ได้วางไว้ โดยเฉพาะในส่วนของ การเสริมสร้างองค์กรชาวบ้าน ได้มีการจัดตั้งสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลาขึ้นมา และทำงานเพื่อ

ปกป้องผลประโยชน์ของชาวประมงขนาดเล็กที่หากินตามแนวชายฝั่ง ตลอดจนมีการผลักดันนโยบายต่างๆที่เป็นประโยชน์เช่น การผลักดันนโยบายให้มีการยกเลิกเรืออวนรุน การติดตามพระราชบัญญัติสิทธิประมงหน้าบ้าน และการเสนอให้มีการขยายเขตชายฝั่ง เป็นต้น

2.3 นักวิชาการ ได้มีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุนการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนนี้ อย่างสำคัญอีกแรงหนึ่งโดยได้เข้ามา มีบทบาทสำคัญในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและชีวภาพของทรัพยากร เนื่องจากพื้นที่มีแหล่งของทรัพยากรที่สำคัญ คือ อ่าวกวน ป่าชายเลน คลองอู่ตะเภา และคลองลุงแจ้ง ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาในสถาบันต่างๆได้พัฒนาองค์ความรู้อันจะนำความรู้ไปให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาได้ศึกษาการวัดตะกอนของน้ำในอ่าวกวน การสำรวจพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในป่าชายเลน ข้อมูลที่ได้สามารถนำมาใช้ในการวางแผนการจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนต่อไป นอกจากนี้ยังได้กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวของชุมชนในการต่อรองในสิทธิและความชอบธรรมของชุมชนที่พึงมี อีกทั้งเป็นที่ปรึกษาทางด้านข้อมูลทางด้านวิชาการต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

2.4 สื่อมวลชน ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ มีบทบาทนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาแต่เท่าที่ผ่านมาจำกัด มีเพียงการเผยแพร่ข่าวสารและข้อมูลต่างๆของชุมชนสู่ภายนอก โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ และมีประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมานาน เช่น การเผยแพร่เพลงเรือแหลมโพธิ์ และประเพณีการชักพระทางน้ำ

การอภิปรายผลการวิจัย

การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนแหลมโพธิ์ หากพิจารณากิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทั้งที่เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและบริบทของการจัดการที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น สามารถอธิบายถึงลักษณะและบทบาทของปัจจัยต่างๆที่มีความสำเร็จในการจัดการที่สำคัญดังนี้

1. ปัจจัยภายในชุมชน

1.1 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งจัดอยู่ในระดับที่ดี จากการศึกษาพบว่า มีปัจจัยหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนดังนี้

1.1.1 การพึ่งพาทรัพยากรประมงและความตระหนักต่อปัญหาการประมง

วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวประมงพื้นบ้านคือทำการประมง และผลิตแบบยังชีพ แถบชายฝั่งซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ต่อมาระบบเศรษฐกิจที่มุ่งเปลี่ยนเป็น

การผลิตเพื่อขาย และการส่งออก ประกอบกับระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นสาเหตุหนึ่งที่สูง ผลกระทบต่อการประมงชายฝั่ง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นตัวผลักดันให้ชาวประมงที่พึ่ง พาททรัพยากรสัตว์น้ำเป็นหลัก เกิดความตระหนักและเกิดความห่วงหาต่อทรัพยากรธรรมชาติที่ เสื่อมโทรมลง โดยเฉพาะปัญหาน้ำเสีย ปัญหาการลดลงทรัพยากรสัตว์น้ำที่นับวันจะทวีความ รุนแรงมากขึ้น ทรัพยากรสัตว์น้ำซึ่งเป็นทรัพยากรที่ชาวประมงได้พึ่งพาอาศัยมาโดยตลอด เปรียบ เสมือนหนึ่งเป็นแหล่งหม้อข้าวที่สำคัญของชาวประมง เมื่อมีปัญหาต่างๆเกิดขึ้น ชาวประมงจึงได้ รับผลกระทบโดยตรง จึงก่อให้เกิดกลุ่มความคิดต่างๆขึ้นในชุมชน ทั้งนี้เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไข ป้องกันทรัพยากรให้คงอยู่ควบคู่กับวิถีการผลิตของชาวประมงพื้นบ้านที่หากินแถบชายฝั่ง สภาพเช่นนี้สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเล จังหวัดกระบี่และตรัง ของสุนันทา นิลเพชร (2539 :บทคัดย่อ) ซึ่งได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาวประมงพื้นบ้านเกิดจาก ความเดือดร้อนในการทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้าน เนื่องจากปัญหาการทำลายทรัพยากร ชายฝั่งที่สร้างความเดือดร้อนในหมู่บ้าน ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านมีการทำงานเป็นกลุ่มและ องค์กรชุมชนเพื่อแก้ปัญหาในระดับหมู่บ้าน ระดับจังหวัด และระดับภูมิภาค และยังสอดคล้องกับ การศึกษาของมณีรัตน์ มิตรปราสาท (2539 : 129) ได้พบว่า การก่อตัวของประชาชนเกิดขึ้นได้เมื่อ สมาชิกในชุมชนรู้สึกและ/หรือตระหนักในการดำรงอยู่ของประเด็นปัญหาภายในชุมชน และมีความ ต้องการแสวงหาแนวทางแก้ไขโดยกระบวนการดังกล่าว และสามารถไปสู่การเกิดองค์กร ประชาชนที่ดีที่สุดเมื่อผู้นำและ/หรือกลุ่มภายในชุมชนที่มีศักยภาพในการเข้าถึงปัญหาและ สามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา นอกจากนี้การศึกษาของ Saharuddin bin Dato, Hj : Abdul Hamid (1996 : 206) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการประมงชายฝั่งคาบสมุทรมลายูเซีย ซึ่งได้พบว่าชาว ประมงมีความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่งต่างกันคือ ชาวประมงที่ประกอบอาชีพ ประมงมากกว่า 14 ปี มีความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรมากกว่าชาวประมงที่ประกอบ อาชีพประมงน้อยกว่า 14 ปี

นอกจากนี้จากข้อสังเกตของผู้วิจัยยังพบว่า ชาวประมงที่ประกอบอาชีพประมงเป็น อาชีพหลักจะมีความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรประมง ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงระดับความคิดแต่ สามารถปฏิบัติเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการระมัดระวังการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่ง สังเกตได้ทั้งจากการใช้เครื่องมือที่ไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยการคิดค้นและพัฒนาเครื่องมือ ประมงพื้นบ้านที่ไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำให้มีความหลากหลายด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่ ถึงแม้ว่า ที่ผ่านมามีชุมชนจะได้รับผลจากชุมชนภายนอกที่ได้เข้ามาทำการประมงแบบผิดกฎหมาย ได้แก่การ

ใช้ยาเบื่อปลา เรืออวนรุน การได้รับความเสียหายจากการสูญเสียเครื่องมือประมงซ้ำแล้วซ้ำอีก จากเครื่องมือทำลายดังกล่าวนี้ ชาวประมงก็ไม่ได้ย่อท้อ ยังคงมุ่งมั่นในการทำมาหากินตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และพร้อมที่จะต่อสู้ต่อไป ในที่สุดอวนรุนก็ถูกผลักดันให้หมดไปจากทะเลสาบ นอกจากนี้การให้ประโยชน์จากสัตว์น้ำอย่างประหยัด โดยสัตว์น้ำที่ติดมากับเครื่องมือประมงหากยังมีชีวิตอยู่จะถูกปล่อยกลับลงสู่ทะเล ถึงแม้จะไม่มั่นใจว่ามันจะมีชีวิตรอดหรือไม่ก็ตาม แต่ยังคงปฏิบัติเช่นนี้อย่างต่อเนื่องด้วยความหวังเพื่อคนรุ่นลูกหลานในอนาคตได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงต่อไป

1.1.2 คุณค่าของผลประโยชน์ที่ได้จากการจัดการ

ส่วนใหญ่เป็นคุณค่าของความรู้สึกทางด้านจิตใจที่มาจากผลของการจัดการ เมื่อมีหน่วยงานข้างนอกให้ความสำคัญ ลักษณะเช่นนี้เป็นการยืนยันได้ว่าการทำงานที่ผ่านมาได้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและการให้ความร่วมมือต่อไป โดยเฉพาะได้มีกลุ่มเยาวชน นักศึกษา นักวิชาการ หน่วยงานของรัฐ และสื่อมวลชนต่าง ๆ ก็ได้ให้ความสำคัญ และใช้พื้นที่นี้เป็นแหล่งศึกษาให้ความรู้แก่เยาวชนเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้สึกนี้สามารถเห็นได้จากคำพูดของแกนนำท่านหนึ่งที่พูดว่า

...ตอนนี้หมู่บ้านของเราคนข้างนอกให้ความสำคัญมากขึ้นแล้ว โดยเฉพาะกรมประมงที่ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในระยะหลังๆ... เจ้าหน้าที่หลายๆคนก็ได้เข้ามาเยี่ยมและเข้าร่วมในกิจกรรมเช่น รองอธิบดีกรมประมง รองผู้ว่าราชการจังหวัด นอกจากนี้สื่อมวลชนบางรายยังเข้ามาเพื่อทำสารคดีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต และความเป็นอยู่เป็นการส่งเสริมให้คนภายนอกรู้จักหมู่บ้านมากขึ้น (เมียน ไสภิกุล (สัมภาษณ์) 16 มิถุนายน 2540)

ความรู้สึกเช่นนี้เท่ากับเป็นแรงเสริมที่ทำให้ชุมชนมีพลังที่จะร่วมแรงร่วมใจและประสานความสามัคคีในการจัดการทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้ลักษณะเช่นนี้อยู่คู่ชุมชนตลอดไป

1.1.3 กิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการพื้นฐาน

จากการศึกษาการมีส่วนร่วม และการแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน พบว่าชาวประมงส่วนใหญ่ยอมรับในกิจกรรมที่ได้รับประโยชน์โดยตรงในระยะสั้นต่อการจัดการทรัพยากรประมงมากกว่ากิจกรรมที่ให้ผลประโยชน์โดยทางอ้อมและต้องใช้เวลาาน เช่น การรณรงค์และการปราบปรามเรืออวนรุน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชาว

ประมงที่ได้รับความนิยมเดือร้อนมาก ชาวประมงทุกรายต้องการให้เครื่องมือชนิดนี้หมดไปจากทะเลสาบ และการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ หลังจากปล่อยแล้วชาวประมงสามารถได้รับประโยชน์จากสัตว์น้ำโดยตรง ภายในระยะเวลาประมาณ 3-5 เดือน กิจกรรมต่างๆเหล่านี้สามารถเกิดผลอย่างรวดเร็วและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนจึงได้รับความร่วมมืออย่างดีจากสมาชิกในชุมชน ในขณะที่การปลูกป่าชายเลน การสำรวจพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ และการตรวจวัดตะกอนน้ำในอ่าวกุน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้เวลานานกว่าได้รับประโยชน์ และให้ผลโดยทางอ้อมมากกว่าทางตรง จึงเป็นการยากสำหรับชาวบ้านที่จะเข้าใจและเห็นถึงคุณค่าอย่างแท้จริง โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ให้ความสำคัญมากนัก ความร่วมมือที่ได้รับจากชาวบ้านจึงน้อย หรือบางรายอาจกระทำด้วยความจำเป็น นอกจากนี้การที่อาชีพประมงเป็นอาชีพที่ไม่แน่นอนต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก กิจกรรมต่างๆที่ดำเนินการจะได้รับความร่วมมือดี ต้องเกี่ยวข้องและส่งเสริมอาชีพการประมงโดยตรง ชาวประมงจะเร่งดำเนินการและให้ความร่วมมือดีมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมยศ พุ่มหว่า (2534 : 246) ที่ได้วิเคราะห์ไว้ว่า ชาวชนบทไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเขตร้อนที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ยิ่งกว่านั้นผลผลิตก็เคลื่อนไหวอยู่เสมอ ชาวชนบทไม่อยู่ในฐานะที่เข้าใจและควบคุมได้ เมื่อขาดความมั่นคงและเสถียรภาพในชีวิตความเป็นอยู่ จึงสร้างทัศนคติของชาวชนบทที่มีต่อตนเอง และโลกภายนอกในแนวทางลัทธิปฏิบัตินิยม ซึ่งยอมรับความคิดริเริ่มหรือของแปลกใหม่ก็ต่อเมื่อได้ผลประโยชน์โดยตรงในระยะสั้นแก่ตน เพราะชาวชนบทคิดว่าชะตากรรมอยู่เหนือการควบคุม ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกอย่างมาก การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หวังผลระยะยาวจึงค่อนข้างลำบาก

1.1.4 ลักษณะรูปแบบของการทำมาหากิน

จากสมมติฐานที่ว่าความร่วมมือจะเกิดขึ้นได้ดีนั้นต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าประชาชนต้องมีเวลาในการเข้าร่วมและสามารถที่จะเข้าร่วมได้ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527 : 186) ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ลักษณะรูปแบบของการทำมาหากินทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน บ้านบางโหนดมีลักษณะการทำกรประมงแบบเต็มเวลา คือต้องอยู่เฝ้าเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ การเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนจึงมีน้อย เนื่องจากไม่มีเวลาและการขาดโอกาส (Opportunity) ที่จะเข้าร่วมในการทำกิจกรรม การปล่อยปลาละเลเลยมานาน จนกลายเป็นข้อจำกัดที่ยากจะแก้ไขและกลายเป็นประเพณีการปฏิบัติว่าผู้ที่มีเวลาว่างเป็นผู้ที่เข้าร่วมประชุมแทน โดยไม่เห็นความสำคัญของการประชุม และมีความคิดว่าใครก็ได้ในครอบครัวสามารถเข้าประชุมแทนได้กลายเป็นสิ่งที่ดำเนินไปอย่างปกติ แต่ในทางปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากการประชุมย่อมต่างกันและย่อมมีผลต่อการจัดการทรัพยากรด้วย โดยเฉพาะงานบางอย่างผู้ที่เข้าร่วม

ในการประชุมไม่สามารถที่จะสานต่อได้ มีบางกรณีที่ได้ขาดการประชุมอย่างต่อเนื่องและเป็นเวลานานทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในที่สุด ทั้งนี้การประชุมเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆตามมา เช่น การมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการ การมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ การประเมินผล ฯลฯ นอกจากนี้ชาวประมงบ้านบางโหนดเพิ่งหันมาสนใจและประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักเมื่อไม่นานมานี้ อาชีพหลักเดิมคือการทำกระเบื้องและการทำนา ดังนั้นประสบการณ์ด้านการประมงจึงน้อยกว่าชาวประมงบ้านแหลมโพธิ์และบ้านเกาะนก ดังนั้นชาวประมงบางโหนดจึงทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ให้กับการทำประมง ทั้งนี้เพื่อเพิ่มศักยภาพของตัวเอง ตลอดจนให้มีทักษะในการทำประมงเทียบเท่าชาวประมงหมู่บ้านอื่นๆ เพื่อให้ครอบครัวมีรายได้และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงทำให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนน้อยลง ซึ่งข้อจำกัดที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรของชุมชน ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงควรที่ต้องศึกษาถึงข้อจำกัดนี้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการจัดการจัดการทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษาจังหวัดตรังและจังหวัดสุราษฎร์ธานี ของคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (กป.อพช) (2540 : 2-3) ได้สรุปว่าการจัดการทรัพยากรชายฝั่งต้องคำนึงถึงเงื่อนไข โอกาส ศักยภาพที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่จึงสามารถกำหนดแนวทางรูปแบบการสนับสนุนของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสมได้

1.2 การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก

การสนับสนุนจากภายนอกเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมง ส่วนมากเป็นการหนุนเสริม (Support) ในรูปแบบของเครือข่ายหรือภาคีที่มาจากบุคคลฝ่ายต่าง ได้แก่ องค์กรชาวบ้าน จากที่ต่างๆ ข้าราชการ นักวิชาการ นักธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน การได้รับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากภายนอกอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งการสนับสนุนด้านกำลังใจ การสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ และการสนับสนุนด้านเทคโนโลยี การสนับสนุนเหล่านี้ก่อให้เกิดการจัดการในรูปแบบต่างๆทำให้ระบบความคิดกว้างขวางออกไป อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาชุมชนได้รับการหนุนเสริมจากภายนอก จากการสนับสนุนด้านกำลังใจที่บุคคลภายนอกได้ให้ความสำคัญในการมาเยี่ยมชุมชนหมู่บ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรชุมชน และการจัดการกลุ่มกิจกรรม ทั้งจากสถาบันการศึกษาต่างๆและกลุ่มเยาวชน ทำให้กลุ่มได้สัมผัสบรรยากาศแปลกใหม่และมีความกระตือรือร้นมาก ส่วนการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจโดยมีการจัดตั้งกองทุนประมง ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้รับผิดชอบร่วมกันในทรัพยากรของชุมชนที่ทุกคนร่วมเป็นเจ้าของ จึงเกิดศูนย์รวมขึ้นอันส่งผล

ถึงการมีส่วนร่วมด้านอื่นๆตามมา อย่างไรก็ตามจุดที่ต้องวิเคราะห์การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก คือเมื่อองค์กรเหล่านั้นถอนตัวออกไป การพึ่งตนเองได้ของชุมชนย่อมเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า แต่อีกด้านหนึ่งการคาดหวังความช่วยเหลือจากภายนอกเสมอไปคงเป็นการยาก ดังนั้นจุดๆหนึ่งชุมชนต้องยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตัวเองระดับหนึ่งด้วย

อาจจะกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงจากที่ได้กล่าวแล้วนั้นยังมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการกระทำทางสังคม ของวิลเลียม ดับเบิลยู ริคเตอร์ (William W. Reeder ,1968 :120) ที่ได้รวบรวมกลุ่มของปัจจัย 10 กลุ่ม ว่าเป็นเหตุที่ทำให้มนุษย์กระทำหรือไม่กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้แก่ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ค่านิยม นิสัย ขนบธรรมเนียมประเพณี ความคาดหมาย ข้อผูกพัน แรงเสริม โอกาส และการสนับสนุน แต่ที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และมีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กมี 3 ปัจจัย ได้แก่ การได้รับแรงเสริม (Forces) จากการกระทำที่เป็นที่ยอมรับจากภายนอก การมีโอกา (Opportunity) ในการเข้าร่วมในการจัดการโดยไม่มีขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรืออุปสรรคใดๆ และการสนับสนุน (Support) ส่งเสริมจากหลายๆฝ่ายทั้งภายในและภายนอกล้วนเป็นพลังสร้างสรรค์ และผลักดันให้การจัดการทรัพยากรของชุมชนให้รุดหน้าต่อไป

2.1.3. ภาวะผู้นำ

หากมองภาพรวมของชุมชนพบว่า ผู้นำที่ไม่เป็นทางการมีความเข้มแข็งมากและมีบทบาทต่อเกือบทุกและส่งเสริมการจัดการทรัพยากรของชุมชน ผู้นำในชุมชนที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทั่วไปต้องเป็นผู้ที่มีความคิดเป็นประชาธิปไตย และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นผู้ที่สามารถชักจูงคนอื่นและมีศักยภาพในการรวมกลุ่มชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มักเป็นลักษณะเด่นของผู้นำที่ไม่เป็นทางการมากกว่า หากวิเคราะห์ในระดับที่ลึกลงไปพบว่าผู้นำของชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการยังมีความขัดแย้งในการทำงานกันอยู่บ้างกล่าวคือ ผู้นำทางการมุ่งทำงานเพื่อตอบสนองต่อรัฐ ขณะที่ผู้นำไม่เป็นทางการทำงานตามสภาพปัญหาและเป็นความต้องการของชาวบ้านโดยแท้จริง ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือการที่ผู้นำที่ไม่เป็นทางการให้ความสำคัญต่อการทำงานกับนักพัฒนาเอกชน (NGO) ในพื้นที่ ขณะที่ผู้นำทางการไม่ให้ความร่วมมือและการสนับสนุนตลอดจนไม่เข้าใจในกระบวนการทำงาน ลักษณะดังกล่าวนี้จึงไม่เกิดผลดีต่อชาวบ้าน และยังกลายเป็นปัญหาในระดับหนึ่งของชุมชน เพราะผู้นำทางการจะเป็นผู้ที่มีอำนาจและมีบทบาทสำคัญในการประสานกับหน่วยงานของรัฐ ดังนั้นการขาดความร่วมมือกันระหว่างผู้นำทั้งสองนี้ ทำให้กิจกรรมบางอย่างที่ต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้นำทางการมักจะไม่ได้รับการสนับสนุน

สนับสนุนเท่าที่ควร ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับการศึกษาเรื่ององค์กรชุมชนและการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย ของ อาแว มะแสด (Awae Masae 1996 :125) ซึ่งสรุปว่า แม้ผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาทมากในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่มีปัจจัยหนึ่งที่เป็นกระทบต่อการปฏิบัติงาน คือการร่วมมือระหว่างผู้นำที่ไม่เป็นทางการกับผู้นำที่เป็นทางการ อีกทั้งยังมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตว่า การทำงานของผู้นำที่เป็นทางการ ส่วนหนึ่งยังขาดการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ และการปฏิบัติงานที่ยึดตามกรอบและแนวทางที่ได้วางไว้มากเกินไปตลอดจนการปฏิบัติตัวแบบผู้ที่มีอำนาจขาดความเป็นกันเอง ภาพลักษณ์ของผู้นำทางการที่เป็นผู้คอยดักดวงผลประโยชน์เข้าตัวเองยังคงมีอยู่ในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกันไป พฤติกรรมและภาพลักษณ์เหล่านี้ล้วนได้ทำลายเงื่อนไขของการเป็นผู้นำที่ดีและมีความน่าเชื่อถือที่ชาวบ้านพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการจัดการ ดังนั้นภาพลักษณ์ของผู้นำทางการที่ประชาชนต้องการถือเป็นประเด็นที่ยังคงมีความสำคัญในการพัฒนา

2.1.4. ระบบเครือญาติ

การเกิดเป็นชุมชนนั้นเกิดจากการอพยพเข้ามาของกลุ่มตระกูลที่สำคัญไม่กี่ตระกูล มีการตั้งบ้านเรือนในละแวกเดียวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนในหมู่เครือญาติ ก่อให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีการขยายขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติต่างๆด้วยการแต่งงานภายในระหว่างเครือญาติด้วยกัน กลุ่มตระกูลที่สำคัญของบ้านแหลมโพธิ์ บ้านเกาะนก บ้านบางโหนด คือ แก้วประกอบ ผ่องสุวรรณ จุลนวล ตามลำดับ ปัจจุบันการสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติในบางพื้นที่ลดน้อยลง เนื่องจากที่ความเจริญทางเศรษฐกิจและการแต่งงานกับคนภายนอกชุมชน ประกอบกับการคมนาคมที่มีความสะดวก ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ภายในชุมชนมีมากขึ้น โดยเฉพาะที่บ้านบางโหนดที่มีการผสมผสานของคนภายนอก รวมถึงผู้ที่เข้ามาเป็นแรงงานมากในขณะนี้ สาเหตุประการหนึ่งจากการมีธุรกิจนาุ้งตลอดแนวชายฝั่งทางด้านทิศเหนือ

การเป็นเครือญาติจะเสริมการจัดการทรัพยากรทั้งในด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกชุมชนที่มีความสัมพันธ์ของเครือญาติอย่างเหนียวแน่น มีความจริงใจต่อกันอยู่กันแบบที่แบบน้องช่วยเหลือกันอย่างเต็มความสามารถ จนกลายเป็นความรับผิดชอบในระดับชุมชนร่วมกันเท่าๆกับช่วยส่งเสริมการจัดการทรัพยากรอีกทางหนึ่ง แต่หากจะมองอีกด้านหนึ่งการเกิดกลุ่มความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ด้วยความรู้สึกว่าเป็นญาติพี่น้องกันซึ่งจะนำไปสู่การถือพวกถือพ้องลักษณะดังกล่าวอาจเป็นการขัดขวางการทำงานได้ เพราะการทำงานถือในเรื่องของการยึดหยุ่น

และการเกรงใจกันไม่กล้าพูดแสดงความคิดเห็นต่างๆที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งการพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งต่างๆที่อาจเกิดขึ้นในกลุ่มเครือญาติที่อาจจะทำให้ต้องสูญเสียความเป็นเครือญาติไปในที่สุด

1.5 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

ชุมชนนี้มีประวัติการตั้งถิ่นฐานที่เก่าแก่ การอพยพเข้ามาจะอยู่กันเป็นกระจุกตามริมทะเลสาบและแม่น้ำลำคลองตลอดจนเส้นทางคมนาคมสายหลัก วิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับทะเลซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินที่เกื้อกูลชีวิตและครอบครัว อีกทั้งการได้เห็นสภาพของความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความตระหนักต่อการใช้ทรัพยากรของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในภาพรวมพบว่า บางพื้นที่ที่มีประวัติการตั้งบ้านเรือนอย่างกระจายกันโดยจะแยกกันไปตามกลุ่มเครือญาติและศาสนาซึ่งกลุ่มญาติพี่น้องและกลุ่มชาวประมงที่นับถือศาสนาเดียวกันจะอยู่อาศัยในละแวกเดียวกัน นอกจากนี้บางพื้นที่ที่มีการอพยพเข้ามาใหม่ของคนภายนอก ลักษณะเช่นนี้อาจทำให้เกิดความรู้สึกแบบถือพวกพ้อง ตลอดจนทำให้ขาดการติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจซึ่งกันและกันขึ้นในชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมง ตัวอย่างนี้เห็นได้จากบ้านบางโหนดที่อยู่ห่างไกลออกไปและมีคนภายนอกมาอาศัยอยู่มาก ทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดการน้อยลง

2. ปัจจัยภายนอกชุมชน

2.1 หน่วยงานของรัฐ

หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีหลายหน่วยงานจากหลายกระทรวง โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรประมงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือกรมประมง ซึ่งสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ บทบาทในการการพัฒนาทรัพยากรประมงที่สำคัญ เช่น บทบาทในการดูแลรักษาแหล่งน้ำและสัตว์น้ำภายในหมู่บ้าน บทบาทในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำประมงน้ำจืด ตลอดจนการจัดการหาพันธุ์ปลาชนิดต่างๆมาปล่อยในแหล่งน้ำ ฯลฯ ลักษณะของการจัดการทรัพยากรประมงของรัฐในชุมชนรูปแบบที่เป็นอยู่ดังนี้

2.1.1 ภาครัฐมองทรัพยากรประมงในแง่เศรษฐกิจเป็นหลัก ใช้ทรัพยากรเป็นปัจจัยในการผลิตเพื่อนำไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอันเป็นประโยชน์แก่คนส่วนน้อยเท่านั้น ขณะเดียวกันการพัฒนาเศรษฐกิจที่เร่งรัดเกินไป และขาดการควบคุมที่รัดกุมก็ยิ่งทำให้การพัฒนาทรัพยากรบรรลุผลสำเร็จได้ยาก เช่น การที่รัฐได้มีการพัฒนาการเพาะเลี้ยงชายฝั่งโดยเฉพาะการเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลแบบพัฒนาที่ปัจจุบันมีการเพาะเลี้ยงกันมากในพื้นที่บ้านบางโหนด และกำลัง

เป็นปัญหาในเรื่องของภาวะน้ำเสียที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรประมงอยู่ขณะนี้ นอกจากนี้การส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจบ้านและที่ดินทั้งที่บ้านแหลมโพธิ์ และบ้านเกาะนก ที่มีแนวโน้มจะมีการขยายกิจการเพิ่มขึ้น ผลพวงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเหล่านี้ทำให้ชุมชนในแถบนี้เป็นผู้ที่ได้รับผลโดยตรง จึงเกิดคำถามว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ประสานงานกับชุมชนมากน้อยเพียงใด และมีมาตรการหรือแนวทางในการจัดการใดบ้างสำหรับอนาคต

หากพิจารณาโดยภาพรวมถึงแนวทางในการพัฒนาและการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ผ่านมาเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ และยึดถือแผนงานของหน่วยงานเป็นหลักในการแก้ปัญหา รวมทั้งการศึกษาทางวิชาการเป็นการศึกษาแก้ไขเฉพาะจุด โดยปราศจากการใช้แผนงานหลักเป็นกลไกที่สำคัญในการที่จะศึกษากำหนดมาตรการ ตลอดจนแนวทางและการแก้ไขปัญหาลักษณะเป็นระบบ จากจุดอ่อนดังกล่าวนี้นำไปสู่ความซ้ำซ้อนในการทำงาน และไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (2541: 2-3) ที่ได้อธิบายว่า การกำหนดนโยบาย แผน และแผนงานโครงการ ต้องมีความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการตั้งแต่ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับพื้นที่ จึงสามารถปฏิบัติได้จริง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงกลไกในการประสานและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆระดับด้วย

2.1.2 ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่สู่ชุมชนมีน้อย การที่ประชาชนขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ซึ่งมีความสำคัญมากในการพัฒนาอันก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการขาดข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียที่ทางเทศบาลนครหาดใหญ่ได้จัดสร้างขึ้นในพื้นที่บ้านบางโหนด ปัจจุบันได้เกิดความสับสนเกี่ยวกับระบบการกำจัดน้ำทิ้งที่มีปริมาณมาก และชาวประมงที่หากินชายฝั่งที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ซึ่งทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดการให้ข้อมูลแก่ประชาชนโดยตรง

2.1.3 รัฐมิได้มอบอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรประมงให้แก่ประชาชนอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่นการแต่งตั้งประมงอาสาในการดูแลในเขตอนุรักษ์ที่ชพันธุ์สัตว์น้ำ รัฐคาดหวังให้ชาวประมงในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลเขตอนุรักษ์ หากแต่รัฐขาดการจัดการอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการกำหนดกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ในเขตอนุรักษ์เป็นความพยายามของคนนอก (เจ้าหน้าที่รัฐ) ซึ่งกฎระเบียบดังกล่าวชาวประมงอาจไม่ให้การยอมรับ จึงทำให้การลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขตอนุรักษ์ยังคงมีอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุนทร สว่างสาส์ (2530 : 93-98) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนในเขตนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล พบว่าการจัดการดูแลป่าซึ่งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ร่วมกันร่างกฎระเบียบข้อบังคับในการดูแลป่า และคณะกรรมการมีความเข้มแข็งและรับผิดชอบในการดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า สมาชิกภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยอมรับปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ รู้สึกรัก และหวงแหนป่าของตน ทำให้ไม่มีการบุกรุกเพิ่มขึ้นและปล่อยให้ป่าฟื้นฟูสภาพเองตามธรรมชาติ

2.2 หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)

มีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมง ของหมู่บ้าน ได้แก่ โครงการแลได้ โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก ศูนย์เยาวชนสมิทธาตพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กที่ได้เข้ามาพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กทะเลสงขลาตอนล่างตั้งแต่ปี 2527 ตลอดเวลาที่ผ่านมามีผลงานที่องค์กรได้ทำสำเร็จและเห็นเป็นรูปธรรมได้แก่ การรณรงค์ให้มีการยกเลิกการใช้เครื่องมืออวนรุน การก่อตั้งกลุ่มองค์กรต่างๆภายในชุมชน การเสริมสร้างผู้นำ ตลอดจนการสนับสนุนเงินทุนในรูปแบบต่างๆ ฯลฯ

การทำงานขององค์กรที่ผ่านมามีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว อย่างไรก็ตามการทำงานยังคงดำเนินต่อไปและถือว่าทุกพื้นที่ที่มีความเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะชุมชนที่มีความอ่อนแอและมีความเข้มแข็งของชุมชนน้อย มักได้รับการช่วยเหลือและให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง หากชุมชนเหล่านั้นมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตัวเองแล้วได้องค์กรเหล่านี้ก็จะถอนตัวออกไป

อย่างไรก็ตามการทำงานขององค์กรที่ผ่านมานั้นมีบทบาทที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาชุมชน คือ บทบาทในการทำความเข้าใจถึงกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับชาวบ้าน โดยการทำงานในลักษณะที่เน้นการปรับตัวให้เข้ากับชาวบ้านเพื่อสร้างความไว้วางใจกับชาวบ้าน และเพื่อให้ทราบปัญหาอุปสรรคต่างๆภายในหมู่บ้าน การทำงานของนักพัฒนาต้องอาศัยเวลา โดยเริ่มตั้งแต่การกินอยู่ในพื้นที่เป็นเวลานาน จนทำให้เกิดความคุ้นเคยและได้รับการยอมรับจากชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาที่ต้องสอดคล้องกับปัญหาที่แท้จริง และตรงตามความต้องการของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ยิ่งกว่านั้นองค์กรนี้ยังมีบทบาทในการกระตุ้นชี้แนะถึงแนวทางในการแก้ปัญหา โดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นแต่ไม่ได้เป็นผู้ลงมือแก้ปัญหาทุกอย่างเอง หากแต่เน้นให้ชาวบ้านได้รู้จักพึ่งตนเองและคอยเสริมส่วนที่ชาวบ้านขาด

อนึ่งนักพัฒนายังมีบทบาทในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆเพื่อมิให้เกิดการซ้ำซ้อนในการทำงานทั้งยังได้มีส่วนช่วยภาครัฐในการพัฒนา แต่นักพัฒนายังมีขีดจำกัดในด้านความสัมพันธ์และการได้รับความร่วมมือจากผู้นำที่เป็นทางการภายในชุมชน โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านบางกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเหล่านี้ยังไม่เข้าใจในกระบวนการทำงานของนักพัฒนา และยังถูกมองว่าเป็นการทำงานที่ไปกระจุกอยู่ที่กลุ่มคนเพียงบางกลุ่มบางพวกที่เข้าร่วมในกิจกรรม

ขององค์กรมากกว่า และองค์กรเหล่านี้เข้ามาพัฒนาชุมชนเพื่อวัตถุประสงค์อะไร สนับสนุนฝ่ายใด ถึงแม้ว่าในทางปฏิบัติการทำงานหนักของพัฒนาจะทำไปด้วยความหวังดี และมีความจริงใจในการ ทำกิจกรรมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริงก็ตาม จากประเด็นของความระแวงในตัวนัก พัฒนาองค์กรนี้ไปสอดคล้องกับงานวิจัยของ อังคณา อาตมียะนันท์ (2530:149) ที่ได้สรุปว่า กลุ่ม ชาวบ้านหรือกลุ่มผู้นำที่ไม่เข้าร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านเป็นผลมาจากการทำงานของนักพัฒนาที่ ทำงานกับคนกลุ่มเดียว ทำให้ชาวบ้านกลุ่มอื่นมองว่าเป็นการเล่นพรรคเล่นพวก ผลประโยชน์จะ ตกอยู่เฉพาะคนกลุ่มเดียว

ข้อเสนอแนะ

จากการค้นคว้าวิจัยในระยะเวลาที่ผ่านมา สามารถได้ข้อคิดซึ่งอาจมีข้อจำกัดบาง ประการ แต่ผู้วิจัยขอเสนอเพื่อเป็นแนวทางประกอบการพิจารณา และแก้ปัญหาดังกล่าวต่อหน่วย งานต่างๆที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. หน่วยงานราชการ โดยเฉพาะกรมประมงที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร ประมงโดยตรง ควรให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทุกขั้นตอนอีกทั้งมีการ ประเมินผลที่เหมาะสมด้วย การจัดการไม่ควรยึดรูปแบบของสูตรสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละ ชุมชนมีความแตกต่างกัน และการทำงานส่วนใหญ่ขาดการประเมินผลงานที่ดี โดยเฉพาะการ ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำที่มีแต่การปล่อยเท่านั้น แต่ขาดการประเมินว่าการปล่อยแต่ละครั้งมีอัตราการ รอดเท่าไร นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ละหน่วยงานต้องประสานความร่วมมือ และดำเนิน กิจกรรมไปในทิศทางเดียวกันเพื่อเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนเป็นสำคัญ ไม่ใช่เพื่อการสร้างผลงาน ให้หน่วยงานเพียงฝ่ายเดียว

2. นักวิชาการ ควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับทรัพยากรของชุมชนที่เป็นประโยชน์ และสามารถนำผลจากการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การศึกษาควร เป็นไปในลักษณะของสหวิทยาการและบูรณาการ โดยข้อมูลที่ได้มาควรต้องนำเผยแพร่สู่ชุมชน เพื่อเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

3. องค์กรพัฒนาเอกชน ควรมีการติดต่อประสานงานกับคนในชุมชนทุกกลุ่มหลีกเลี่ยง การเลือกปฏิบัติเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ควรตรวจสอบพลังขององค์กรชุมชนว่า สามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่ภายหลังจากที่นักพัฒนาได้ถอนตัวออกไปจากพื้นที่แล้วและควรมีการ ประเมินผลเป็นระยะๆ เพื่อการปรับและทบทวนการปฏิบัติงานให้ก่อประโยชน์สูงสุดในการสร้าง และการพึ่งตนเองของชุมชน

4. องค์กรชุมชนในหมู่บ้าน องค์กรชุมชนในกลุ่มต่างๆ เช่นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร ฯลฯควรมีเป้าหมายหลักของการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้จะเป็นการเสริมสร้างให้องค์กรมีความเข้มแข็งขึ้น และลักษณะการบริหารในกิจกรรมต่างๆควรมีการกระจายอำนาจและ กระจายงานไม่ควรกระจุกอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนในกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเท่านั้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

-ควรศึกษาการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กทุกพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็กทั้งระบบ

- ควรศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้วย เพื่อเป็นนำข้อมูลมาวางแผนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงในอนาคต

-ควรศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์และประเมินโครงการ การจัดการทรัพยากรประมงของหน่วยงานรัฐในเขตทะเลสาบสงขลา

บรรณานุกรม

กชช. 2ค 2539. ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน. สำนักงานจังหวัดสงขลา.

กังวาล จันทรโชติ. 2534. "การพัฒนาประมงแบบยั่งยืน", ในการพัฒนาแบบยั่งยืนทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม. หน้า 178-179. วราพร ศรีสุพรรณ. บรรณาธิการ. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล : มปพ.

กาญจนวรรณ สารโชค. 2530. กึ่งทะเลทางออกของประมงไทย กุ้งก้ามกราม และกุ้งกุลาดำ. กรุงเทพฯ : กลุ่มบัณฑิตเกษตรอาสา. สาขาประมงมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.

เกษม จันทรแก้ว. 2530. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์.

เกษม จันทรแก้ว และ ประพันธ์ โกยสมบุญ. 2525. หลักการสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพฯ : ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เกษม สนิทวงศ์. 2528. การอนุรักษ์และพัฒนาในประเทศไทย : การอนุรักษ์ธรรมชาติในประเทศไทยในแง่การพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : ชูติมาการพิมพ์.

กรรณิกา ชมดี. 2524. "การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี", วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (สำเนา)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้. 2540. ใน รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นกรณีศึกษา : จังหวัดตรัง และจังหวัดสุราษฎร์ธานี. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. จังหวัดสงขลา.

คณะกรรมการประสานงานพัฒนาองค์กรเอกชนภาคใต้. 2536. " ทักษิณปริทัศน์ : แนวทางฟื้นฟู ทะเลสาบสงขลาในสายตาชาวประมง", แลใต้ . 8 (มีนาคม-เมษายน2536), 4-15.

_____ . 2539. "จับประเด็นใหญ่ในทะเลสาบ", แลใต้. 29 (สิงหาคม 2539) 5-10

คณะกรรมการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก. 2533. "สถานการณ์ชาวประมงขนาดเล็กในจังหวัด สงขลา", สงขลา : โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก. (สำเนา).

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2531. แนวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

_____ . 2531. ประมวลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท

คณะอนุกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา. 2539. "แผนแก้ไขความเสื่อม โทรมของทะเลสาบสงขลา", สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สำเนา).

โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและพื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้. ม.ป.ป. เอกสารแนะนำโครงการ. จังหวัด สงขลา. หน้า 1-3.

โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและพื้นที่ลุ่มน้ำภาคใต้ .ม.ป.ป. "สมาพันธ์ทะเลสาบดินแดนฟื้นฟู ทะเล", จดหมายข่าวเสียงชาวประมงพื้นบ้าน. สงขลา

โครงการบรรเทาอุทกภัยอำเภอหาดใหญ่. 2539. ใน รายงานสรุปโครงการพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่ ภาคใต้ที่ประสบอุทกภัย, จังหวัดสงขลา : ชลประทานเขต 12. (สำเนา)

อ้ออ่าน วุฒิกรรมรักษา. 2526. " ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่น ของตำบลคู้พยอม อำเภอบ้านโป่งจังหวัดราชบุรี", วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (สำเนา)

เฉลิมศรี อรรถนกุล. 2538. "ความรู้ ทัศนคติ และแนวปฏิบัติของชาวประมงต่อการอนุรักษ์
ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาชาวประมงขนาดเล็กตำบลคูขุด
อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการจัดการ
สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ณรงค์ ณ. เชียงใหม่. 2525. "ปัญหาสภาพแวดล้อมทะเลสาบสงขลา", วารสารสงขลานครินทร์.
4 (กรกฎาคม-กันยายน 2525), 243-256.

_____. 2534. "ปัญหาสภาพแวดล้อมทะเลสาบ", ใน เทคนิคการบำบัดน้ำเสียคุ้มไม่คุ้ม :
รายงานสัมมนาวิชาการ 2 กันยายน 2534. จังหวัดสงขลา. หน้า 17-30. สงขลา :
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. (สำเนา).

ณัฐวรรธน์ ปภาวสิทธิ์และคณะ "ผลของการปลูกและการฟื้นฟูป่าชายเลนต่อทรัพยากรประมง :
กรณีศึกษาป่าชายเลนบ้านคลองโคกลน จังหวัดสมุทรสงคราม", ใน การสัมมนาระบบ
นิเวศน์ป่าชายเลนแห่งชาติครั้งที่ 10 วันที่ 25-28 สิงหาคม 2540 ณ. โรงแรม เจบี
หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. หน้า 7V-1 กรุงเทพฯ : กองโครงการและประสานงานวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

ดวงใจ บุญศิริรักษา. 2533. "ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการพัฒนาการเลี้ยงกุ้งต่อ
ชุมชนประมงในตำบลสนามชัย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี", วิทยานิพนธ์วิทยา
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
(สำเนา).

ทวี ทองสว่าง และทัศนีย์ ทองสว่าง. 2523. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ทองศักดิ์ คุ้มไชน้ำและคณะ. 2538. การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บริษัทการพิมพ์

นโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, สำนักงาน. 2538. "รายงานสถานภาพทรัพยากรชายฝั่งทะเล
จังหวัดสงขลา", กรุงเทพมหานคร : กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม. (สำเนา).

นิเทศ ดินนะกุล. 2538. "สถาบันสังคม", สังคมและวัฒนธรรม. หน้า 112. ภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิวัติ เรืองพานิช. 2528. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : เจริญการ
พิมพ์

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ์. 2534. เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย.
กรุงเทพฯ : ตามเจริญการพิมพ์.

ประสาธ มีแต่้ม. 2539. "ใช้แรงลมลอกทะเลสาบสงขลา: ความพยายามของคนรักบ้านเกิด",
พลเมืองเด็กกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. 6 (มีนาคม-พฤศจิกายน 2539) 19-20.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เจ็ด พ.ศ 2535-2539. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุณพิน
อักษรกิจ.

ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ คณิต ไชยาคำ และ ไกษย์ แซ่จู่. 2527. "การศึกษาผลการจับสัตว์น้ำ
ด้วยเครื่องมือลอยในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอก", ใน เอกสารวิชาการฉบับที่
16/2527 สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. หน้า 13. กรมประมง กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์.

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, 2531 "การมีส่วนร่วมของประชาชน", วารสารพัฒนาชุมชน 2 (กุมภาพันธ์
2531) หน้า 25 อ้างจาก ทนงค์ดี คุ่มไต้มน้ำ และคณะ. 2538. การพัฒนาชุมชนเชิง
ปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บพิตรการพิมพ์.

ไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์ และ เสาวภา อังสุพานิช. 2539. "ประชาคมสัตว์น้ำ" ในรายงานการวิจัย เรื่อง ระบบนิเวศการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง : การศึกษาเขตต่อเนื่องชายฝั่งทะเลสาบ สงขลาตอนนอกบริเวณคลองพะวงและคลองคูตะเกา", หน้า 52. ภาควิชาวาริชศาสตร์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย. 2535. วิจัยทางการพยาบาล หลักการและกระบวนการ. สงขลา : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พงษ์พันธ์ สุขสุพันธ์. 2540. "การจัดการระบบวนเกษตรและป่าชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี", วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2531. วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : เจริญผล.

มงคล ด่านธานีพร. 2536. "การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรชุมชน", ใน รวมบทความจากความจากการสัมมนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาคอีสานโดยองค์กรชุมชน. หน้า 20. สัมพันธ์ เตชะอธิก บรรณาธิการ. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

มณีรัตน์ มิตรปราสาท. 2539 "การก่อตัวขององค์กรประชาชนกับการเสริมอำนาจประชาชน : ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้าน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง", วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (สำเนา)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2526. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อนุเคราะห์ไทย

รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ และ สมพร เพ็ญจันทร์. 2537. รายงานการปรับตัวของประชากรชนบทบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ระวัง เนตรโพธิ์แก้ว. 2528. องค์กรและการจัดการ. กรุงเทพฯ : พิกัดอักษร.

เรียงชัย ต้นสกุล และคณะ. 2527. " การศึกษาพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา", ใน รายงานการวิจัยหมายเลข 2527-1, คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (ลำเนา).

โรจน์จรรย์ย์ ด้านสวัสดิ์. 2540. "การวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม". ใน การประชุมสัมมนาครั้งที่ 1 การศึกษาการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานแบบยึดพื้นที่, 24 มกราคม 2540. ณ ห้องประชุม 1 สำนักงานอธิการบดี. หน้า 1-3. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อม. 2538. กรุงเทพฯ : สภานายความแห่งประเทศไทย

วิเศษณ์ ชมเดช และศิริ ทุกขวินาศ. 2528. "สภาวะการประมงในทะเลสาบสงขลา", การประมง. 38 (มีนาคม 2528), 11-15.

วิทย์ ธารชลาณกิจ. 2529. "สิ่งแวดล้อมทางการประมงและการจัดการ", ใน เอกสารประกอบการบรรยายวิชา อนุรักษ์ 583 (การจัดการสิ่งแวดล้อม), หน้า 1-30. กรุงเทพฯ : โครงการวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิชัย เทียนน้อย. 2529. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา.

วินัย วีระพัฒนานนท์. 2537. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิรัช วิวัชฌิการวรรณ. 2535. การบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : บทบาทขององค์กรในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้งเฮาส์.

วีรสิทธิ์ สิทธิไตรย์ และโยธิน แสงวดี. 2536. "การสนทนากลุ่ม : เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ",
 ใน การวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการเปลี่ยนแปลงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. หน้า1-
 14. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สกนธ์ จันทร์รักษ์. 2528. "ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้ง
 ศูนย์เยาวชนตำบล จังหวัดตรัง", วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 เกษตรศาสตร์. (สำเนา)

สุขุม เจริญใจ. 2529. ข. การอนุรักษ์ทรัพยากรประมง. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการจัดการประมง
 คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____ . 2529. ก. การอนุรักษ์ทรัพยากรประมง. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการจัดการประมง.
 คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุชาติ สุขคง. 2531. "เจตคติของชาวประมงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในตำบลแหลม
 ตะลุง อำเภอบางบาล จังหวัดนครศรีธรรมราช", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.
 สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (สำเนา)

สุชาติ วิเชียรสวรรค์ อรุณี จินดานนท์ และไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์. 2520. รายงานผลการจับ
 สัตว์น้ำด้วยเครื่องมือประมงประเภทไม้กระโถนทะเลสาบสงขลาตอนนอก, จังหวัดสงขลา :
 สถานีประมงจังหวัดสงขลา. กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สุนันทา นิลเพชร. 2539. "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 ของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง", วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหา
 บัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)

สุภางค์ จันทร์วานิช. 2532. วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- _____ 2535. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพ วาดเขียน. 2525. เครื่องมือวิจัยทางสังคมศาสตร์ ลักษณะที่ดี ชนิด และวิธีการหา
คุณภาพ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุนทร สว่างสาส์. 2530. " การจัดการป่าชุมชนในนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัด
สตูล", วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหา
วิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- สดใส พงศ์จันทร์เสถียร. มปป. "การประเมินทะเลของไทย", สงขลา : วิทยาลัยประมง
ติณสุลานนท์. (สำเนา).
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2531. ประมวลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ของไทย. กรุงเทพฯ : สถาบัน.
- สมหญิง เปี่ยมสมบูรณ์. 2537. "ความเป็นไปได้ทางสังคม-เศรษฐกิจของการนำระบบสิทธิ
ประมงมาใช้ในการจัดการประมงชายฝั่งของไทย", วารสารการประมง 2 (มีนาคม-
เมษายน), 161.
- สมยศ พุ่มหว่า. 2534. สังคมชนบทกับการพัฒนา. สงขลา : ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะ
ทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- โสภิตา เหมทานนท์. 2540. "ทิศทางการพัฒนาประมงในอนาคต", ข่าวสารสิ่งแวดล้อม
ภาคใต้ 4 (เมษายน 2540), 8-10.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สมุดรายงานสถิติจังหวัดสงขลาฉบับพ.ศ 2538. กรุงเทพฯ.

สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา. "พิธีส่งมอบเรือและเครื่องมืออวนรุนและการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ
ในเขตอนุรักษ์อ่าวกวน". ใน เอกสารแนะนำการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ครั้งที่
5/2540. วันที่ 26 มิถุนายน 2540. สงขลา : สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา

_____. 2535 . บรรยายสรุปด้านการประมง. กรุงเทพฯ : กรมประมง . กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์.

_____. 2538 . บรรยายสรุปด้านการประมง. กรุงเทพฯ : กรมประมง . กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์.

_____. 2539. รายงานประจำปี. กรุงเทพฯ : กรมประมง . กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

_____. 2540. รายงานประจำปี . กรุงเทพฯ : กรมประมง . กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานวิจัยและพัฒนา. 2537. " รายงานการศึกษาความต้องการใช้น้ำในลุ่มทะเลสาบ
สงขลา",สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา).

อังสุณีย์ ชูณหปราณ จุฬารภรณ์ รัตนไชย และอาภรณ์ มีชูพันธ์. 2538. ประเมินผลการจับสัตว์
น้ำจากทะเลสาบสงขลาปี 2537-2538", เอกสารวิชาการฉบับที่ 4/2539 สถาบันวิจัยการ
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง , กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

อำนาจ เจริญศิลป์. 2528. โลกและการอนุรักษ์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

อาชีวศึกษา , กรม. 2535. การประมงทั่วไป. กรุงเทพฯ : มปพ. อ้างจาก ธีรพันธ์ ภูคาสวรรค์.

2528. การอนุรักษ์ทรัพยากรประมงประเทศไทยในแง่การพัฒนาทางสังคม และ
เศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : ชุติมาการพิมพ์.

อคิน ระพีพัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒน
ธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล

อังคณา อาตมียะนันท์. 2530. " บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม:กรณีศึกษาโครงการพัฒนาชนบทแควระบบสีเขียว", วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.(สำเนา)

Awae, Masae. 1996. " Community Organization and Local Resource Management in Southern Thailand", Ph.D. Development Studies University of Bath.

Clingan, Thomas A. "Nation and International Fisheries Management Policy ", In A Report of the University of Miami Sea Grant Decision Seminar, November, 1971. Sea Grant Special Bulletin No 5, January, 1972. pp. 6-16

Dransawasdi ,R. 1992. Some Fundamental Definitions, Concepts, Sustainable Resource Management. New York : Longman. อ้างถึงใน วิจารณ์จรีย์ ด้านสวัสดิ์. 2540. "การวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม".ใน การประชุมสัมมนาครั้งที่ 1 การศึกษาการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานแบบยึดพื้นที่. 24 มกราคม 2540. ณ ห้องประชุม 1 สำนักงานอธิการบดี . สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.

National Solidarity Committee . 1996. Towards Sustainable of Fisheries : for Survival in 21 st Century. New Karunadhara : Colombo.

Parson, Talcott and Shills Edward A. 1951. Toward a General Theory of Action. New York : Harper and Row .

Pearse, Peter H. 1981. Fishing Right, Regulation and Revenues. s./ IPC Business Press, quoted in พิภพ เหล่าหัดจัน. 2534. " การจัดการประมงและการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงทะเลในน่านน้ำเขตอำนาจของประเทศไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (สำเนา)

Reeder , Willam W. 1968. Leadership Development in a Mormon Community

(Unpublished book manuscript). quoted in สุทธิพงศ์ แสงมณี . "ความคิดเห็นของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากรในท้องถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้", วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.(ลำเนา)

Saharuddin, Bin Dato' Hj. Abdul Hamid.1996. "The Conservation and Management of Inshore Fisheries of Peninsular Malaysia", Ph.D. Thesis Department of Maritime and International Studies ,University of Wales, College of Cardiff.

สัมภาษณ์

ชาว ไสภิกุล . ผู้สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2540

ชุ่น จุลนวล. (อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านบางโหนด) 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม , 13,25 สิงหาคม 2540.

_____. 13 สิงหาคม 2540.

_____. 25 สิงหาคม 2540.

จารึก สุวรรณโณ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2540

จำรัส เกียรติวิล. ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2540

จวบ ทองมา. (กรรมการชมรมชาวประมงขนาดเล็กทะเลสาบสงขลา) ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 มิถุนายน 2540.

เฉลิม นวนสกุล. ผู้ให้สัมภาษณ์, 22 มิถุนายน 2540.

ทวีป คุณรัตน์ (ผู้ใหญ่บ้านบ้านบางโหนด) ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2540.

นำ ทานสัมฤทธิ์. ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2540.

นริศ ดวงสุวรรณ. (เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน) ผู้ให้สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2540.

_____. (เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน) ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2541

ปิ่นอนงค์ มณีแนม (อดีตเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา) ผู้ให้สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2540

ประจิต พงศ์สุวรรณ (ประมงจังหวัดสงขลา) ผู้ให้สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2540.

ประพัฒน์ เลียนเป็ย. ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2540..

ปรีชา บุญชูวงศ์. นายช่างชลประทานจังหวัด. ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2540

เมียน ไสภิกุล. ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 มิถุนายน 2540.

จิเชียร แก้วประกอบ.(ประธานกลุ่มกองทุนประมง) ผู้ให้สัมภาษณ์, 19 ตุลาคม 2540.

วัย แก้วประกอบ. (ผู้ใหญ่บ้านบ้านแหลมโพธิ์) ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2539.

วุฒิ แก้วประกอบ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2540

_____. ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2540

_____. ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2540

เดิม ไสภิกุล. (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคูเต่า) ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2540.

สุรินทร์ จุลนวล ผู้ให้สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2540.

สมศักดิ์ โชคดี ผู้ให้สัมภาษณ์, 11 มิถุนายน 2540.

พระมหาเจริญ เตชะบุญโญ (เจ้าอาวาสสำนักสงฆ์แหลมโพธิ์) ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2540.

พิเชษฐ์ มูณีแนม (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคูเต่า) ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2540.

อรุณ จุลนวล . ผู้ให้สัมภาษณ์, 29 สิงหาคม 2540.

อาภรณ์ ไสภิกุล (พ่อค้าคนกลาง) ผู้ให้สัมภาษณ์ 31 มิถุนายน 2540

อ้อม แก้วประกอบ. ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2540.

เอียน มูณีแนม. (ผู้ใหญ่บ้านบ้านเกาะนก) ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2540)

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

1. นายวิเชียร แก้วประกอบ
2. นายสุวิก แก้วประกอบ
3. นายเฉลิม นวลสกุล
4. นายภิญโญ แก้วจรรย์
5. นายวุฒิ แก้วประกอบ
6. นายเมี้ยน ไสภิกุล
7. นายจุ่น จุลนวล
8. นายประพัฒน์ เอียนเปี้ย
9. นายอรุณ จุลนวล

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1 ประกาศจังหวัดสงขลา
เรื่อง กำหนดเขตที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาชีพพันธุ์

ประกาศจังหวัดสงขลา
เรื่อง กำหนดที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาพืชพันธุ์

ควยจังหวัดสงขลาได้พิจารณาเห็นว่า ที่จับสัตว์น้ำประเภทที่สาธารณประโยชน์ " บริเวณอ่าววุ่น " บ้านแหลมโพธิ์ หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 4 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 2,031 ไร่ เป็นแหล่งน้ำที่มีสัตว์น้ำหลายชนิดอาศัยเลี้ยงตัวอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเห็นควรกำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาพืชพันธุ์ ทั้งนี้เพื่อสงวนไว้สำหรับ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป รวมทั้งจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนอีกด้านหนึ่งในโอกาสต่อไป

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา โดยอนุัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่า ที่จับสัตว์น้ำประเภทที่สาธารณประโยชน์ " บริเวณอ่าววุ่น " บ้านแหลมโพธิ์ หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 4 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีชื่อสถานที่ อาณาเขต และแผนที่ส่งเขปที่แนบท้ายประกาศนี้ให้กำหนดเป็นที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาพืชพันธุ์

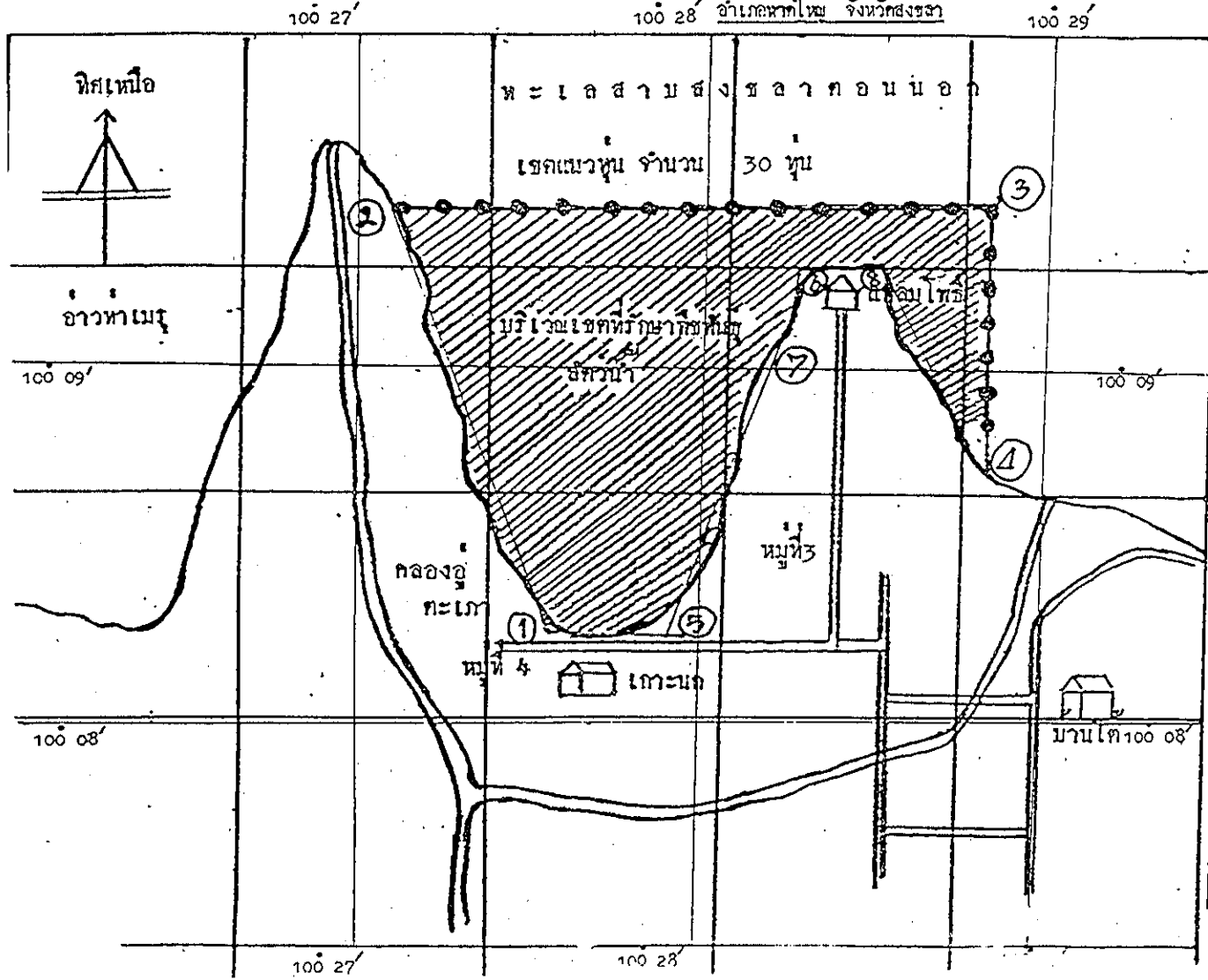
ทั้งนี้ ให้ใช้ประกาศนี้เมื่อพ้นกำหนดสามสิบวันนับแต่วันเปิดประกาศ ตามความใน มาตรา 60 แห่งพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 และเมื่อประกาศนี้มีผลบังคับแล้ว ให้ยกเลิกประกาศอื่นที่เกี่ยวข้องของการกำหนดประเภทที่จับสัตว์น้ำ ซึ่งมีข้อความขัดแย้งหรือแย้งกับประกาศนี้เสียทั้งสิ้น

ประกาศ ณ วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2538

(นายยุวัฒน์ วุฒิเมธี)
ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา

แผนที่แนบท้ายประกาศเขตรักษาพื้นที่ภูสัควาน้ำ หมู่ 3, 4 ตำบลอุบล

อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดสงขลา

เขตรักษาพื้นที่ภูสัควาน้ำ

ทิศเหนือ จก แนวทูน
ทิศใต้ จก ชายฝั่ง ม.4
ผู้ที่จะรับออก จก แนวทูน
ทิศฐานตก จก ชายฝั่ง ม.4
แนวทูนแสดงขอบเขตรักษาพื้นที่ภู
เขตรักษาพื้นที่ภูสัควาน้ำ

วัด
โรงเรียน
ถนน
ลำคลอง

จุดแสดงเขตรักษาพื้นที่ภูสัควาน้ำ

จุดที่ 1	แสด 7 องศา 08 ลิปดา 35 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 27 ลิปดา 28 พิลิปดา
จุดที่ 2	แสด 7 องศา 09 ลิปดา 23 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 27 ลิปดา 25 พิลิปดา
จุดที่ 3	แสด 7 องศา 09 ลิปดา 22 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 28 ลิปดา 27 พิลิปดา
จุดที่ 4	แสด 7 องศา 09 ลิปดา 04 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 28 ลิปดา 28 พิลิปดา
จุดที่ 5	แสด 7 องศา 09 ลิปดา 18 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 28 ลิปดา 19 พิลิปดา
จุดที่ 6	แสด 7 องศา 09 ลิปดา 14 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 28 ลิปดา 13 พิลิปดา
จุดที่ 7	แสด 7 องศา 09 ลิปดา 05 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 28 ลิปดา 10 พิลิปดา
จุดที่ 8	แสด 7 องศา 08 ลิปดา 30 พิลิปดา
	สอง 100 องศา 27 ลิปดา 54 พิลิปดา

มาตราส่วน 1 ต่อ 2,000

ภาคผนวก 2 ตัวอย่างแบบสอบถาม

5. ท่านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นเวลาที่ปี
 1-5 ปี 6-10 ปี 11-20 ปี
 21-30 ปี มากกว่า 30 ปี

6. ท่านประกอบอาชีพประมงมาเป็นเวลานานกี่ปีมาแล้ว
 1-5 ปี
 6-10 ปี
 11-20 ปี
 21-30 ปี
 > 30 ปี

7. ท่านและสมาชิกในครัวเรือนประกอบอาชีพอะไรบ้าง และมีรายได้เฉลี่ย/เดือนเท่าไร

สมาชิก	อาชีพหลัก	อาชีพรอง	รายได้เฉลี่ย/เดือน
1			
2			
3			
4			
5			

8. ครอบครัวยุคของท่านมีทรัพย์สินเหล่านี้หรือไม่ จำนวนเท่าใด

ทรัพย์สินของครัวเรือน	มี	ไม่มี	จำนวน
ที่ดิน			
เรือขนาด.....			
รถจักรยานยนต์			
รถยนต์			
วิทยุ			
โทรทัศน์			
ตู้เย็น			
อื่นๆ			

9. รายจ่ายรวมของครอบครัว โดยเฉลี่ยประมาณ.....บาท/เดือน

10. ท่านเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านหรือไม่
 เป็น (ระบุตำแหน่ง).....
 ไม่เป็น
11. แหล่งข่าวเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องการจัดการ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมง ท่านรับทราบจากแหล่งใด (ตอบได้มากกว่า 1 แหล่ง)
 เพื่อนบ้าน วิทยุ
 ผู้นำทางการ โทรทัศน์
 ผู้นำไม่ทางการ/แกนนำ หนังสือพิมพ์
 เจ้าหน้าที่ของรัฐหนังสือพิมพ์ อื่นๆ (ระบุ).....
 องค์กรเอกชน

ตอนที่ 2 : แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมและวิธีการ การจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

1. ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงในทะเลในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา มีปัญหาหรือไม่
 ไม่มี มี ไม่ทราบ
 ถ้ามี เป็นปัญหาเกี่ยวกับอะไร.....

2. กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในหมู่บ้านของท่านเริ่มมีขึ้นเมื่อปี.....
 มีกิจกรรมอะไรบ้างและลักษณะรูปแบบการเข้าร่วมของท่านอยู่ในลักษณะใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 ลักษณะของรูปแบบการมีส่วนร่วมของท่านอยู่ในลักษณะใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
[A] ร่วมวางแผน	[F] ร่วมใช้ประโยชน์
[B] ร่วมประชุม	[G] ร่วมใช้แรงงาน
[C] ร่วมเป็นรรมการ	[H] ร่วมออกเงินและวัสดุอุปกรณ์
[D] ร่วมเป็นผู้นำ	[I] ร่วมติดตามและประเมินผล
[E] ร่วมประชาสัมพันธ์	

ประเภทกิจกรรม	จำนวนครั้งที่ท่านเข้าร่วม	รูปแบบของการเข้าร่วม	สาเหตุที่เกิดกิจกรรม

3. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับกิจกรรมที่มีในข้อ 2 พร้อมระบุเหตุผล

ประเภทกิจกรรม	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	เหตุผล

4. กิจกรรมข้อ 3 มีการทำอะไรบ้าง และมีประโยชน์ต่อตัวท่านและชุมชนมากน้อยเพียงใด

ประเภทกิจกรรม	ทำอะไรบ้าง	ตัวเอง		ชุมชน	
		มาก	น้อย	มาก	น้อย

5. ท่านเคยทราบเรื่องกิจกรรมการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ลงในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของหมู่บ้านหรือไม่
- ทราบ
- ไม่ทราบ
6. หลังจากการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงในเขตอนุรักษ์แล้ว จำนวนสัตว์น้ำเป็นอย่างไร
-
-
7. ในอนาคตท่านคิดว่า หมู่บ้านท่านต้องทำกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงอะไรต่อไปเพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ
-
-
-
8. ในบรรดากิจกรรมทั้งหมดท่านเห็นว่ากิจกรรมใดเป็นกิจกรรมที่ดีที่สุดและเหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรในชุมชนนี้
-
-
- เพราะ
9. ท่านออกทำการประมงโดยใช้เรือหรือไม่
- ใช่ (ระบุ)
- ไม่ใช่
- และใช้เครื่องมืออะไรบ้างในการทำประมง.....
-
- ตลอดเวลาที่ผ่านมาทำได้เปลี่ยนเครื่องมือประมงที่ใช้หรือไม่.....
- ชนิดเครื่องมือประมงที่เคยใช้แต่ปัจจุบันได้เลิกไปแล้วได้แก่ (ระบุ)
-
-

10. ระยะเวลาในการจับสัตว์น้ำ

ชนิดเครื่องมือ	ช่วงเวลาที่จับ (เดือน)	จำนวนวันที่จับ ได้/เดือน	ใช้เวลา(ชม./ครั้ง)	ปริมาณปลาที่จับ ได้(ก.ก)

11. ช่วงเดือนใดของรอบปีที่ท่านไม่ได้ออกทำการประมง.....

เพราะ

12. ท่านเคยคิดจะเลิกอาชีพประมงหรือไม่

[] เคยคิด เพราะ

[] ไม่เคยคิด เพราะ

ท่านอยากให้บุตรหลานของท่านทำอาชีพประมงต่อไปหรือไม่ เพราะอะไร

[] อยากให้ทำต่อ เพราะ

[] ไม่อยากให้ทำต่อ เพราะ

13. ปัจจุบันในครัวเรือนของท่าน สัตว์น้ำชนิดใดที่จับได้มาก (ระบุ 3 อันดับแรก)

1.....

2.....

3.....

ท่านนำไปบริโภคเองหรือนำไปขายปริมาณเท่าไร.....

นำไปขายที่ใด.....

14. มีสัตว์น้ำชนิดใดบ้างที่เคยหาได้ แต่ในปัจจุบันหาไม่ได้แล้ว (ระบุ)

ชนิดสัตว์น้ำ

หายไปประมาณกี่ปี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

15. ปัจจุบันสถานการณ์เรืออวนรุนในหมู่บ้านท่านเป็นอย่างไร
-
-
16. ท่านเคยร่วมดูแลมิให้เรืออวนรุนเข้าทำการประมงในเขตของชุมชนหรือไม่
 เคย เพราะ
- ไม่เคย เพราะ.....
17. นอกจากอวนรุนแล้ว ท่านคิดว่าเครื่องมือชนิดใดที่ควรห้ามหรือจำกัด

ลำดับที่	ชนิดเครื่องมือ	เหตุผล
1		
2		
3		

18. ท่านจัดการอย่างไรกับลูกกุ้งลูกปลาตัวเล็กๆ ที่ติดมากับเครื่องมือประมง และยังมีชีวิตอยู่
-
- ท่านจัดการอย่างไรกับลูกกุ้งลูกปลาตัวเล็กๆ ที่ไม่ได้ขนาดซึ่งตายแล้ว และไม่สามารถนำออกขายได้
-

ตอนที่ 3 : ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมง และความคิดเห็นของ
 ประชาชนที่มีต่อสภาพทรัพยากรประมงในด้านต่างๆ

1. ท่านคิดอย่างไรกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนท่าน
 และกิจกรรมเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรประมงอย่างไรบ้าง
- 1.1 การทำนากุ้ง
- 1.2 การทำบ้านจัดสรร
- 1.3 การสร้างบ่อน้ำบาดน้ำเสีย.....

2. ท่านคิดอย่างไรกับหน่วยงานข้างนอกที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนท่าน และต้องการให้
 เขาช่วยเหลือหมู่บ้านด้านใด มีผลงานอะไรบ้างที่ประสบความสำเร็จและท่านได้รับ
 ประโยชน์
- หน่วยงานราชการ
-
- เอกชน/NGO.....
-
- กลุ่มบุคคลอื่นๆ
-
3. ภายหลังจากทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง (ในปัจจุบัน) ท่านคิดว่าสภาพแวดล้อมอะไรบ้างใน
 ชุมชนที่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากที่สุด
-
-
-
- ท่านประสบปัญหาอะไรบ้าง.....
-
-
4. ในชุมชนของท่านมีทรัพยากรธรรมชาติอะไรบ้าง(นอกเหนือจากทรัพยากรประมง)ที่หวังจะ
 ต้องการความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก
-
-
-
5. ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ท่านเห็นว่าความพยายามในการจัดการทรัพยากร
 ประมงในชุมชนของท่านประสบผลสำเร็จเพียงใด
- [] มาก
- [] ปานกลาง
- [] น้อย
- มีอุปสรรคอะไรบ้าง/เพราะอะไร
-

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความช่วยเหลืออย่างไรเพื่อลดอุปสรรค

.....

6. สภาพโดยรวมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ปัจจุบันท่านมีความรู้สึกอย่างไรที่ได้จากการประมงอยู่ในสภาพเช่นไร

แย่ พอใช้ได้ ดี

เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนที่จะมีโครงการจัดการทรัพยากรรายได้จากการประมงในปัจจุบันเป็นเช่นไร

แย่กว่า พอๆกัน ดีกว่า

หากการจัดการประมงเป็นไปเหมือนในปัจจุบันท่านคิดว่าคนที่ทำประมงในบ้านนี้จะอยู่ได้นานแค่ไหน

ไม่เกิน 5 ปี ไม่เกิน 10 ปี ไม่เกิน 20 ปี มากกว่า 20 ปี

ภาคผนวก 2.2 แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์
 การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก กรณีศึกษาบ้านแหลมโพธิ์
 อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

สัมภาษณ์ผู้รู้ (Key Informants)

บันทึกผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์นามสกุล.....

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ชื่อบ้าน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

เพศ..... อายุ..... นับถือศาสนา.....

ระดับการศึกษา.....ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน..... ปี

ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพประมงหรือไม่

เพราะ

ท่านได้ชื่อว่าเป็นผู้หนึ่งที่ชาวบ้านเคารพนับถือท่านหนึ่ง ท่านมีความรู้ความชำนาญ
 เรื่องใดบ้างที่เป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านได้

ท่านเป็นคณะกรรมการประจำหมู่บ้านหรือไม่

ท่านมีความสนใจเกี่ยวกับปัญหาและการจัดการทรัพยากรประมงมากเพียงใด และได้
 ติดตามข่าวสาร และหาความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงจากที่ใดบ้าง

.....

.....

ข้อสังเกต.....

.....

.....

ตอนที่ 1 ลักษณะทางกายภาพและสังคมของชุมชน

1. ชุมชนของท่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

2. ชุมชนปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างไรบ้างในประเด็นที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ต่อการจัดการทรัพยากรประมงในด้านต่างๆ ดังนี้

ลักษณะทางกายภาพ

สภาพภูมิอากาศ

.....

.....

ถนนหนทางและการคมนาคม

.....

.....

ทรัพยากรสัตว์น้ำ

.....

.....

ลักษณะทางสังคม

การติดต่อกับภายนอก

.....

.....

การเข้ามาของคนนอก

.....

.....

ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

.....

.....

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ระบบการซื้อขาย

.....

การใช้เครื่องมือทำการประมง

.....

กลุ่มหรือกองทุนช่วยเหลือต่างๆ

.....

3. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาของชุมชนในปัจจุบันแตกต่าง
กันอย่างไรกับในอดีต

.....

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรม วิธีการทำกิจกรรมและการมีส่วนร่วม
ของชาวประมง1. ในชุมชนของท่านมีกิจกรรมอะไรบ้างที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมง ทั้งโดยตรง
และโดยอ้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงกิจกรรมต่างเหล่านั้นทำอย่างไร มี
ประโยชน์ต่อชุมชนมากน้อยเพียงใด

กิจกรรมที่มี	วิธีการทำกิจกรรม	มีประโยชน์ต่อชุมชน		
		มาก	ปานกลาง	น้อย

ทางด้านเศรษฐกิจ

.....

ทางด้านสังคม.....

.....

2. ผลของการจัดการทรัพยากรประมงที่ทำกันในชุมชนนี้ชาวประมงได้รับผลสำเร็จในด้านต่างเหล่านี้เพียงใด

 การเพิ่มขึ้นหรือคงอยู่ของสัตว์น้ำ.....

.....

 ความเข้าใจของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการทำงาน

.....

 เครื่องมือทำการประมงที่ผิดกฎหมาย

.....

 การปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับ

.....

 ความมั่นใจของประชาชนในการพึ่งตนเอง

.....

 ความตระหนักต่อการจัดการทรัพยากรประมง

.....

ภาคผนวก 2.3 แบบสอบถามถึงโครงสร้างประกอบการสัมภาษณ์
การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก กรณีศึกษาน้ำนวลโพธิ์
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

สัมภาษณ์ผู้นำ

บันทึกผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ชื่อบ้าน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

เพศ..... อายุ..... นับถือศาสนา.....

ระดับการศึกษา..... ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในหมู่บ้าน ปี

ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพประมงหรือไม่

วันที่สัมภาษณ์.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

ข้อสังเกต

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

1. ประวัติหมู่บ้าน

2. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

3. ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมชุมชน

3.1 ด้านสังคม

ลักษณะการเป็นเครือญาติกันภายในชุมชนเป็นอย่างไร

ปัญหาอาชญากรรมในชุมชนเป็นอย่างไร

วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญของชุมชน

.....

ในชุมชนมีกลุ่มหรือชมรมอะไรบ้างที่ทำประโยชน์แก่ชุมชน

.....

3.2 ด้านเศรษฐกิจ

แหล่งรายได้ที่สำคัญของชุมชนมาจาก

พ่อค้าคนกลางมีบทบาทมากน้อยเพียงใดในชุมชน

.....

พืชเศรษฐกิจในชุมชนของท่านคือ.....

สัตว์เศรษฐกิจในชุมชนของท่านคือ

3.3 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนของท่านคือ

มีความสำคัญอย่างไรบ้าง

.....

ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนมีอะไรบ้าง

สาเหตุมาจาก

.....

ชุมชนมีแนวทางในการจัดการกับปัญหาเหล่านั้นอย่างไร

.....

ความร่วมมือของชุมชนเป็นอย่างไร

.....

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์กิจกรรม และวิธีการของชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์

จากทรัพยากรประมงในทะเลสาบ

1. การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชนมีปัญหาอะไรบ้าง

.....

2. ความร่วมมือในการแก้ปัญหาของชุมชนเป็นอย่างไร

.....

3. กิจกรรมการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในชุมชน หน่วยงานใดเข้ามาเกี่ยวข้องมากที่สุด

4. ในชุมชนมีกลุ่ม สมาคม ชมรมประมงหรือไม่

5. แนวคิดในการก่อตั้งกลุ่ม สมาคม ชมรมประมงมาจาก

.....

มีการทำกิจกรรมอะไรบ้าง

.....

6. ชุมชนมีกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างไร

.....

7. การที่บุคคลภายนอกชุมชนเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในชุมชนในปัจจุบันนี้ ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงในประเด็นต่างต่อไปนี้อย่างไร

ด้านกายภาพ

ด้านเศรษฐกิจ

ด้านสังคม

ด้านวัฒนธรรม

และส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรประมงอย่างไร

.....

.....

ภาคผนวก 2.4 แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม
การจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงขนาดเล็ก กรณีศึกษาบ้านแหลมโพธิ์
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

1. ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนมีอะไรบ้าง
2. ชุมชนประสบปัญหาในการทำมาหากินอะไรบ้าง
3. ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหอย่างไร
4. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนมีอะไรบ้าง แต่ละกิจกรรมมีความสำคัญอย่างไร
5. ชุมชนมีปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการทรัพยากรประมงอย่างไรบ้าง
6. ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการจัดการทรัพยากรประมงเพียงใด เพราะเหตุใด
 - การมีส่วนร่วม
 - การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
 - การพึ่งพาทรัพยากรประมง
 - ภาวะผู้นำ
 - การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก
 - ความสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติ
 - ประวัติการตั้งถิ่นฐาน
7. จากความพยายามของหน่วยงานภายนอกต่อการจัดการทรัพยากรประมงมีผลกระทบต่อชุมชนอย่างไรบ้าง
8. หลังจากที่ได้มีกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงที่ผ่านมา ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านใดบ้าง
9. ชุมชนต้องการให้หน่วยงานภายนอกสนับสนุนด้านใดอีกบ้าง เพราะอะไร
10. ชุมชนมีความพร้อมที่จะจัดการทรัพยากรประมงต่อไปหรือไม่ เพราะเหตุใด

ภาคผนวก 2.5 ค่า IOC ของแบบสอบถาม

ข้อ	R			ΣR	IOC
	1	2	3		
1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์					
1.1 อายุ	1	1	1	3	1
1.2 ศาสนา	1	1	1	3	1
1.3 ระดับการศึกษา	1	1	1	3	1
1.4 จำนวนสมาชิกในครอบครัว(รวมทั้งตัวท่านด้วย)มีกี่คน และมีความเกี่ยวพันทางด้าน เครือญาติกันอย่างไร	1	0	1	2	0.66
1.5 ท่านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นระยะเวลากี่ปี	1	1	1	3	1
1.6 ท่านประกอบอาชีพประมงมาเป็นเวลานานกี่ปีมาแล้ว	1	1	1	3	1
1.7 ท่านและสมาชิกในครัวเรือนประกอบอาชีพอะไรบ้าง และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเท่าไร	1	0	1	2	0.66
1.8 ท่านเป็นคนคณะกรรมการประจำหมู่บ้านหรือไม่	1	1	1	3	1
1.9 แหล่งข่าวเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดย เฉพาะเรื่องการจัด จัดการทรัพยากรประมง ท่านรับทราบจากแหล่งใด(ตอบ ได้มากกว่า 1 แหล่งโดยเรียงตามลำดับความสำคัญ)	1	1	1	3	1
2. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมและวิธีการทำกิจกรรม การจัดการ การให้ประโยชน์ทรัพยากรประมง					
2.1 ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงในทะเลสาบใน ระยะ 10 ปีที่ผ่านมามีปัญหาอะไรบ้าง	1	1	0	2	0.66
2.2 กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในหมู่บ้านของ ท่านเริ่มมีขึ้นเมื่อปี.....มีกิจกรรมอะไรบ้างและลักษณะรูป แบบของการเข้าร่วมของท่านอยู่ในลักษณะใด	0	1	1	2	0.66
2.3 ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับกิจกรรมที่มีให้ระบุเหตุผล	1	1	1	3	1
2.4 กิจกรรมข้อ 3 มีการทำอะไรบ้างและมีประโยชน์ต่อตัว ท่านและชุมชนมากน้อยเพียงไร	1	0	1	2	0.66
2.5 ท่านเคยทราบเรื่องกิจกรรมการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำของ หมู่บ้านหรือไม่	1	1	1	3	1

ภาคผนวก 2.5 (ต่อ)

ข้อ	R			ΣR	IOC
	1	2	3		
2.6 หลังจากปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์แล้วจำนวนสัตว์น้ำเป็นอย่างไร	1	0	1	2	0.66
2.7 ในอนาคตท่านคิดว่าหมู่บ้านท่านต้องทำกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมงอะไรต่อไปเพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ	1	1	0	2	0.66
2.8 ท่านออกทำการประมงโดยใช้เรือหรือไม่และใช้เครื่องมืออะไรบ้างในการทำประมง	1	1	1	3	1
2.9 ช่วงใดของรอบปีที่ท่านไม่ได้ออกทำการประมงเพราะอะไร	1	0	1	2	0.66
2.10 ท่านเคยคิดจะเลิกอาชีพประมงหรือไม่	1	1	1	3	1
2.11 ท่านอยากให้บุตรหลานของท่านประกอบ อาชีพประมงต่อไปหรือไม่	1	0	1	2	0.66
2.1.2 ปัจจุบันครัวเรือนของท่านสัตว์น้ำชนิดใดที่จับได้มาก (ระบุ 3 อันดับแรกเรียงจากมากไปหาน้อย)	0	1	1	2	0.66
2.13 สัตว์น้ำที่จับได้ท่านนำไปบริโภคเองหรือนำไปขายเป็นสัดส่วนเท่าใด และนำไปขายที่ใด	1	1	1	3	1
2.14 มีสัตว์น้ำใดบ้างที่ค้นหาได้แต่ปัจจุบันหาไม่ได้แล้ว(ระบุ)	1	0	1	2	0.66
2.15 ปัจจุบันสถานการณ์ฉนวนในหมู่บ้านท่านเป็นอย่างไร	1	1	1	3	1
2.16 ท่านจัดการอย่างไรกับลูกกุ้งลูกปลาตัวเล็กๆที่ติดมากับเครื่องมือประมงมาและยังชีวิตอยู่	1	0	1	2	0.66
2.17 ท่านจัดการอย่างไรกับลูกกุ้งลูกปลาตัว เล็กๆที่ไม่ได้ขนาดซึ่งตายแล้วและไม่สามารถนำออกขายได้	1	0	1	2	0.66
3. ปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อสภาพทรัพยากรประมงในด้าน ต่างๆ					
3.1 ท่านคิดอย่างไรกับการที่บุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนท่านและกิจกรรมเหล่านี้มันได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรประมงอย่างไร	1	1	0	2	0.66

ภาคผนวก 2.5 (ต่อ)

ข้อ	R			ΣR	IOC
	1	2	3		
3.2 ท่านคิดอย่างไรกับหน่วยงานข้างนอกที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนท่านและต้องการให้เขาช่วยเหลือหมู่บ้านด้านใดอีก มีผลงานอะไรบ้างที่สำเร็จและท่านได้รับประโยชน์	1	1	0	2	0.66
3.3 ภายหลังจากทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง(ใน ปัจจุบัน)ท่านคิดว่าสภาพแวดล้อมอะไรบ้างในชุมชนที่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากที่สุดและท่านประสบปัญหาอะไรบ้าง	1	0	1	2	0.66
3.4 ตลอดเวลาที่ผ่านมามีความพยายามในการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนท่านประสบผลสำเร็จเพียงใด	1	1	0	2	0.66
3.5 สภาพโดยรวมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ปัจจุบันท่านมีความรู้สึกอย่างไรได้จากการ ประมงอยู่ในสภาพเช่นไร	1	1	0	2	0.66
3.5 เมื่อเทียบกับก่อนที่มีการจัดการทรัพยากรประมงรายได้จากการประมงเป็นเช่นไร	1	0	1	2	0.66
3.6 หากการจัดการประมงเป็นไปเหมือนปัจจุบันท่านคิดว่าคนที่ทำประมงในทะเลสาบของชุมชนท่านจะทำมาหากินอยู่ได้นานแค่ไหน	1	0	1	2	0.66

ข้อที่มีค่า IOC = 0.66 ผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านแล้ว

ภาคผนวก 3 ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม เรื่องการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนประมงแหลมโพธิ์
ตำบลคูเต่าอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
สถานที่ สำนักสงฆ์แหลมโพธิ์ วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2540
เวลา 9.00-11.00 น

1. ชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับอะไรบ้างในการทำมาหากินในทะเลสาบสงขลา

" ปัญหาในการหากินในการทำการประมงในทะเลสาบสงขลามีมานานแล้ว
ปัญหามีมากมายให้ต้องคอยแก้ไขปัญหา ปัญหาที่เกี่ยวกับพวกเราชาวประมงโดย
ตรง ที่สำคัญ คือ สัตว์น้ำลดลง ปัญหาน้ำเสียทั้งน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม
และจากนาุ้ง ปัญหากการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายโดยเฉพาะการใช้เรืออวนรุนซึ่ง
เป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำมาก"

" ปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพวกเราหนีไม่พ้นสัตว์น้ำที่ลดลงจำนวนลง เมื่อ
ก่อนไม่ต้องออกไปทำการประมงไกลๆ ทำประมงริมฝั่งก็ได้สัตว์น้ำมากมาย เดียวนี้
บางคนต้องออกไปทำประมงถึงบ้านเกาะยอกก็มี กุ้งปลาที่ได้ก็น้อยไม่พอให้ลูกไป
โรงเรียนเลยต้องดิ้นรนกันไป"

" การที่ชาวประมงหันมาทำการประมงเพิ่มมากขึ้นก็เป็นสิ่งสำคัญทำให้สัตว์น้ำลด
ลง นอกจากนี้การคิดพัฒนาเครื่องมือประมงในบางพื้นที่ที่พยายามหาวิธีการที่จับ
สัตว์น้ำให้ได้มากขึ้นโดยไม่คิดถึงคนอื่น โดยเฉพาะพวกอวนรุน จับปลาได้คืนละ
หลายพันบาท ขณะที่พวกเราจับปลาได้คืนละ 200-300 บาท บางวันออกไปแล้วไม่
ได้ปลาเลยก็มี เพราะว่าเครื่องมือหายส่วนใหญ่มาจากพวกเรืออวนรุนอีกนั่นแหละ"

2. ปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชนมีการแก้ปัญหาอย่างไรบ้าง มีวิธีการจัดปัญหาอย่างไรบ้าง

" การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมามีการแก้ปัญหาอย่างไรบ้าง ก็จะมีกลุ่มพูดคุยกัน
โดยตอนแรกคุยกันในกลุ่มที่เป็นแกนนำของหมู่บ้านก่อน พวกเราคุยกันหลายครั้ง
มากเลย กว่าจะมีแนวทางที่ค่อนข้างชัดเจน แต่โชคดีที่ชุมชนของเรามีคนนอกที่

คอยให้ความรู้และเป็นที่ปรึกษาในการแก้ไขปัญหา ทำให้พวกเขายังมีที่พึ่งและคอยชี้แนะสิ่งที่เป็นประโยชน์"

"เมื่อเกิดปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง พวกเราไม่เคยย่อท้อหนีปัญหา เรา จะคุยปรึกษากัน ช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาที่มาและสาเหตุที่เกิดขึ้น ชุมชนเรามีผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่พวกเราเคารพนับถือได้เป็นแกน ช่วยกันผลักดันจนเกิดเป็นแผนแม่บทของชุมชนมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับสัตว์น้ำจำนวนหนึ่งด้วย

" พวกเราคิดว่าแผนแม่บทที่เราได้ร่วมกันในการแสดงความคิด และระดมสมอง ในครั้งนั้นนับว่ามีประโยชน์อย่างมากต่อชุมชนของเรา เพราะพวกเราใช้เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนเรา นอกจากนี้หน่วยงานที่จะเข้ามาพัฒนาก็นำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรได้ทันที พวกเรามีแนวทางในการจัดการที่ชัดเจน ดังนั้นหน่วยงานเขาก็อยากที่สนับสนุนชุมชน "

" แผนแม่บทนี้นับว่าใช้เป็นกรอบในการจัดการทรัพยากรของชุมชนเราจริง ถ้าหากดูจากชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงเขาก็เขาก็มีปัญหาในการทำมาหากินเหมือนพวกเรา ชุมชนเขายังไปไม่ถึงไหนเลยยังไม่มีการจัดการอะไรที่ชัดเจน พวกเรานับว่าโชคดีที่ทั้งผู้นำ กลุ่มแกนนำ นักวิชาการ NGOs ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆที่ให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง"

3. ชุมชนมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนอย่างไรบ้าง
 ไบบ้างเพราะเหตุใด กิจกรรมเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไรบ้าง

" กิจกรรมที่พวกเราเห็นว่ามีประโยชน์และตรงตามความต้องการของพวกเราโดยเฉพาะ กิจกรรมกองทุนประมงที่ต้องการมาก เพราะพวกเราชาวประมงส่วนใหญ่จัดอยู่ในฐานะที่ยากจน รายได้แต่ละวันไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้นการจัดตั้งกองทุนนี้ขึ้นมาเท่ากับว่าได้ช่วยส่งเสริมในเรื่องเงินทุนจะได้ไม่ต้องไปยืมจากแหล่งเงินกู้ที่มีดอกเบี้ยสูง"

เลยทำให้การปราบปรามหมดไป หากทางการที่รับผิดชอบได้ทำอย่างจริงจังเหมือนที่ผ่านมา เรืออวนรุนคงหมดไปจากทะเลสาบนานแล้ว”

“กิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหากว่าทางการทำตามแนวทางที่วางไว้ในแผนแม่บทที่พวกเราได้ทำขึ้นมาก่อนแล้วนั้น ย่อมเป็นกิจกรรมที่พวกเราต้องการ กิจกรรมต่างๆ อยากให้มาจากความต้องการของชาวบ้านก่อน อยากให้หน่วยงานคิดว่าชาวบ้านเรามีอะไรอยู่บ้างแล้ว การพัฒนาอยากให้ทางการพยายามมองจากสิ่งที่ชาวบ้านมี ไม่ใช่ทำตามสิ่งที่หน่วยงานต้องการ”

4. ประเด็นอะไรสำคัญมากต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

“ การมีส่วนร่วมชุมชนเราให้ความร่วมมือดีมากโดยเฉพาะการขอช่วยในการออกแรงงานในการทำกิจกรรมต่างๆ จะไปกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่เคยเถียงว่าเป็นงานอะไร แต่ก็ยังมีบางบ้านที่เขาต้องทำมาหากินเต็มวัน อันนี้ก็ขึ้นข้อจำกัดแต่พวกเขาก็ให้ความร่วมมืออย่างอื่นแทน เช่น การออกเงิน การออกวัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ”

“ ผู้นำมีความสำคัญมากโดยเฉพาะผู้นำที่ไม่เป็นทางการพวกเราให้ความสำคัญมาก เพราะว่ามีความจริงใจในการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ใช่ทำเพื่อผลงาน ทำเพื่อพวกพ้องตัวเอง แต่ทำเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง และก็ทำอย่างต่อเนื่อง”

“ หน่วยงานจากภายนอกก็ให้ความสำคัญกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการมาก การขอความคิดเห็นในเชิงการวิเคราะห์ การรวมกลุ่มพลังในชุมชนผู้นำประเภทนี้ชุมชนยังเรียกว่าเป็นผู้รอบรู้ ใครๆ มีปัญหาอะไรก็สามารถที่จะปรึกษาขอความเห็นได้ทุกเวลา

“ ข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่พวกเราได้จาก NGOs มากกว่า เพราะพวกเขามักมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรประมง และเป็นข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์มาแจ้งให้พวกเราทราบอยู่เสมอ นอกจากนี้กลุ่มแกนนำในชุมชนเพราะพวกเขามักจะไปประชุมกับหน่วยงานภายนอกเสมอไม่ว่าจะเป็นการประชุมกลุ่มชมรมชาวประมงขนาดเล็ก กลุ่มสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา ฯลฯ”

“หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาทำประโยชน์ให้กับชุมชนโดยเฉพาะราชการ พวกเราเห็นว่ากรมประมงมีบทบาทมาก ได้เข้ามาช่วยเหลือหลายๆ อย่าง เช่น การประกาศเขตรักษาที่ชพันธุ์สัตว์น้ำ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การส่งเสริมการเลี้ยงกุ้ง ฯลฯ ขณะที่หน่วยงานของกรมป่าไม้มีบทบาทน้อย ทั้งๆที่ชุมชนของเรามีป่าชายเลนอยู่จำนวนหนึ่ง หน่วยงานของป่าไม้ไม่ค่อยให้ความสำคัญมากนัก โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ปลูกป่าชายเลน ตลอดจนการให้ความรู้้น้อยมาก”

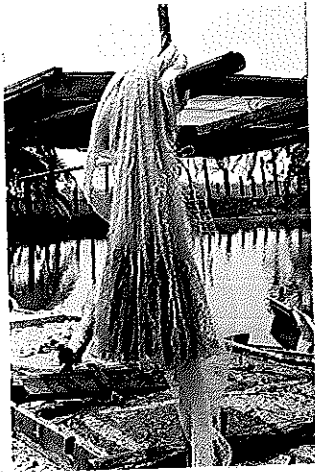
5. ปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างที่คิดว่าเป็นปัญหาต่อการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน

“ ปัญหาที่หมู่บ้านข้างเคียงยังไม่อนุรักษ์ ทำให้ไม่ให้ความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประมง โดยเฉพาะการที่ยังมีผู้เข้ามาทำการลักลอบในเขตอนุรักษ์ อยู่แม้ว่าจะประกาศอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม”

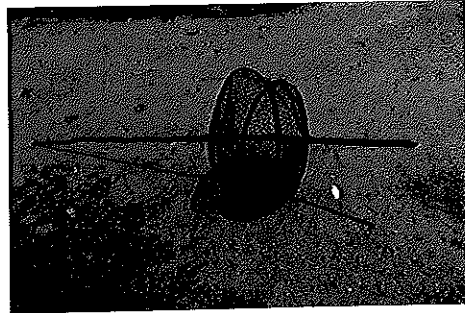
“ ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานที่ยังปล่อยออกมามากโดยเฉพาะในช่วงที่ฝนตกมาก ทำให้ปลาตายเป็นจำนวนมาก ช่วงนี้พวกเราต้องหยุดการออกหาปลา เพราะออกไปก็ไม่ได้ปลา หากได้ก็เป็นปลาตายแล้วไม่มีใครล้ากิน ปัญหาน้ำเสียนี้นี้นานแล้วและยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น”

“ ปัญหาน้ำเสียจากนาทุ่งก็เป็นสิ่งเกิดปัญหากับชุมชนมานาน ด้วยเจตนาของภาครัฐที่พยายามส่งเสริมให้ชาวประมงมีอาชีพมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ด้วยความพยายามของรัฐบางครั้งเหมือนการปั้นทองการ ทำมาหากินของชาวประมงส่วนใหญ่ เพราะผู้ที่ทำนาทุ่งเป็นคนส่วนน้อยเท่านั้นในชุมชน ”

ภาคผนวก 4. เครื่องมือประเมิน
และกิจกรรมการจัดการทรัพยากรประเมิน

แห

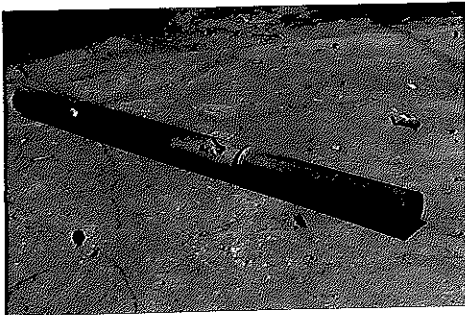
แร้วหว่งปู่

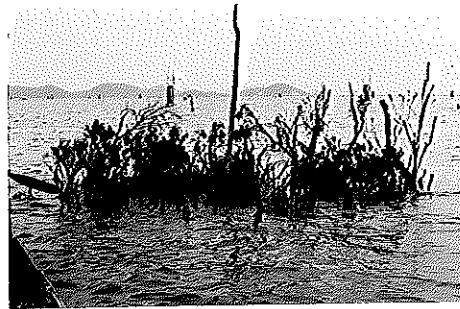
ไซตุ้

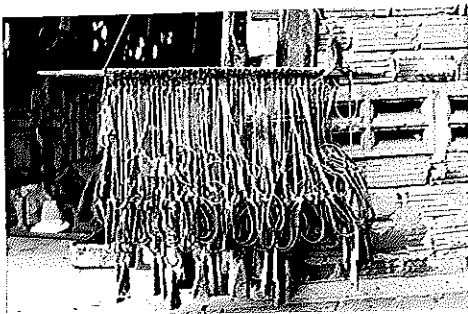
อวนล่อย

กระบอกรัดกักปลาดุกทะเล

มหาำปลา

เบ็ดราว

ไซค์ปลา

เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ

การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำใน
เขตอนุรักษ์

การรับมอบเรือขวนรุน

ทำร่าที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

ภาคผนวก 5 ข้อมูลการจับสัตว์น้ำและปริมาณน้ำเสียที่ลงสู่ทะเลสาบสงขลา

ภาคผนวก 5.1 ปริมาณน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลาที่ไหลลงสู่คลองต่างๆ

แหล่งรับน้ำจากโรงงาน	ปริมาณน้ำเสียโดยประมาณ(ลูกบาศก์เมตร/วัน)
1. คลองคูตะเภา	5,530
2. คลองน้ำน้อย	1,400
3. คลองพะวง	1,020
4. คลองตำโรง	350
5. คลองแพทรกสุวรรณ	1,500
6. คลองหวะ	4,080
7. ทะเลหลวง	3,740
8. แหล่งน้ำอื่นๆ	3,580
รวม	21,200

ที่มา: ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาที่มีน้ำทิ้ง ณ. วันที่ 31 สิงหาคม 2539

ภาคผนวก 5.2 ปริมาณน้ำทิ้งจากชุมชนและแหล่งรับน้ำทิ้งก่อนลงสู่ทะเลสาบสงขลา

แหล่งชุมชน	แหล่งรับน้ำทิ้ง	ประมาณการน้ำทิ้ง (ลูกบาศก์เมตร/วัน)
1. ชุมชนเทศบาลเมืองหาดใหญ่ ชุมชน ตำบลน้ำน้อย และตำบลควนหิน	คลองคูตะเกาและคลองเตย คลองน้ำน้อย	70,000
2. ชุมชนเทศบาลเมืองสงขลา ท่าเทียบเรือประมงชุมชนท่าสะอ้าน ชุมชนริมถนนเตาอิฐ/ถนนหลวง เคหะชุมชนสงขลาภิรมถนนราษฎร์ ราษฎร์อุทิศ 1 ชุมชนเก้าเลี้ยง ตอนกลางของเทศบาลเมืองสงขลา	ทะเลสาบสงขลาคลองขวาง และคลองสำโรง คลองสำโรง คลองขวาง	32,000
3. ชุมชนเทศบาลเมืองพัทลุง ชุมชนตำบลลำปำ	คลองลำปำ	21,000
4. ชุมชนอำเภอควนขนุน	คลองประและทะเลน้อย	13,000
5. ชุมชนอำเภอปากพะยูน	ทะเลสาบสงขลา	5,000
6. ชุมชนทะเลน้อย	ทะเลน้อย	500
7. ชุมชนตำบลหัวเขาแดงและตำบล สทิงหม้อ	ทะเลสาบสงขลา	1,500
8. ชุมชนตำบลระโนด	คลองระโนด ทะเลสาบ สงขลา	900
9. ชุมชนตำบลตะเครียะ	คลองระโนด ทะเลสาบ สงขลา	400

ที่มา: คณะอนุกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ

ภาคผนวก 5.3 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้และการใช้ประโยชน์ ปี พ.ศ.2533-2540

ประเภท	ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้และการใช้ประโยชน์ (ตัน/ปี)							
	2533 (1)	2534 (1)	2535 (1)	2536 (2)	2537 (2)	2538 (2)	2539 (3)	2540 (4)
สัตว์ทะเล	225,524	898,046	692,403	679,749.5	691,257.56	675,383.9	642,174.9	513,739.96
สัตว์น้ำจืด	3,324	1,448	1,029	1,243	1,291.72	1,242.79	1,886.73	1982.50

- ที่มา : (1) : สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา . บรรยายสรุปด้านการประมง . 2535
 (2) : สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา . บรรยายสรุปด้านการประมง . 2538
 (3) : สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา . รายงานประจำปี . 2539
 (4) : สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา . รายงานประจำปี . 2540

ภาคผนวก 5.4 ประเมินผลการจับสัตว์น้ำของทะเลสาบปี พ.ศ. 2537-2538 และปี 2527-2529

พื้นที่	ปี 2537-2538				ปี 2527-2529			
	จำนวน หมู่บ้าน ประมง	จำนวน ครัว เรือน ประมง	ปริมาณ การจับรวม (กก)	ปริมาณ การจับต่อ ครัว เรือน(กก)	จำนวน หมู่บ้าน ประมง	จำนวน ครัว เรือน ประมง	ปริมาณการจับ รวม (กก)	ปริมาณ การจับ ต่อครัว เรือน(กก)
ทะเลสาบ ตอนนอก ทะเล	41	2,490	3,361,071	1,349.83	43	2,972	2,483,736.70	835.70
หลวง ทะเล	102	4,579	5,744,786	1,254.60	99	6,761	8,862,911.70	1,310.88
น้อย	9	941	528,245	561.37	8	820	946,236	1,153.90

ที่มา : อังสุณีย์ ชูณหวาณ ; จุฬารักษ์ รัตนไชย และ อากรณ์ มีชูพันธ์ . 2538

ภาคผนวก 5.5 พื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ปี 2532-2538

บริเวณเพาะเลี้ยง	ปี 2533		ปี 2534		ปี 2535		ปี 2536		ปี 2537 *		ปี 2538 **	
	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่	ราย	ไร่
1. ริมทะเลสาบสงขลา												
จ.พัทลุง	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	175
- อำเภอปากพะยูน	-	-	-	-	85	570	118	729	161	1000	1	1273
จ.สงขลา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- อ.เมือง	2	58	2	39	-	-	2	66	-	-	1	39
- อ.ควนเนียง	3	76	11	88	-	-	13	115	-	-	34	479.22
- อ.หาดใหญ่	27	1437	41	1186	-	-	41	1186	-	-	44	1350
- อ.สิงหนคร	55	502	47	408	-	-	-	-	-	-	60	430
- อ.กระแสสินธุ์	9	69	10	81	-	-	-	-	-	-	15	125
2. ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย												
จ.สงขลา												
- อ.สทิงพระ	22	145	19	103	59	354	-	-1123	-	-	19	144
- อ.ระโนด	910	6813	682	5296	1123	8043	8043				1705	18,210
- อ.จะนะ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	77	525
- อ.เทพา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	77	1545
จ.นครศรีธรรมราช												
- อ.เมือง	-	-	-	-	-	-	-	-	591	34920	-	-
- อ.หัวไทร	1280		1278	9314	1278	9314	-	-	1234	8103	-	-
- อ.ปากพนัง	10,594		-	-	-	-	-	-	1998	13210	-	-
- อ.ท่าศาลา	-	-	-	-	-	-	-	-	244	3205	-	-
- อ.สิชล	-	-	-	-	-	-	-	-	141	683.5	-	-
- อ.เชียรใหญ่	-	-	-	-	-	-	-	-	522	2543	-	-
- อ.ขนอม	-	-	-	-	-	-	-	-	92	2153	-	-

หมายเหตุ : - ไม่มีข้อมูล

ที่มา : สำนักงานประมงจังหวัด และสำนักงานประมงอำเภอ

* รายงานโครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อจัดลำดับความสำคัญการลงทุนด้านสิ่งแวดลอม
จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2539

** สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา, 2539

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสุณีย์ บุญกำหนด	
วัน เดือน ปีเกิด	2 มิถุนายน 2507	
วุฒิการศึกษา	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
วุฒิปริญญาตรี ศึกษาศาสตร์บัณฑิต (คหกรรมศาสตร์)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	2530
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2541
ตำแหน่ง/สถานที่ทำงาน	อาจารย์ระดับ 5 ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	